

Digitaliseret af | Digitised by

Forfatter(e) | Author(s):

Titel | Title:

Just, Anton Frantz.; ved Anton Frantz Just.

Naturhistorie om Dydrene : Et Udtog, til Nutte
for Begyndere og Menigmand : Forsynt med
107 Afbildninger paa Dydrene

Udgivet år og sted | Publication time and place: Viborg : trykt hos P.S. Fønss, 1802

Fysiske størrelse | Physical extent:

XXXX, 395 s. :

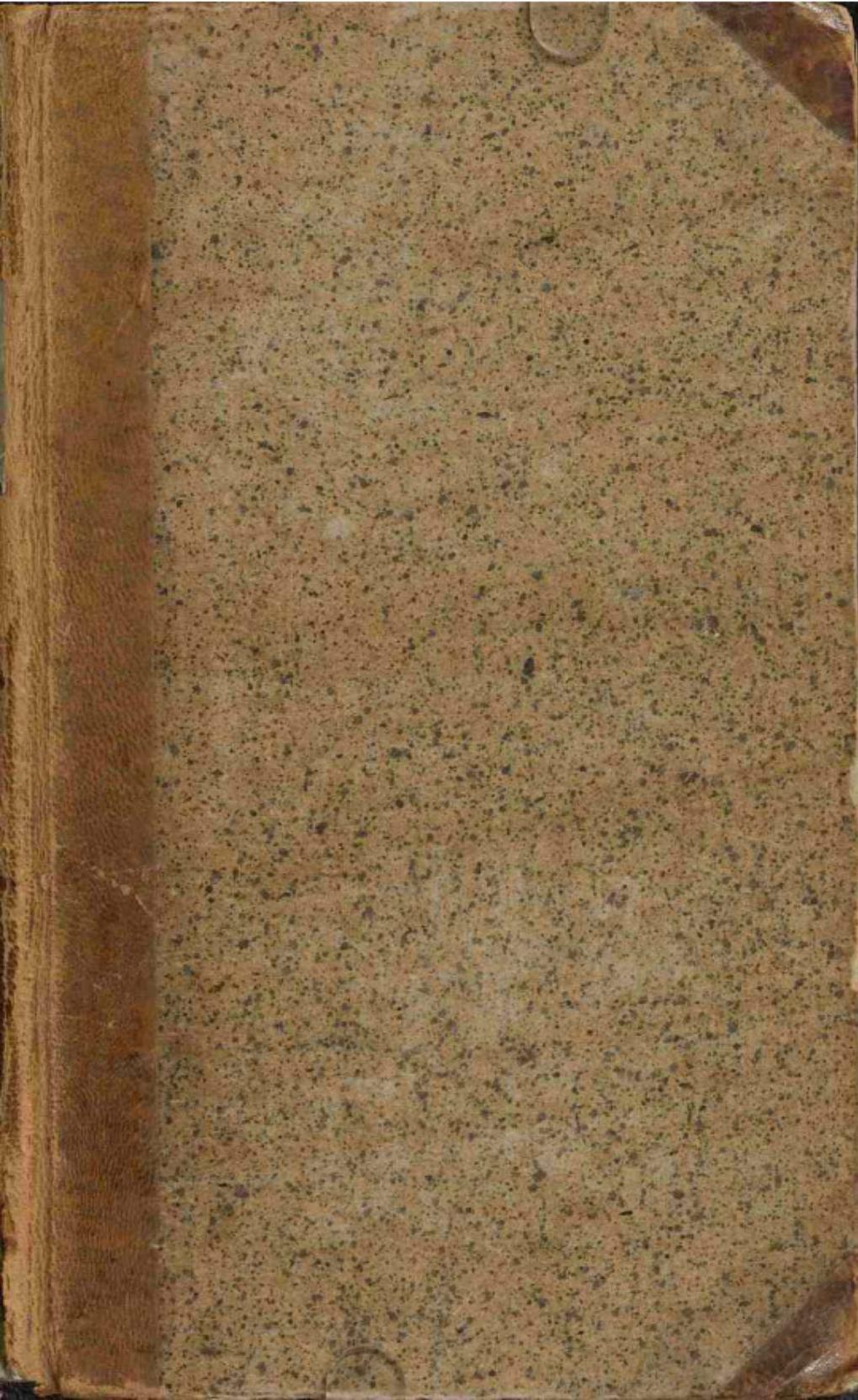
DK

Materialet er fri af ophavsret. Du kan kopiere, ændre, distribuere eller fremføre værket, også til kommersielle formål, uden at bede om tilladelse. Husk altid at kreditere ophavsmanden.

UK

The work is free of copyright. You can copy, change, distribute or present the work, even for commercial purposes, without asking for permission. Always remember to credit the author.

26.-96. 8

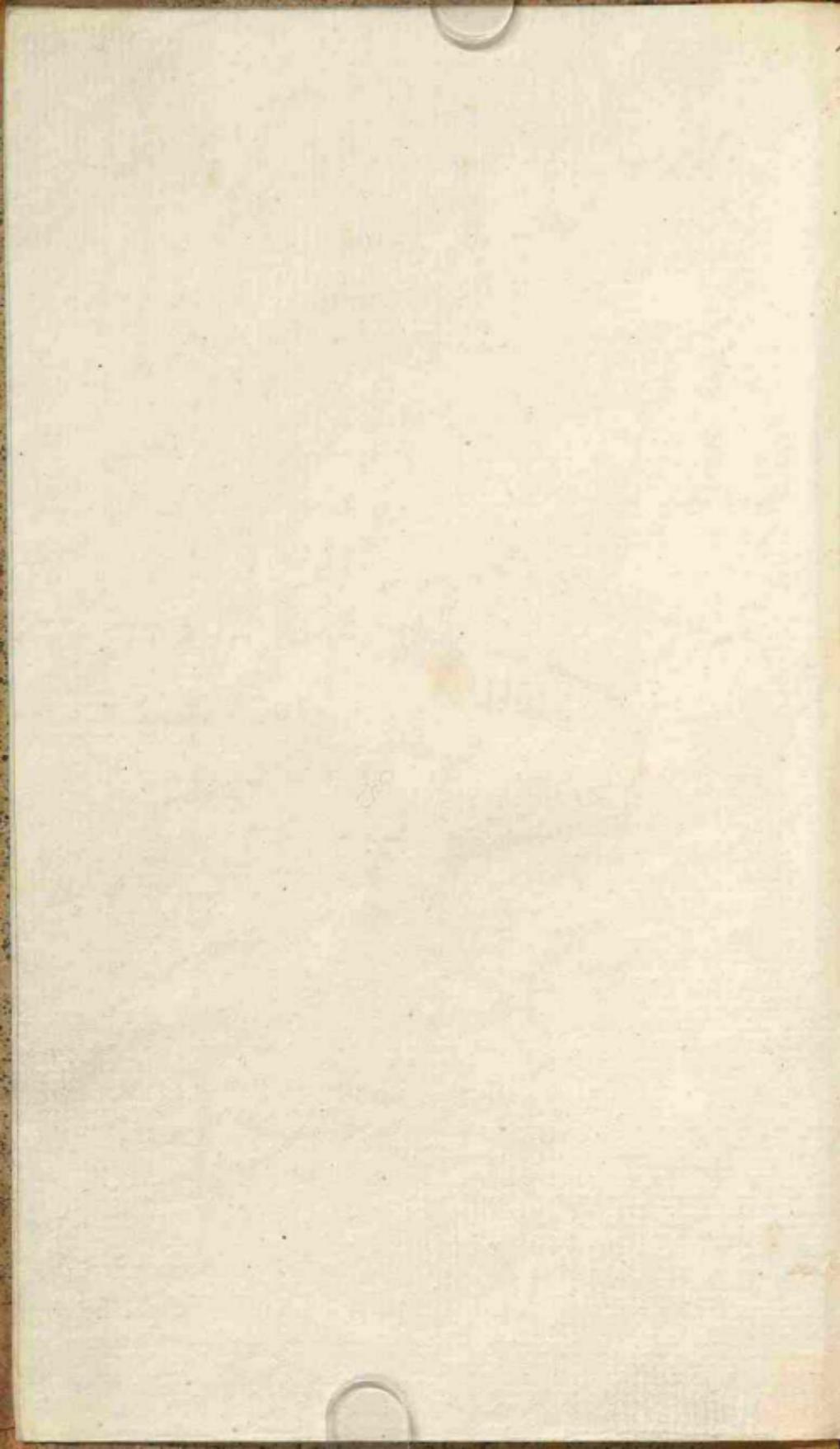
DET KONGELIGE BIBLIOTEK

130023467225

Naturhistorie om Dyrne.

Et Udtog, til Nutte for Begyndere og Menigmand;
Forsynt med 107 Afbildninger paa Dyrne.

Bed

Anton Frantz Gust,
Sandflugt-kommisair og Boghandler.

Dyrfigurerne ere staarne af Tomas Pauli Harder.

Biborg, 1802.

Trykt hos P. S. Fons s, paa Forfatterens Forlag.

2 1 2 0 1 1 1 1 1 1 1 1 1

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARIES

Scandinavia in the 18th century
and its influence on the 19th century.

1890-1891

1890-1891

1890-1891

H o s j u e l b a a n e

Hr. Peter Severin von Fons
General-Krigs-Kommisair, Oberst og Chef for det
1ste østerjydiske Landværn-Regiment, Landsdommer
i Nørre-Jylland, Herre til Grevskabet
Løvenholm &c. &c.

tillegnes dette Skrift,

som et Taknemligheds og Højagtelses Bevis,

af

Forfatteren.

३१२

स्त्री विद्या विद्या विद्या विद्या विद्या
विद्या विद्या विद्या विद्या विद्या विद्या

३२३

३२४

३२५

३२६

३२७

Fortale.

Ansædningen til denne Bog var Almuevennen og Preesten M. Glicher's 3de Tabeller, der i Narene 1800 og 1801 udkom. For at arbejde med til hans Maal, der sigtede til, at give Almuen Lyst til at undre det Nyttige Plads paa deres Vægge fremfor de smagløse Billeder, udgav jeg i Hvor 5 Naturhistoriske Tabeller med Dyrfigurer og harde i Sinder at fortsætte dem, dersom ikke den ubetydelige Assætning havde affrækket mig deraf. For dog ikke ganske at lade min Plan ubenyttet og, fordi jeg er overbevist om, at enhver, der først faaer Smag paa Naturhistorie, ikke nogensinde fortryder den derpaa anvendte Lid, omarbejdede og ordnede jeg de alt udgivne Tabeller og fortsatte dem i nærværende Bog. Da de første 4 Ark i Hvor alt være færdige, anmeldtes Assessor C. G. Naefns Dmarbejdelse af H e i m u t h s Naturhistorie for Menigmand. Fordi jeg alt havde begyndt og mange Figurer var skarne, undertrykte jeg ej mit Forsøg — og, da min Bog næsten var færdig, udkom den 1ste Deel af Hr. Assessorens Naturhistorie. Ved at sammenholde hans vidt omfattende Plan med mit kortere Udtog, venter jeg ikke man finder mit overslodigt, fordi hans er fuldstændigere.

Hvad før mærkværdigt Dyrernes Naturhistorie indeholder, har jeg afsørt efter de nyeste og paalideligste Forsatere; hvor den omstændelige Beskrivelse paa deres Skabning mangler, erstattes det ved den tilføjede Figur. I Henseende til den systematiske Orden har jeg fulgt Cuvier. I Henseende til Historien selv har jeg stræbt at forbinde Paalidelighed med Korthed. At man funs i Registeret finder de latinske systematiske Navne paa Dyrerne og i Texten selv allene de danske, er mere skeet, for ikke at forvirre Læserne, end af nogen anden Aarsag. De som ønske, at vide Dyrernes Navne paa Frans og Tysk med, ville i Assessorens ovennævnte Naturhistorie finde hvad de søger og, ved at læse hans Værk, ville de vist nok kunne undvære at tye hen til de tyske og franske Naturhistorier. Min Plan tilsid

mi g ej at gjennemgaae Insekternes og Ormenes interessante Nat-
urhistorie; dog skal jeg, isald mine Landsmænd ynde dette for-
ste Forsøg, være betækt paa at fortætte de manglende Dele
af Naturhistorien. En Videnskab, der udbreder saameget Lys
over de Ting vi dagligent omgaaes, der opklarer os de mange tu-
sende Deles Samstemning for at udgiøre et beundringsværs-
digt Heelt, udtæmmes ikke, i hvormange der end arbejde i dette
Fag og, det er et slet Varsel for en Videnskab, naar man klas-
ger over, at formange undervise i den.

Med Villje har jeg ikke tilføjet noget alfabetisk Register,
fordi jeg troer, at man ved at bruge det, ikke fatter Dyrernes
Klassifikation. Det nærværende, efter Dyrklasserne ordnede,
Register, kand, naar Begyndere gjennemlæse det først nojagtig-
tigen, inden de begynde paa Bogen selv, give dem den nødvendige
Fasthed i at erindre sig, under hvilken Klasse og Stægt Dyr-
rene systematisk ansøres og, det vil komme dem siden vel til-
pas: de ville lære Naturhistorie, naar andre, der forsmaae dens
ne Maade, kun lære at opremse Navne. At jeg endelig ved Bo-
gens Udgave ikke har sparet paa, ved oplysende Afbildninger
at giøre den nyttigere og beskueligere, haaber jeg er indlysende.
Om den betydelige Bekostning dette har voldet, bliver til Tab
for mig, veed jeg ikke; men jeg troede ikke at burde spare, hvor
Læseren kunde vinde.

Jeg er ikke sor, at lade mine Læsere kose en Fortale istæ-
den for en Bog; hellere en Bog uden Fortale, end en Fortale
uden Bog. Dersor troer jeg ikke heller, at dette Skrivt skulde,
fordi Fortalen ej er længere, blive saa jammerligt, som Recens-
senten Hr. Dr. S. N. J. Bloch sogte at indbilde det danske
Publikum som læste Lærde Efterretninger for 1801, at min
Haandbog for den lærende Ungdom og A. B. C. for
Begyndere, var. Det lod i det mindste dengang af Recs. Præ-
sudium, som Mangelen af Fortale da var Maalestokken for hans
forsørdelige Allearm. Det salder ellers ret ubegribeligt, at
man skulde skrive en Fortale for dem, som besidde saa uenbelig
sor Lærdom, som Recensenterne, og — at disse ej skulde forståae
Bogens Endents, ville være en Beskjæmmelse større end den,
Rec. tiltenkte min Bog. Den i hele Recensionen vel vedliges-
holdte Skolemestertone og de nedværdigende Udtrykke om Haand-
bogens Materie og Form, viiste mig snarere, at denne Bog —
det baade havde det Uheld, at være streeven i Provinsen og var,

paa den Tid, den sidste af den udkomne Mængde Skrifter for
Ungdommen — nu ret skulde gien nemhegles, fordi man i Maas-
de havde overseet de forriges Mangler, end den viiste pogen grun-
dig Indvending fremsagt paa en beskeden Maade. De mange
virkelig indsigtssulde Pædagoger, der have bevidnet mig deres
Tilfredshed med Haandbogen, den betydelige Afsætning den i
saa kort Tid havde, har dog ladet mig slutte: at tre Tusendes
Stemmer for den, vare mere værd at lægge Mærke til, end
min Rec's imod. At Rec. ej udgiød sin Lava over Bogen,
sør det andet Oplag allerede i tresierding klar havde været i Om-
løb, var — forudsat hans Recension var rigtig og havde nogen
til Almeenvæl sigtende Hensigt — for sildig. Den der mener,
at have noget Vigtigt at sige Publikum, bør ikke give sig saa
gode Stunder. Da man forresten, ved at giendrive og belyse
slige Smørreier, kuns vilde spilde Læserens og sin egen Tid;
saa være det nok her at ansøge som et Bevis paa Hr. Rec's Ma-
neer, at han i Slutningen siger "Indholden er nu (a) For-
satterens Undlingsidee: Gud har skabt Alt" Ja!
jeg tilstaaer aabenhjertig, at det er den af mine Ideer jeg sidst
ville undvære, ligesom jeg og agter at beholde den, i hvad end
Litteraturens Bussemænd, alle de ortografiske Gryntællere, ja
selve Doctores Philosophice maatte have derimod.

Viborg den 9de Juni 1802.

A. F. Just.

Følgende Tillæg

ville man behage, paa de diidhorende Steder i Bogen, at tilføje?

A. Til Elefanten Pag. 39.

Elefanterne mangler ganske Fortænderne; de have, foruden de 2 lange udstaende Hugtænder i Overkæben, kun 8 Kindtænder, 4 i hver Kæbe. Undertiden finder man Elefanter, der ganske mangler disse Hugtænder, dog kunns sjeldent. Møgde nuvere Rejsende vaastaae, at de ej faaede disse lange Tænder, som man ellers almindelig forsikrer. Kommagere og Beendrejere forarbeide især disse Tænder, som man kalder Elsenbeen. De raa betales med 7 til 8 Mark Prdt.

Englaenderen John Corse har 1793 overbevist sig om, at fange Elefanter parres, endog i Menneskers Nærvoerelse. De var redes som Heste. Hunnen var drægtig i 20 Maaneder og 18 Dage og den nyfodte Unge 35 Tomme høj. Man gør nu Forsøel imellem de afrikanske og assatiske Elefanter. De største findes i Afrika, de mellemste i Asien (især i Bengalen og det sydlige Kina) og de mindste paa Den Ceylon. For Ild, Alarm og Slud ere de bange. Den almindeligste Maade at fange dem paa, er at lokke dem i Varrings-tiden ved tamme Hunner i indpælede Lukker, hvor en Falddør lukker for dem. Ved deres jævne Passgang kunne de gaae 15 Mile om Dagen.

B. Til Katten Pag. 44, Litr. I.

Som Afsigelse fra den almindelige Hunskat fortjener her at anmærkes: at der for nærværende Lid lever vaa Ørslevkloster ved Viborg en tam Kat, der er lysgraa og sortflammet, som i Hen-sende til de lange fine nedhængende Haar, fuldkommen ligner en angorisk Kat. Dens Moder var ikke fuldt saa langhaaret; men derimod fuld af sammenfiltrede Haar eller Marlokker. Halen har hun meest hen mod Ryggen og Halens Haar vare meget lange og ud-staaende, som Egernets. Om den i den nærliggende Skov havde varret sig med et Egern, er en Hormodning, som man vel ikke finder forhen antagen; men hvortil dens og Ungens besynderlige Afsigelse giver rimelig Anledning.

C. Til Bæveren Pag. 81, § 7.

Nuvere Rejsende i Amerika ville ikke tilstaae Bæverne saamegen Konstfordighed i at bygge, som her er fortalt efter Ældre Efter-retninger.

D. Til Marhvælen Pag. 159, § 4.

En Nuvere Rejsende i Afrika har dog nylig udgivet den Efterretning, at han i det indre Afrika havde opdaget en virkelig Enhjørning blandt Landdyrene. Hans Beskrivelse har jeg ej haft Lejlighed til at faae, for denne Bogs Udgave.

Indholdsregister

efter Slægternes Orden i Bogen, med latinske
systematiske Navne paa Dyrerne.

Side.

Indledning til Naturhistorien og dens Nutte	3
Første Bog, om Dyreriget	17
Dyrenes Inddeling i 6 Klasser	18

Pattedyr [Mammalia]

Første Klasse.

Iste Klasse indeholder Pattedyrene med Hænder.

§ 1. Om Mennesket, eller Pattedyret med to Hænder [Homo]	19
Benene i det menneskelige Legeme	—
Om Musklerne og de øvrige Dele hvormed Be: nene støles	22
Om Sandseredslæverne	25
Om Blædedriætet og Blodets Omløb	27
Om Maven og Indvoldenes Forretninger	28
Om Uvlingen	31
Om Sielens Indflydelse paa Menneskets Lykke	33

	Side.
Om de forskjellige Arter Mennesker	34
Om Forholdet mellem Fødte og Døde aarlig	35
§ 2. Om Abeerne eller Pattedyr med fire Hænder [Simia]	36
Orangutang [Sünia Satyrus]	—
Albestægten's forskjellige Arter:	37
Langarmet Abe [S. Longimana]	—
Allmindelig Abe [S. Sylvanus]	—
Markat [S. Cynomolgus]	—
Makako [S. Cynocephalus]	—
Bavian [S. Sphinx]	—
Cagoin [S. Iacehus]	—
Maki [S. Lemur]	—

A n d e n K l a s s e.

Om Pattedyr uden Haar.	
Elefanten [Elephas]	38
Om en storre uddød Art, kaldet Mammouth	39

Pattedyr, t r e d i e K l a s s e.

Om Rovdyr & de rivende Dyr (Fera)

I. Store Kattearter:

§ 1. Leven [Felis Leo]	41
§ 2. Tigeren [F. Tigris]	42
A. Leoparden [F. Leopardus]	43
B. Pantheren [F. Pardus]	—

	Side.
C. Unzen [Felis Uncia]	43
D. Jaguaren ∵: Tigerkatten [F. Onca]	—
E. Øzeloten ∵: Parderkatten [F. Pardalis]	—
F. Kuguaren [F. Concolor]	—
II. Mindre Kattearter:	
G. Lossen [Felis Lynx]	—
H. Karakalen [F. Caracal]	44
I. Ratten [F. Catus]	—
III. Hunde slægten:	
§ 3. Hyænen ∵: Svinehunden [Canis Hyæna]	—
1. Den orientalske Hyæne C. H. Orientalis	45
2. Den plettede Hyæne [C. H. Crocuta]	—
§ 5. Ulven [C. Lupus]	—
§ 6. Jakal ∵: Skakalen [C. Aureus]	46
§ 7. Nøven ∵: Guldsulven [C. Vulpes]	—
§ 8. Hunden [Canis]	47
Forstjellige Slags Hunde	—

Pattedyr, fjerde Klasse.

Om de plattfodede rivende Pattedyr [Plantigrada]	
Bjørneslægten:	48
§ 1. Hvidbjørnen ∵: Gissbjørnen [Ursus Maritimus]	—
§ 2. Landbjørnen ∵: den sorte Bjørn [U. Arctos]	49
§ 3. Brokken ∵: Græblingen [U. Meles]	50
§ 4. Honninggræblingen [U. Mellivorus]	51
§ 5. Jærven [U. Gulo]	52
§ 6. Koati [Viverra Nasua]	—

§ 7. Bøllebjørnen ♂: Rakunen [Ursus Lotor]	52
§ 8. Kinkaju ♂: Poto [Viverra Caudivolvula]	53
§ 9. Ichneumon ♂: Pharaosrottet [V. Ichneumon]	—

Pattedyr, femte Klasse.

ste Klasse indeholder de rivende Pattedyr, som gaae
paa Enden af Tærne, eller Væsel: og Odderstægten.

§ 1. Den almindelige Odder ♂: Ferskvandsodderen [Mustela Lutra]	54
§ 2. Havodderen [M. Lutris]	55
§ 3. Hermelinen ♂: den store Væsel [M. Erminea]	56
§ 4. Væselen ♂: den almindelige, Lækkatten [M. Vul-	—
garis]	—
§ 5. Steenmaaren ♂: Maaren, Virkemaaren, Huan-	—
maaren [M. Foina]	57
§ 6. Skovmaaren ♂: Espemaaren [M. Martes]	58
§ 7. Fritten [M. Furo]	—
§ 8. Ilderen [M. Putorius]	—
§ 9. Tigerilderen [M. Sarmatica]	59
§ 10. Zorilla ♂: den kapske Jider [Viverra Zorilla]	—
§ 11. Zobelen [Mustela Zibellina]	60
§ 12. Stinkdyret [M. Putida]	61
§ 13. Chinchen [Viverra Mephitis]	—

Pattedyr, sjette Klasse.

Indeholder Desmerkattene (Viverra)

§ 1. Civetten [Viverra Civetta]	62
---------------------------------	----

Sibev.

§ 2. Zibekatten [Viverra Zibetha]	62
§ 3. Sjenetten [V. Genetta]	—

Pattedyr, syvende Klasse.

7de Klasse indeholder de fodhændede (Pedimana) rivende Pattedyr, som og kaldes Pungedyrene
o: Didelpher (Didelphis)

§ 1. Sarigen o: Pungerotten [Didelphis Opossum]	63
De forskellige flere Arter af samme, Krebsæderen, Maniku, Marmosen, Rajopollin, Yapok og Luan	—
§ 2. Dasyuren [D. Maculata]	64
§ 3. Phalanger [D. Orientalis]	—
§ 4. Den flyvende Phalanger [Didelphis Volans]	64
§ 5. Ranguru o: den asiatiske Hare [D. Gigantea]	63
A. Den store Ranguru [D. Gigantea]	66
B. Gilander [D. Brunii]	—
C. Den rotteagtige Ranguru [D. Murina]	—

Ottende Klasse.

Om de rivende platfodede Pattedyr af Igles og Muldvarpeslægten, samt Spidsmusene.

§ 1. Igler o: Pindsvin [Erinaceus]	67
A. Det almindelige Pindsvin o: Igel [Erinaceus Europaeus]	—

B. Tenrefen [<i>Erinaceus Ecaudatus</i>]	68
C. Tendraf [<i>E. Setosus</i>]	—
D. Den stribede Tenref [<i>E. semispinosus</i>]	—
§ 2. Spidsmusene [<i>Sorex</i>]	—
I. Indenlandske Spidsmuus:	
A. Den almindelige Spidsmuus [<i>Sorex Mus Araneus</i>]	—
B. Vandspidsmusen [<i>S. Fodiens</i>]	—
C. Spidsmusen med sammenknæret Hale [<i>S. Constrictus</i>]	—
II. Udenlandske Spidsmuus:	
A. Moskus: Spidsmusen [<i>Sorex Moschatus</i>]	—
B. Muldvarp: Spidsmusen [<i>S. Aquaticus</i>]	69
C. Den forgylde Spidsmuus : Guldmuldvarpen [<i>S. Auratus</i>]	—
III. Muldvarpe, (<i>Talpa</i>)	
§ 3. a) Den almindelige Muldvarp [<i>Talpa Europaea</i>]	—
Om Muldvarpes Ædelæggelse	70
b) Den kamnæsede Muldvarp [<i>Sorex Cristatus</i>]	72

Pattedyr, niende Klasse.

9de Klasse indeholder de flyvende rivende Pattedyr, eller Flagermusene (<i>Vespertilio</i>) (nogle Falde dem Afstenbækker.)	
§ 1. Vampyren : Blodsueren [<i>Vespertilio Vampyrus</i>]	73
§ 2. Den almindelige Flagermuus [<i>V. Murinus</i>]	74
Den langgrede Flagermuus [<i>V. Auritus</i>]	—
8 forskellige Arter andre	75

Pattedyr, tiende Klasse.

10de Klasse indeholder Pattedyrene uden Hjørne- tænder eller Gnaverne. (Glires.)	75
§ 1. Det fremmede Vindsviin : Viildyret { <i>Hystrix</i> <i>Cristata</i> }	76
Ruandu { <i>H. Prehenfilis</i> }	—
§ 2. Haren { <i>Lepus Timidus</i> }	—
§ 3. Kaninen { <i>L. Cuniculus</i> }	78
§ 4. Pika { <i>L. Alpinus</i> }	79
§ 5. Fitzdyret : Daman, Klippegrævlingen, { <i>Hyrax</i> } .	80
§ 6. Halvkaninen : Ravier { <i>Cavia</i> }	—
A. Ravia : amerikansk Vandsviin { <i>Cavia Capybara</i> } .	—
B. Det ostindiske : indiske Svinn { <i>C. Cobaya</i> } .	—
C. Paka { <i>C. Paca</i> }	81
D. Aguti { <i>C. Aguti</i> }	—
§ 7. Bæveren : Rastoren { <i>Castor Fiber</i> }	—
§ 8. Egern { <i>Sciurus</i> }	—
A. Det almindelige Egern { <i>Sciurus Vulgaris</i> }	85
B. Palme : Egernet { <i>Sc. Palmarum</i> }	86
C. Taguanen { <i>Sc. Petaurista</i> }	—
D. Det flyvende Egern { <i>Sc. Volans</i> }	—
§ 9. Hamsteren { <i>Mus Cricetus</i> }	87
§ 10. Murmeldyret { <i>Arctomys</i> }	—
A. Det alpiske Murmeldyr : Marmotten { <i>Mus</i> <i>Marmotta</i> }	89
B. Det polske Murmeldyr : Bobak { <i>Mus Arctomys</i> } —	—

C. Det kanadiske Murmelsdyr & Monax [Mus Monax]	.	.	90
D. Gufslif & Sisel [M. Citellus]	.	.	—
S. II. a) Rotteflægten [Mus]			
Om deres stærke Formereesse	.	.	91
Om Midler til at fordrive dem	.	.	93
A. Den almindelige Rotte [Mus Rattus]	.	.	95
B. Vandringstrøtten [M. Decumanus]	.	.	96
C. Karako [M. Caraco]	.	.	—
D. Vandrotten [M. Amphibius]	.	.	—
E. Lemænd & Fjeldmuus [M. Lemmus]	.	.	97
Deres Udvandringer	.	.	—
F. Zofor [M. Aspalax]	.	.	—
G.	.	.	—
H. Musdyrperotten [Rattus Talpa]	.	.	98
I. Ondrata & Zibethrotten [Mus Zibethicus]	.	.	—
b) Soverne.			
K. Soveren & Syvsoveren [M. Glis]	.	.	—
L. Eggsoveren [M. Quercinus]	.	.	—
M. Hasselsoveren [M. Avellenarius]	.	.	—
N. Tamarisksoveren [M. Tamaricinus]	.	.	99
O. Den langbenede Sover [M. Longipes]	.	.	—
c) Springerne & de Gamles tobenede Rotter:			
P. Jerboa [Mus Sagitta]	.	.	—
Q. Ulaktaga [M. Iaculus]	.	.	—
R. Den kapse Springer [M. Caffer]	.	.	—
Om nogle Rotter, som spises	.	.	—

Side.

d) Musessægten:

§ 12. A. Hunmusene [Mus Musculus]	.	.	99
B. Markmusen [M. Arvalis]	.	.	100
C. Skovmusen [M. Silvaticus]	.	.	—
D. Blindmusen [M. Typhlus]	.	.	—
E. Spidsmusen, anført Side 68.			

Pattedyr, elleve Klasse.

1ste Klasse indeholder Pattedyr, som mangler
fortænder & de tandløse (Edentula.)

§ 1. Myreslugerne [Myrmecophaga]	.	.	101
A. Den store Myresluger [Myrmecophaga Iubata]	.	.	102
B. Tamandua [M. Tamandua]	.	.	—
C. Den lille Myresluger [M. Didactyla]	.	.	—
D. Den piggede Myresluger [M. Echidna]	.	.	—
E. Skjældyret & Myreslugeren med Skjæl [M. Manis]	.	.	103
§ 2. Drykteropen [M. Capensis]	.	.	—
§ 3. Armadillen & Harnistdyret [Dasypus]	.	.	104
§ 4. Dovendyret & Dræveren, Ali. [Bradypus]	.	.	105
A. Ali [Br. Tridactylus]	.	.	106
B. Unau [Br. Didactylus]	.	.	—

Pattedyr, tolvte Klasse.

12te Klasse indeholder Pattedyrene med een ukløstet
Hov eller, de heelhovede (Solidungula) —

§ 1. Hesten [Eqvus Caballus]	.	.	107
§ 2. Eselet & Asenet [E. Asinus]	.	.	109

Munlesel [Eqrus Hinnus]	110
§ 3. Zebra [E. Zebra]	—
§ 4. Qvagga [E. Qvagga]	111

Pattedyr, trettende Klasse.

13de Klasse indeholder Pattedyr med fløstet Hov,
eller to Kløver, ∵ de drøvtyggende (Ruminantia)

A. Kameelslægten [Camelus]	
§ 1. Kamelen med een Pukkel ∵ Dromedar [Camelus Dromedarius]	112
Topuklet Kameel ∵ Trampeldyr [C. Bactrianus]	113
§ 2. Kameelgeed ∵ Geed : Kameel, Lama, Glama, Guanako [C. Glama]	114
§ 3. Vignunnadyret ∵ HaarekameLEN, Pakos [Camelus Vieugna]	115
B. Moskusdyrene [Moschus]	
§ 4. Moskushjorten ∵ Bisamdyret, Desmerdyr. [Moschus Moschiferus]	116
§ 5. Overghjorten ∵ Memina [M. Memina]	—
C. Hjorteslægten [Cervus]	
§ 6. Hjorten ∵ Kronhjort, [Cervus Elaphus]	117
§ 7. Daadhyret ∵ Daa, Daahjort [C. Dama ∵ Platyceros]	118
§ 8. Raadhyr ∵ Raa [C. Capreolus]	119
§ 9. Rensdyr ∵ Reen, Reenshjort [C. Tarandus]	120
§ 10. Elesdyr ∵ Elg, Elgur, Elshjort [C. Alces]	122

Side.

D. Kamelopardslægten [Camelopardalis]	
§ 11. Kameloparderen ♂: Giraffen [Camelopardalis Giraffa]	123
E. Antilope slægten [Antilope]	
§ 12. Nylghau [Antilope Pieta]	124
§ 13. Gemsen ♂: Bildbufkken, [A. Rupicapra]	—
§ 14. Pasan [A. Oryx]	—
§ 15. Gazellen ♂: Antilepen [A. Dorcas]	125
§ 16. Saiga [A. Saiga]	—
§ 17. Rududyrret [A. Strepsiceros]	—
F. Bufkeslægten [Capra]	
§ 18. Geedebufkken ♂: Huusbufkken [Capra Hircus]	126
§ 19. Angorisk Geed [Capra Hircus Angorensis]	128
§ 20. Steengeeden ♂: Steenbufkken [C. H. Ibex]	129
G. Faareslægten [Ovis Aries]	
§ 21. Æstrandst Faar [Ovis Aries Polycerata]	133
a) Spanst Faar [O. A. Hispanica]	135
b) Engelsk Faar [O. A. Anglica]	—
c) Arabisk Faar [O. A. Arabica]	—
d) Indianst Faar ♂: Aldimain [O. A. Indica]	—
H. Øxeslægten [Bos Taurus]	—
§ 22. Urøren [Bos Taurus Ursus]	136
§ 23. Bükkeløren ♂: Bisong [B. T. Bison ♂: B. T. Indicus Major]	137
§ 24. Bøffeløren ♂: Bøffel [B. T. Bubalus]	—
§ 25. Den kapse Bøffel [B. T. Caffer]	138
§ 26. Den thibetiske Bøffel [B. T. Grunniens]	139

- § 27. Øxen & den tamme Europæiske [B. T. Domesticus Europæa] 139

Pattedyr, fjortende Klasse.

14de Klasse indeholder Svinestægten eller de typhudede Pattedyr (Pachydermata)	
§ 1. Svinet & det tamme Svin [Sus Domesticus]	143
A. Bildsvin & Bildbasse [S. Scrofa]	. —
§ 2. Tajassu & Mosskußsvinet [S. Tajassu]	. 146
§ 3. Babirussen [S. Babirtussa]	. . —
§ 4. Æthiopisk Svin [S. Æthiopicus]	. . 147
§ 5. A. Næsehornet & Rhinoseros, afstatist Næsehorn [Rhinoceros Unicornis]	. . . —
B. Det afstatistiske Næsehorn [Rh. Bicornis]	. . —
§ 6. Havhesten & Flodhesten, Nilhesten. [Hippopotamus Amphibius]	. . . —
§ 7. Untadyrret & Tapiretten [Tapirus, & Tapirus Swillus] 148

Pattedyr, Femtende Klasse.

Femtende Klasse indeholder Søpattedyrene [Amphibia]	
A. Sælhunden & Robbesægten. [Phoca]	
§ 1. Sælhunden & Sæl, Robbe, [Phoca Vitulina]	148
§ 2. Søkoen & Manati [Trichechus Manatus]	. 150
§ 3. Den glatte Sølve [Phoca Leonina]	. 151
§ 4. Den saadne Sølve [Ph. Iubata]	. . 152

§ 5. Søbjørnen { <i>Phoca Ursina</i> }	152
B. Hvalrosser { <i>Trichechus</i> }	
§ 6. Hvalros ♂: Ørsmul { <i>Tr. Rosmarus</i> }	153
§ 7: Dugung { <i>Tr. Dugung</i> }	—

Pattedyr, septende Klasse.

Sextende Klasse indeholder de fiskagtige Pattedyr:

Hvalfiskestægten (Cetacea)

§ 1. Den store grønlandiske Hval ♂: Hvalfisten { <i>Balaena Mysticetus</i> }	155
§ 2. Nørhvalen { <i>B. Physalus</i> }	158
§ 3. Nordkaperen ♂: Springeren, Springhvalen. { <i>Delphinus Orca</i> }	—
§ 4. Narhvalen ♂: Enhorningsfisten { <i>Physeter Orca</i> ♂: <i>Monodon</i> }	159
§ 5. Kastelotten ♂: Potfisten { <i>Physeter</i> }	—
A. Den store Kastelot { <i>Physeter Maximus</i> }	160
B. Den egentlige Kastelot { <i>Ph. Macrocephalus</i> }	—
§ 6. Marsvinet [<i>Delphinus Phocæna</i>]	—
§ 7. Tumleren [<i>Delph. Delphis</i>]	—

Anden Bog, om Fuglene.

Om Fuglenes Bygning, Næring, Færdigheder og Opholdssteder	162
Deres Inddeling i 7 Klasser	170

Fugle, første Klasse.

1ste Kapitel. Fugle af første Klasse, der indeholder
der Strudsestægten (Struthio)

§ 1. Strudsen Struthio Camelus 	172
§ 2. Kasuaren Str. Casuarius : Rhea Brissonii	174
§ 3. Tuiuen : den amerikanske Struds Str. Ameri- canus 	—
§ 4. Dronten Didus Ineptus dens Beskrivelse med Livl om dens Tilværelse	175

Fugle, anden Klasse.

2det Kapitel. Fugle af anden Klasse, der indeholder
Rovfuglene (Accipitres)

A. Gribbene (Vultur.)

§ 1. Kondoren Vultur Gryphus 	176
§ 2. Gribkongen : Munkegraben V. Papa 	177
§ 3. Den brunrøde Grib V. Fulvus 	—
§ 4. Nadselgrib : Jordgribben V. Percnopterus 	178
§ 5. Auragribben V. Aura 	—
§ 6. Den almindelige : åskehørvede Grib V. Cinereus —	
§ 7. Lanmejrib : den stæggede Grib V. Barbatus —	

§ 8. Haregraben <i>Vultur Cristatus</i>	179
B. Falke slægten eller vore Ørne, Høge og Glenter <i>Falco</i>	
§ 1. Landsørn ♂: Guldorn, Steenørn, Hjeldorn, Kongeørn <i>Falco Chrysäetos</i>	180
§ 2. Den brune ♂: almindelige Ørn <i>F. Fulvus</i>	181
§ 3. Den lille Landsørn ♂: Undesørnen <i>F. Melanetus</i>	182
§ 4. Den store Havorn ♂: Gaaseørn, Beenbræffer <i>F. Osifragus</i>	—
§ 5. Fispegiven ♂: Flodørnen <i>F. Haliatus</i>	—
§ 6. Fiskeørnen <i>F. Albicilla</i>	—
§ 7. Duehøgen ♂: Storhøgen <i>F. Palumbarius</i>	183
§ 8. Spurvehøgen <i>F. Nisus</i>	—
§ 9. Ringelhøgen <i>F. Pyrargus</i>	—
§ 10. Blaahøgen <i>F. Cyaneus</i>	—
§ 11. Sumpshøgen og § 12 den russfarvede Høg <i>F. Æruginosus</i>	—
§ 13. Glenten <i>F. Milvus</i>	—
C. Egentlige Falke.	
§ 14. Den hvide Falk ♂: Edelsalken, Girofalk. <i>F. Candicans</i>	184
§ 15. Den almindelige Falk <i>F. Gentilis</i>	185
§ 16. Verkesalken ♂: Træfalken <i>F. Subbuteo</i>	—
§ 17. Kirkesalken ♂: Kirkehøgen <i>F. Tinunculus</i>	—
§ 18. Den lille Falk <i>T. Åsalon</i>	—
D. Uglerne <i>Strix</i>	
§ 19. Steenuglen ♂: Bierguglen <i>Strix Bubo</i>	186

	Side.
§ 20. Den store Hornugle { <i>Strix Otus</i> }	187
§ 21. Den lille Hornugle { <i>S. Scops</i> }	—
§ 22. Natuglen { <i>S. Aluco</i> }	—
§ 23. Den brune Ugle o: Branduglen { <i>S. Stridula</i> }	—
§ 24. Kirkenglen o: Taarnuglen { <i>S. Ulula</i> }	—
§ 25. Verleuglen o: Elrugle { <i>S. Flammea</i> }	188
§ 26. Dverguglen o: Krakuglen { <i>S. Passerina</i> }	—
§ 27. Den store hvide Dagugle o: Sneuglen { <i>S. Nyctea</i> }	—
§ 28. Falkenglen { <i>S. Accipitrina</i> }	—

Fugle, tredie Klasse.

3die Kapitel. Fugle af tredie Klasse eller Hønsættet
(*Gallina*)

§ 1. Småahøns o: Gaardhøns [<i>Phasianus Gallus</i>]	189
De forskellige Alfarter, saasom: Gumpenhøns, spanske Høns, Dverghøns, Purhøns, Uldhøns, Indianste Høns og Negerhøns	191
§ 2. Kalkunstehøns [<i>Meleagris Gallopavo</i>]	192
Den hornede Kalkun o: den bengalske [<i>M. G. Cornutus</i>]	194
§ 3. Kurasserne o: Skrigerne [<i>Crax</i>]	195
A. Den sorte Kurasso [<i>Crax Nigra</i>]	195
B. Høfko	—
C. Pauxi o: Rusco	—
D. Mitu	—

	Side.
§ 4. Peneloper [Penelope]	195
§ 5. Trappen ♂: Trappegaasen [Otis]	—
A. Den store Trappe [Otis Tarda]	196
B. Den lille Trappe ♂: Øvergtrappe [C. Tetraz]	198
Nogle Trappearter fra de andre Verdensdele	—
§ 7. Perlehønen [Numida]	—
§ 8. Fasanen [Phasianus]	—
A. Den almindelige Fasan [Phasianus Colchicus]	201
B. Guldfasanen [Ph. Pictus]	—
C. Sølvfasanen [Ph. Nycthemerus]	—
D. Argusfasanen [Ph. Argus]	202
§ 9. Paafuglen ♂: Paaen [Pavo]	
A. Den almindelige Paafugl [Pavo Cristatus]	—
B. Den kinesiske ♂: thibetiske Paafugl [P. Bicalcaratus]	204
C. Impeys Paafugl [P. Impeyanus]	—
§ 10. Hærfugle ♂: Uhrfugle [Tetrao]	
A. Tinten [Tetrao Urogallus]	205
B. Uhrhøns [T. Tetrix]	206
C. Hjerpen [T. Bonasia]	207
D. Kypen [T. Lagopus]	—
E. Den almindelige ♂: gran Ugerhøne [T. Perdix]	208
F. Den røde Ugerhøne [T. P. Rufus]	—
G. Frankolinen [T. P. Francolinus]	—
H. Bagtfjer [T. Coturnix]	209
§ 11. Duen [Columba]	—

Fugle, fierde Klasse.

Hierde Kapitel. Fugle af fierde Klasse, der indeholder
Strandsuglene (Grallæ)

§ 1. Storken [Ardea Ciconia]	212
§ 2. Hejren [Ardea]	
A. Den graa Hejre [Ardea Cinerea]	214
B. Den hvide Hejre [A. Garzetta]	215
C. Solhejren [A. Argentea]	—
D. Nørdrummen [A. Stellaris]	—
E. Nathejren [A. Nycticorax]	—
Flere Hejrearter	—
§ 3. Tranen [Grus]	
A. Den almindelige Trane [Ardea Grus]	216
B. Jomfrutranen : den numidiske Jomfru [Ardea Virgo]	217
C. Den hvide Trane [A. G. Leucogeranos]	—
D. Krontranen : den kaptte Trane [A. G. Pavonina] .	218
§ 4. Ibiruen : den brasilianske Storf [Mycteria] .	219
§ 5. A. Ibis : den hvide Ibis [Tantalus Ibis]	—
B. Den sorte Ibis	—
C. Guara : den røde Ibis	—
D. Skovpelikanen [T. Loculator]	—
E. Den seglnæbbede Tantalus [T. Falcinellus] .	220
§ 6. Flamingo [Phoenicopterus Ruber]	—
§ 7. Horndrageren : den brasilianske Trane [Palamedea Cornuta]	220

Side.	
§ 8. Trompetfuglen [<i>Sophia Crepitans</i>]	221
§ 9. Slangeæderen o: Slangefalken, Sekretær fuglen [<i>Serpentarius</i>]	—
§ 10. Skeefuglen o: Krebsæderen [<i>Canceroma</i>]	—
§ 11. Skuffelnebben o: Skaalneb, Skeegaas [<i>Platalea</i>] A. Den hvide Skuffelneb [<i>Platalea Leucorodia</i>]	222
B. Den røde Skuffelneb [<i>Pl. Ayaja</i>]	—
C. Øvergskuffelen [<i>Pl. Pygmæa</i>]	—
§ 12. Klyden [<i>Recurvirostra</i>]	—
§ 13. Regnspibere [<i>Charadrius</i>] A. Brokfuglen o: Teylen [<i>Charadrius Pluvialis</i>]	—
B. Præstekraben o: Sandrønnen, Strandsneppe, [<i>Ch. Histicula</i>]	223
C. Strandloe o: Nylen [<i>Ch. Alexandrinus</i>]	—
D. Pomerantsfuglen [<i>Ch. Morinellus</i>]	—
E. Stykegiænger [<i>Ch. Himantopus</i>]	—
§ 14. Strandløbere [<i>Tringa</i>] A. Biben o: Røvit [<i>Tringa Vanellus</i>]	—
B. Brunshananen [<i>Tr. Pugnax</i>]	224
C. Horsegummer o: Horsegæg, Skoddeføll [<i>Tr. Ocrophus</i>]	225
§ 15. Snepper [<i>Scolopax</i>] A. Skovsneppen o: Holtssneppen [<i>Scolopax Rusticola</i>]	—
B. Bekkasinien [<i>Sc. Gallinago</i>]	—
Enkelte og dobbelte Bekkasinier	—
C. Dyndsnuppen [<i>Sc. Limosa</i>]	226
D. Nødbenen [<i>Sc. Totanus</i>]	—
E. Regnspoven [<i>Sc. Arcuata</i>]	—

F. Den lille Spove [Scolopax Phæopus]	226
G. Den røde Spove [Sc. Rubra]	—
§ 16. Strandsturen & Strandskaden [Hæmatopus Ostralegus]	—
§ 17. Snarrer [Rallus]	
A. Skovsnarre & Akerrige [Rallus Crex]	227
B. Den store Vandsnarre [R. Aqvaticus]	—
C. Den lille Vandsnarre [R. Porzana]	—
§ 18. Blåsfugle & Vandhøns [Fulica]	—
A. Vandhønen [Fulica Chloropus]	—
B. Den sorte Vandhøne [F. Atra]	228
C. Sultanshønen [F. Porphyrio]	—
§ 19. Sporevingerne [Perra]	—

Fugle, femte Klasse.

Femte Kapitel. Fugle af 5te Klasse, der indeholder
Svømmefuglene (Ansères)

§ 1. Pelikanen [Pelecanus]	
A. Den almindelige Pelikan [Pelecanus Onocrotalus]	230
B. Skarven & Kulpelikanen, Strandravn [P. Carbo]	231
Mindre Skarver : Sletbak og Topstær	—
C. Fregatsfuglen {P. Aqvilus}	—
D. Havsulen & Lossefuglen {P. Basanus}	232
§ 2. Straarumper & Tropifugle {Phaeton}	
A. Den flyvende Straarumpe	232
B. Den svømmende Tropiffugl	—
§ 3. Slangefuglen {Plotus}	—

Side.

§ 4. Albatrossen ♂: det farstte Faar [Diomedea]	233
§ 5. Stormfuglen [Procellaria]	—
A. Sørrøn Peder ♂: Pintado [Procellaria Glacialis Minor]	—
B. Havhesten ♂: Uvejrsfuglen [P. Pelagica]	234
§ 6. Saxnebben ♂: Vandstørereren [Rhincops]	—
§ 7. Terner [Sterna]	—
A. Søsvalen ♂: Hætteternen, Tendelsøber [Sterna Hirundo]	—
B. Blaaternen [S. Nigra]	—
C. Den dumme Terne [S. Stolidus]	—
§ 8. Maager ♂: Strandmaager {Larus}	—
A. Svartbagen {Larus Maximus}	235
B. Den graa Maage ♂: Graanakken, Hestemaagen. {L. Canus}	—
C. Sildemaagen ♂: den brune Maage {L. Fuscus}	236
D. Snystemaagen ♂: Struntjægeren {L. Parasiticus}	—
§ 9. Vender (Anas)	—
A. Svanen (Anas Cygnus)	—
B. Svanegaasen ♂: den spanske Gaas (A. Cygnoides)	238
C. Den tamme Gaas (A. Anser Domestica)	—
D. Vildgaasen ♂: Graagaasen, Klingergaas, Knager- gaas, Knorpegaas (A. A. Campestris)	239
E. Radgaasen ♂: Laddergaas, Trægaas. [A. A. Bernicla]	—
F. Snegaasen (A. A. Nivalis)	240
Maade at føde Gæs hastig paa	—
G. Eddersfuglen ♂: Eddergaas (A. A. Mollissima)	241

H. Den almindelige kamme Und [<i>Anas Boschas</i>]	
Bilde Under: a. Stokanden	242
b. Vibeanden [<i>A. Penelope</i>]	—
c. Den sorte Und [<i>A. Nigra</i>]	—
d. Gravanden o: Brandanden, Gravgæs [<i>A. Tadorna</i>]	—
e. Turpan [<i>A. Rutila</i>]	—
f. Hvinanden o: Ørkestrand [<i>A. Clangula</i>]	243
g. Topand o: Troldand [<i>A. Fuligula</i>]	—
h. Krifand [<i>A. Creccia</i> o: Qvercedula]	—
i. Gluand o: Skuffeland [<i>A. Clypeata</i>]	—
k. Den tykstige Und o: Moskusand [<i>A. Moschata</i>]	—
l. Den finestige Und [<i>A. Galericulata</i>]	—
§ 10. Skrækker [<i>Mergus</i>]	
A. Hjelleanden [<i>Mergus Merganser</i>]	244
B. Den hvide Nonne o: Hvidsiden [<i>M. Albellus</i>]	—
§ 11. Dykkerne [<i>Colymbus</i>]	
A. Lommen [<i>Colymbus Arcticus</i>]	245
B. Nordlands Lom	—
C. Den toppede Lom [<i>C. Cristatus</i>]	—
D. Erkedykkeren [<i>C. Urinator</i>]	246
E. Den lille Lom [<i>C. Minor</i>]	—
F. Imber [<i>C. Imber</i>]	—
G. Lombien [<i>Alca Lomvia</i>]	—
H. Søduen o: Tejssten [<i>C. Grylle</i>]	—
I. 2. Ulferne o: Halgerne [<i>Alca</i>]	—

Side.

A. Søpapegøjen ♂: Lundtalle [<i>Alca Arctica</i>]	247
B. Klubbaiken	—
C. Den spidsnæbbede Alé	—
§ 13. Fidtgisessene <i>Aptenodytes</i> 	
A. Den store ♂: patagoniske Fidtgaas <i>Aptenodytes Patagonica</i> 	248
B. Den magellanske <i>A. Papua</i> 	—
C. Den lille Pingvin <i>A. Chrysocome</i> 	—

Fugle, siette Klasse.

Siette Kapitel. Fugle af 6te Klasse, der indeholder:
de flatrende fugle (Scansores.)

§ 1. Spetter <i>Picus</i> 	
A. Sortspetten <i>Picus Martius</i> 	249
B. Grønspetten <i>P. Viridis</i> 	—
C. Rødspetten <i>P. Major</i> 	—
§ 2. Bendehalsen <i>Lynx Torquilla</i> 	250
§ 3. Jakamaren <i>Galbula</i> 	—
§ 4. Gisgen ♂: Rukken <i>Cuculus Canorus</i> 	—
§ 5. Honninggæg <i>Cuculus Indicator</i> 	251
§ 6. Turako <i>Cuculus Persa</i> 	—
§ 7. Kurufu <i>Trogon</i> 	252
§ 8. Skægfuglen { <i>Bucco</i> }	—
§ 9. Peberfuglen { <i>Ramphastos</i> }	—

§ 10. Papegøjen <i>Pithecus</i>	253
Forskiellige Papegøjearter	254

Fugle, syvende Klasse.

Syvende Kapitel. Fugle af 7de Klasse, der indes holder de spurveagtige fugle (Passeres.)

§ 1. Tornstader ♂: Slagtere <i>Lanius</i>	
A. Den graa Tornstade ♂: Vægteren <i>Lanius Excubitor</i>	255
B. Den lille graa Tornstade <i>L. Collurio Minor</i>	—
C. Den rødhovede Tornstade <i>L. Collurio</i>	—
§ 2. Gluesnappere <i>Muscicapa</i>	
A. Den plettede Gluesnapper <i>Muscicapa Grisola</i>	256
B. Den sortryggede Gluesnapper <i>M. Atricapilla</i>	—
§ 3. Kramsfugle ♂: Drosler <i>Turdus</i>	
A. Den dobbelte Kramsfugl <i>Turdus Viscivorus</i>	—
B. Snarredroslen <i>T. Pilaris</i>	—
C. Røddroslen <i>T. Ilicus</i>	—
D. Biinfra Kramsfuglen <i>T. Musicus</i>	257
E. Kingdroslen ♂: Præstekraven <i>T. Torquatus</i>	—
F. Soelsort <i>T. Merula</i>	—
G. Nørdrøslen <i>T. Arundinaceus</i>	—
H. Den amerikanske Gangdrossel <i>T. Polyglottus</i>	—
I. Rosendroslen <i>T. Roseus</i>	—
§ 4. Sidensvandsen ♂: Silferumpen <i>Ampelis Garulus</i>	258
§ 5. Tanagrer <i>Tanagra</i>	—

	Side.
§ 6. Maisfuglen <i>Gracula</i> 	258
A. Minosfuglen (<i>Gracula Religiosa</i>)	—
§ 7. Navneslægten <i>Corvus</i> 	259
A. Den sorte Navn <i>Corvus Corax</i> 	—
B. Viergravn ♂: Alpekrage <i>C. Graculus</i> 	—
C. Blaarrangen <i>C. Corone</i> 	260
D. Naagen ♂: Korntragen <i>C. Frugilegus</i> 	—
E. Krage <i>C. Cornix</i> 	—
F. Ullite ♂: Raa <i>C. Monedula</i> 	—
G. Skade <i>C. Pica</i> 	261
H. Skovskade <i>C. Glandarius</i> 	262
I. Nøddekrigen <i>C. Cariocatactes</i> 	—
§ 8. Ellekragen <i>Coracias Garrula</i> 	—
§ 9. Næsehornsfugl <i>Buceros</i> 	263
§ 10. Paradisfugl <i>Paradisea</i> 	—
§ 11. Oriolen <i>Oriolus</i> 	264
A. Pirolen <i>Oriolus Galbula</i> 	—
§ 12. Støren <i>Sturnus</i> 	265
A. Den almindelige Stør <i>Sturnus Vulgaris</i> 	—
B. Vandstør { <i>St. Cinclus</i> } 	266
§ 13. Rjernebiderlægten { <i>Loxia</i> } 	—
A. Korsnebbet { <i>Loxia Curvirostra</i> } 	—
B. Kirsebærfugl ♂: Rjernefnætter { <i>L. Coccothraustes</i> } 	267
C. Dompapen { <i>L. Pyrrhula</i> } 	—
D. Svensken { <i>L. Chloris</i> } 	268
§ 14. Spurveslægten { <i>Fringilla</i> } 	—
A. Graaspurv { <i>Fringilla Domestica</i> } 	—

B. Skovspurv ∙: Markspurv { <i>Fringilla Montana</i> }	269
C. Bogfinke { <i>F. Coelebs</i> }	—
D. Øvæfferen, nægte Bogfinke { <i>F. Montifringilla</i> }	—
E. Grift, Tornirift, Sidsernnike { <i>F. Cannabina</i> }	270
F. Sneefinke { <i>F. Nivalis</i> }	—
G. Stillsits { <i>F. Carduelis</i> }	—
H. Sisgen { <i>F. Spinus</i> }	271
I. Kanariefugl { <i>F. Canaria</i> }	—
§ 15. Verlingessægten { <i>Emberiza</i> }	—
A. Enkesfugl, Paradisverling { <i>Emberiza Paradisea</i> }	—
∙: Vidua {	272
B. Sneespurv, Snefok { <i>E. Nivalis</i> }	—
C. Gunnspurv { <i>E. Citrinella</i> }	273
D. Hirsfugl, Koralerke { <i>E. Milliaria</i> }	—
E. Hortulan [<i>E. Hortulana</i>]	—
§ 16 Mejferne [<i>Parus</i>]	—
A. Musvit, Mostkovit [<i>Parus Major</i>]	274
B. Blaameise <i>P. Cæruleus</i>	—
C. Graameise <i>P. Palustris</i>	—
D. Langhaled Meise <i>P. Caudatus</i>	275
E. Pendulinen <i>P. Pendulinus</i>	—
F. Topmeise <i>P. Cristatus</i>	—
G. Skægmeise <i>P. Biarmicus</i>	—
§ 17. Manakiner <i>Pipra</i>	—
A. Stortopped Manakin <i>Pipra Pareola</i>	—
B. Bierghane, Klippehane <i>P. Rupicola</i>	276

	Side.
§ 18. Lerken [Alauda]	276
A. Ganglerke [Alauda Arvensis]	—
B. Englerke [A. Pratinus]	277
C. Marklerke [A. Campestris]	—
D. Toplerke [A. Cristata]	—
E. Trælerke [A. Arborea]	—
Med flere Arter	—
§ 19. Vipstjerteslægten [Motacilla]	—
A. Nattergasen [Motacilla Luscinia]	278
B. Græssmutte [M. Hippolais & Curruca]	279
C. Havestade & Nattergalens Horeunge [M. Atricapilla]	280
D. Graairist [M. Modularis]	—
E. Spidslerke [M. Ficedula]	—
F. Fuglelunge [M. Regulus]	—
G. Skrädderfugl [M. Sartoria]	281
H. Gierdesmutte, Tommeliden [M. Troglodytes]	—
I. Den blaa Havrefugl (M. Alba)	—
K. Den gule Havrefugl & Guisspink (M. Flava)	282
L. Steenpikker, Steengylp (M. Oenanthe)	—
M. Rødkjelf & rødbrystet Vipstjert (M. Rubecula)	—
N. Blaafljert (M. Phoenicurus)	283
O. Blaabrystet Vipstjert (M. Svecica)	—
P. Bynkefugl & brunbrystet Vipstjert (M. Rubetra)	—
§ 20. Svaler (Hirundo)	—
A. Huussvale (Hirundo Domestica & Rustica)	284
B. Mørksvale (H. Agrestis & Urbica)	—

C. Digesvale ∙: Baksvale [<i>Hisundo Riparia</i>]	284
D. Kirkesvale ∙: Muursvale [<i>H. Apus</i>]	285
E. Den indiske Svale ∙: Salangane [<i>H. Esculenta</i>] — Spisslige Svalereder	—
§ 21. Aftenbakke ∙: Natravn [<i>Caprimulgus Europæus</i>] —	
§ 22. Spetmejsen, Glaaspetten [<i>Sitta Europæa</i>]	286
§ 23. Træløber ∙: Træpikker [<i>Certhia</i>]	
A. Træløber ∙: almindelig Træpikker [<i>Certhia Fa-</i> <i>miliaris</i>]	287
B. Muurløber [<i>C. Muraria</i>]	—
§ 24. Kolibri ∙: Honningsfugl, Fluefugl. [<i>Trochilus</i>] —	
§ 25. Hærfuglen, Hærpop, Bubber, [<i>Upupa</i>]	288
Den store Hærfugl ∙: Promeropen [<i>Promerops</i>]	289
§ 26. Momoten [<i>Momotus</i>]	290
§ 27. Bisfluger [<i>Merops Apiator</i>]	—
§ 28. Gisfuglen [<i>Alcedo ∙: Halcyon</i>]	—
§ 29. Todier [<i>Todus</i>]	291

Tredie Bog.

Om Krybdyrene (Amphibia)

Krybdyrenes indvendige Bygning og Formereb- sesmaade m. v.	292
Deres Inddeling i 2 Klasser	293

Krybdeyr, første Klasse.

Første Kapitel. Om Krybdyrne af 1ste Klasse eller
de øeglæggende fireføddede Krybdeyr (Amphibia Reptilia.)

§ 1. Fjærbeens: Øgler [Locerta]

A. Krokokodilen fra Nilstrømmen [Lacerta Crocodilus]	294
B. Kaiman o: den amerikanske Krokodil [L. Kaiman]	295
C. Alligator [L. Alligator]	296
D. Den ostindiske Krokodil [L. Gangetica]	—
E. Leguanen [L. Igvana]	—
F. Kamæleon [L. Camæleon]	297
G. Barsleren [L. Monitor]	—
H. Stinko [L. Stinko]	—
I. Gekko [L. Gecko]	—
K. Basilisken [L. Basiliscus]	298
L. Salamander L. Salamander	—
M. Den graa o: almindelige Fjærbeen L. Vulgaris	299
N. Den grønne Fjærbeen L. Agilis	—
O. Sumpfjærbeen L. Palustris	—
P. Vandfjærbeen L. Lacustris	—
Møgleflestearter Fjærbeen	—
§ 2. Dragen Draco	300
§ 3. Skildpadder o: Skjoldpadder Testudo	

I. **G**osse Skildpadder.

A. Den grønne Skildpaddle <i>Testudo Midas</i> .	301
B. Karetten <i>T. Imbricata</i> .	302
C. LæderSkildpadden <i>T. Coriacea</i> .	—

II. Landpadder:

D. MudderSkildpadden <i>T. Orbicularis</i> .	—
E. Den geometriske Skildpaddle <i>T. Geometrica</i>	303
F. Den græsle Skildpaddle <i>T. Græca</i> .	—

§ 4. I. Frøer: Padder, Faser | *Rana* |

A. Kofrøen <i>Rana Ocellata</i> .	304
B. Røldefrøen <i>R. Esculenta</i> .	—
C. Landfrøen: den gule Frøe <i>R. Temporaria</i>	—
D. Veder Øres Frøe: Ørens Fase <i>R. Bombina</i>	305
E. Lovfrøen: Træfrøen <i>R. Arborea</i> .	—

Om nedregnede Frøer, Frøernes seie Liv m. m. —

II. Tudsor | *Bufo* |

F. Skruptudsor: Skruppetase <i>Rana Bufo</i>	306
G. Pipatudsor <i>R. B. Pipa</i> .	—
- Pulveret af Tudsor, et opdaget Middel mod Skurv

Krybdyr, anden Klasse.

Andet Kapitel. Om Krybdyrene af anden Klasse, eller
de Krybdyr, som manglende Fødder, som kaldes
Slanger (Serpentes)

Om Slangernes Dannelse, Gift og Riddets
Spiselighed

308

§ 1. Kæmpeslangen, Usgudsflangen, Dødeeren, Serpens Boa Constrictor	309
§ 2. Klapperflange o: Rangeslange S. Crotalus Hor. ridus	310
§ 3. Ringslange S. Amphisbæna	311
§ 4. Rynkeslange S. Cæcilia	—
§ 5. Vorteslange S. Acrocordon	—
§ 6. Anhagaslangen S. Anhaga	—
§ 7. Skieldslanger o: Snoge Coluber A. Hugormen S. Coluber Berus	312
B. Aspis S. C. Aspis	—
C. Hornslange S. C. Cerastes	—
D. Brilleslange S. C. Naja	313
E. Øtterslange S. C. Atropos	—
F. Barmslange, Tomfruslange S. C. Domicella	—
§ 8. Den egentlige Snog S. C. Natrix	—
Æskulapsnogen S. C. Æsculapii	314
§ 9. Skjællslange S. Angvis A. Staalormen, Blindormen S. Angvis Frogilis	315

Fjerde Bog, om Fiskene.

Fiskenes Bygning, Næringsmidler o. s. v.	315
Deres Inddeling i 6 Klasser	320

 Fisſe, førſte Klafſe.

I Kap. Fisſe af førſte Klafſe eller Brudfisſe
 (Chondropterygii)

§ 1. Haſer o: Haer <i>Sqvalus</i>	
A. Haaffjæring <i>Sqvalus Carcharias</i> .	321
B. Tidſehajen o: Havengelen <i>S. Squatina</i> .	322
C. Hammerhajen <i>S. Zygæna</i> .	323
D. Haamøren o: Hestehaj <i>S. Maximus</i> .	—
E. Sangfisſen <i>S. Pristis</i> .	—
F. Tornhaj <i>S. Acanthias</i> .	324
§ 2. Havkat o: Sødrage [<i>Chimæra</i>] .	—
§ 3. Røffer o: Skader [<i>Raja</i>] .	—
A. Pietrokke [<i>Raja Batis</i>] .	325
B. Spejlkrokke [<i>R. Miraleetus</i>] .	—
C. Pigrokke [<i>R. pastinaca</i>] .	—
D. Sømrokke [<i>R. Clavata</i>] .	326
E. Kramperokke [<i>R. Torpedo</i>] .	—
§ 4. Lampretter o: Steensuere [<i>Petromyzon</i>] .	—
A. Havlampret [<i>Petromyzon Marinus</i>] .	327
B. Negensjen [<i>P. Fluviatilis</i>] .	—
C. Basigel [<i>P. Branchialis</i>] .	—

Fiske, anden Klasse.

Andet Kapitel. Fiske af 2den Klasse o: de Giellefiske (Branchiostegi.)

§ 1. Størslægten Accipenser		
A. Den almindelige Stør <i>Accipenser Sturio</i>	328	
B. Sterletten <i>A. Ruthenus</i>	329	
C. Liimfisk o: Huaablaßstør <i>A. Huso</i>	—	
§ 2. Sødrage <i>Pegasus Draconis</i>	—	
§ 3. Naalefisk <i>Syngnathus</i>	—	
A. Øhesten <i>Syngnathus Hippocampus</i>	330	
B. Havnaal <i>S. Acus</i>	—	
C. Koralsuer <i>S. Pelagicus</i>	—	
§ 4. Knivfiske <i>Centriscus</i>		
A. Gøsneppen <i>Centriscus Scolopax</i>	—	
B. Knivfisten <i>C. Scutatus</i>	—	
§ 5. Muurbrækker o: Enhørnsfisk <i>Balistes</i>	—	
§ 6. Kufferfisk <i>Ostracion</i>		
Den topiggede Kufferfisk <i>Ostracion Cornutus</i>	—	
§ 7. Kuglefisk <i>Tetrodon</i>	332	
§ 8. vindfisk o: havpindsvin <i>Diodon</i>	—	
§ 9. Klumpfisk o: Møllesteen <i>Mola</i>	—	
§ 10. Havtaster o: Sødiæble <i>Lophius</i>		
A. Ulken <i>Lophius Piscatorius</i>	333	

B. Søflagermuus [Lophius Vespertilio]	334
C Søstudse [L. Histrio]	—
§ II. Bugsugre [Cyclopterus]	—

Fiske, tredie Klasse.

Tredie Kapitel. Fiske af 3die Klasse, eller de
Barbugede (Apodes)

§ I. Maledlægten [Muræna]	
A. Den almindelige Ual [Muræna Angvilla]	335
B. Habaalen [Muræna Conger]	337
C. Murænen [M. Helena]	—
D. Cecilie [M. Cæcilia]	—
E. Leptocephalus [M. Leptocephalus]	—
§ 2. Zitteraal : den elektriske Ual [Gymnotus Electricus]	338
§ 3. Regaleken : Sildtust [Regalecus]	—
§ 4. Spidshalen [Trichiurus Lepturus]	—
§ 5. Slangefisk : Graastikæg [Orphidium Barbatum]	339
§ 6. Sandaal : Tobisen [Ammodytes Tobianus]	—
§ 7. Gulsu [Anarrhicas Lupus]	—
§ 8. Sværdfisk [Xiphias Gladius]	—
§ 9. Dækkenfisk [Stromateus]	340

Fiske, fjerde Klasse.

Fjerde Kapitel. Fiske af fjerde Klasse, eller de
Strubefinnede (Iugulares.)

§ I. Lirefisk [Callionymus]	—
-----------------------------	---

	Side.
§ 2. Stiernekiger [<i>Uranoscopus</i>]	341
§ 3. Petermand ♂: Fjersing [<i>Trachinus Draco</i>]	—
§ 4. Torskestægten [<i>Gadus</i>]	
A. Hvidling [<i>Gadus Merlangius</i>]	342
B. Kulmund ♂: Graaſej [<i>G. Carbonarius</i>]	—
C. Lyren ♂: den gule Kulmund [<i>G. Pollachius</i>]	—
D. Den almindelige ♂: lille Torsk [<i>G. Callarias</i>]	—
E. Rusle [<i>G. Æglefinus</i>]	343
F. Øvergtorsk [<i>G. Minutus</i>]	—
G. Rabliau ♂: Torsk [<i>Morrhus</i>]	344
Torskens Tilberedning til Klipfist og Stoffist m. m.	345
H. Langen [<i>G. Molva</i>]	347
I. Lysing [<i>G. Merluccius</i>]	—
K. Quabben [<i>G. Lota</i>]	—
§ 5. Quabberne [<i>Blennius</i>]	
A. Spretfist [<i>Blennius Gunnellus</i>]	348
B. Qualeqbabbe ♂: Qualemoder [<i>B. Viviparus</i>]	—
§ 6. Pukkelfist [<i>Kurtus Indicus</i>]	—

Fiske, femte Klasse.

Semte Kapitel. Fiske af 5te Klasse eller de Brystfinnede (Thoracici)

§ 1. Steenpikkertægten [<i>Cottus</i>]	
A. Knurhane ♂: Knude [<i>Cottus Cataphractus</i>]	349
B. Søskorpion [<i>C. Scorpious</i>]	—
C. Steenpikker [<i>C. Gobio</i>]	350
D. Gabullen	—

§ 2. Håvskorpioner [Scorpæna]	350
§ 3. Speilfisk ∵: Søsmed, St. Peders Fisk [Zeus]	351
§ 4. Søhaner (Trigla)	—
A. Gaffelfisk (Trigla Loricata)	—
B. Den røde Søhane (T. Cuculus)	352
C. Søsvale (T. Hirundo)	—
D. Den flyvende Søhane (T. Volitans)	—
§ 5. Baandfisk (Cæpolia)	353
§ 6. Skjelfisk (Lepidopus Argenteus)	—
§ 7. Suefisk ∵: Skibsslæder (Echeneis Remora)	—
Lootsen (Echeneis Naucrates)	—
§ 8. Langhalen (Macrourus)	355
§ 9. Flyndere (Pleuronectes)	—
A. Helleflynder (Pleuronectes Hippoglossus)	—
B. Pigvarre P. Maximus	355
C. Næbspette P. Platessa	—
D. Den almindelige Flynder ∵: Nisse Botte P. Flesus	356
E. Tunge P. Soles	—
Flere Flynderarter	—
§ 10. Rutling Gobius	—
§ 11. Mussen Mullus Barbatus	357
§ 12. Makrelslægten Scomber	—
A. Makrelen Scomber Scombrus	—
B. Thunfisen S. Thynnus	358
C. Pigmakrel S. Trachurus	—
D. Bonetfisk S. Pelamis	—
§ 13. Hundestejle Gasterosteus	—

	Side.
§ 14. Umberfisk <i>Sciæna</i>	359
§ 15. Aborreslægten <i>Perca</i>	
A. Førstvandsaborre <i>Perca Fluviatilis</i>	—
B. Sandart <i>P. Lucioperca</i>	360
C. Horke <i>P. Cernua</i>	—
D. Ulven <i>P. Labrax</i>	—
E. Gifstaborre <i>Venenosa</i>	—
§ 16. Klipfisk [Chatædon]	361
§ 17. Papegojfisk [Scarus]	
§ 18. Dorader [Coryphæna]	
§ 19. Læbefisk [Labrus]	
A. Jungergyld ♂: Søjuner [Labrus Iulis]	362
B. Drosselfisk [L. Turdus]	—
C. Sortsyd Læbefisk [L. Melops]	—
§ 20. Havbrasen [Sparus]	
§ 21. Bodian [Bodianus]	
§ 22. Sogofisk [Holocentrus]	
§ 23. Lutian [Lutianus]	

Fiske, sjette Klasse.

Sjette Kapitel. Fiske af 6te Klasse eller de
Bugfinnede (Abdominales.)

§ 1. Karpeslægten [Cyprinus]	
A. Den egentlige Karpe [Cyprinus Carpio]	363
B. Speikkarpe [Rex Cyprinorum]	364
C. Læderkarpe [C. Nudus]	—
D. Skjægkarpe ♂: Barbe [C. Barbus]	—

	Side.
E. Suder [Cyprinus Tinea]	364
F. Guldsuder [C. Tinea Aurea]	365
G. Grundling ♂: Gryntling [C. Gobio]	—
H. Karudse [C. Carassius]	366
I. Steenkarnudse [C. Gibellio]	—
K. Guldfisk ♀: Guldfarpe [C. Auratus]	—
L. Næsesfisk [C. Nasus]	367
M. Flire [C. Vimba]	—
N. Hessling [C. Dobula]	—
O. Aland [C. Iefes]	—
P. Ullandblifte [Bipunctatus]	—
Q. Hvidskalle ♂: Hvidfisk [C. Albusa ♀: Alburnus]	—
R. Elritse [C. Phoxinus]	368
S. Blaastruple [C. Aspius]	—
T. Skalle [C. Erytrophthalmus]	—
U. Rudskalle ♂: Rude [C. Rutilus]	—
V. Brasen [C. Brama]	369
X. Bunke [C. Bollerus]	370
§ 2. Muletten [Mugil Cephalus]	—
§ 3. Flyvesfisk ♂: Vagtfisk [Exocoetus Volitans]	—
§ 4. Fingerfisk [Polynemus]	—
A. Den semsingrede Fingerfisk [Polynemus Quinquevittatus]	371
B. Paradiessfisk [P. Paradiseus]	—
§ 5. Ørfisk [Atherina]	—
§ 6. Sølvfisk, Sølvblære, Perlefisk [Argentina]	—
§ 7. Sild { Clupea }	—
A. Den almindelige Sild { Clupea Harengus }	372

	Side.
Sildens Tilberedning m. v.	372
B. Den store Sild : Sildemoder {C. Alofa}	375
C. Bretling : Brisling, Bladfild, Hvasfild, de saa kaldte Christiania Ansioser {C. Sprattus}	376
D. Ansios : Bykling, Sardelle {C. Encrasiculus}	377
§ 8. Mormyrer {Mormyrus}	—
§ 9. Lax {Salmo}	—
A. Den egentlige Lax {Salmo Salar}	—
Fiskemaaden og Tilberedningen af Randers Lax	
B. Graalax {S. Eriox}	380
C. Laxørte {S. Trutta}	—
D. Ørte {S. Lacustris}	—
E. Forellen {S. Fario}	381
F. Blaaalax {S. Wartmanni}	—
G. Maræner {S. Maræna}	—
H. Helt {S. Lavaretus}	382
I. Spelt {S. Thymallus}	383
K. Smelt : Stint, Lodde {S. Eperlanus}	—
L. Havsmelt {S. E. Marinus}	—
M. Karafiner Characinus 	384
§ 10. Gieddeslægten Esox	—
A. Ferstvandsgiedde : eller Giedde Esox Lucius 	—
B. Hornfist : Horngjedde E. Belone 	386
C. Beenskjelled Hornfist E. Osseus 	—
D. Brasilianst Hornfist E. Brasiliensis 	—
E. Øglefist Elops Saurus 	—

§ 11. Vibefisk ɔ: Torris Fistularia	387
§ 12. Leverfisk Theutis	—
§ 13. Mallelægten Silurus	
A. Mallen Silurus Glanis	—
B. Langstjøg S. Clarius	388
C. Den elektriske Malle S. Electricus	—
D. Maleformig Malle S. Angvillaris	—
§ 14. Panserfisk Loricaria	—
§ 15. Mudderfisk Amia	—
§ 16. Smerlinger ɔ: Højseere Cobitis	
A. Den almindelige Smerling Cobitis Barbatula	389
B. Dyndsmerling ɔ: Vejrprofet C. Fosilis	—
C. Steensmerling C. Tænia	—
D. Højseeren C. Anableps Viviparus	—
Kort Tillæg om Insekter og Orme	390

Indledning til Naturhistorien.

Mennesket er en ulykkelig Skabning, naar han ej kender sig selv og Tingene uden for sig. Hans store Evner til at udvide sine Kundskaber, støtte ham utallige Fornojelser, der alle i sin Tid bidrage til, at han kan leve lykkelig. At faae rigtig Undervisning om Tingene i Verden, giver hans Forstand et nyt Lys, hans Willie en ny Kraft; han seer da, at han er ikke alene til for sin egen Skyld, ikke staet for at spise, drikke og sove; men at han har mange Pligter at opfylde mod sine Medskabninger, for igien at faae Hjælp og Raad af dem; han foler, at de mange staete Ting der tiene ham til Høde og Klæde, ere tilfælles for alle Mennesker, at man kunst støffer sig dem i større og mindre Mængde estersom man er flittig og har Indsigter til, og at den lade, uvidende og ulærlige er foragtet af alle og med Kunimer maae tiltryggle sig den Høde, andre have i Oversigtsdighed; fort sagt: han forstaer, at Mennesket behøver bestandig at lære noget nytigt, for at være lykkelig blandt Mennesker, for at hjelpe den svage og uvidende til Nette med sine Kundskaber og Førdfigheder og for at være et passende Led i Skabningens store Kjede.

Ingen Videnskab er saa stor som Naturhistorien eller Kundskab om alle staete Ting, ingen Videnskab hjælper saameget til at blive gode Agerdyrkere, Gartnerere, Husar-

holdere og Haandværkere, ja der er ingen Konst og ingen Lærdom saa vigtig for det Menneske, der skal hielpe sig selv og andre, som den. Uvidenhed i Naturhistorien har ofte voldet Mennesker Døden, Angest for Hexer, Trolde og Dicæble, og givet dem en Mistro til sig selv, saa de have sat deres Kud til Manere, Hexemester, Spaasqvinder og Gissglere, der have narret de lettroende og van-kundige deres Penge fra og istæden for at giøre dem lykkelige, støffet dem flere Ulykker paa Halsen; og det er altsæt en stor Ulykke at være saa eensoldig, at tro, at andre kunne bedre sørge for vor Lykke, end vi selv.

Naturvidenskaben er dernæst den meest morende af alle, fordi den aldrig udtømmes, fordi der beständig op-dages mere og mere i Henseende til Dyrenes og Planternes mange Arter og deres og Mineraliernes Brug for Menneskene, fordi vi derved lære at kende de os skadelige Dyr, Planter og Mineralier, og derved at berede os paa Forsvar imod Dyrene og forsiktig Brug af giftige Planter og Vexter, fordi vi kunne støffe os den uskyldigste Hornsielse ved at undersøge og kende de mange tusende Slags Skabninger, deres forskellige Dannelse, Færdigheder og den dem medfødte Ebne til at vedligeholde deres Slægt og forsvare sig mod deres Fiender, og

Endelig er Naturhistorien den værdigste og nyttigste for Mennesket. Han vogtes bedre i de ledige Timer fra Easterne ved at kende Gud af Naturen, end ved at kende Verden af dens Gierninger, og maa han ikke strax kende Gud af Naturen? Den Orden der er i det Hele, den overmenneskelige Konst, hvormed endog Fluens Vin-ge og Træts Blade ere dannede, der dog saa hastig for-gaa: den vise Indretning, at de glubste og stadelige

Dyr enten ere faa eller holde sig langt fra Mennesker i grøde Ørkener og underjordiske Huler, den Frygt alle endog de vildeste Dyr have for Mennesker, uden hvilken det ville være umuligt for det værgeløse Menneske at drive sin Handling ubehindret paa Jordens, den Kraft ethvert Dyr og enhver stor og lidens Plante har til ved Sæd, Egg, eller Unger at formere sig, den fuldstændige Skabning alle Dyr have, saavel Elefanten som Miden, saavel Hvalfisten som Hundesteglen: den forskellige Slags Føde et hvert Dyr er anviist, da de ellers maatte opøde hinanden af Hunger; de forskellige Maader de føge deres Føde paa; ja endelig den evige Biisdom, der indrettede det faa, at Dagen aldrig lader være at komme, naar Matten er forbi, og gav Verden den bestemte Gang i Lusten, at den en Gang i 24 Timer dreier sig rundt om Solen og det i sige lang Tid, saa at man forud kan udregne og bestemme det; er det ikke nogle af de meest uforståelige Ting for os? er vel nogen i Stand til at giøre det efter? og see vi ej i hver Ting, foruden de tusende andre Mærkværdigheder vi daglig kunde kiende og opdage, at Gud dannede denne Jord, styrer den og opholder den med alle de mangfoldige Skabninger han satte derpaa, og at dette usynlige og høje Væsen rundeligt uddeleste med Faderhaand Næringsmidler til alle sine Skabninger?

* * *

Jorden vi og Dydrene bebo, finde vi bestaaende af Bierge og Sletter. Saavel Højene som Dalene bestaa af forskellige Slags Jord og Stene og giennemflynges med Vand, der, naar det flyder oven paa Jordens, kaldes Floder Aar og Bække, og naar Vandet mestendeels staar stille, kaldes det en Sø, en Dam, eller Park. Desuden omfly-

der det store Verdens Hav de fire Jordens Dels Europa; Asia, Afrika, Amerika og synder imellem den samme Deel, der bestaaer af store og smaa Øer, som kaldes Landene i Sydhavet. Hielde kaldes de Bierge der mestendeels bestaaer af Steenklipper eller høje Steenklypper. At Jordens bestaaer af Forhøjninger (Bierge) og fladt Land (Sletter) have nogle regnet til et Bevis paa de Forandringer den helle Jord har undergaet ved Syndfloden, Jordstikkel og andre os dog ubekjendte Omvæltninger, og kalde det en Forstyrrelse af dens første Form. Den mestre Forstyrrelse vi her til Lands see overgaa Jordens, er naar Flyvesanden oversvøver og begraver Byer, Moser, Enge og Agre med mange Aflen tyk fint Sand, der dog ved Menneskehjelp kan standses. Men det være nu hvordan det vil; saa finde vi dog, at denne Jordens forskellige Dannelse har sine store Fordele; thi var den ganske flad, ville Havets Vand ved Storme, Jordrystelser, stark Regn eller usorsigtige Vandledninger overstyrre hele Jordens. Jordens selv ville blive et Morads, og saa usund, kold og fugtig, at Mennesker og Dyr ej kunne leve der. Nejende og Sofarens de ville heller aldrig kunde finde Vejen til langtfra liggende Steder, naar de ingen Maerk havde at gaa og sejle efter; man kunde da ej see hvad der passerede et kort Stykke Vej fra os, fordi Jordens er rund og de utallige forskellige Besiggenheder ville da ej glæde vort Øje, der saa gjerne seer Forandringer. Endelig maa vi antage Biergene for de Verksteder, hvori Naturen, paa een for os stiult Maade, frembringer danner og avler de mange Slags Kalkarter, Garvejorder, Metaller, Stene og Salte, der ere os saa ganske umisselige til vort Forsvar, vores Bygninger vor Klæde og Fode. Finde vi end, at de store Drkener og de store Heder ere unyttige og vansire Jordens Overflade, saa

morder os ogsaa her den rimelige Tanke, at det ej har været saaledes fra Begyndelsen. Ligesaavel som Menneskehænder ere i Stand til at forstionne Jorden ved at dyrke den, besaae den, beplante den og indhegne den; saavel forstaa de og den Konst at ødelægge den. Mangfolsdige Ørækker af Høje og Dale, hvor nu den sorte Lyng skuer Jorden, have i forrige Tider været fulde af tykke Skovve. Uvidenhed, Gierrighed og Lust til at ødelægge har omhugget dem og skaffet dem bort, ofte i den daarlige Tanke: at der nok groede Skov igien. Men da Naturen ikke gør noget Mirakel, og da enhver Ting der voxer ogsaa maae have en Sæd at voxer af og en vis Pleje og Fred mens det voxer; saa blev der intet af, fort sagt: Mennesket saae: at han kan ødelægge, men ej skabe. Krie og Pest have og havt den Følge, at store dyrkede Strækninger ere blevne øde, Menneskene dræbte, Byerne brændte, Markerne forladte og Lyngen har indtaget Korsnets Plads. Dette er altsaa ikke Naturens eller Skabernes Skyld, naar saadanne Umenneskeligheder og Ulykker stille Jorden ved sin Prydelse; Thi vist er det, at endog den ringeste Jord kan bære nyttig Frugt; men det er ligesaa vist, at Mennesket maa dyrke, frede og saae Jorden førend han forlanger at høste og arbeide førend han forlanger at nægte sig. Hvor man ej følger det Guds Bud: i dit Ansigt ses Sved skal du æde dit Brød, der seer man saa at sige Jorden forbandet, der bærer den Tørne og Lidste, der plantes intet Træ der giver den trætte Arbejder Skygge, intet Frugttræ, der lœdster den brændende Tunge, ingen Jordfrugt, der opliver den svage Mave; fort sagt: man tænker at bedrage sine Efterkommere, sine Vandthavere, sine Naboer og Godsejere; men man bedrager sig selv og sine Barn. Armod, Mangel, Misfornøjelse,

Misundelse og Tyveri ere Folgerne beraf, og ved Kneb og Bedragerie søger man at stasse sig den Bestand, som man ved Flid burde have erhvervet sig.

Lige saa afværende som Jorden er dannet, saal forekiellige ere og de Vexter og Dyr den frembringer. Ja der er i hele Naturen ej to Bladé engang, meget mindre Dyr, om hvilke man kan sige: at de ere lige store og ligedanne.

Ethvert Land, hvad enten det ligger midt paa Jordens under den hedeste Soel, eller mod Enderne af Jordens (ved Polerne) i de kolde Lande, har sine Behageligheder og sine Fordele. For Exempel:

D a n m a r k har ypperlig Dyregavl, Kornavl og Fiskeri og følger aarlig beraf endel til Fremmede.

N o r g e og S v e r i g synes ved første Øje kast at være Naturens Stedbørn: de have streng Kulde, sorte Sommere, Havevexter og Frugter funde ej komme til synsdelig Fuldkommenhed *) høje Steenklipper freise sig mod Himlen og Vandet bruser og skyrter sig ned derimellem — dog have de mange Herligheder, som andre Lande mangler. De have ypperlige og utrolig svære Gran- og Hyrreskove, hvoraf de følge for mange Tønder Guld aarlig til andre Lande, saasom: Brædder, Planker, Mastetræer, Lægter og alle Slags Bygningsstammer: de have gode Saltkaagerier og brænde af de fedeste Stykker Fyr og Gran, Tiære, der er saa nødvendig for Avismaend, Skibssfolk og Fiskere: Fiskerierne ere af megen Wigtighed og bestale sig got: jo højere op mod Nord, jo støre og større Fisk fanges der og endftvindt Kulden er overmaade, streng,

*) Sondenfields i Norge er Lusten betydelig mildere og der trives mange Vexter got,

sryse dog ej Fiskestederne, til Held for de Mennesker, der
meest leve deraf. Slaar ogsaa Fiskeriet engang imellem
seil; saa maa de fattigste blandt Indbyggerne, da der av-
les næsten intet Korn, lave sig et Slags Brød af Træbark
og Mos. Desuden findes der i Jorden meget Jern, Rob-
ber og noget Sølv, Marmor, Sandstene (hvorf Mølle-
stene hugges) og mange andre Slags Steen. Jagt, is-
sær efter fuglevildt, er og af Betydenhed.

Rusland har og af Naturen faaet mange Rigdom-
me til Erstatning for den Kulde, der er om Vinteren. I
dets tykke Skove opholde sig en Mængde vilde Dyr med det
kostbareste Skind, hvorf man faaer Peltse (Foerværk)
blandt dem ere Zoblerne og de sorte Nævestind de kostba-
reste. En bekjendt Ting er blandt andet de mangfoldige
Matter, som bruges af Kjøbmændene til Indpakning: de
komme fra Rusland og gisres af den mellemste Bark paa
Lindetræerne. Hør og Hamp avles i stor Mængde: af
Høren spinde og væve mange tusende Mennesker i andre
Lande Lærred og Dresel: af Hørstøet presses og sælges Lin-
olie, som Malerne bruge: fra Rusland faae de føfarende
Seildug til deres Skibsseil og hvormange Fiskere og Seeflas-
gere bruge ej det russiske Hamp? Siberien har derimod Guld
Sølv, Jern, Robber og Vildt i Overflodighed, hvor Al-
gerdyrkningen ikke kan føde Menneskene. De allernord-
ligste Folk paa Kamtschatka*) bespiser Naturens Herre paa
en anden Maade; utallige Klokke af Fugle, saasom, Svær-
ner, Bildgjæs og flere Slags vringle om dens folde Ryster
og byde dem den Fede de ellers maatte mangle.

I det skonne og frugtbare Schweiz (Helvetien) ere
srygtelige Bergstrækninger (nogle af dem kaldes Alperne)
*) Kamtschatka ligger paa den nordlige Side af Siberien.

somme ere i Hjerdingbej høje og beres Ryg og øverste Spid: se ligger begravet under glimrende Sne : og Fisbunker, der aldrig optses og dog leve der mange Dyr ret kostelig paa disse Bierge; der opdrager den store Ørn sine Unger; der trække Bierne deres bedste Honning, der finde Haare: ne de dem fiereste Urter og paa de allerhøjestre Steder klas: tre Steengederne og springe med utrolig Behændighed fra een Fieldspidse til en anden, for at fåsge deres Esde. Paa andre Steder voxer paa de ufrugtbare Sandbierge den yp: perligste Viin, som Indbyggerne sælge til Fremmede, eller og saadanne Bierge indeholde Mergel og Kalkjord (Lium) hvormed man gjøder Jorden.

Paa Klipperne ved Festningen Gibraltar i Spanien voxer Figen og Viindruer og paa de mange andre spanske Bierge voxer sterk Viin og Rosiner; Landet selv frembringer desuden en Deel Silke, Citroner, Abelssiner, Pommerantser, som sælges. I det mange Bierge forarbejder Naturen de undtsommelige Saltfilder, hvorfra mange Lande i Europa faae Salt, foruden det at de tiene til Formuur for Havet og til Hvilested for de mange Træfugle, der fra Europa trækker til Afrika om Høsten og Efteraaret. I Spanien faabelsom Italien, Frankrig og andre varme Lande har Na: turens Herre med forunderlig Wiisdom ladet Træer voxe, som erstatte Mangel paa Dyrene. Saaledes findes der Oliventræet, der bærer et Slags grøn Frugt, stadt som Blom: mer, hvorfra O m o l i e presses og denne Olie tiner dem istæden for Smør. Mange Landskaber der ere tørre og san: dige have den bedste Haareavl der syder Indbyggerne f. Ex. (Spanien, Island, Tartariet, Asien o. s.) Overalt er det mørkværdigt, at der paa de tørreste Jorder gro de sode: ste, fedeste og fyndigste Urter. Imellem Indien, Kina

og Kartariet ligger Thibet, et Land der er fuldt af stejle Bierge og har siden Agerdyrkning; det ville være umuligt for mange at leve der, dersom ej Naturen igien havde givet dem andre Hjelpenmidler; men det har den. I Bækkene der findes et fint Guldstov som opsamles og sælges; desuden have de Sølv (af Biergene) Moskus, Borax, fin Uld og Halerne af Bøffelkørene at handle med, og derved staffe de sig Klæde, Specerier og Jernkram andensids fra. Disse Kohaler have lange silkeagtige Haar og indfattes i Sølv for at jage Fluor og Myg fra sig i de varme Lande. Deres Haareavl og Fiskeri maa forresten meest nære dem.

Ned er Italien og Sicili en have ofte været underfæstede skæckelige Jordskielv, der vist nok have deres Grund i de 2 ildsprudende Bierge der findes der; Fiskeriet er ej rigt endskindt Landet ligger midt i Middelhavet og Jorderne ere paa mange Steder ufrugtbare og udyrkede; saa Øvægavlen ikke er betydelig. Men de have derfor dog overslodig Korn, ja paa Sicilien groer Hveden vild og man har Marmor, Viin, Olie, Anis, Allun, Silke, Safran, Frugter og det hvide italieniske Marmor at sælge.

Blandt de frugtbareste Kornlande i Verden, er Polen det fornemmeste. Det er almindeligt, at man af Korn avler zo Hold og paa nogle Steder skal det endog give imod 60. Det rigeste Land i Europa er Ungarn, da man baade har Overslodighed af Korn, Viin, Tøeavl, Tobak, Safran, saa og i de nordlige Dele meget Guld, Sølv, Kobber, Jern, Øvægssølv, Salt, &c.

Tydsland har baade Korn: og Øvægavl og Mineraller; hvad det mangler af Naturen, ersatter det ved Floden; saaledes finde mange tusende deres Næring ved at

spinde og væve Lærreder af Hør og Hamp, der sælges til Amerika; Hede-Egnene have stor Bieavl og Faaredrist, og Havefrugter dyrkes med stor Glid og spises mere der, end andensteds.

Frankrig forsyner mange Lande med Viin, Brændviin, Edike, Olie, torre Madfrugter, Safran, Salt, Klæde og Silkeøjer (hvortil for en Deel Silken fribes raa andensteds fra) Metallerne forarbeides der med utrolig Konst til alle Slags Galanterivahre og Glimmerstads, som de sælge til fremmede Lande.

I Engeland drives Agerdyrkning og Øvægavl til den største Fuldkommenhed. Det sandige og steenige Jylland har ypperlig Kornavl og Fiskeri, og den meste Liden af Maret bløsende Wind fra Vesten, tilfører Den overfladig Regn, Taage og Fugtighed. Det biergsfulde Skotland glemmer i sit Skisid det bedste Lin, Bly og en stor Rigdom i de overalt bekendte Steenkul.

De nordlige Egne af Norge og Sverig, hvor Laplænderne bo, synes ved første Øjekast, at være ret elendige Opholdssteder, da Sne og Is næsten i 3 Hierdingaar binder Jorden og man hverken har Rør, Heste, Faar eller Kornavl, og dog leve Hinslapperne ret god; deres store Skove slaffer dem Brændsel, Rensdyret Føde og Klæde, og Fiskeri og Fuglejagt giver dem bestandig Arbeide og Penge til at kifbe andre Ting for. Det besynderligste er, at disse Egne til en vis Lid af Maret have altid Dag, og til en anden, altid Nat, som er en Følge af, at Landet ligger nær ved Polen : Enden af Jordkloden; men ogsaa i den mørke Lid tænder Himlen dem et andet Lys i de mangfoldige Nordlys, som flamme og skinne meget sterk.

Gronland har, foruden Mangel paa Skove, endnu den, at der ikke er tilstrækkelig Mængde Mensdyr, og at Grønlænderen maatte spise Hundekød allene, om ej Naturen havde givet ham en riig Næringskilde i Sølhundene. Disse Soddyr skaffte ham baade Kjød, Smør, (Tran) og Klæder. En Mængde Sofugle indfinde sig paa hans Kyst og der faaes den kostbare Ederduun, som af rige Folk i andre Lande betales saa dyrt. Til Beviis paa, at der ogsaa maa for Indsædde være Behageligheder ved det vi kunde uttalesligt, har man seet, at Grønlændere, naar de kom hertil Landet, have længtes usigelig efter at komme hjem igien.

I de hedeste Lande, Afrika*), Asien, Amerika og Landene i Sydhavet, hvor man ej har saadanne Slags Korn som vi Europæere og hvor der enten ingen Heste ere, eller og saa faa, at de mest bruges at ride paa, der har Skaber en etter givet andre Hjelpemidler; der voxer Niisplanten (hvoraf Niisengryn tillaves) vild, den groer af sig selv endog paa høie tørre Steder og tiner Mennestene isæden for Nug og Hvede. Der voxer Sukkerrøret, Kasseitræet, Tobak, Specerier, Thetræet, Garveplanter og mange Apotekervare, hvoraf sælges aarlig for mange Tønder Guldfil Europa: der findes Bomuldstræet, hvis bekiendte Uld forarbeides til Kattuner og Sirtser: der ere de rigeste Guldgruber og kostbare Edelstene: Havet har mange Slags velsmagende Fiske, der, tilliges med den store Mængde fuglevildt, giver Mennesket Næring: der voxer hele Skove fulde af Kokosnødtræet, hvis

*) Afrika har, især paa Kysterne, baade Hvede og Byg, og i Arabien (der ligger i Asien) findes de bedste Heste i Verden; men de bruges mest til Mytteri.

Mædder ere saa store som et Barnehoved og indeholde haade en behagelig Kierne der spises og en velsmagende Melk der drikkes. Paas mange af de indiske Her voxer Sagotræet, hvis Marv bruges istæden for Brod og bages (thi der voxer intet Korn) Kartoslerne ere en bekjendt Jordfrugt overalt, der kan gro paa de skarpeste Jorder; den blev opdaget i Amerika, hvor den har hjemme og er Næring for mangfoldige Mennesker. Ja paa Den Ferro i Afrika, groer et Træ, som staffer Indbyggerne først Vand, som de ellers mangler. Træet er altid omgivet med en stærk Taaage og denne Taage drypper af Bladene som Vand, som Indbyggerne da opsamle i Kar og bruge i Hunsholdningen.

I disse varme Lande gro af Naturen tykke Skove, der formindste den brændende Soelhede og tiene til Skul for de vilde Dyr, hvorfaf Elefanten, Løven, Tigren og Aben ere de mest bekjendte. Til Lykke for Beboerne sky de Mennestene, og saa fungs deres Nød om Matten — endogsaa heri seer man Naturens vise Indretning; thi med hvad Fornøjelse skulde Mennestet, der i mange af disse Egne gaaer halv nsgent og uden synderlig Børge, være i Marsken og Skovene for at søge sin Næring, naar han hvert Hjeblik skulde stride med frugtelige Nødtyr, der dog ere stærkere end han? Saa prægtig som Naturen er i de varme Lande, saa fulde som end de fleste Egne ere af blomstrende Dale og skovbegroede Høje; saa ud mattende er derimod Soelheden om Dagen, og saa besværlig den Vrimmel af Myg og Insekter, som om Matten plager Indbyggerne. Man maa i disse Lande ikke tænke sig at der vrimler af Slotte og stadselige Byer, fordi Landet er saa behageligt at see til. Nej! de Indsødde boe i usle Hytter, der ere sletterede sammen af Grenne og tækkede med Blade eller Mør, og

om Natten røges der gierne i saadan en Hytte, hvor alt ligger mellem hinanden, for at forjage Infekterne; saa man maa være gladere naar man staar op, end naar man søger sig. Vinter veed man ej af; men i dens Sted indtræffer aarlig til en vis Tid uophørlig Regn, der ikke værer lange i alle Egne; men falder igien sterkere hvor den værer korte. De Egne, der da ligge langt fra Floderne, maa i denne Tid samle Regnvand og gjemme det under Jorden, for at bruge det til næste Negntid.

Afrika er eet af de varme Lande, hvor Naturen viser haade Skignhed og Grimhed. Man seer saavel usrugbare Orkener, fulde af brændende Sand, som og dyrkede Marker. Egypten er der bekjendt af den Flod, der kalsdes Nisen, som aarlig erstatter dem Mangelen paa Regn, da den til en vis Tid voxer højt og oversvømmer de omliggende Egne og gør dem frugtbare. Paa andre Steder der, har man næsten ingen Regn; men derimod en stærk Laage. Afrikas Lande sælge aarlig en stor Deel Guld, Elsenbeen, Gummi, Bomuld, Riis o. s. v. til Europa.

Sydhavet: Herne imellem Asien og Amerika indbefatte endnu mange tildeels store Lande, hvorfandel ere ubekjendte: men paa dem man har opdaget, har man dog seet, at Naturen overalt har Fode for Mennesker, endstikne de flestes største Landdyr ere Hunde, Svin og Rotter. Paa disse Her voxer intet Korn, eller Riis; men derimod findes der en tilstrækkelig Mængde Brødfrugtræer, der bære en stor Frugt som indeholder et dampagtigt Kisb der bagtes til Brød. Bæsten af dette Træ tjener dem til Klæder.

* * *

Disse Esterretninger, i hvor forte de endere, har jeg troet at burde gaa foran den enkelte Beskrivelse over

ethvert Dyr, og hvad lære vi heraf? Lære vi ej med Forundring at kiende Guds Almagt til at danne og give Liv, endog til de Ting der ere begravede dybt i Jorden? se vi ikke hans Viisdom i at op holde saamange tusende Slags Dyr og Planter, saa deres Art ej forgaar og uddser? har ve vi ej de sterkeste Beviser paa hans Godhed, der tildekket ethvert Land baade det fornødne og gav det endog mere, end det behøvede af visse Slags, for dermed at drive Handel med andre Lande og tilbytte sig deres Vahre?

Naturhistorien lærer os at kiende de slæbte Ting vi see paa Jorden, for saavidt de ere bekendte. Den sammenligner den ene slæbte Ting med den anden, og bringer de, som mest ligner hinanden, under een Klasse. For at adskille disse mange Klasser, har man end videre inddelt dem i 3 Riger, nemlig:

- I. **Dyreriget**, der indeholder Beskrivelsen over de levende Ting, der ved egen Kraft bevæge og røre sig.
- II. **Planteriget**, de Ting, som vel ere levende; men ej kan bevæge sig, og
- III. **Steenriget (Mineralier)** som bestaar af de Legemer vi kalde døde, fordi de ej ved egen Kraft røre og bevæge sig.

Endelig maa det mørktes: at der ere mange Ting endnu uopdagede i Naturhistorien, og at vi slet ikke kunne forklare noget om Sielen, der giver de døde Ting Liv; funs dens Virkninger see vi.

Første Bog.

Om Dyreriget.

Allt det, der ved egen Kraft føler og bevæger sig, kaldes et levende Dyr. For at leve, have alle Dyr en flydende Saft, der kaldes Blod; saalænge dette Blod løber om i Legemet, lever Dyret; standser Blodets Omloeb, da dør det. Dyrene bestaa af Legeme og Sjel. Legemet er sammensat af Been, Kjød, Brust, Nerver, Seiner, Hud eller Sjæl og stiinagtige Saftter; Sjelen er derimod et usynligt levende Væsen, der det foregaaende erindrer, bedommer det tilkommende og beslutter Legemets udvortes Forreninger. Sanderne, som ere: Hørelse, Syn, Lugt, Smag og Følelse, ere de Dele af Legemet, som Sjelen især virker paa, og i jænne Sanderne faaer Dyret sine allerførste Foreskillinger om Tingene uden for sig. Da Sjelen er af en anden Natur end Legemet, og da Legemet uden Sjel er dødt og følesløst; saa kan man ikke antage, at Sjelen dør, fordi Legemet oploses og forraadner. Den Natur er Liv og Legemets Natur er Forandring. Vi antage derfor et Liv efter dette. Det døde Legeme forandres efterhaanden til de Dele hvorfaf det i Grunden bestod; almindelig sige vi: det bliver Jord, fordi det er den synligste Deel af Forandringen for vore Øyne; endsligt Legeimerne efter Døden oploses i brændbare, jordagtige og saltagtige Dele.

For at hindre, at ej de skabte Ting ved at døe skulde udslettes af Jorden, nedlagde Skaberen i dem den Evne, at frembringe ligesaadanne Skabninger, som

de selv ere, som man med eet Ord kalder at de avle eller føde. Der fremkommer ved Ablingen smaa levende Skabninger, der efterhaanden og først efter mange Forandringer blive hvad de varer, der avlede dem. Den Forstjellighed med hvilken Ablingen skeer, og den Maade Dyrne ere dannede paa, har givet Anledning til, at man inddeler Dyreriget i sex Slags, nemlig:

- I. Pattedyr, de have rødt varmt Blod og føde levende Unger, som de give Brystet.
- II. Fugle, de have rødt varmt Blod; men lægge Egg, hvorfra Ungerne ved Varme udklækkes.
- III. Kryb dyr, *) eller Dyr som have rødt og koldt Blod og trække Vøjret igennem Lunger.
- IV. Fiske, de have rødt og koldt Blod; men trække Vøjret igennem Gieller.
- V. Insekter, eller Dyr med hvidt og koldt Blod, som have Halehorn og forvandles.
- VI. Orme, eller Dyr med hvidt og koldt Blod, der have Gamletraade og forvandles ikke.

Pattedyrenes Naturhistorie.

Pattedyrenes vigtigste Kendetegn er: at de have rødt og varmt Blod, hvilket ved Lungens og Hjertets hjælp sættes i Bevægelse og underholder og opvarmer Legemet; de føde og levende Skabninger der ligner dem og næres i Begyndelsen af Moderens Mælk. Deres Skabning er forstjellig; de bevege sig ved hjælp af Muskler, fornemme ved hjælp af Nerv-

*) Krybdyrene kaldes af nogle Brudyr, af andre Amfibier.

ver, næres ved de i Legemet omhsbende Vædster, der i Maven og Larmene affondres. Alle de Kundskaber vi harde om deres indvendige Dele, have vi Lægerne at takke for, som ved at opsticere og adskille Legemets Dele (anatomere) have opdaget, hvorledes den ene Deel understøtter den anden og virker med den til eet Maal.

Før at hjelpe paa Hukommelsen, inddeltes Pattedyrerne i forskellige Klasser, saasom:

Vorste Klasse, om Pattedyrerne med Hænder;
hertil hører Mennesket og Abeslægten.

§ 1. Mennesket.

Mennesket er bygt af en Beenrad, der bestaar af mange smaa og store Been, der ved Bruster ere heftede sterk til hinanden; Benene selv bestaa af Ralfjord, brændbar Syre og Skelee. I Ledene hvor de bevæge sig til alle Sider, passe de sammen i Huulheder, der ved Ledevand holdes fugtige for at hindre Brustene fra at gnide sig paa hinanden. Uden om alle Benene er en Hud eller Hinde, som holder dem sammen. Da det altid er nyttigt at vide, hvor disse Been sidde og hvad de kaldes, nævnes de her fortælig:

A. Hovedet bestaar af Hjerneskallen, som ved 8 Smalle, der ses ud som Tænderne i en Saug, deles i:

1 Nakkebenet.

2 Lindingbeen.

2 Issebeen.

1 Pandeben.

1 Sigtebeen og

1 Rilebeen.

B. Ansigtet har 14 Been, nemlig:

- 2 Overkæevebeen med 16 Tænder (Born og vorende Unge har kun 14.)
- 2 Nagbeen, der forenes med Tindinghenet og danne Kindbækken.
- 2 Næsebeen.
- 2 Ganebeen.
- 1 som kaldes Plougstierten, der adskiller Næseborene.
- 2 Muslingbeen, i Næseborene.
- 2 Taarebeen paa den underste Side af Øjenhullerne.
- 1 Underkæevebeen, der er det eneste af alle Ansigtets Been der bevæger sig og har 14 eller 16 Tæder.
- 1 Tungebeen.

C. Rygraden har:

- 7 Halsvirvler (Virvler kaldes alle de runde Been i Rygraden.)
- 12 Ryghvirvler, paa hver af disse ere 2 Ribbeen fastede, de krumme sig om mod Brystet og der samles de øverste 7 Par med et fladt Been, der kaldes Brystbenet; men de 5 nederste Par ere samlede nedenfor Brystbenet med Brust og kaldes falske eller sorte Ribbeen.
- 5 Lendehvirvler, der staa frit og have ingen Sidebeen.
- 5 Korshvirvler, som under eet kaldes det hellige Been.
- 3 Rumpahvirvler.

D. Høften har:

Høfteskaalen, der munder for Tarmene.
Skambenet foran, og
Sædebenet bag til. (Alle disse 3 Been kalder
man under eet Vække:
net, for den Lighed de
have dermed.)

E. Laaret har:

Laarbenet, som er det længste og tykkest i
hele Kroppen.

F. Benet har:

Skinnebenet,
Knefaffen, der sidder over Leddet imellem
Venet og Laaret, og hindrer
Skinnebenet fra at boje sig
formæget forover.

Læggebenet, et langt tyndt Been, der sid:
der paa den udvendige Side
af Skinnebenet.

G. Foden har:

7 Been bag til, hvorfaf Ankelenet og Hæ:
lenet ere de største, de kals:
des alle 7 Fodroden.

5 Mellembeen, imellem Fodroden og Tæ:
erne, og

14 Been der kaldes Tærne. Den store Taa
har 2 og hver af de andre
3 af disse Been.

H. Overkroppen har endnu:

2 Skulderblade, hvorfaf det forreste kals:
des Kraebenet og
gaar til Brystbenet, det ba:
geste kaldes egentlig Skul:
derbladet og sidder paa
Nyggen, over Nibbenene.

I. Armen hår:

- 1 Overarmsbeen, der begynder ved Skulderen og næar til Albuen.
- 1 Albuebeen, der ved Albueknoglen hindres fra at gaa forlangt tilbage.
- 1 Armspole eller Spilleren, der ligger ned mod Tommelfingeren og dreier Haanden.
- Haandroden, der bestaar af 8 smaa Been der gaa til Fingrene.
- Fingrene, hvoraf Tommelfingeren har kun 2 Been; men hver af de andre 3, altsaa 14 Been.

Denne med viis Overensstemmelse sammensjede Beens bygning, bevæges ved Hjælp af Muskler, der ved Sener ere hestede til Venene og man tæller i Legemet 550 saadanne Muskler. Kisdet er Beklædningen for Musklerne og bestaar af mange sammenknippede Treble eller Tynde, der af Blodet farves røde; ved Hjælp af smaa Plader o. Lameller, sammenfæstes disse Kisstraade. En anden Sammenvæbning mellem Musklerne indeholde Hvidt, hvorigennem de forskellige Bedster udbredes. Uden om Kisdet ligger et Læv af Hinder, som kaldes Vor tehindren, fordi den har mange smaa Vorter, som man troer tjene til at forhinde Glelsen. Oven over Vor tehindren er Slimhus bender giver Legemet Farve; den er hos Europæerne hvid, men hos Degeerne sort o. s. f. og alleryderst er Overhuden, som vi almindelig kalde Hud, den er hos alle end: og hos sorte Mennesker hvid, voxer hastig ud igjen naar den bestadiges og er forsynet med mange tusende Svedehuller som kaldes Vor er. Af disse Svedehuller udkastes ved Arbeide og Varme en stor Mængde Sved og daglig en umær

felig Deel Dampe af Legemet, som man med eet Ord kalsoer til dunsning; naar den standser, er man syg.

Alle Legemets Dele ere i bestandigt Arbeide; Kist, Muskler, Been o. s. v. voxe eller tabe de forrige Dele hvorf af de besjod og faae nye igien, og denne Vext frembringes ved Mad og Drikke, der ved Maven og Tarmens oplosses til nærende Bædster. Den fornemste af Legemets Bædster er Blodet, det giver alle Legemets Dele Næring og Vext, alle de Dele af Legemet hvori dets Læb er standset forgaa eller dse, desuden udbreder det Varmen over hele Legemet, da det med en utrolig Hastighed løber fra Hiertet omkring i hele Legemet igennem Pulsaarerne (Arterier) og gaaer tilbage igien til Hiertet igennem Blodaarerne (Vener) Pulsaarernes yderste Endere ere saa fine, at man ej med blotte Øjne kan see dem og igennem disse Endere affætte Blodet de Smaadele som fremme de faste Deles Vext. Den gule vandagtige Bædste, der ej bruges til Venien, kaldes Lympfe, og assondres med andre meget fine Marer overalt forsynede med Klapper. (man kalder dem de lymphatiske Kar) igennem disse gaa de igjen til Blodaarerne. Men da Blodet paa denne Maade til sidst ingen Næring ville faae, da det dog maa nære hele Legemet; saa faaer det atter sin Næring fra de indsugende Kar som kaldes Melkekær, der fra Tarmene føre i en hvid Saft de fineste Dele af Maden til Blodet. Denne hvide Saft kaldes Næringssaft (Chylus) og den gaar igennem Blodaarerne til Hiertet, hvor den atter giver Pulsaarerne ny Forraad til Legemets Vext.

Det fineste og ødelste som ved Blodet assondres, er Hjernen, Herhjemmaven og Gæden. Paa deres

tilbørslige Mængde og Styrke beroer Menneskets Sundhed, Liv, Lænkekraft og Styrke. Man holder for, at disse Affsondringer fra Blodet stee naar vi sove.

Det som indenfra sætter Mennesket i Bevægelse, det som bestemmer ham til at foretage sig Arbejde, eller alt det meget han er oplagt til, kaldes hans Sjel. Da denne indvortes Kraft ikke ophører fordi Legemet er sygt; men snarere da virker meest, ikke kan forklares og ikke forstaaes, antage vi Sjelen med Nette for udsadelig og skikket til større Fuldkommenhed, end den her i Livet opnaaer. Om Sjelens egentlige Opholdssæd i Legemet veed man intet vist; men de fleste antage, at den er i Hjernen. Hjernen ligger i Hjerneskallens Hulhed, og ligner en Grød, den Deel af Hjernen, der igjennem Mattebenet gaar ned i det indvendige af Rygradens Hvirbler, kaldes Rygmarven. Med Hjernen og Rygmarven ere Nerverne forbundne.

Nerverne ere hvide Traade af forstellig Tykkelse der have Marv, Alarer og Hinder, og udbrede sig som Grene til alle Legemets Dele. De udspringe parvis fra Hjernen og Rygmarven, sætte Musklerne i Bevægelse og lade os fornemme hvad der gaar for sig i og uden for Legemet, som vi med eet Ord kalde: at sandse. Overflæsres eller underbindes en Nerve, da tage alle Dele nedensfor Nerven Følelse og Bevægelse, fordi deres Forbindelse med Hjernen er ophævet.

Foruden de indvortes Sandser, der give os Kundskab om det der foregaar inden i os, saasom: Hunger, Tørst, Smerte o. s. v., have vi 5 udvendige Sandseredskaber

(Organer,) der underrette os om hvad der foregaar uden for os. De 5 udvendige Sandser kaldes: Hørelse, Syn, Hærelse, Lugt og Smag. Mennesket har disse Sandser i forskellig Grad og han kan miste een og flere af dem, uden derfor at dø. Man har ofte sett blinde, der have fundet Vej, gienkjendt Folk paa Østen, Penge paa Hørelsen, ja nogle have endog gjort smukt Snedker- og andet Arbejde. Almindelig vinde de andre Sandser, naar een tabes.

Sandseredskaberne ere:

1. Huden for Hørelsen, da Hudnen beklæder udvendig alle Legemets Dele; saa er Hørelsen den meest udbredte udvortes Sands vi eje.
2. Øjnene for Synet. Øjet er den omfindligste Deel af Legemet, det udtrykker vor Glæde og Sorg, vor Sundhed og Sygdom; det bestaar af Horn- og glasagtige Hinder; Pupillen kaldes den midterste sorte Prik i Øjet, som trækker sig sammen ved stærk Lys og udvider sig i Mørket, det er en fin Uabning, hvor igjennem Lyset falder ind i Øjet. Midt inde i Øjet ligger en rundagtig klar Kugle, som kaldes Krystallinden, der gaa Lyssstraalerne igjennem og male da for Sjelen det vi see i et lille Billede paa Methinden, der er udbredt paa Bunden af Øjet. Billedet bringes fra Methinden til Hjernen ved Hjelp af en Nerve, der af alle Nerverne er den største og saa tyk som en Pennepose. Øjenlaagene og Øjenbrynen tjene Øjet til Skjerm for Støv, Sved og Smaadyr.
3. Ørene for Hærelsen. Lyden ledes ved den frumme Hæregang, der er videst udentil, til en stram ud-

spendt sin Hud, som kaldes Trommehinden, der er meget forsom; bag denne hinde er Trommehuulsheden og derfra gaar et straa Vor, dannet som en Trumpet, henad mod Næsen og endes ved Ganen. Dette kaldes med eet: Labyrinten. Den indeholder et Slags fint Vand, som forstærker Lyden. Det findt vi kalde Ørestarn, de fine Haar og de krumme Gange i Øret, hindre Insekter fra at komme derind, der, om det skeer, volder en ulidelig Pine.

4. Næsen for Lugten. Næsens indvendige Hud kaldes Sliimhinden eller Snothinden, denne Sliimhinde besuges med den Sliim der udfylder af de mange derunder liggende Kar og Nerver, og disse modtage Uddunstningen af Tingene og bringe dem ved Nandedrøttet til Ganen; det er det vi kalde at lugte. Næsen er altsaa og nødvendig til Nandedrøttet. Lugtens Forskellighed kan man ej angive Grunden til; thi det der lugter modbydeligt for een, er ofte behageligt for en anden.

5. Tungen for Smagen. Tungen har mange Nerver og Kirtler, en fin og bestandig fugtig Hud, der i en Hast ved denne Værdes Hjelp kan oploose de pirrende og saltsgættige Ting der berore den. Alt hvad der ikke har Saltdele i sig, smager, som man siger, af ingen Ting. Ogsaa Smagen er, som man veed, meget forskellig. Saaledes spise nogle Afrikane ikke Fisk før den paa Strandbredden er gaaet i Forraadnelse.

Hovedet seer man da er Værkstedet for Sanderne; men da Mennesket for at leve, maa drage Nande og spise; saa er endnu tilbage at undersøge:

Bryset, som er Vandbedrættets, Talens og Blodets
Værksted og
Underlivet, som er Fordbielsens og Uvlingens Værk-
sted. *)

Mennesket drager sin Aande ved Hjelp af Luftsret og Lungerne. Luftsret, der udvendig kaldes Struben, begynder bag ved Tungens Nod og er forsynet med en Klap eller et Laag, der lukker for det, naar man nedsynker Mad eller Drikke; men aabner sig naar man synger, taler, leer eller trækker Aanden. Det er derfor farligt at tale eller lee naar man synker, da ingen Ting maa være i Luftsret, hvis Mennesket skal leve. (Man kalder derfor Luftsret Brængstruben eller den gale Hals.) Luftsrets Hoved danner en afslang Aabning, der kan udvides og sammentrækkes; den kaldes Stemmeridsen. Naar Lungerne støde Lusten fra sig, giver den en større eller mindre Lyd fra sig, der ved Hjelp af Tungen, Læberne og Tænderne, dannes til de Ord man vil utale. Denne Evne ved ordentlig dannet Tale at udtrykke sig, har intet Dyr tilfølles med Mennesket; vel have Dyrene og et Slags Sprog; men Mangfoldigheden af Udtrykke eller Ord mangler; Mennesket kan endog i forskellige Sprog udtrykke hvad de ville, og de have opfundet den Konst ved Skrift og Tryk at bevare deres Erfaringer og Villie for Efterslægten. Nøsten er ellers blandt Menneskene ligesaa forskellig som Ansigtene og hjelper ofte til i Mørke at gjenkjende dem.

*) Da disse meget konstige Forretninger iværksættes ved mange af de indre Dele, saa er fuldstændig Beskrivelse umulig at forstaa uden Robbere og derfor børres kun det vigtigste.

Lungerne ere to svampagtige Lopper, som i mangfoldige Grene lade Blodet løbe igjennem sig; de ligge hver i sin Side af Brystet og hænge sammen med Lustrøret, hvorfra de, ligesom en Blæsebølg, modtage den udvendige friske Lust og udføre igjen den forbærvede Lust.

Ved een os ubekjent Kraft sættes Blodet i Omloeb i Hjertet. Hjertet er en stor huul Muskel, der ligger foran og imellem Lungerne; ved Skillerum er den deelt i det venstre og højre Hjertekammer. Blodet drives først igjennem det høire Hjertekammer til Lungerne, gjeunemløber dem og vender deraf tilbage til det venstre, deraf føres det med en forunderlig Hastighed i hele Legemets store og smaa Pulsaarer og vender igien tilbage til Hjertet igjennem Blodaarerne. Dette Omloeb skeer omkr. i 5 Minutter og igjennem Hjertet udstedes saaledes i een Dag alt Legemets Blod (som hos et voxent Menneske regnes for 50 Pund) hundrede tusende Gange. Blodet der opvarmer og nærer hele Legemet, modtager altsaa i Lungerne den rene Lust, der fortynner og afslører dets Hede ved den Syre og det vandagtige Lusten indeholder. Standser Alandedråetet og Blodets Omloeb, dør man. Jo renere Lust vi ders for indaande og jo friere Blodet løber omkring (circulerer) jo friskere ere vi. Mellem gulvet er Skillerummet mellem Brystet og Maven; det udspændes ved sterke Sener og Hinder og tjener ventelig til at forplante Lusten til Indvoldene.

Underlivet eller Maveen indeholder Tarmene, Leveren, Misten, Myrerne, Galdeblæren, Urinblæren og Sædblærerne. Alle disse indvendige Dele tjene til at oplosse og omdele det vi spise og driske til hele Legemet; man falder det med eet Ord: at forståe.

Maden tygges ved Hjælp af Tænderne, oploses ved Hjælp af Spytter der fremkommer, ved Underkøbens Bevægelse, fra endel Kirtler, som begynde ved Ørene og sidde langs hen under Kræbebenene (Spytkirtler) og nedsynkes derpaa, ved det at Tungen skyder sig tilbage, i Madpiben, der begynder i Halsen bag ved Luftrøret, gaar igennem Brystet og Mellemgulvet og da danner den udvidede Sæk, som kaldes Mave. Her oploses først Hodemidlerne ved Hjælp af Mavesaften til en graa Moos. Maven, der ved Lusten fra Brystet og Mellemgulvet bestandig bevæger sig, nedskyder denne Moos i Tarmene, der ere at ansee som en Fortsættelse af Maven, da de hænge sammen med den, de ere betydelig snevrere end Maven, ligge i Krumninger og ere saa lange, at de hos et vopent Menneske ere omtræns 17 Alen lange. Tarmene have etter nyle Redskaber til den graa Mooses Oplossning i en stor Spyttkirtel, der sidder i Tarmene og som tilsigemed Galden oplosser denne Vessling af Mad endnu mere. I Tarmenes Hinder ere de mange Uabninger som kaldes Melkekær; de udsue af den saaledes oploste Mad Næringssaften (Chylus) Denne Næringssaft gaar fra Tarmene igennem en Kanal, der kaldes Brystgangen, op igennem Brystet langs med Nygraden og ved en Blodaare paa den venstre Side af Kræbebenet føres den ned til Hjertet. For at hindre, at ej Maden for snart skal glide igennem Tarmene, inden al Næringssaften er udtrukken ved Melkekærne, ere de øverste Tarme de snevreste og hvor de vide Tarme begynde, er en Klap, som hindrer Moosen fra at gaa for hastig derind; naar den er kommet derind, lukkes Klappen til, paa det den ej skal gaa tilbage. Igennem de vide Tarme udføres endelig det som er unyttigt til Nærings og kaldes Skarn (Excrementer) Man holder for, at Maden i 12 timer gan-

ffe fordsjes og udføres og at den de første 7 til 8 Timer er i Mavesækken og de nævne Tarme.

Tarmene forvares uden om i et fedt Net, som faldes over Det eller Nettet. Det kan ved at tiltage alt for meget, blive Sundheden skadeligt; men har og imod Hunger og Tæring Nærermedler. Af Leveren frembringes Galden. Leveren ligger oversi i Underlivet paa den højre Side; den faar baade Blod fra Hjertet ved en Pulsaare og desuden samle sig der en stor Deel Blodaarer fra Maven og Tarmene ved Hjelp af Portaaren. Af alle dette Blod assondres Galden, der er en bitter, gulgrøn værdste. Det der af Galden ej bruges til Madens Oplossning, gaar ned i den under Leveren hængende Galedtblære. Ved heftig Brede kan Galden tage en uordentlig Gang og volde de heftigste Sygdomme og Døden selv, hvorfor man altid maa i Tid dæmpe sin Brede.

Milten sidder paa venstre Side, imellem Maven og Ribbenene, dens Blodaarer gaa og ved Portaaren over i Leveren, og derfor troer man, den og tjener til Galdens Tilberedning.

Nyrerne sidde indvendig paa Rygraden, een paa hver Side, imellem de 2 sidste Ribbeen og Hostebenet; de ere hestede til Tarmene og Milten, og assondre alt det salte Vand, som under Mavn af Ur i n findes i Blodet. Derfor løber den store Pulsaare derhen. Vandet gaar fra Nyrenne igjennem et Hør til Ur i n b l æ r e n. Fra Blærens Hals gaar Ur i n r s e t og derigjennem udlades Vandet af Legemet. At det ej skal skee besändig, forhindres ved en stærk Muskel, der efter Vandets sørre eller mindre Trang til at udlades, aabner og tilsnører Blærehalsen.

Naar Mennesket ophører at voxe i Højde, som almindeligst er fra det 18de til 24de Aar, begynder Legemet

at tiltage i Lykelse; de faste Dele blive sivere, Styrken tiltager og efter et kortere eller længere Liv ophøre de indvortes Dele at virke sammen til eet Maal. Skrøbelighed og Sygdomme fremstyrke Døden. Man antager med Rette vore konstede Spiser, sterke Drifte og den megen Brug af varme Hødemidler, for Alarsager til en tidligere Død, end Naturen havde bestemt os. Dødsvejelikket er ikke forbunden med Smarter, det er Sjelens stille Overgang fra det ene Liv til det andet. Kunns de foregaaende Sygdomme ere smertelige.

Dersom Dyr, Planter og hvad der lever i Verden ej havde faaet af Skaberne Evne til at forplante sig; saa for gik den ene Dyreagt efter den anden, den ene Plante efter den anden og der fandtes intet Liv paa Jorden; Men det har Naturen sørget for ikke skeer. Enhver Art har faaet Evne til at frembringe en folgende; saaledes avler Planten og Træet Frø, Fugle og Fiske lægge æg og Pattedyrene føde levende Unger. Menneskets Aftkom faldes Børn. Frøets Avling, dets Udvikling i Jorden til et stort Træ, elser en smuk Blomst, er, naar vi kunde see den, vist nok ligesaa ubegribelig og ligesaa konstig, som Menneskets Tilblivelse. De udvendige Nedskaber til Menneskets Avling, faldes Avlelemmer eller Kvænsdele, og ere udvendig de samme som tjene til Urinens Udladelse af Legemet. De indvendige Nedskaber ere Sæden hos Mandkjønnet og æggestoffen hos Kvindekjønnet. Sæden indeholder de fineste Dele af Hjernen og Nervesaften og udspringer i 2 sime Alarer (Sædstrængene) fra den store Pulsaare paa venstre Side af Rygraden ikke langt fra Myrerne og gaa igennem Legemet til Avlelemmers Pung, der forbikes Sædstrængene ved mangfoldige Far og Nerver, der ere

saa fine som Haar. Eggene stokken ere 2 og see ud som Kirtler; de gjemme i smaa Hordyninger 30 til 40 smaa Blører eller Egg, opfyldte med en hvid Saft. Ved Mandens og Kvindens Forening seer Undfangelsen, naar den mandlige Sæd løsner det modneste af Eggene. Det løs- nede Egg gaar da igiennem et af to Dør ned i Frugtmo- deren (Moderen.) Frugtmoderen, hvor Egget videre dannes til et Fosster, er et kjødligt Gjemme, af en Pøres Skikkelse, næsten 2 Tommer langt og en Tomme tykt, det har en Aabning neden til af en lille Hjers Tykelse, som fal- des Mod er munden, der dog efter Undfangelsen lukkes stærkt sammen og aabnes ikke förend Fossteret ved Fødselen gaar ud. I Frugtmoderen ernøres det ved Moderens Blod, som i mange smaa fine Aarer føres derhen og sidde inden i Frugtmoderen under Navn af Moderkagen. 15 til 16 Dage efter Undfangelsen begynder først Egget at faae Dannelse af et Fosster. Man seer da Næsen som en lille Traad, Mun- den som en Streg, Øjnene som sorte Prækker og Ørene som smaa Huller. Naar det er i Maaned gammelt, har det Ar- me, Been, Hænder og Fodder, endstikke det neppe er saa stort som en Bi. I den anden Maaned bliver det 2 Tom- mer langt; i den tredie Maaned 5 Tommer, og i den 5te Maaned begynder det først at bevæge sig. Efter 9 Maan- neders Forløb er det modent til at fødes og er da fra 14 til 20 Tommer langt. Frugtmoderen udvider sig efterhaan- den under Svangerhabet til en Længde af 3 Kvartier og $\frac{1}{2}$ Alens Tykelse; men efter Fødselen trækkes den igien sammen til sin forrige Skikkelse.

Saaledes fremkommer da i Barnet et nyt Menneske. Dog har det frem for andre Dyrks Afkom menneskelig Hjælp fornøden og i mange Aar er det endnu udstikket til at skaf-

se sig Føde og Klæde. I Begyndelsen næres det af Moderens Melk. Det fødes almindelig uden Tænder og fra den 3de Maaned til Begyndelsen af det andet Åar, faaer det 28 saakaldte Melktænder, der dog sædvanlig i det 7de Åar efter ere faldne af og omflistedes med 28 nye. De 4 bagerste Kindtænder faldes Viisdoms-Tænder og komme undertiden først frem efter det 18 Åar, oftest slet ikke, og dervor have ikke alle Mennesker 32 Tænder. Til ube-
stent Lid falde disse Tænder af igien og kun faa beholde dem alle til Alderdommen.

H a a r e n e fremkomme ogsaa oftest efter Fødselen. De ere hule Nør med Rød, som tine deels til Prydelse deels til Barne og Værges Hovedet, da de astage Stød og Slag og fremhjelpe Uddunstningen fra Hudnen. I Syg-
domme kan ogsaa det falde af og igjen vose frem. Med Alderen bliver det hvidt, og Mændene tage det da gjerne paa Jæsen og blive skalbede, hvilket dog ej skeer hos Kvindeskjønnet.

De indfødde Amerikanere have ikke Skæg eller Haar paa Kroppen; men lange Hovedhaar. Negernes Hovedhaar er fint, sort og kryllet som Uld. Chineserne have meget lidet Haar og Skæg.

Sjelen, der sætter alle Menneskets Nerver i Bevæ-
gelse, har og sin Barndom; funs ved at lære bliver den uddannet og man figer Mennesket faaer Forstand. Hus-
kommelsen, der er een af Sjelens fornemste Egenskaber, moa igjennem hele Livet understøtte Sjelens Forestillinger og dens Fremstreb'en til større Guidkommenhed. At samle sig bestandig flere Kunstdråber, at meddele andre dem, at

foretage sig marge Slags Arbeider med største Behændig-
hed, at sørge for sit eget og Afskoms Ophold og Lykke, er
Menneskets Sjel fremfor Dyrenes stikket til.

Jo flere Kundskaber Mennesket erhverver sig, jo mere
stikket er han til at givre sig fuldkommere, og hvorvidt den-
ne Menneskets Forædling kan gaa, er umulig at bestemme,
thi hans Sjel er uendelig virksom; den tænker naar den
ikke handler.

At dyrke Jorden blev ham nødvendigt til Livets Op-
hold; men og denne Begyndelse til Ejendom maa man an-
see for Grunden til de bestandige Krige, hvorved Menne-
sket er den eneste Dyreart, der bestandig søger at under-
tvinge hinanden.

Menneskets Forstand giver ham Herredømmet over al-
le Dydrene. Han veed at undertvinge sig dem paa een ell-
anden Maade. Selv de grummeste Dyr søger at undvige
ham, naar de see ham.

Mennesket findes overalt paa Jorden (Dydrene
herimod kun i visse Verdensdele) dets Skabning i Hense-
nde til Legemsdelene, er næsten eens; kuns Ansigtstreæk-
kene og Hudens Farve er forskellig; saaledes er Europe-
eren og Asiateren hvid, sort, eller hvidbrun; Negerne, som
boe i Afrika, ere fulsorte (de faldes og Mohrer og Moria-
ner) Amerikanerne ere kobbersode eller ertsfarvede; Grøn-
lænderne og Eskimos ere olivenfarvede eller guulbrune.

I den sydlige Deel af Amerika findes de højeste Men-
nesker i Verden, de faldes Patagoner og ere 3 Allen
høje. De Mennesker som boe ved Polerne (Enderne af
Verden) saasom ved Nordpolen: Grønlænderne, Estis-
moerne, Lapperne, Samojederne, Ostiakerne med flere
og Pesterørerne ved Sydpolen, ere de mindste Mennesker og

neppe 2 Alen høje. I Almindelighed falder man Mennesker, der ere betydelig over 3 Alen høje, Kiæmper og dem der ere meget under 2 Alen, Dværge.

Endelig seer man af de Optegnelser man aarlig forsatter over Fødte og Døde, at der fødes ligesaa mange Dreng som Piger overalt, og at Mennesket paa Landet lever længst, da der almindelig neppe dør 1 af 42, naar der i store Fissbæder dør 1 af 25; og endelig: at de fleste dodelige Sygdomme indtresser hos Øgrnene fra Fødselen til de blive 12 Aar; hvortil de smitsomme Sygdomme, Kopper og Kighøje bidrage det meeste hvor de herske.

§ 2. Abeslægten.

Orangutang.

Blandt alle Pattedyrene ligner Aben mest Mennesket. De have kun tvende Brystvorter, fem Tær paa hver Fod m. m. Den vigtigste Forskel er: at Tommels-tærne paa Bagfodderne ere ligesom de paa Forsodderne adskilte fra de øvrige. Dersor har man kaldet dem: Patredyr med fire Hænder. Heller ikke kunne de tale; deres smaa Høle, deres smalle Been og Laar hindre dem i at gaa paa 2, med mindre de have noget i Haanden el: ler for en fort Tid giøre sig Umage dersor; men til at flas: tre i Træer ere de store Mestere og dertil hielper dem alle fire Fodder og, hos nogle Slags, Halen. De ere de eneste umølende Dyr, som bruge noget Nedstab til at vær: gesig med.

Abeslægten indebefatter 32 Slags Abekatte, deels med og deels uden Hale. Af dem alle ligner Orang:

utang meest Mennesket og er næsten ligesaa stor, har et Ansigt der ligner en gammel Mands, en kort stod Nose, en bred Mund, lange Haar i Lindingen og Nakken og gaaer næsten bestandig opreist som et Menneske. Den findes i Afrika og Ostindien. De forjage alle andre firesoddede Dyr af den Egn de ere i og kunne afrettes til at bære Brænde, vende Steg, skylle Glas og vase op, ja endog til at bære Maden ind. (Negerne troe, det er et fremit med Slags Mennesker, der ej ville tale, for ej at nödes til Arbeide.) De leve satammen i store Hobe og have deres Hvirgheder, de hielpe hinanden, anlægge fælleds Magasiner, sætte Skildvagter ud, naar de frygte for Øversold og straffe ofte en sovnig Skildvagt med Doden. De andre Åber kaldes: langarmede Åber, den lille almindelige Åbekat (som ofte sees for Penge) Makako, med en lang Hale; Bavianer, hvoraf der ere mange Slags; Markatten, den indianiske Djævel, der seer vild og glubst ud og har ingen Fingre paa Forbenene; Sagoin, et nydeligt lille Dyr med en lang laadsben og stribet Hale. Maki, hvoraf der gives adskillige Glazs, der meest ligner en Mynde.

Alle Åber ere store Tyve, de klatre med stor Hurtighed op i Træerne og leve af Træfrugter, Urter, Frist og ere Eistere af stærke Drifte, Snustobak, Hul, Melk o. s. v. de ere meget arrige og faske. Endel have Poser ved Kjæben, hvori de gjemme hvad de ej strax kunne fortære. Den Lyst de have til at gjøre det efter, som de see Mennesket gjøre, volder, at man ofte har dem bundne til Hornøjelse.

Anden Klasse

indeholder Pattedyr uden Haar; hertil høre Elefanten, Antadyret, Havhesten og Kinoseros.

§ 1. Elefanten.

Elefanten er det største Dyr paa Landjorden; den er 6 til 7 Ellen høj, meget tyk og plump af Stabning,

men i Henseende til Forstand, Lærvillighed og Fromhed over gaaer den de øvrige Dyr. Den græder naar den fanges, er lærvillig, taknemlig, taalmodig, hører noje efter hvad man siger den, og bruges til mangfoldige Arbejder, den viser altid meget Overlæg ved hvad den skal givre, og da den kan bære ligesaameget, som 6 Heste kan trække, bruges den som et Kasidyr. I sin lange Snabel har den haade Styrke og Behændighed. Med den kan den løse Knuder op, tage Propper af Flaster, lukke Ørre op, og med den kan den løfte et Menneske op paa sin Hals eller faste det med Livssare langt bort, om det er dens Hjende. Med Snabelen putter den ald sin Æde og Drifte i Munden; Driften suer den da først derind. Den lever af Græs, Blade og Markfrugter og drifker gjerne Viin og Brændeviin. Dens 2 Tænder faaer den naar den er i 4de Åar, de blive næsten 2 Alen lange, falde af hvert andet Åar og kaldes Elfenbeen. Saadan en Land kan undertiden veje 150 Pund. Den kan leve h nimod 200 Åar og høre hjemme i Asien og Afrika. Naar den er blandt Mennesker, foder den ingen Unger; for at møttes behover den 60 Pund Brød eller 100 Pund Høe. Man har set en 11 Aars Elefant, der veiede 314 Lispund.

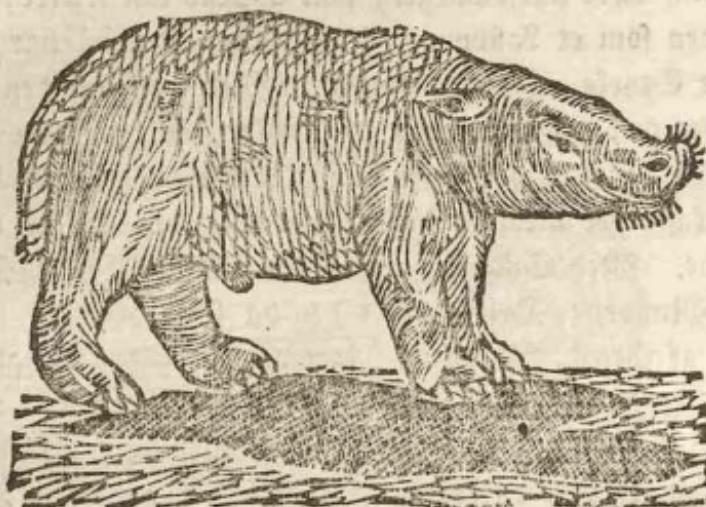
Man har i Siberien, Tydskland og Amerika hvor ingen Elefant nu er, fundet i Jorden Been af et Dyr som har været større end Elefanten; man har kaldt det Mammoth og troer det er en uddød Art Elefanter.

§ 2. Antadryret.

Antadryret eller Tapirette, er et dorst Dyr, næsten saa stor som en Bondehest, som den og ligner, undtagen, at den har en fort nogen Hale og næsten et Svinehoved

med en lang Tryne, der er bevægelig som en Snabel. Den svømmer godt, seger sin Fodde om Matten og lever Flodkviis i Skovene i Sydamerika.

§ 3. Havhesten.

Havhesten, Nilhesten eller Flodhesten, er et stort plumpet Dyr, signer baade et Svün og en Øxe, har en stækkelig viid Kicst med mange Tænder, især har den 4 i Underkæben, hver $\frac{1}{2}$ Alen lang og saa tykke som Studehorn, og sorte tykke Fodder. Den broler som en Øxe, ligger om Dagen og sover paa Strandbredden, om Matten søger den sin Fodde, der bestaaer af Trærsdder, Græs, Riis, Hirse og Fiske. Paa Landet er den frygtsom og langsom; men i Vandet higer den ikke for nogen, er en god Svømmer og kan godt dække under. I Nilstrømmen anfalder den øste Skibene med sine skarpe Tænder, saa de blive løkke og maa synke.

Den findes allene i de store Floder i Afrika. Nog: le af dem skal veje 218 Eispund.

§ 4. Rhinoceros.

Rhinoceros: Næshornet, Elefantens Landsmand og næsten ligesaa stor; den kan blive 6 Allen lang og næsten 4 Allen høj; i Skindet paa Næsen har den et krumt Horn $1\frac{1}{2}$ Allen lang. Det er et meget grint Dyr især formedelst Huden, der ligger i store dybe Folder og er den tykkest af alle Dyrehuder; den roder gjerne i Dyndet, og naar den bliver vred, staaner den intet af hvad den morder; men river det overende; selv Elefanten tør den giøre Modstand. Nogle Næshorne have 2 Horn bag hinanden paa Næsen, og de ere de grummeste. Dens Hoved ligner et Svins.

Tredie Klasse

indeholder de rivende Pattedyr eller Katte- og Hundeslægten, de Faldes og Rovdyr, hertil høre:

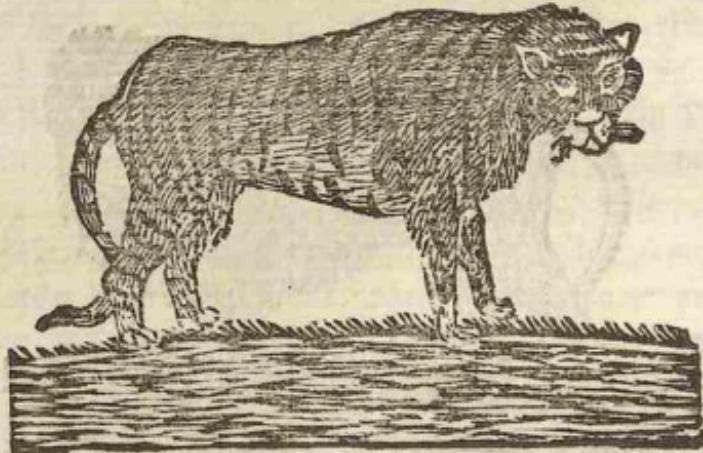
§ 1. Løven.

Løven er Kongen for Dyrne i Mod og Styrke. Alle Dyr frygte og flye for den. Den giør alle Dyr til sit Rov

undtagen Elefanten, Tigeren, Havhesten og Næshornet; intet Dyr kan giore den til sit Rov. Naar den brøler, er det som en Torden og naar den er vred, banker den sin Hale mod Jorden. Med sine Lænder knuser den de tykfestste Veen. Med et Slag af sin Klo er den i Stand til at knuse Nyggen paa en Hest eller Stud. En død Ko hører den let bort i sin Gab. Den har seneude sterke Forbeen, et bredt Bryst, funklende Øjne, er guulbrun, 2 Alen høj og 4 til 4½ Alen lang. Den opholder sig især i Afrikas Sandørkener. Den skal have 12 til 15 Pund Kød daglig og dersor rover den alt hvad der møder den naar den er hungrig, Mennesker og, dersom den ingen Dyr kan faae fat paa. Den rover kun for at møtte sig. Negerne fange dem i Faldgruber og da skammer den sig og lader sig lægge i Lønker. Lovben har en tyk Manke og Lovbinden er glat og noget mindre end Hannen. For Ild og Slanger løber den. Dens Brøl kan høres $\frac{1}{2}$ Mil.

§ 2. Tigeren.

Tigeren er det grusomste af alle Dyr; thi Lovben er dog undertiden ædelmodig; men Tigeren bliver ved at

rive alt det ihiel den seer, enten den er mæt eller ikke. Den er omrent af Størrelse som Loven, har et Kattehoved med Knurhaar; Skindet er brunt og guulstribet; i Asien og Ostindien findes den. Den gisr Spring paa sit Noh af 5 til 6 Allen, og æder baade sine egne Unger og sin Mage med undertiden. Den ansalder endog Elefanten og afsriver dens Snabel, og da maa Elefanten døe, thi den kan hverken æde eller driske uden den.

Til Tiger- eller Katteslægten henhøre end videre:

- A. Leoparden, findes i Afrika, er glathaaret, guul med sorte Pletter som ligner Roser.
- B. Pantheren eller Pantherdyret, findes og i Afrika, er glathaaret, guul med sorte Pletter der ligner Ringe eller Øjne.
- C. Unzen, findes i Ostindien, er mindre end Tigerne, graa med uordentlige Pletter. Den afrettes til Jagt der, ligesom Hundene hos os.
- D. Jaguaren ∵ Tigerkatten, er gulagtig med gulbrune og i Kanten sorte Pletter.
- E. Ozeloten ∵ Parderkatten, lysbrun med lange sorte Pletter paa Ryggen og runde paa Siderne.
- F. Kuguaren, findes i Amerika og har nogen Ligning med Loven; men er meget mindre, mere frygtsom og mangler Manke. Den er brunguul.
- G. Lössen, bekjendt for sit skarpe Syn. Den opholder sig i det nordlige Europa, findes og i Norde, har lange graa Haar med brune utydelige Pletter og en fort Hale, den springer med stor Drisighed bag paa Hiorde, Raas-

dyr og Sviin, æder deres Hierne og udskær
deres Blod.

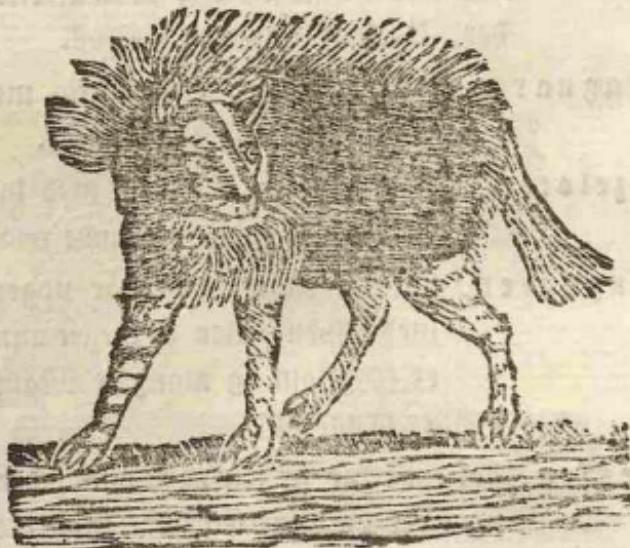
H. Karakalen, fra de varme Lande, rodlig med lang
Hale.

I. Katten, et forhen vildt Dyr, som man har gjort til
Huusdyr for at blive skildt ved Muus og Rot-
ter. Den vilde findes i Skovene og er graa
med sorte Striber. De tammekatte have
forskiellige Farver. I Syrien findes Katte
med lange, silkeagtige hvide Haar, som kal-
des angoriske Katte.

Hele Katteslægten kjendes paa sine krumme spidse Klører
som kan trækkes ind naar de ej bruge dem og ud naar
de ville rive. Derved blive de bestandig skarpe og slides ej.

Til Hundeslægten høre:

§ 3. Hyænen.

Hyænen ∵: Svinehunden, et grusomt Dyr, den
flygter hverken for Tigren eller Leoparderen og værger sig

mod Livet. Haare: og Menneskelæs er dens bedste Spise. Den myrder alt hvad den kan. Den er brungul, højere end Ulven og findes i Afrika og det varmeste Asien. Den opkрадser ofte de Dødes Græve og æder Ligene.

Den har kun 4 Tæer paa hver Hod og under Rumpen en Sprække, der bestandig er aaben. Benene ere høje og Haarene paa Ryggen staa oprejste som Svineborster. De afsværge Lustens Forgiftelse ved den Graadighed hvormed de øde det mest raadne Riss. Man kender 2 Slags, nemlig: 1. Den orientaliske Hyæne; den er graa med brune uhydelige Tverstriber. 2. Den plettede Hyæne, som er rødbrun med sorte Pletter og findes i Afrika.

Da man paa nogle Steder falder den Natulv, saa er maastee de fabelagtige Historier om Varulve at hentyde paa Hyænen.

§ 5. Ulven.

Ulven er et glubst og sterk Dyr, rødgraa, hvid eller hvidsort eller sort af Farve, har en fin Lugt, signer en Slagterhund i Skabning og Størrelse, og er umætt-

telig efter Kjæld. Den dræber Følle, Kalve, Saar, Lamme og Raadyr og anfalder ofte Mennesker, især Børn, naar den er meget sulten. Naar den ej kan faae Bugt med sit Knob, falder den ved sin Liden andre Ulve til Hjelp. For Ild og Flugnisser ere de bange. De findes næsten overalt i Verden; i Norge især ere der mangfoldige Ulve.

§ 6. Jakal.

Jakal : Guldbulven, er rødgul og af Størrelse som en Ræv: den findes kuns i de varme Lande, især i store Flokke og øder smaa Børn, om den kan. Man troer, det er de i Bibelen omtalte Ræve, hvore med Samson antændte Filisternes Kornmark.

§ 7. Næven.

Næven er et bekjendt Dyr overalt. Dens Snildhed og List er bleven til et Ordsprog. Den er meest rød, med sorte Haar imellem, dog gives der i de meget kolde Lande graa, hvide og sorte Næve. De sorte Næveskind ere meget dyre. Næven opholder sig meest i Nærheden af Mennesker, for at fiske fra dem, har Grav i Jorden med mange Udgange og stjæler Gjæs, Høns, Vender, Duer og alle Slags Hjørkfæ, som og Harer, Kaniner, Honning, Egg, Ost, Melk og Smør. I Nedsfald tager den til Takk med Frøer, Fjirbeen, Slanger, Muus og Rotter. Ved at stikke sin lange laadne Hale i Vandet, fanger den Krebs, da de knibe sig fast ved den. Næven er meget seilivet og lader ofte som den er død, for at narre Jægerne og Hundene. Naar den er sulten, giver den som en Hund; men er den i Farre, giver den ingen Lyd fra sig. Dens Ureenighed har en stram og modbydelig Stank.

§ 8. Hunden.

Hunden, et bekjendt, tro, lydigt, klogt og taalsmodigt Dyr imod dem den fiender og der gjøre den got. Den findes næsten overalt i Verden. Den taaler Hug og Sult hos sin Herre, og løber dog ej bort; derimod forsvarer den ham og hans Huus ved Dag og Nat, ved at gis eller bide. Den erindrer sig meget længe, om man har gjort den tilgode og glemmer hastig Fornærmelser. Maar den mister sin Herre, kan den ofte foruge sig til døde og finder den ham, endog lang Tid efter, igjen, glæder den sig usigelig. Menneskets Miner, Gebærder og Ord forstaaer den meget got, og viser en Klogstab, der ofte sætter os i Forundring. Ofte har den reddet Mennesker, der vare i Livsfare og ofte ved sin Troststab afholdt Mordere og Tyve fra at anfalde dens Herre. Den kan afrettes til Jagt, til at gjøre Konster, til at trække smaa Vogne, til at vogte Kreature, passe paa et eller andet Ej, og vogter ved Dag og Nat trolig alt. Der ere mange Slags Hunde, saasom: Bulbidere o: Dogger, (de største Hunde, som let kunde værge sig for en Karl) Pudeler, Mynder, Hønsehunde, Gravhunde og Stuehunde; til Stuehundene høre Mopser, Bolonesere og Løvehunde. Hunden ligner i Skabning baade Lvven, Bjørnen, Ulven, Ræven o. s. v. Dens Lugt er overmaade skarp. Grønlænderne og nogle Folkeslag i Asien have ingen anden Rødspise end Hunde. I meget kolde og meget varme Lande gis de ej; men knurre og tude. Maar Hunden er gal, skuler den, stikker Halen mellem Benene, øder ikke og giver ikke; men knurrer, og fiender tilsidst ej sin egen Herre, den har da en besynderlig Afsky for Vand og andre Drifte, Sygen faldes derfor Vandstræk. Under denne Tilstand bider

den alt hvad der kommer den i Vejen; men alt hvad den bider, faaer samme græselige Syge, om ej Bidbet skæres eller brændes af. Man hør dersor strax stude en gal Hund. Mangel paa got Vand og ordentlig Hede, sterk Hede og streng Frost er Aarsager til denne Syge. Hunden kan blive fro 15 til 20 Aar gammel. Det er og merkværdigt ved Hunden, at den ej sveder, og dersor des længere kan løbe uden at trættes og svømme uden at forsøsles; ligesom og, at dens Mave er saa heed, at den kan fordse Been og Knogler.

Fjerde Klasse

indeholder de rivende Pattedyr, som træde med hele Fodsalen paa Jordenseller de platsfodede, saasom:

§ 1. Hvidbjørnen.

Der gives to Slags, nemlig sorte og hvide Bjørne. De sorte leve altid paa Landjorden; de hvide opholde

sig meest paa Isen og i Vandet. De ere og ganste forstjelige af Skabning. Hvidbjørnen er meget sørre, end den sorte og ofte saa stor som en Stud, den har lange hvide Haar og opholder sig i Gronland og ved Fjordhavet. Den er listigere og rækkere, end den sorte; svømmer god og værger sig rasende mod Mennesker og saarer dem ofte dødelig. Naar een anfaldes af Træerne, komme alle de andre den strax til Hjelp, og da syn de ikke; men lade sig før alle dræbe. Dens Fode er Fugle, Fiske, dyde Sælhunde og Hvalfiske.

§ 2. Landbjørnen.

Landbjørnen er sortebrun eller sortegraa, har lange Haar, der ligne Svineborster, et svineagtig Hoved og brede Labber med lange Klør paa; den æder Honning, Melk, Korn, Frugter og smaa Dyr; klatrer op i Træerne, den anfalder Menneskerne, naar de slaa eller drille den; den rejser sig da gjerne paa Bagbenene og river dem ihjel eller saarer dem dødelig. Den findes i de nordlige Lande af Europa, Asien og Amerika. I Norge, Polen og Rusland ere der mange.

Den sorte Bjørn lever meest af Honning, Mosbær og Skovbær, derimod æder den brune Bjørn helslere Rød og ansæder baade Heste, Hornvæg, Hjorte, Raadyr og Faar. Den bliver og større end den sorte og kan blive henimod 3 Aflen lang.

I October gaaer Bjørnen med sin Mage i Vinterleje i sin Hule; den bestræber den med Mos, som den gaaende paa Bagbenene bører sammen i sine Forlabber. Her ligge de ganske uvirksomme og uden at have Ulabning fra October til April og sue paa deres Labber. Ved denne Tid gaaer Huden af Fodsalen og de ere, paa den Tid de gaa ud om Foraaret, lette at jage, da de ere maadelig til Gangs. Intet stort Dyr bringer saa smaa Unger til Verden som Bjørnen; de ere nette og ikke større end en Røtte; de voxe og meget langsomt, og have først udvoxet i det 20 Aar. Man troer ej de leve længere end 30 Aar. I Polen, hvor der ere mange af dem, bindes de ofte istæden for Hunde til at vogte Gaarden. Ved at sætte Brændevin blandet med Honning for dem, fanges de let; thi de blive da fulde. Polakkerne trække ofte om med fangede Bjørne og lade dem dandse for Penge. Dens Rød smager meget god.

§ 3. Broffen.

Broffen eller Grævlingen er saa stor som en mid-

velmaadig Puddelhund, med meget forte Been, forsynde med 5 starpe Klør. Halsen er fort. Hovedet ligner hos nogle Hunden, hos andre Svinet. Hovedet er i Bundens hvidt med en fort Stribe, der begynder ved Snuden og gaaer over Ørene. Den er forresten hvid, sort og graa imellem hinanden, dog mere sort paa Bugen og Benene, end paa Ryggen. Dens Tænder ere overmaade starpe. Den gjør sin Bolig under Jorden; sover hele Dagen, en Deel af Natten og desuden hele Vinteren, da den er meget kuldskær. Den gaaer ud paa Gangst i mørke Rætter, æder Rotter, Muus, Harekillinger, Kaniner, fugle, Elanger, Egg, Rosdor og Frugt. Ved de bekendte krummede Brokhunde jager man den ud af sin Grav. Næven forjager den og undertiden ved at faste sin ildslugtende Ureenslighed i dens Udgang. Der findes endeel i Danmark saavel som i Europa og det nordlige Asien. I Frankrig og Schweiz spiser man dens meget fede Riod, og naar man fanger den ung, kan den tæmmes og bruges til at tage Rotter og Muus; men da den tager Høns,ender og Ficercreature med, betaler det sig ej at betro den til at gaa los. De sky baade Regn og Fugtighed. Skindet bruges til Hessetsj, Russarter og sligt. Af dens lange Haar godes Malerpensler. Under Halen har den en Uabning, hvoraf der udsveder en ildslugtende Vandstof, hvorfra man mener de leve om Vinteren, da de stikke Snuden i dette Hul.

§ 4. Honninggrævlingen.

Honnингgrævlingen lever i Afrika paa Gothaabs Forbjerg. Den har samme Farve som ovenstaende; men en hvid Stribe fra Øjet til Halen. Den lever af de vilde Biers Honning og Vox, som den veed at passe mesterglig

paa, naar de flyve hjem. Den har foruden sine tykke og lange Haar en tyk og losshængende Hud, saa hverken Bier eller Hunde kand gjøre den nogen Skade.

§ 4. Færven.

Færven findes i de nordlige Dele af Verden, den har et smukt Skind, der er guulbrunt med en stor sortagtig Plet paa Ryggen. Den har meget Ligning med Grævlingen; men er mere aarvaagen og rast end den. Ved at springe ned fra Træerne, farer den smaa Hesse og Niens-dyr paa Ryggen, riber dem Hjnene ud og quæler dem, og opæder dem siden med Hud og Haar. Naar den ej kan faae saa løkker et Rov, æder den og Harer, Fugle og Vads-fler. Dens Graadighed har givet Anledning til mange usande Historier, nogle kalde den derfor Fiilfras; i Nor-ge hedder den rettere Fieldfras, fordi den opholder sig paa Fieldene.

§ 5. Koati.

Koati findes i den varme Deel af Amerika; deres Næse gaaer ud over Mundens og kan bevæges til begge Si-der, Halen er meget lang. De gaa ud om Natten og fange da Fugle, Æg o. s. v., der gives ved Koater med graa Snude og en ringet Hale, og brunne med hvid Snud-e og eensfarvet Hale.

§ 6. Bassbjørnen.

Bassbjørnen eller Rakfunden, ligner Koaterne, undtagen at den har en kortere Snude; den er graabrun med hvide Ringe om Halen. Den findes i Nordamerika

og lever af Fisk, Æg, Korn, Frugter og Fugle. Den kan blive tam og kjelen. Fordi den først dypper hvad den vil æde i Vand faldes den Basskebisrn. Længere nede i Amerika findes en anden Art af den som faldes Krebsøde ren, fordi den mest lever af Krebs, som den fanger ved at stikke sin laadne Hale under Vandet, da de knibe sig fast ved den.

§ 7. Kinkaju.

Kinkaju eller Poto, lever i Nordamerika. Den er noget større, end en Kat og har guulagtige Haar, en fort Snude og en lang Hale, som den snoer. Lever af Rød.

§ 8. Ichneumon.

Ichneumon eller Pharaohsrotten er som en Maaf af Skabning og Størrelse, med graabrunt Skind; den findes i Afrika, Ostindien og Egypten ved Havkanten og Floderne. Man tæmmer dem og lader dem rense Huset for Motter og Muus; men da de ere meget for at røve, fange de og Fugle, Slanger, Fjærbeen og Æg; især er den berømt for den Færdighed den har til at stjæle Krokodilens Æg;

og man paastaar, at den endog smitter ned i Krokodilens Gab, æder dens Indvælde og æder sig ud af dens haardhudede Mave, hvorfaf Krokodilen da maa dø.

Femte Klasse

indeholder de rivende Pattedyr, som gaa paa Enden af Tæerne, hertil høre Bæsel- og Odder-Slægten.

Til Odder slægten høre:

§ 1. Den almindelige Odder.

faldes og Ferskvandsodderen. Den opholder sig ved Sør, Vække og Nabredde, hvor den under Vandet har et Hul ind i Landbredden til at gaa ind af og et andet oven Vandet til Lufthul. Den er i Europa een Ul en og i Asien og Amerika een en halv Ul en lang og saa stor som en Puddelhund, har et flade kæsteagtig Hoved med en bred Snude med Knurhaar, smaa runde Øren, store Øjne, en lang laaddben Hale, forte Fodder med 5 Tæer,

der ere samsede med en Svømmehud; Forsødderne ere uden Haar. Dens Haar ere kaffebrune, glatte og glindsende; Øugen er lit lysere. Den kan got svømme paa og under Vandet, dog holder den ej længe ud af Gangen. De leve fornemmelig af Fiske; men i Mangel deraf æde de og Friser, Vandrotter, Krebs, Græs og Barken af Træerne. De ere sun og lader sig ej lettelig see om Dagen. Træffer Hunde dem, bide de stærk. Dog kan de tæmmes og afrettes til Fiskefangst, da de høre deres Herre hvad de fange. Fiskeparkegne givre de megen Skade; thi de bide flere Fiske, end de fortære. Skindet betales med 5 til 10 Rdlr. De parres i Februar og løjte da om Natten af hinanden, som om det var Mennester. 9 Maaneder efter føder Hunnen 3 til 4 Unger.

§ 2. Havodderen.

Havodderen er større, men ikke saa velfaadt; har en kort stæd Hale; Haarene ere bløde, sorte, brune, sorte eller og solvgraa. Den boer i Elvene; men søger Havet efter Hode, og føder funs een Unge aarlig; som Moderen bærer stor Omsorg for; hun svømmer gjerne med den paa sin Maave og ligger da selv paa Ryggen. I de nordligste og koldeste Dele af Asien og Amerika findes de og deres Skind er saa kostbart, at man betaler eet med 100 til 150 Rdlr.; de fleste af dem følges til China hvor Hoffet bruger dem til Garnering om Klæder.

Til Væselstægten henhøre:

§ 3. Hermelinen.

Hermelinen eller den store Væsel, opholder sig i de nordligste Dele af Norge, Sverig og Rusland. Den er 9 til 10 Tommer lang; Æfindet er om Sommeren rødsigt, Halespidsen er altid sort. Men om Vinteren blive Haarene, paa Halespidsen nær, hvide, og da kaldes den først Hermelin. I forrige Tider varer Skindene kostbarere, end nu. Hermelinhalerne syer man paa saadant Foerwerk. I Afrika findes de ej; men Forresten i de andre Verdensdele; men funs de, som opholde sig i de koldeste nordlige Lande blive om Vinteren hvide; de andre skifte ej Farve. Den store Væsel boer i Viergloster, hule Træer og ved Flodbredderne, nærer sig af Rotter, Muns, Slanger, Fiske, Muldvarpe, Fugle: Eg og Unger. Den er meget vild, smidig, hurtig og driftig.

§ 4. Væselein.

Den lille eller almindelige Væsel, findes ligesom den forrige i de 3 Verdensdele; i folde Lande bliver den mat

hvid om Vinteren og faldes da her til Lands E æ k a t; ellers er den rødagtig, undertiden hvid underugen. Den er fun 6 til 7 Tommer lang i Kroppen, meget smal og nærer sig af samme Dyr som Hermelinen. Hvor der ingen Skov er, gjør den sig Huller i Jorden eller gamle Diger og er en stor Mester til at fange Nøtter og Muus. Om Vinteren søger den ind til Landsbyerne og gjør sig da gjerne et Hul paa Taget, for at jage paa Lofterne efter Nøtter og Muus; men træffer den Høns og Duer, sparer den dem heller ikke. Smaa fugle ere de stemme ester; de æde baaede Moderen og dens Æg eller Unger. Imod stærk Storm komme de gjerne ud og gjøre de forunderligste Spring med hverandre. Om Høraaret føde de 6 til 8 Unger. Kan man fange dem unge, kunne de tæmmes og ere fromme pudseelige Dyr. Man siger, at de om Natten patte Kørene om de kand. (Alt Ratte undertiden gjøre det, er rigtigt.)

§ 5. Steenmaaren.

Steenmaaren faldes og Birke maaren og Hunnsmaren. Den er 16 Tommer lang; ligner Væselien af Skabning; men Halen er lang med stitede Haar. Den er sortebrun; men hvid under Halsen. Den er en usorskammet Thys ester Fjerkræ og fugle, endog Fasaner, Kalkuner og selv Ørne naar de sove, er den ej bange for at fare paa og dræbe. Den stjæler og gjerne Kirsebær i Træerne, den hopper næsten altid og klatter got. I gamle Huse, Mure, Steendiger og Steendynger boer den og gaaer om Vinteren undertiden i Husene: Hønsehusene veed den ret got at finde; Æg drifker den meget behængdig. Maarerne hingle flere Gange om Året og faae hver Gang 7 til 8 Unger. Maar den intet andet kan faae, maa

den tage til Tøffe med Muldbarpe, Nøtter og Muus.
Man fanger dem i Fælber og lokker dem med Hampefros.

§ 6. Skovmaaren.

Skovmaaren faldes og Espemaaren. Den ligner ganske den forrige, men under Struben er dennes Skind rødgult. Dens Been ere lit længere. Den boer i Skovene; men er den hunrig sniger den sig dog til Byerne for at besøge Husehusene. Den findes i de nordlige Lande af Verden i stor Mængde. Skindet er dyrt og bruges til Foerbørk. I Nordamerika ere der mangfoldige; man har der i eet Aar folgt 12000 Skind.

§ 7. Fritten.

Fritten er hvidgul med et lille spids Hoved og lang Hale og kjendes paa sin blodrode Djesteen. Den findes ej i Danmark og hører hjemme i Afrika. Spanierne have desfra ført den til Europa for at udrydde Kaninerne, som den er en stor Mester til. Den er meget fuldfjær og har en hæslig Lægt.

§ 8. Jlderen.

Jlderen er lit mindre end Maaren, ellers omtrent af samme Skabning; den er sortebrun med gulagtige Haar

paa Siden og hvilte Pletter om Munden og paa Øjne. Den giver en høeslig Stank fra sig, der er sterkest, naar den er vred; fanger man den levende, striger den gjennemtrængende. Den er forsigt overalt for sin Behændighed til at sjæle Høns, Duer og Eg; da den ej gjerne æder usden Hjernen og Hovedet af dem, gør den des større Skade. Naar den med sine gloende Øyne om Matten seer op til Manen hvor Hønsene sidde, paastaaer man de falde af Ungest ned til den; men rimeligere er det, at den springer op til dem, eller ligger sig paa dem, da den seer bedre i Mørket end de, og springe op af Vægge kan den. Hvor man har mange Rotter og Muus, bør man ej ødelægge Ilde:re og Bøsler; thi de bide mangfoldige og ere meget bedre dertil end Katten. Ilderens har sin Bolig i gamle Mure, Steendiger, Lader og under Husene, og er drægtig i 9 Maaneder og foder da 6 til 7 Unger. Skindet bruges af Hunder til Huer og sligt; men beholder altid en stram Lugt. Ilderens findes overalt i Europa undtagen i de meget kolde Lande. Hvor der ere Kaniner udrydder den dem i en Hast. Med Honning, forgiftede Eg og Hønseindvolde lokkes de i Fælder.

§ 9. Tigerilderren.

Tigerilderren er brun, plettet overalt med gule Pletter.

§ 10. Borilla eller den Kapiske Ilder.

Er sort og hvidstribet og giver den sterkeste Stank fra sig. Den findes i Afrika.

§ II. Zobelen.

Zobelen er saa stor som Maaren. Dens Haar ere lange, fine, glindsende og sortebrune; paa Hovedet har den nogle hvidagtige Haar og en guul Mand om Ørene. Dens Fodder ere endog neden under besatte med Haar. Den æder Væsler, Egerner, Harer, alle Slags Fugle, Stovbær og Træknoppe. Den opholder sig kun i Siberien i de tykkest Skove, hvor den boer i Huler nær ved fersk rin- dende Vand, hvorf af den gjerne drifker. Dog drifker den ej med Munden; men dypper sin Hale i Vandet og suer paa den. Endstændt Zobelen kun er 16 Tommer lang, er den dog, i Forhold til sin Størrelse, det kostbareste Dyr; thi Skindet bruges af kongelige og andre fornemme Personer til Voerværk. Naar Skindet er heelt og taget om Vinteren, kostet det 50, 60 ja 80 Rdcr.; men det maa da ingen Husler have; thi saa koste de meget mindre; ja undertiden kun 5 Rdcr. Derfor fanger man Zoblerne i Snarer eller skyder dem med stumpe Pile. Jo sortere Skindene ere, jo dyrere ere de. Kejseren af Rusland har forbeholdt sig Zobel jagten, og de Forbrydere, der forvises til Siberien, maa staffe et vist Antal aarlig. De sendes

derpaa til Petersborg, de bedste blive ved Høfset, og en del sælges til Tyrkiet, China og andre Steder.

§ 12. Stinkdyret.

Stinkdyret ligner Ilderen, er sort, opholder sig i Nordamerika og er kiendelig af 5 langt paa den Ryg løbende hvide Striber. Den Blære ved dens Hale, har den en overmaade slem stinkende Saft, som den sprøiter i Allen langt paa dem, der gjør den Fortred. Den er saa utaalelig, at man ej kan drage Alanden i en Omkreds af 100 Skridt hvor den er sprojtet; saa hverken Hunde eller Mensker forsøge den videre. Man paastaaer der ere 23 Aar ter af Stinkdyret.

§ 13. Chinch'en.

Chinch'en findes i hele Amerika, er sort under Busgen, hvid paa Ryggen med en fort langslæbende Stribe; Halen er hvid og tykhaaret. Den gisres tam som en Hund og den giver da ej den stinkende Saft fra sig uden man gjør den Fortred.

Siette Klasse indeholder Desmerkattene.

De Desmerkattene ere omrent 5 Kvarter lange, have et spids Hunde- eller Næve-Hoved; men ligner forresten Kattene; kuns er Halen tykkere. De have alle under Rumpen en Pose, som frembringer en stærk lugtende Salve, som kaldes Desmer eller Zibeth og bruges til lugtende Sager, Balsom, Lægemidler og Nøgelse. (Men

det er ikke Moskus, skjont den ofte urigtig kaldes saa). Denne sittede Baediske flyder ud af sig selv, og de som følge den, holde Desmerkatten indelukk i et Buur, der er saa snevert, at den ej kan vende sig, og man aabner da Buret bag til hver 3die eller 4de Dag, tager Ratten ved Halen og tager Desmeren ud af Posen med en Skee. Det seer ud som Svinesidt. Der gives 3 Slags:

§ 1. Civetten.

Civetten findes i Afrika, den er graa med gule Pletter og en eensfarvet Hale.

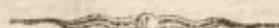
§ 2. Zibetkatten.

Zibetkatten findes i Ostindien og Arabien, den er hvidgraa med sorte Striber der gaa i Bolger, Hodderne ere brune, Halen er sort og hvid ringet.

Begge ere Robdyr og nære sig af Smaadyr, Fugle, Fiske og Frugter. De tamme som man holder i Bure fors res med Melk, Kjed og Meelspiser.

§ 3. Sjenetten.

Sjenetten findes i Spanien og Frankrig, er gulbrun med sorte Pletter og en ringet Hale. Den har en Sprække, men ingen Pose til Desmerens Udsib.

Syvende Klasse

indeholder de fodhændede rivende Patter
dyr eller Pungedyrene; de kaldes fodhæn-
de de fordi Tommeltaen paa Bagfodderne staar
langt fra de andre og har ingen Negl. De kal-
des og Didelpher, hertil høre:

§ 1. Sarigen eller Pungerotten.

Sarigerne opholde sig i Amerika, ere Koldhør
og give en stem Stank fra sig; Hunnerne af de 3 før-
ste Arter, have Poser under Bugen, der omgive deres
Brystvorter og deri putte de Ungerne, der saasnart de
ere født ere ganske udannede og see ud som en Balnshd
og beholde dem der, til de kunne gaar og see, de sue
sig strax fast til Vorterne og hænæ ved dem til de ere
udvokne; og modet der Ungerne siden nogen Fare, fly-
de ind i disse Punge, der ved Hjelp af Muskler slutte sig
sammen om dem. De følgende have ingen Poser; men
tage deres Unger paa Nyggen, høje deres lange Hale o-
ver Nyagen og Ungerne sno derpaa deres Hale fast om
Moderens, og sidde trygge paa hendes Ryg. De have
alle lange Haler besatte med skælagtige Ringe, som tjene

dem til at flynge sig op i Træerne, foreresten ligner de mest Røtter og Kræbsæderen kældes og Ærtebladet og Kasjopollen, Bustrotten. Der ere 7 Slags Sariger, nemlig: a. Kræbsæderen, er i Kasjenne, sort og gule af Farve, af Størrelse som en Kat, lever af Kræbs og Krabber. b. Maniku, mørkebrun og hvid. c. Sarigen eller Drossum, af Størrelse som Egernet, brun eller rød med en gule Plet over hver Øje, lever af Insekter. d. Marsmosen, grægul paa Skindet. e. Kasjopollen, brun-gul med fortplette Hale. f. Tu-an, rød paa Siderne, sort paa Æryggen, hvid under Bugen. g. Yapok, brun med 3 gråe Tverstriber, opholder sig i Gloderne og har Svømmehud paa Bagfodderne.

§ 2. Dasypuren.

Den spættede Dasypure ligner de foregaaende, uden paa Halsen, der er laadden hos denne; men nogen hos hine. De ere sortagtige, fulde med uordenlige hvide Pletter og findes allene i Nyholland.

§ 3. Phalanger.

Phalanger findes allene i Ostindien og paa Ærne deromkring, nogle ere gulhvide andre plettede og etter andre brune, de ere af Størrelse som en Kat og nære sig af Insekter og Frugter. Man finder hos dem den anden og tredie Bagtaa, og undertiden ogsaa den fjerde, sammenvoksne indtil Neglen.

§ 4. Den flyvende Phalanger.

Den flyvende Phalanger har en Hud imellem Hør og Bagbenene, der strækker sig langs med dens Sider, ved dennes Hjælp flyver den. Den findes i Nyholland.

§ 5. Kanguru eller den asiatiske Hare.

Er en Mellemting intellem Pungedyrene og Gnaverne; thi de have som Pungedyrene en Rose under Magen, hvori de gienime deres fortiligt fødte Unger; men de ligner Gnaverne deri, at deres Bagbeen ere højere end Forbenene. De have slet ingen Hirnretænder og leve blot af Planter. De findes i Asien og paa Øerne i Sydhavet, f. E. Nyyholland. Deres Forbeen ere smaa, med 5 Tær; men Bagbenene ere 5 til 6 Gange længere og sterkere end Forbenene, og paa dem ere kun 4 Tær, hvoraf de 2 mellemste ere smaa og sammentræde indtil Neglene. Halen er lang, tyk og laadden og da de paa ingen Maade kunne komme frem, uden ved store Spring, fordi Forbenene ere saa sorte; saa have de Nutte af Halen til at skytte sig ved som et træ die Been og de kunne da gisre Spring paa 3 til 4 Allen; saa

E

en Hest neppe skal løbe dem ind. De kaldes derfor af nog:
le den springende Hare. De ligner mest Haren,
hos i Huler under Jorden og gaa mest ud om Natten. Der
gives 3 Slags:

A. Den store Kanguruh, skal være fra $2\frac{1}{2}$ til
4 Alen høj, naar den staar op. Den er astegraa; Halen
er fort i Enden. Dens Riod kan spises.

B. Filand er ellers den asiatiske Jordhare, ophol:
der sig paa Berne i det indiske Hav. Den holdes paa Ga:
va som et Huusdyr, den er 1 til $1\frac{1}{2}$ Alen høj, brunsort og
under Bugen rødagtig.

C. Den rotteagtige Kanguruh; den er i Ny:
holland i Sydhavet, er graa og kun saa stor som en Rotte.

Ottende Klassse

indeholder rivende Pattedyr, som træde med hele Fodsaalen paa Jord en eller platfødede. De udmarkte sig ved en langsom slæbende Gang, gaa mest ud om Matten, bo i Huler, mørke Opholdssteder og mange af dem ligge i Dvale om Vinteren. Hertil høre:

§ 1. Iglerne eller vindsvinene.

De have meget forte Been, en spids Snude, lidt
eller ingen Hale og hele Kroppen, Hoved og Fodder unds-
tagne, er skjult med Pigge. Man har:

A. Det almindelige Vindsvin eller Igel*)
der er 9 til 10 Tommer lange og findes i Stove og store
Haver; man seer dem seldes om Dagen; da ligge de un-
der Hække, Busker og Gierder. De leve af Orme, Krebs,
Snegle, Kroer, fugle, Minus og Nodder. Maar man
vil gribe dem, rusle de sig sammen i en Bold og reise Pig;

*) Deraf kommer formodentlig det danske Skjeldsbord Svine-
Egel.

gene fra alle Sider. Naar Faren er forbi, gaa de igien paa Fire. Ved at hælde Vand paa dem, eller træde paa dem, strække de sig ud. De spises endog af Almuen paa sine Steder. I Rusland holdes de i Husene for at tage Muns. Om Vinteren ligge de i Dvale i Huler under Jorden.

B. Den reken, et Vandsvin fra Madagaskar, som har de længste Pigge i Nakken.

C. Endraken, som har længere og blodere Pigge, næsten som Børster og

D. Den stribede Tenrek, guls og hvidstribet paa Piggene; mellem Piggene har den Børster.

§ 2. Spidsmusene.

Af de indenlandske Spidsmuse har man:

A. Den almindelige Spidsmus, er astegraa, mindre end en Muns; men har samme Skabning i Kroppen; dens Hoved ligner et Muldvarpehoved og er langt med en Tryne, Øjnene ere meget smaa. Halen er firkantet. Den boer under Jorden, helst i Enge og ceder Orme og Insekter. Den har en modbydelig Lugt, hvorfor Kattene vel bide; men ej æde den.

B. Vandspidsmuse er sortagtig med firkantet Hale, kantede Fodder med stive Haar; dens Øren sluttet til ved en lille Klap; den findes ved Kilder.

C. Spidsmuse med sammen snoret Hale, er brunrød, med en rund Hale, som er smalest ved Kumpen.

Af udenlandske Spidsmuse har man:

A. Moskus Spidsmuse, findes i Rusland og Siberien ved Vandbredder, udbreder en sterk moskusagtig Lugt; den er astegraa, saa stor som en Dotte, Halen

er opstaende og sammentrykt; Snuden er bevægelig og lang.

b) **Muldvarp**: Spidsmussen, seer ud som en Muldvarp.

c) Den forgylte Spidsmuss findes i Afris-ka paa Gothaabsforbierg; den har smukke grønne Haar, som have en Purpur- og Guld-Skær, en fort rund Snude; den har ingen Hale og kaldes og Guld muldvarp.

§ 3. Muldvarpen.

Den lever for det meste under Jorden om Dagen, undtagen i Varringsstiden, som er tilig om Horaaret, da følger Hannen undertiden Hunnen oven Jorden. Om Natsten komme de derimod ofte frem. Dette bekendte Dyr er fiendeligt af sin svineagtige bevægelige Tryne, sit sorte og sorteblaa glindsende fløjelsaagtige Skind, en fort laadden Hale og fremfor alt sine besynderlige Lapper eller Fodder, der ere dannede som en huul Menneskehaand og sidde tet til Kroppen. Udvendige Tegn til Ører har den slet ikke og saa smaa Øjne, at man i forrige Tider holdt den for at være blind. Ventelig sik den ikke disse Sandseredskaber saa

thydelige, for ej at faa dem fordærvede af Jord, naar den roder; men af dens Opmærksomhed paa enhver der vil lue paa den, seer man nok, at den maa baade have sin Lægt og Havelse. I torre Ørkener og meget folde Laude findes den ej. I Engene og paa gode Marke og i Haver vil den helst være. Den lever af Orme og Insekter, og for at faae dem fat, gør den sig Gange rundt om i Jorden og naar Degrorme og Insekter ere overlige, kan man see den rode i Jordstabben. Med sin Tryne roder den sine Gange og med sine stærke Lapper kaster den Jorden bag sig og fører det saaledes oven Jorden i utrolig Hast. Disse Muldbarpestud (som de kaldes) fordærve Haver, Marke og Enge, hvor de gives i Mængde, hvorsor man søger at udrydde dem. De største Skud finder man hennimod Maj; thi da fodder Hunnen 4 til 5 Unger og hendes Barselleie gjores blødt med Mos og Blade. Man bør sirax udjævne Muldbarpe- skuddene, thi ellers fordærve de Jorden.

Vindsvin, Væsler og Slanger æde Muldbarpene. Rats- te og Hunde tage dem og, naar de skyde op. Endstjondt de rode i Engene, taale de dog ikke meget Vand, og bliver Egnen de er i oversvømmet, - tage de Flugten eller søger til høje Steder. De bedste Maader man ødelægger dem paa ere:

1) At nedgrave en høj glasseret Potte, der er snevr for oven og videre forneden, 4 Tommer under Jordstabben; man kommer deri nogle levende Krebs eller Degrorme og dækker Potten med Græstør. Muldbarpen falder i Potten og striger naar den ej kan komme op igien, og derved komme flere den til Hjælp og fanges paa samme Maade.

2) At koge Rødkierner i Vand der er kogt med Skarn- tyde og lægge dem i deres Huller,

3) Jen Kiedel hælder man en Potte Valnødolie og kommer saamange hele Valnødder deri, som kand ligge i Olien; det foges i Lime, hvorpaa man tager Valnødderne op. Man op søger derpaa de Steder, hvor Muldbarpen nylig har rodet og graver i Jorden til man finder dens Gang, hvori man kaster en Haandfuld af disse Nødder og tildækker derpaa Hullet med den opkastede Jord. Man paastaar, at alle Muldbarpene paa en halv Måns Dørfreds skal dræbes (ventelig snarere forjages) heraf. Man kand da grave Jorden op igien og optage Valnødderne for at bruge dem en anden Gang.

4) Man kan og i deres Huller stoppe frist Svineskarn eller raadne Krebs, der og forjage dem.

5) Hvor de paa et enkelt Sted i en Have, som i Blomsterrabatter eller deslige, skyde op, kan man, for ej ved at grave efter dem, at fordrive Blomsterne, stikke spidse Pinsde ned i Skuddet og uden for samme — da de og i Allmindelighed blive borte.

6) Den bedste Maade at fjerne sig af med dem paa, er ellers at fange dem med Spade. Det gaaer got an, naar man passer paa ved Solens Opgang, om Middagen og ved Solens Nedgang; thi paa disse 3 Tider af Dagen skyde de gierne op. Man ligger sig sagte til Skuddet og passer paa, i det Øjeblik de skyde op, at stikke en skarp Spade ned i Hullet og dermed kaste dem op. Mange mene man ej maa nærme sig Hullet fra den Side Binden bløser, da de skal kunne lugte det.

Hvor altsaa Muldbarpene ved at skyde op, giore sørre Skade, end den for os stiulte Nutte de giore os ved at ødelagge Insekter og Orme i Jorden, der vil man paa een af ovenansorte Maader kunde formindsker deres Antal;

Chi da de yngle sterk, kunne de ikke ganske udryddes — og ofte forlade de en Egn i nogen Tid og komme derpaa igjen — ligesom det altid er et Beviis paa ganske god Jord hvor de skyde op; da der i mager, sandig og stenet Jord intet er for dem at rede efter.

Muldbarpens Farve er i Almindelighed glindsende sort eller sortblaau, dog gives der i Europa baade hvide og spraglede, i og Amerika ræversde. Henseende til Skabningene ere de 2 Slags, nemli:

1. Den almindelige Muldbarp, som her er beskrevet og ovenfor afbildet. og

2. Den kamnasede Muldbarp, mindre end den almindelige, fortægtig, med lang Hale. Paa dens Snude sidde bevægelige bruskagtige Gebæter i Form af en dobbelt Stjerne. Dette Slags findes i Provinsen Kanada i Nordamerika.

Minden Klasse indeholder de flyvende, ribende Pattedyr, eller Flaggermusene.

Disse Dyrs Arme og Tær ere meget lange og skarpe, Lemrene, Halen og Benene, for en Deel, ere indsluttede i en tynd Hinde, der ligner Flor eller Spindelvæv; denne over disse Lemmer udstrakte Hinde, gør samme Rygte som en Vinge, og sætter dem i Stand til at flyve eller flagre omkring; chi hverken kunne de flyve langt eller lønge i en lige Linie; men sno og svinge sig bestandig i Luften. Dog flyve de kuns om Astenen i Dusmarket og om Matten.

Om Dagen skulde de sig, ventelig fordi de ej saale Daglyset eller for at undgaa deres bedre flyvende Fjender, hvore af Uglene ere de verste. Flaggermusene i de folde Lan- de sove hele Vinteren og hænge sig da op ved Bagbenene og svøbe sig ind i deres Flyvehinde, som i en Kappe. De smaa Flaggermus leve af Insekter, som de grib i Flugten og besøge og Nøgfarre og Storsiene, for at gnave paa Flest og fedt Kød; men de meget store anfalde fugle og smaa Pattedyr. De have ligesom Mennesket og Åberne 2 Patter for paa Bryset; ved disse Patter hænge Ungerne sig fast, og Moderen bører dem omkring med sig. De fleste Arter have en Musehale, nogle næsten ingen; Hovedets Dannelse er omtrent som Musens; de har en stor Mund, skarpe Tænder, baade Fortænder, Kinds- tænder og Hornetænder; de fleste have ligesaa lange Ører som Hovedet med opstaende lange og tilspidsede Øreslapper. Man anfører over 20 Arter Flaggermus og deriblant have nogle ret desynderlige Gevæxter paa Næsen; de vigtigste ere:

§ 1. Bampyren eller Blodfueren.

Dette Slags Flaggermus findes kun i Indien og Afrika; den er saastor som en Hone, har et Hundehoved, smaa Ører, ingen Hale, en Tunge besat med Klippe, som vende ind ad mod Ganen. Hovedet er brunt, Kroppen guulagtig. Mange Nessende gribe denne Art meget farlig for Mennesker og Dyr, og paastaa, at de lise sig til dem medens de sove og ved deres skarpe Tunge sue Blodet ud af dem, og forhindre dem at vaagne, ved den kistige Wind de tilviste dem med deres Vinger, mens denne Kareladen værer. Dette Tyveri foraarsager strof Mathed; men ikke Doden. Andre sige, at de blot leve af fugle og Fiske.

§ 2. Den almindelige Flaggermuus.

De almindelige Flaggermuus bestaa af mange Slags. De almindeligste ere:

A. Den lang brede Flaggermuus, der er astegraa med store nægne Ører, der ere spidse. Den er fra $2\frac{1}{2}$ til 3 Tommer lang i Kroppen.

B. Spekmusen, brun med sorte trekantede Øren og rund Næselap.

C. Hesteskoen, har en stor Hinde over Næsen, der signer en Hestesso, med en fremstaende Ram i Midten.

Gra de hede Lande ere:

D. Kipperbladnæsen, med en Næse som et Kipperblad eller en Lantse, Øerne ere ast lange og takkede i Randten.

E. Tragtnæsen, har denne Næselap huul som en Tragt.

F. Hjertenæsen, Næselappen rund, nedentil besporet med et ast lange Sivkfe Hud med 3 Takkere. Øerne hængae sammen med den indre Randt og ere flostede.

G. Harestaaret, med en tyk flostet Snude, hvorpaa sidde forskellige Dørter. Enden af Halen er uden for Hinden.

H. Doggen, med tykke Læber og en lang Hale, som staar langt ud fra Hinden.

I. Galeopitefer (kaldes og flyvende Spøgelser) med smaa Øren, stumpet Snude og frogede Starpe Klør paa Førsødderne.

Tiende Klassse

indeholder Gnaverne eller Pattedyrne
uden Hjørnetænder.

Dyrne af denne Klassse, have to meget store og lange Fortænder i hver Kigbe, og imellem Fortænderne og Kindtænderne er et stort aabent Num. De kand ikke gjøre levende Dyr til deres Nov, ikke heller rive Kisd i Stykker; men deres lange Fortænder ere stikkede til at affile Foden og ved bestandigt Arbejde at gjøre den finere, fort sagt: til at asgnave den. Dersor kaldes de Gnavere. Deres størke Tænder kunne gnave i de haardeste Ting; en Deel af dem leve og af Træ og Træbark. Andre nære sig af Planter, Korn og Frugter, og nogle, hvoraaf Rotter og Muns ere de farligste, fortære næsten alle fede Ting af Dyrerisget, som Mennesket har i sine Giemmer. Kunns i Tilfælde af stor Hunger, kunne nogle Gnavere twinges til at æde hverandre eller og angribe svagere Dyr.

Endnu er denne Mærkværdighed ved Gnaverne, at Bagdelen af Kroppen er højere, end Fordelen; Saa de snarere hoppe end gaa.

Til Gnaberne regnes:

§ 1. Pindsvinet.

Forskiellig fra den foran beskrevne Igel, derved: at det er i Alen lang, har en fort Hale, større Ører end Igelen, stive Pigge med brune og hvide Ringe, der næsien ere en halv Alen lange og meget spidse og paa Hovedet en Top af Ørster, som den kan rejse efter Behag. Maar den er vred, rasler den med Piggenæ, bevæger dem frem og tilbage, stamper med Bagbenene og flaprer med Tænderne. Den grynter som et Svin, ruller sig sammen som Igelen og da kan selve Loven ej giøre den noget, for Piggenes Skyld; disse bruges til Landstikkere, Vibekraddere og Penselskaste. Dens Kost spises. Den har egentlig hjemme i Asien og Afrika og kaldes derfor af nogle det indiske Pindsvin; men den findes og i Spanien og Italien.

Et andet Slags Pindsvin findes i Amerika, den har sorte tynde Pigge og en halvogen Snohale. Den slatter op i Træerne efter Frugter og kaldes Ruandu.

§ 2. Haren.

Dette snilde, hurtige og frygtsomme Dyr, er bekjendt overalt. Kun i de hedeste Lande findes de ikke. Harens Øren ere længere end Hovedet og sorte i Spidsen, under Hodderne og tildeels i Munden har den Haar, Øjnene staar meget frem af Hovedet og de staar aabne, endog naar den sover. Halsen er fort med fine sorte Haar oven paa og hvide neden under. Harens Farve er mest rødgraa og hvid under Bugen; i Landene ved Nordpolen er den mest hvid

og meget sielden fort. Haren bliver 7 til 8 Aar gammel og har dog formeret sin Urt overslodig for saa fort en Levetid; thi alt i det første Aar parres den, (man falder det almindelig at ramle) foeder (sætter) 30 Dage derefter, 3 til 4 Killinger, giver dem Die i 20 Dage og søger derpaa igjen Haunten (Ramleren) Man siger, at Moderen forvarer Killingerne omhyggelig for Hannen, der ellers vil æde dem. Almindelig lægge de Killinger 3 Gangs om Aaret, hvorfør de formere sig saa stærkt, at man undertiden paa een eeneste Jagt især paa Øer har skudt 400 Harer. Haren er tøjs, uden naak Hundene griben den eller den er i Livssare, da striger den gjennemtrængende omtrent som et Barn. Den sover paa den flade Jord, hvor den gjør sig et saakaldet Leje, deri ligger den om Dagen og er om Matten ude efter Føde. At jage dem op af Lejet, er Jagthundenes Forretning; den søger altid tilbage til Lejet igjen eller og jager en anden Hare op af Lejet og lægger sig rolig deri; og i meget stor Fare løber den undertiden ind i forladte Nøvegrave. Om Vinteren lader den øste Sneen syge over sig i Lejet og skraber sig siden ud. Ved sine underlige Spring og ved at løbe i store Bugter, og endelig fordi dens Bagbeen ere længere, end Forbenene, hvorved den kan løbe bedst op ad Bunker, undgaar den øste Wynder og Støvere. Næve, Falke, Ørne og Krager sange mange Harer. Haren drifker ikke Vand, dens Føde er almindelig alle Slags Korn før det skyder i Stængler m. m. Sult driver dem om Vinteren til Byer og Steder, hvor de da æde Grønkaal, Nellikebukser og Barken af unge Frugttræer. Med Persille lokkes de i Snarer. Riodet spises som en løkker Net. Haarene bruges til Hatte og koste udenlands en Dukat Pundet. Man væver og i Frankrig Strømper og Banter af Harehaar, der

meget ligne Silke. Et Hareskind kostet her kunst 24 f.
Sommerstindene mindre.

§ 3. Kaninen.

Er mindre end Haren, med noget fortære Dren, end Haren. De vilde ere meest graabrunne; men de tamme ere hvide, brogede og sorte med en rød Ring om Øjet. De ere overmaade yngl somme, da de parre sig naar de ere 5 Maaneder gamle, og faste næsten hver Maaned fra 5 til 8 Unger. Denne overordentlige Frugtbarhed, hvor ved en Han med 3 Hunner, er i Stand til, aarlig at avle 200 Kaniner, volder, at de maa udryddes som skadelige Dyr, hvor de saa hyppig formere sig. Skigndt de lignen Haren meget i Skabning, og nære sig af de samme Planter; saa parre de sig dog ej med Harer, ikke heller ligge de som disse oven paa Jorden; men have Huler under Jorden, hvori de bo mangt tilsammen. Risbet kand spises; men smager noget ækelt. Hvor man holder tamme Kaniner, er det især for Haarenes Skyld, som deels bruges til Hatte og koste 3 Rdcr. Pundet og deels bruges paa Skindene til Foerværk.

Af alle Kaniner ere de angøriske (der og faldes Silke; har er) de bedste. De have lange fine hvide Haar, der koste 5 Rdlr. Pdt., og hvoraf der i det veimarske i Lydskeland og flere Steder, væves et Slags kostbart Tøj, der koster 4 Rdlr. Allen, skjønt det kunst er 5 Quartier bredt. Dette Tøj er tillige meget varmt, og saa let, at en Mandskiole deraf, foeret med Last, vejer kunst $1\frac{1}{2}$ Pund. Ved at førmme dette Slags Kaniner hver gde efter 14de Dag, saaer man aarlig fra 12 til 24 Kød Haar af dem.

I ganste folde Lande opholde Kaninerne sig ej vilde. I Danmark findes de blandt andet vilde i Sandbanerne paa Øerne Amrum og Helgoland ved dansk Holsteen. De bo i Bunker og paa høje sandige Egne.

De, som for Hornselsse ville anlægge Bolig for Kaniner, maa vogte sig for at lade dem være paa saadanne Steder, hvor de kand grave sig selv Huler i Jorden; thi de underminere da Jorden, smitte bort og ødelægge Haver og Marke om en fort Tid. Men man broækker en Plads til dem og lægger derover et Par Allen vel tilstamped Jord, at de kunne folge deres Naturdrift og grave sig Huler og Boliger deri. Uden om Pladsen, hvis det ej er i et Huus, maa være en Muur, at de ej løbe bort. Med Hø, Have, Alvner, Kaal, Græs og alle Slags Urter og Rødder føres de, og bedst trives de, naar de vexelvis saae Gront og tor Foder. Enebær og Enebærgrene æde de gierne og deres Kød saaer deraf en bedre Smag.

§ 4. Pike

er mindre end Kaninen, omtrent som en nyfødt Gris, gulbrun, uden Hale, Ørene ere runde og ligner mere Rot-

te. Øren, den opholder sig paa de siberiske Bierge og samler til Vintersøde mange Stakler reent og got Hø, som Zobeljægerne tage fra dem til deres Heste.

§ 5. Fidhyret, Daman eller Klippegrævingen.

Den findes allene i Afrika og boer i Huler eller Bjerghøster. I Underkæben har den 4 sorte, flade og takkede Tænder; i Overkæben, 2 krumme og spidse Fortænder. Den er tyk, uden Hale, med ferie Fodder, som have 4 Tæer foran og 3 bag til.

§ 6. Halvkaninen, kældes og Kavier.

Til denne Slægt henvore:

A. Den almindelige Kavia eller det amerikanske Vandsvin, der er gulbrun, af Skabning som det ostindiske Svinn, uden Hale, med sorte Fodder, og smaa Ører, hvoraf Bagfodernes 3 Tæer ere samlede med en Svømmehud; den formerer sig stærk, lever af Fisk, Korn, Frugter og Sukkerrør og har hjemme i Sydamerika. Den striger næsten som en And.

B. Det ostindiske: indiske Svinn, er og fra Amerika, ikke stort større end en Motte, rødgul med sorte og hvide Pletter, uden Hale, ligner den foregaaende af Skabning og giver en gryntende Lyd fra sig. De yngle overmaade stærk, og kaste næsten hver 6 Ugersdag 5 til 7 Unger. De æde alle slags Frugter, Planter og Korn, og ere i bestandig Bevægelse. Her til Lands holder man dem i Stuerne til Hornvælse og lader et Par bo i en lille Kasse. Man præstaar, at de fordribe Motter og Dæggeluns.

C) **Paka.** Ere brune med hvide Pletter, af Størrelse som Harer, opholde sig i Amerika, hvor Indbyggerne spise deres Kød. De have 5 Tær paa hver Fod.

D) **Aguti,** med 4 Tær paa Forsødderne, 3 paa Bagfødderne, brune af Farve, men Siderne gulagtige, med en fort Hale. Saa store som en ung Kanin.

§ 7. Bæveren.

Bæveren, eller som den og kaldes **Kastoren**, udmerker sig fra de andre Gnavedyr ved sin besynderlige Hale, der er lang, besat med Skæl som en Brasen eller Karpe og ligner i Smag mest disse Fisk. Bæveren er af Størrelse som en middelmaadig Hund; fra 1 til $1\frac{1}{2}$ Alen lang; men fær, saa at den kand veje 4 Lispond. Hovedet er, i Forhold til Kroppen, lille, slakt næsten som Nottens, med en flad Snude; dens Been ere 5 Tommer lange, paa Forsødderne har den 5 skarpe og lange Negle, der staa fra hinanden som Fingrene paa en Menneskehaand; men Bagføddernes Tær ere som Gæssenes sammenvokne med en Spæmmehud og

have stumpedede Negle. Af dens Haar ere nogle lange, fine, lys kastaniebrune eller sorte og glindse stærk, andre ere kortere og blodtere og mere gulbrune. Dog gives der og røde graa Bævere; men sjeldnen hvide eller hvide med graa og røde Haar.

Bæverne kunne ej leve i de allerkoldeste eller de meget varme Lande. Forresten ere de i Rusland, Sverig, Norge, Polen, Preussen, Tydskland og de sydlige Lande og især i Møengde i Nordamerika. De sky de Steder, hvor Menneskene jævnlig opholde sig, og altsaa findes de sjeldnere i stærkt beboede Lande. I Europa bo der kunst enkelte Bæversamlinger under Jorden ved Vandbredder af Sør og store Floder, som man falder Jordbævere og agter deres Skind mindre kostbart, fordi det fordærves ved deres Kryben i disse Jordhusler. Kunst i Nordamerika finder man saa at sige hele Byer eller Kolonier af Bævere, og da Bæveren, af alle de Dyr man kjender, bygger med meest Flid og med meest Konst og Overlæg; saa ville vi ansøre noget vidtlostigere om deres forunderlige Indsigter i Bygningskonsten.

Maar de ville allægge sig nye Boliger, forsamle mange Bævere, undertiden nogle hundrede, sig for at bygge. De anlægge deres Boliger ved Bredder af Floder og Søer, og da de bestandig lade deres Fistehale hænge ned i Vandet, saa er deres Bolig saameget under Vandet, at Halen kan hænge derned. Forend Hytterne bygges, anlægge de i Almindelighed en Dæmning uden for, for at hindre, at Vandet ved at falde, ej skal forlade deres Boliger. Paa saadan en Dæmning, der undertiden kan være 50 Allen lang og 5 til 6 Allen bred i Grunden, arbejde

de om Natten, alle som een Mand. Desfælde detsom, ved Hjælp af deres stærke Lænder, Træer i Skoven, af et Qvarceers Gjennemsnit og mere, sørbe det ved Hjælp af Kanaler, som de grave, til Vandet og lægge de føreste Stykker nederst. Dæmningen fortættes med saadanne Træer, sammenstillet med Grene og gisres tæt ved Jord og Leer, som de i Munden gisre til en Deig og klappe det sammen med deres stærke Haler. Paa Ryggen af denne Dæmning, gisre de Huller til Vandets Afløb, som de siden gisre større eller mindre, eftersom Vandet stiger eller falder. Naar Dæmningen er i stand, bygge de Hytterne inden for. Ethvert Huus staaer paa 6 Pøle, som de nedramme med deres Haler. Saadan en Hytte bestaaer gjerne af 3 Etager, hvoraf den nederste staaer under Vandet, den mellemste li-
ge med Vandladen og den øverste oven Vandet. Den har et hvelvet øgformig Tag, er fra 2 til 5 Alen bred ind-
vendig, med lige opstaaende Vægge, der ere i Alen tykke,
sammenstillede med Grene og udspækkede med Leer, Jord
og Mos, og ere saa faste, at hverken Luft eller Vand kand
trænge derind. Hytten har to Udgange, een ud til Vandet,
en anden til Landet. Indvendig er alt glat og reent, og be-
lagt med Mos. I saadan en Hytte boer, efter dens
Størrelse, fra 4 til 20 Bevere, der sidde parviis derinde,
dog saaledes, at Halen hænger bestandig i Vandet — og
af saadanne Hytter staa 10, ja undertiden 20 til 25 sammen
og see næsten ud som en indianst Bye, og de ere visst nok
fuldkommen saa sterk bygte som Indianernes Hytter; de-
res Dæmninger især ere saa faste, at de vanskeligt funne
forstyrres.

Bæverens Fode er fint Bark af Træer, Blade, Knop-
per og nogle Planter; og da de fra Høsten til Foråret er

re inde i deres Boliger; saa have de om Sommeren meget travlt med at samle Vinterforraad ind af disse Ting. Vintersøden glemme de i det underste Rum af Hytten, hvor Vandet bestandig holder det gront og frisk. Nogle tro, at de og øde Fiske og Krebs. Risid øde de ikke. De kunde got svømmme; men gaa langsomt. Deres Risid kan spises; men smager fiskeagtig; Halen, der vejer 4 Pund, skal smage got, tillaves som Fisk og kostet ofte i Dukat.

Før den Skade Bæverne gjøre paa Skove, paa Øer og Bølverker, som de let kunne gnave itu, holder man sig stadesløs ved deres kostbare Skind, der bruges til Pelsværk og betales med 10 til 12 Rdlr. Stykket. Der drives en stærk Handel med disse Skind og der fanges alene i Amerika en 16 til 18000 Bævere om Året, hvorefter man endog der kand mærke deres Aftagelse. De russiske Bæverskind sælges til China.

Hvad Skind der ej bruges til Foerværk, Muffer o. s. v., kobbes for Haarenes Skyld. Af de længste Haar gjøres Kastorsromper, Banter o. s. v., der betales meget dyrt, af de sorte Haar blandes nogle mellem Harehaar og anden Uld til Hatte, dog er der kun lidet Bæverhaar i en saakaldet Kastorhat, ofte kunst 2 Lod; thi Hatten vilde ellers blive for dyr, da Pundet af Bæverhaarene kostet 8 til 10 Rdlr. Kardinalshatte gjøres af bare Bæverhaar og koste 30 til 40 Rdlr. Stykket. En voksen Bæver bører ikke meget over $1\frac{1}{2}$ Pund Haar. Mod Foraaret lægger Hunnen 3 til 4 Unger.

Bæverigel, er et nervestyrkende Lægemiddel, som i forrige Tider meere end nu, brugtes i Medicinen mod

Slag, Hypokondri og Nervesvogdomme. Det er en gul-brun feed Materie, fuld af Hinder, som findes i 2 Poser som sidde under Rumpen saavel paa Hals som Hunbæverne. Man veed ikke hvortil det nytter Dyrret.

§ 8. Et almindeligt Eger n.

Egernet er et muntert, reensligt og hurtigt Dyr, lit over 8 Tommer langt, foruden Halen. Alle Arterne deraf have en lang, meget laabden og langhaaret Hale, som de lægge op af Nyggen; Hovedet er sladt, Øjnene sorte, store og fremstaende, Ørene opreiste og forsynede med en Haardust i Enden; Nyggen er noget krum, paa Træerne ere spidse krumme Klor. De findes næsten i alle Verdensdelene, opholde sig mest paa Træerne og leve af Nødder, Bog, Agern, Kiernefrugter, Træknoppe, Træfrø, Især Grantappe o. s. v. De kunne, med en forunderlig Lethed, springe paa Grenene og fra et Træ til et andet. Maar de øde, sidde de paa Rumpen og føre Ædet til Munden med Forbenene. Dereb Nede gisre de af Gre-

ne, Lov og Mos paa Træerne, lufte det oven til og laade være en Uabning paa Siden.

Deres Farve er forskellig. Almindeligst ere de rødbrunne som Næven, eller brune og sorte, sjeldent hvide; de rødtige blive blygraa om Vinteren med mørkere Hale; Haarene ligge til 2 modsatte Sider; under Halsen og Bugen ere de rustfrie Egerner hvide. Deres graa Vinterskind kaldes Graaværk og buges til Undersoer paa Kaaber og Helse. De sibiriske Skind ere de bedste og dyreste. Af Halen gisres de fine Malerpensler, hvormed man tegner. Kisdet er spiseligt. Undertiden fanger man dem og holder dem for Hornselsje; de kunne lære adskillede Konster; men de ere vredagtige og bide da meget farligt. De kunne leve i 10 År. Hunnen er drægtig i 4 Uger og føder engang aarlig 3 eller 4 Unger.

Af de mange Arter Egerner ere, foruden ovenbestrebne, følgende at mærke:

A. Palme-Egernet. Graa med hvide Striber, epholder sig i Asien og Amerika paa Kokostræerne.

B. Taguanen, fra de mellemskællede Her, brunrød, næsten saa stor som en Kat.

C. Det flyvende Egern, har egentlig hjemme i Amerika, det er noget større end det almindelige, dog neppe saa stort som en Kat, er graabrun paa Ryggen og hvidgrå under Bugen og har imellem For- og Bagbenene en slap Hud, ved hvis Hjælp de kunne flyde sig skævt ned fra et Træ til et andet; men ikke kunne de flyve i Væsret eller lodret ned. De løse sammen i større Mengde end de andre, og man finder ofte 8 til 12 i eet Nede. De sege deres Hode kun om Natten. Denne Art kan og let gisres tam.

§ 9. En Hamster.

(Denne og de følgende Gnavedyr regnes af nogle til Rotte: og Musestægten:)

Hamsteren er saa stor som en fuldkommen Rotte, hennimod 10 Tommer lang; dens Hoved er større end Rotte's; Halen er halvnsyen — den er rødgul paa Ryggen; men sort under Bugen. I Rusland seer man ganske sorte Hamstere. Paa hver Side af Underkieben har den en Pung, hvori den putter det Korn den vil sticke og gjemme; hver af disse Punge kan indeholde 3 til 4 Lod Korn, og det er det eneste Dyr i Europa, som har disse Kisebeposser. I meget kolde og meget varme Lande er den ikke. I Sydland, Polen, Frankrig og Rusland findes de hyppigst, i Danmark og Norge ikke. Den boer i en Hule, 2 til 3 Alen under Jorden, der bestaar af adskilige Afdelinger, hvoraf een tiener den til Opholdssted, en anden til Spisekammer, een til Opholdssted for dens Unger og een til at kaste deres Ureenighed i. Man troer de have saa forskellige Vørelser, fordi Han og Hun ej kunne forliges, uden i den Lid de parres. De bides til andre Lider ofte, og Striden endes un-

der tiden med, at den ere øder den anden. Hver Hun fører to til tre Gange om Året, aldrig ringere end 6; men undertiden 16 til 18 Unger paa Gangen. Maar de ere 3 Unger gamle, føre de deres egen Hunns holdning og blive snare igjen Mødre. Denne uhyre Frugtbarhed gjør dem til meget skadelige Dyr; saa man mange Eteder utsætter Præmier for at fange dem, og man har engang i det Gothaiske i eet Åar fanget 27000 af dem. Til al Lykke leve de ej høje end 4 Åar.

Om Sommeren er Hamsternes Føde grønne Urter, Rodder, smaa Dyr og Træfrugter: Til Vinterforraad sørber den allelags Korn, Erter og Bonner sammen i sin Bolig, ligge hver Slags for sig selv og tilstopper, maar Vinteren kommer, Tilgangene til sin Hule. Den fortærer din Vinteren de to trediedeles af sin Forraad, (der ofte kan være 60 til 100 Pund Korn) men fryser det meget sterket, falder den i Dvale og vaagner først om Foraaret, hvorpaa den da fortærer den øvrige Trediedeels.

I hvor lille end Hamsteren er, er den dog ikke bange; Dens Arrighed og Bidsthed gisr, at den, naar den anfades, sætter sig til Modvæge baade mod Mennesker, Heste og Hunde; den sædvanligste Maade at fange dem paa, er at grave dem ud, da man tillige faaer det Korn de have samlet. Dens Skind bruge Bundtmagerne til Foer under Pelse, dog ere de ej dyre.

§ 10. Murmel dyret

er næsten skabt som Hamsteren; men dens Haar ere længere; Dyret selv er næsten 18 Sommer langt. Mur-

meldyrene findes i Vosen, paa Alperne og paa Aſiens Bierge. Om Sommeren æde de Nedder, Græs og Inſekter, og ere da meget fedte, om Vinteren leve de af Hø, som de forvare i deres Huler, dog ligge de gjerne i Dval fra Octbr. til April. Difſe Dyr ere meget fredelige, og leve mange tilsammen. Forsøges de, trække de i hele Flokke fra et Bjerg til et andet. De ville gjerne bade sig i Soelkinnet; men førend de gjøre det, sætte de sig paa Rumpen, række Hovedet i Bejret og see rundt om, om der ingen Fare er paa Færde. Seer een af dem nogen Hjende, give de et højt Gjæſ eller en pibende Lyd fra sig, som da gientages af enhver især, og derpaa fly de i en Hast, hvorpaa man og kan fiende hvormange der er i Floden. Man spiser deres Røg. Skindet kan bruges til Muſſer og Raantsler,

At Murmelyrene skulle lægge een af deres Kammerater paa Ryggen og kisre Hø hjem paa ham, ved at lade ham stikke Benene i Bejret, er kuns Fabel; men derimod kunde Murmelyrene føre at dandse som Bisnue, gjor mange smaa Konſter og underlige Spring, saa man ge fattige Savojarder fange dem og lade dem see for Venge i andre Lande. Naar de ere kamme, gjore de sig ret tilgodes med Melk og Smør. Fordi Dyret, naar det er fornøjte eller naar man klapper det, murrer som en Kat eller knurrer som en ung Hund, kaldte man det Murmelyr.

Man har følgende Arter Murmelyr:

A. Det alpiſke Murmelyr eller Marmotten, gulbrun med fort ovenpaa Hovedet. Det opholder sig kuns paa de Bierge, hvor Sneen ligger bestandig,

B. Det polſke Murmelyr eller Bobak; gulgraa med noget rødt paa Hovedet; den opholder sig i de lavere Egne, dog paa nægtere og sandige Høje.

C. Det Kanadiske Murmeldyr eller Monax; graa med lysere Snude og en lang brun Hale.

D. Sustik eller Sisel, *) et smukt Dyr næsten saa stor som et Egern, gulagtigt med hvide Pletter, eller og gult med graa Makke og sort Snude. Den har et tykt Hoved, store fremstaende Øjne, ingen Tegn til Ører, en kort langhaaret Hale. Man finder den fra Bohmen til Siberien; men foranderlig af Uldseende. Kalmuskerne øde gjerne dens Kisd og af dens tynde Skind gør man paa Kamtschatka Sommerklæder. Der kan man kisbe 1000 Siselkinder for en 10 Rubler. De brogede Skind sælges til China og betales bedre der, end Graaværk. Dyrret lever af saftige Planter og ligger i Dvale i Jorden fra September til April.

§ 11. En almindelig Nøtte.

Notteslægten er dessværre nu almindelig bekjendt og de faa Egne, der ikke endnu kiende dem, kunne dog altid vente, at disse farlige Giester og komme til dem. Vore For-

*) Almuen har paa mange Steder den Overtro, at man ej maa falde Nøtter og Munus ved dres rette Mayn, da de saa blit-

sædre kiedte ikke Rotterne; thi de nedstamme fra Indien og ere ved Skibsfartens Udbredelse bragte hertil Europa; deri mod have Europæerne, i de nyere Tider, bragt dem til Amerika. Alle Rottearterne have en lang Hale, besat med Skjæl, spidse Fortænder i Nedermunden, ere meget yngl somme, slugborne og graadige Dyr, der æde alt og staane ikke engang deres egen Art. Adskillige Arter af dem ere komne ind i Husene, hvor de gjøre megen Skade. Mure, Gulve, Dørre og alt Træværk giennemgnave de, for at støsse sig Gang hvor de ville støe.

Rotterne gjøre deres Neder i Lader og paa Kornloster mellem Bielker og i Væggene, hvor de kunne have deres Næring i Nærheden og ere sikre for Kulde; i Straatage seer man dem ofte at æde mangfoldige Huller; thi de sidde tit uden paa Tagene for at slykke Dugen i sig, fordi de tørste meget. De klare got, springe højt og kunne sidde paa Bagbenene som Egernet.

De parres adskillige Gange om Aaret og føde hver Gang 5 til 6 Unger. Foruden Korn og alle Slags Fodervare, som Menneskene bruge, æde de og Lædertøj, unge Hugle, Duer, Kaniner og alle Slags Frugter og slykke saagar Floden af Melken. Undertiden sløbe de store Been og andre Foddevare med sig og klavre op af Væggene med dem, og kunne de da ej faae dem ind af deres Huller; saa lade de dem falde, som gjør en Folkers Alarm, som, tilsligemed deres Snorken, Pusten, Krabben og andre Spektakler om Natten, ofte har givet Anledning til skæckelige Spøgelseshistorier; thi om Dagen vide Rotterne saa got at ve meget værre til at gjøre Skade; paa nogle Steder giver man dem derfor det Håderønnavn Sidsel, der kunde give Formodning om, at dette Dyr sandtes i Danmark, som det dog ikke gør. Andre falde dem Dyr.

skulle sig, at man ofte paa et Kornloft, som dog er fuldt af dem, ej kand faae een eneste at see, uden giennem Hul-
ler, som man til Ende skærer paa Loftsdørene. Om deres
Snildhed til at sticke er der tusende Historier; blant andet
skal de, naar de ville stæbe Korn i Nederne til deres
Unger, eller til gamle affældige Rotter (som de pleie om-
hyggelig) benytte sig af den List for at faae meget, at
de reise Haarene og gaa baglæns ind i Dyngen, da Kier-
nerne saaledes sætte sig imellem Haarene. Vand ere de
store Elskere af, og gjør mange lystige Spring ved et Kar
Vand*). Hvor de ere i Moengde, gaa de undertiden i
Sengene til Folk om Matten og tyr endog gnave dem i Un-
sigtet. De komme dog sjeldent i de Værelser, hvor Mennes-
skene bestandig opholde sig, ere bange for stærk Støj; men
forlade dog ikke Menneskene, paa det de ej skulle mangle
Næring; saaledes snige de sig ombord paa et tilladet Skib;
men forlade det, naar det kommer til Land og udlosses.
De følge endog under Jorden med Urhejderne i Bergvær-
ferne. Det er et dristigt Dyr, der bides med Katte og Hun-
de, og værger sig mod Menneskene. Vædselen er deres
mægtigste Fiende; thi han kan let dræbe dem.

Naar de ganske mangl Næring, opørde de hverandre,
som er det kraftigste Middel til deres Formindskelse, eller
og de gaa hort til andre Steder. Man har saaledes man-
ge Exemplar van, at de om Vinteren ere marseerte over
Isen fra et Land til et andet. Forend vi opregne de for-
skellige Aarter, vilde vi først ansøre noget om Midlerne til
deres Udryddelse.

*) At de torste er naturligt, da de sluge baade saltebe og
sæde Ting i sig.

Rotterne ere i Almindelighed saa klogte, at de ikke øde de de Ting man sætter for dem, hvori der er blandet Rottefrudt, og øder endog en enkelt Niotte deraf, saa er det dog meget farligt, da den gierne kommer til Mad eller andre Ting og forgifter dem inden den vser. Skulde man udrette noget betydeligt med Gifter, da blev det vel det rigtigste, at kaage Skarntyde, Gulmeurt og slige giftige Planter i Vand og give dem det at drikke, da de altid torste saameget; men muligt ville og saadant Giftvand foraarsage dem Brækning, og da er baade Mennesther og Huns-dyr i samme Fare for at blive forgiftede, som Rotten. De allersikreste Maad mod disse saavelsom andre skadelige Dyr, er at opdage de Ting, hvis Lngt er dem modbydelig og usudstaaelig; thi Rottens Næse er lige saa sandelig som andre Skabningers. Af de bekendteste dem modbydelige Urter fortiner almindelig den bekendte Kalmus at anbefales, hvis Nod og Blaade er istrand til ved sin stærke Lngt, at fordrive saavel Rotter som Muus. Gulmeurt anprise og nogle som ligesaa kraeftig; men da det for Mennesther er en Slags Gift, saa bliver den dog mindre nyttig, en Kalmus. Denne sidste kan man strs overalt i Huse, man kan binde Kornnegerne med den istæden for Gaand, eller og strs den lagviis derimelleum. Kongelys anprises og iscer mod Muus, saavelsom og Pors. Muligt funde Desmer, Dyvelsdref og andre stærklugtende Ting gisre samme Nytte, om man forsøgte det, og de ej være modbydelige for Mennestene at lugte til.

Næst efter at fordrive dem ved lugtende Ting, er det sikkerste at fange dem i Fælder, hvis Laag bringes til at falde ned, ved at trække Stillepinden fra, og som ved sit Falde knuser de Rotter, som sidde derunder; den der trækker

Fælden af, maa være skinst i et Lukaf i Nærheden af Notterne, og næsten være der hele Dagen, og man har Eksipel paa, at man paa een Gaard har sanget 1500 paa denne Maade, paa en Lid af et halvt Aar.

Følgende Maader ere endelig anvisse til at fordrive Nøtter og Muus paa:

1. Man tager 1 Pund raa Gibs, som brændes i en Bagerovn, stodes ganske fint og sigtes igennem en Haarsigte, 1蒲. Puddersukker, 1蒲. gammel Ost, jo ældre jo bedre, hvilket alt stodes sammen i en Morter, siden gisres af denne Masse finaa Røger omrent af et Lods Vægt. Disse Kugler lægges paa de Steder, hvor Nøtter og Muus kommer og det drøber dem, om der bare nok saa mange. Den gamle Ost lokker dem til Kuglen, Sukkeret hindrer dem fra at driske og Gibsen trækker Bødsten af Tarmene og sammenhænger dem.

2. Man steger staaren Bindnessvamp i Fidt ell. Smør og det har og en dræbende Virkning, da det bulner ud i des res Larme.

3. Man tager stodte Kragesjen, gør det med Fidt eller Smør til en Deig, og gør deraf Kugler af en Hasselnøds Størrelse, som man vikler i Papir og lægger paa et Sted, hvor ingen andre Dyr komme.

4) Man gør Kugler af Meel, Jernfilspaan og stegt Flest og ligger dem, hvor de have deres Gang.

5) Man sanger nogle levende Nøtter, dypper dem til Halsen i meget tynd Ejere blandet med Fistetran og lader dem derpaa løbe. Denne Lugt skal fordrive baade de dyppede og de der lugte dem.

6) Man fanger en levende Rotte, slutter den i et tæt Buur af Jern, lader den sulde en Tid lang og faste derpaa levende Muus og Rotter for den; Hungeren gør, at den æder dem. Naar man har giort dette i nogen Tid, lader man den los og den bider da Rottene af Appetit. (Man seer let, at man bor giore det ved flere, da een ej ville være i stand til at æde dem alle.)

7) Muus især kunne got forgiftes med Pulveret af hvil Nyferod, som man smelter sammen med Madstif, hakket roget Kjød og Sukker.

8) For at afholde Rottene fra Staldene, hvor de ville pille Kjernerne ud af Hakkelsen, bruge nogle at holde en Næb bunden i Stalden; da dens stramme Ligt forjager dem; andre give Hestene en Bieide om Halsen, eller lader daglig tromme for dem; thi Allarm ere de bange for, (Dog seer man at de ej ere bange for at komme i Møllerne, endstiondt Maleværket altid gør megen Allarm.)

9) Endelig ere Puddelhunde og andre dertil afrettede Hunde de bedste Rottejægere. Kattene ere derimod ej saa gode, da de ej altid kunde faae Bugt med dem og ventes lig blive kjede af den megen Strid, de maa have med dem. Men de ringeste til at fordrive dem, ere Rottejægere eller som de falde sig Kammerjægere og floge Mænd. Erfaring viser tydelig, at de enten ikke forstaar at fordrive, eller om de for en kort Tid virkelig fordrive dem, da seer det med de allerstørkester Gifter, hvorved haade Menneskers og Dyr's Liv er i Fare, og Utojet kommer siden efter sikkert igien og da ere Pengene spilte man gav saadanne Mirakelmænd. Af disse stadelige og væmmelige Dyr gives følgende Slags:

A. Den almindelige Rotte, 8 Tommer lang, sorte graa, noget lysere under Bugen, med en næsten nogen

Hale, der er saa lang som hele Kroppen og bedækket med skællede Ninge, store Øjne, om Snuden bersteagtige Knurhaar. De findes nu næsten overalt, uden i Norge, Sverrig og meget folde Lande. (Dog ere der mange paa Vesterkysten af Jylland, endstikndt det der ikke er varmt, ja selv hos de fattige Uggerboere, som bo paa det jydske Flyvesand, findes de i Mængde, for at dele Havfiskene med dem.) Mere uforståmede, dristige og slugborne Dyr, kan man ej forestille sig, og hvad de ej fortære, tilsole de med deres Ureenlighed, eller forgnave og fordærve. Øste viske adskillige Rotter i Spæg Halerne saa stærkt sammen, at de ej strax kunne stilles ad, og dette har givet Anledning til Fortælling om, at der gives Røtte Konger med 10 Hoveder.

B. Vandringssrotten er rødgaaa, hvidgraaa utsider Bugen, slemmere end den almindelige Rotte, som den fordriver. Den er kommen fra Persien med ostindiske Skib og er i dette Aarhundrede kommen til Europa. Den kan svømme, kaster 3 Gange Unger om Året og hver Gang fra 13 til 21. Den trækker fra eet Sted til et andet og bestandig fra Vesten til Østen. Den værger sig mod Hunde og Mennesker. I Petersborg skal der være saa mange, at de undergrave de feste Huse. De æde og Førkreature.

C. Karako, en rødgaaa stor Rotte fra China, Halen er fortære og Snuden spidser, end paa den foregaasende.

D. Vandrotten, er sorte graaa, noget fortære og tyktere end den almindelige Rotte, med næsten ukiendelige Øren; Halen halv saa lang som Kroppen, den svømmer god og dukker god under. Den boer i Huler under Jorden, Nærheden af Floder, Bække og Damme; ligner i Levemaa-

de meest Odderen; thi den nærer sig af Fisſe, Frør, Krebs
og Søplanter. Øste giennembore de Dæmninger og Fjæ-
ſtedamme, saa Vandet til stor Skade løber ud. Man kan
forgive dem med Valnødder bogte i Skarntydevand, som
man lægger ved deres Huller.

E. Lemænd eller den norske Fieldmuus, er af
Størrelse som Rotten, med meget kort Hale, lange Klør,
spraglede Haar med store gule og sorte Pletter. Rysterne
af Gishavet holdes for at være deres Fædreneland. Paa
de norske og laplandiske Fielde opholde de sig meest under
Jordtuer, som Muldbarpestud, og leve af Græs og Mos.
Maar de have formeret sig for stærkt, foretage de sig i store
Flokke en Udenlandsrejse, ofte paa en 60 Mile, og gaa
bestandig i en lige Linie, i hvad der end munder dem (ventelig
for ej at tage Fejl af Vejen de foresætte sig.) Komme de da
imod en Høstak, gnave de sig igennem den, standse de
for en Sø eller en Flod, saa svømme de over den lige frem,
om den endog er bredest der, og munder i Vandet et Skib,
saal svømme de ej uden om; men sætte lige over det og
dumppe i Vandet paa den anden Side. Møde de et Men-
neske, gaa de ej af Vejen; men løbe ham imellem Benene.
De ere meget arrige og hide ofte i de Ting, hvormed man
truer dem. Paa disse Tog do der mange, Robsfugle og Dyr
æde mange og undertiden æde Lemændene selv hverandre.

F. Zokor, er rødgraa, lever under Jorden som
Muldbarpen, nærer sig af Rødder og findes i Siberien.
Den har sorte Been med lange stærke Klør, smaa Øjne
og næsten ingen Hale.

G. Karako, en stor rødgraa kinesisk Rotte, med kort
Hale og spids Snude.

H. *Muldvarpen* er rotten, har meget lange fileformige Fortænder; Øjnene og Drene ere neppe kjendelige, Benene sorte, Klørene smaa, Haleen er enten fort eller reent borte. De leve som Muldvarpen under Jorden og nære sig blot af Nodder.

I. *Ondatra* eller *Zibethrotten*, ligner fuldkommen Markmusen af Skabning; men Haleen er lang, fuld af Skæl og slad paa Siderne. Den er rød, af Størrelse som det østindiske Svin, og er en Mellenting imellem Bæveren og Rotten. Den boer i Nordamerika i smaa Hytter, der ligne Bæverens, ved Bredden af stille Vandet. Den lugter sterk af Meffus o. Visom, Skinnet beredes og bruges, og mister ikke sin Desmerlugt. Den lever af Planter, Nodder og Muslinger.

Lil Rotteslægten regnes følgende Sovere og Springere:

K. *Soveren* eller *Syvsoveren*; saaledes kaldet, fordi den sover hele Vinteren igjennem — er en Mellenting imellem Egernet og Rotten; den er tykkere end Rotten, gulagtig, har en større og ganske laadden Hale som Egernet, Hovedet er som Rottens. Den ligge i Huler, i Klipper, Bierge, hule Træer, eller i Jorden, ader Vog, Ager, Kastanier, Hasselnodder o. s. v. og findes i Spanien, Frankrig og Italien og de sydlige europæiske Lande, seldere i Tyskland.

L. *Egsoveren*, er graagul med en fort Stribe over Øjnene — Er af Størrelse imellem Rotten og Musen. Den skader meget Spalietræerne.

M. *Hasselsoveren*, af Størrelse som Huusmusen; men noget tykkere i Kroppen, med haared Hale, sterk brun-gul af Farve. Den opholder sig i Skove og lever af Nodder.

N. Tamarisksoveren, og

O. Den langbenede Sover, findes i Asien; de
have betydelig længere Bagfodder end Forsodder.

Springerne, ligner Rotterne paa Ænderne; men
deres Hoved er foran meget bredt og flat, fordi deres
Kindbeen staa meget udad. De kaldes Springere, fordi
de ligesom foran beskrevne Kanguruher have 4 til 5 Gan-
ge længere Bagfodder, end Forsodder, hvorfor man i
gamle Dage kaldte dem tobenede Rotter. Deres
Hale er lang og laadden, de opholde sig paa varme og
torre Steder og sove om Vinteren. Man har 3 Slags:

P. Gerboa, fra det nordlige Afrika og Asien, lys brun-
gul med en sort Spids paa Halen, og kun 3 Ærer paa
Bagfodderne.

Q. Alaktaga, med 5 Ærer paa Bagfodderne, fins
des i Tartariet og tilgrændende Lande. og

R. Den Kapste Springer, af Størrelse som
en Hare, (hvorfor nogle kalde den: den springende
Hare) Med 4 Ærer, samme Farve som de 2 andre. Er
fra det sydlige Afrika. Disse Dyr springe næsten som
Græshopper.

Anmærkning: Da man undertiden hører Fortællinger
om Folk, der ikke have anden Kødspise, end Rotter og Muus;
saa anmærkes, at man dog i Italien undertiden spiser Syvsoveren,
paa Martinique Zibethrotten, ved Lenafloden i Siberien og
nogle Steder i Frankrig Vandrotter. Amerikanske Vilde
spise dem og — efter de Rejsendes Fortsættning.

§ 12. Musestægten indbefatter:

A. Hunsmuseen, notsom bekjendt, æder Fødevah-
re, Kern o. s. v. er 3 til $3\frac{1}{2}$ Tomme lang, graa, med lang-

Hale, fine, runde og hals giennemsigtige Øren. Den formerer sig stærkt og fastar aarlig flere Gange 6 til 8 Unger. Musen er et flogt, forsigtigt og frygtsomt Dyr. Den kan gisres tam og da lære mange sunaa Konster. Man har og hvide Muus med en rød Ring om Hjælene. De holdes gjerne tamme.

B. Markmuse n, af Størrelse som Huusmusen, rødgraa, med noget fortære Hale end Kroppen. Den opholder sig paa Markerne og ødelægger meget Korn. De vandrer og sommetider bort, som Lemændene.

C. Skovmuse n, rødbrun med lang Hale, af Størrelse som de forrige, opholder sig i Skovene og skader dem ved at æde Algern og Bog, hvoraf der skulle gro Skovigien.

D. Blindmuse n, større end de forrige, har hjemme i Polen og Rusland, har et tykt Hoved, asflegraar Haar, ingen Hale, Øjne, eller udvortes Øren. Den er det eneste fuldstommen blinde Vattedyr man kender. Dog har den under Huden en lille Kugle, hvor Øjet skulle være.

E. Spidsmuse n, slakt som en Muldvarp, dog med en lang Hale. Det er den mindste Muus. Den æder Korn, Insekter og raadent Kjød. Desuden har man endnu andre Slags Muus, som gives adskillige Navne; men som i Skabning ligne de foregaaende.

Ellevte Klasse

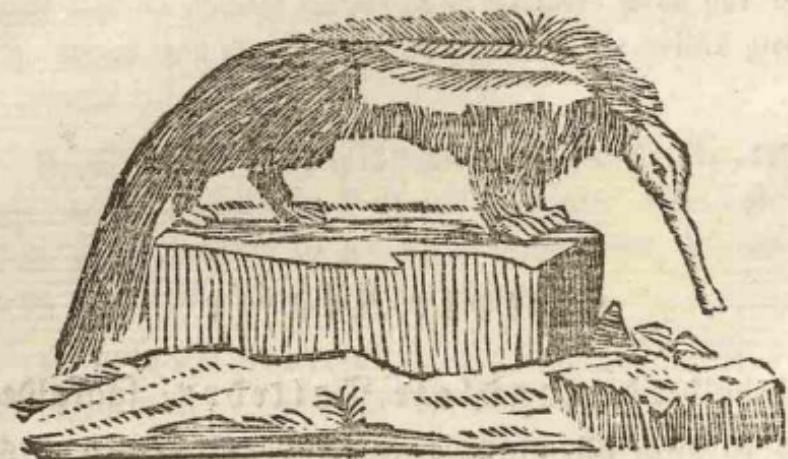
indeholder de tandløse Pattedyr, saakalde-
de, fordi de alle manglende Fortænder, hertil regnes:
Myreslugerne, Skjældyrene, Armadil-
lerne og Dovendyrene.

§ 1. Myreslugerne.

Kaldes og Myrebjørne, ere fra Amerika og Afrika,
hvor de giøre megen Nutte ved at fortære den store Mæng-
de Myrer, der findes. Dertil gav Naturen dem ingen Tæn-
der, men en lang Snude, dannet som et Neb omrent, en
lang rund Tunge beklæd med en sej Slim, som de stikke ned
i Myretuen, Myrerne hænge ved den; de trække da Tungen
ned i Halsen og nedsluge Myrene. De have stærke krumme
Klør, hvormed de deels kunne forsvare sig mod større Dyr,
deels opkradse Myretuen. Deres Kost spise de Vilde, stjøndt
det ej smager got. Skindet bruges til Foerværk. Deres
Fode bestaar næsten ene af Myrer, dog flatre de og op i
Træerne for at finde Honning.

Man har følgende Slags af dem:

A. Den store Myresluger

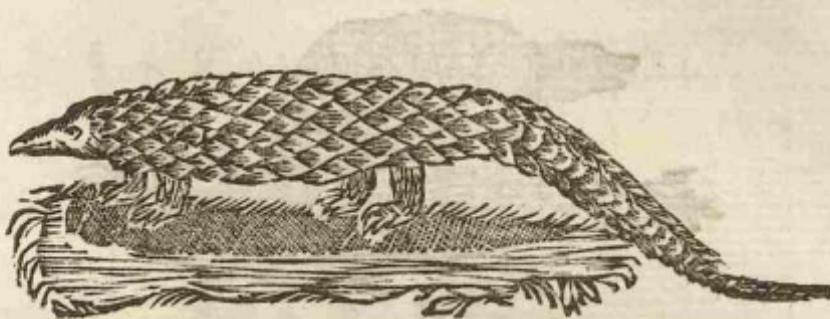
Opholder sig i Sydamerika; den er saa stor som et Haar, har tykke, brune og fride Haar og paa hver Side en sort og graa Stribe. Haarene paa Hals og Ryg staar stive som en Manke, Halen er meget lang og langhaaret, næsten som en Hestehale; med Halen bedækker den sig for Regn, som den er omfndtlig ved. Vaade de fride Haar og dens temmelig stærke Hud, hindre Myrerne fra at sikke den. Man kand og tømme den.

B. Tamandua, gulagtig med kortere Haar, en lang men i Enden nøgen Hale; den er kun saa stor som et Egeret omrent. Den findes ogsaa funs i Amerika.

C. Den lille Myresluger. Af en Nettes Størrelse, med gulagtige uldne Haar og nøgen Hale, ligeledes fra Amerika.

D. Den piggede Myresluger, er fra Nyholland (een af Sydhavns-Herne) den har meget sorte Fodder og Hale, og er overalt stiult med Pigge isteden for Haar.

E. Skjældhret eller Myreslugeren
med Skjæk.

Den har istæden for Haar, haarde, brede og starpe Skjæl paa Kroppen, der ligner Granfræsets Skjæl og dække hinanden som Tagstene. Man finder to Slags af dem, nemlig en større med middelmaadig Hale, og en mindre, hvis Hale er længere end Kroppen. Disse 2 Slags Skjældyr opholde sig i Afrika, leve blot af Myrer, og rulle sig sammen i en Bold og vise de starpe Skjæl ud til Siderne, naar man vil grieve dem. De gaa langsomt og give ingen Lyd fra sig. Risdet spises; især skal Halen smage godt.

§ 2. Dryfteropen

signer Myreslugerne, har Haar, Hale og Snude som de forstørrede Slags; Forstienlen bestaar deri, at hine aldeles ingen Lænder have; men disse ere derimod forsynde med Kindtænder. De findes i Afrika og leve af Myrer og Rødder.

§3. Arma dille n eller Harnis dyr et

Armadissen har blot Kintænder, opholder sig i Sydamerika (hvor den og kaldes *Tatu* og *Kakikamo*) den er af Størrelse som en Kanin og har isteden for Hud en beenagtig Skal paa Ryggen, der dog ikke er et heelt Stykke; men bestaar af visse Skiolde, der ligne et Harnis, desuden har den paa Ryggen bevægelige Belter eller Ringe, som ikke ere eens hos alle; thi nogle have 3 Belter, andre have 4, 8, 12 ja nogle 18 Belter. (Nogle kalde den derfor Belte dyr) Skoldene og Belterne ere paa nogle meget sligt tegnede, hvoraf man gior adskilige Slags Kar. Halen har og saadanne Skoel. Paa Bugen og Brystet have de en tynd Hud med Borster paa. Kisted af de unge smager god. De gamle smage af Mossus. Disse Dyr bo i Jordens, kunne med megen Hurtighed grave sig et Hul, de ligge inde om Dagen og gaa ud efter deres Føde om Natten, der bestaar i Jord- og Træfrugter. De æde ogsaa Orme og Kjed. Nogle Armandiller ligner mere Svinet paa Hovedet end den ovenstaende og have en lang Hale, der ligner Skoeldyrets. Men i hvor grimme og forunderlige end disse Dyr see ud; saa ere de dog meget

fremme og uskadelige Dyr, kunne tømmes og blive meget
fjelne. De sæde maanedlig 3 til 4 Unger, og naar en Hjende
misder dem, rusle de sig sammen som et vindsvin og grave
sig i saa Minuter ned i Jorden.

§ 4. Dovendyret eller Ai.

Dovendyret eller Dræveren (som nogle falde
den) er fra Sydamerika, har ingen Fortænder men Hir-
ne: og Kindtænder. Den har det Særegne, at dens For-
sædder ere længere end Dagfædderne og at Tærne ere sam-
menvoksne indtil Neglene, hvorfør den kun bevæger sig
meget langsomt. Den har 4 Maver ligesom de drævtyg-
gende Dyr. Den Negle ere skarpe og lange, omtrent som
Skomagersnile. Dovendyret ligner i Ansigtet næsten et
grædende Menneske og i Kroppen Åberne. Den har lange
tykke Haar og lever af Blade og Træfrugter. Disse Dyr's
overmaade store Langsomhed har støffet dem Navn af Do-
vendyr. De behøve en heel lang Dag for at krybe en Hjer-
dingvej, man figer de bruge 8 til 9 Minutter til at flytte
en God, og dog løste de ikke Goden, men slæbe den og

Hele Kroppen hen af Jorden. De klatre op i Træerne, af
æde alt hvad der findes af Blad og Frugter og funne da
være fedt efter saadant et Maaltid; de lade sig derpaa dræ-
te ned paa Jorden, og man paastaaer, at de igjen blive mag-
re inden de naa et andet Træ. Hverken Hug eller gode
Ord kan bringe dem til at blive hurtige i deres Gang, de drif-
ke ikke, funne hungrer næsten i Maaned (siger man) og ere
meget sejlvæde.

Der ere 2 Slags:

A. Den ovenafbildede Ul, kaldet saa, fordi den
hyler og giver denne Lyd Ul fra sig naar den skal krybe;
den er den mindste. Større er

B. Unau, af Styrrelse som et Haar,

I Paraguaj i Sydamerika, har man i Jorden fundet
Beenraden af et Dyr, der ligner i Bygning Dovendyret; men
har været 6 Aar langt og har kunst Kindtænder; men
hverken Hjørne eller Fortænder. Man troer denne Art er
uddød og man har kaldet den Megatherium.

Tolvte Klasse

indeholder Pattedyrene med een ukløftet
Hov eller De Heelhovede.

Dyrene af denne Klasse, have kun een Taa paa hver
Hod, der er indsvøbt i en Sko, som kaldes Hove. De har
ve 6 Fortænder i Over: og 6 i Nedermunden og to Hjørne-
tænder. Kindtænderne ere slade oven paa. Maven er
liden, for Mavemunden er en Klap, som ganske hindrer
dem at kaste op. De mangler Galdebøren. Hertil høre:

§ 1. Hesten.

Hesten, et overalt beskiedt, smukt, nyttigt og lærligst Dyr, der got lader sig afrette og bruge til at ride paa eller spændes for Vogn. Dens Farve og Skabning er forskellig. Det som især udmærker den i sin Art, er dens strid langhaarede Hale. De arabiske og afrikanske Heste ere de bedste i Verden; sædvanlig koste de 1000 Rdlr. Styrket og man holder der saa noje over Rasens Meenhed, at man forsyner sig med skrævlig Beviis for, af hvad Hingst og Hoppe et Føl er født. Mæst de arabiske ere de engelske Heste de bedste, fordi de kunne løbe utrolig hurtig. 1789 døde en saadan Beddelobs-Hest, der kunde galoppere i dansk Mil i ringere end 7 Minutter, og 1800 blev i London solgt en Beddelobsber, der kostede 2500 Rdlr. Efter de engelske ere de danske, spanske og neapolitaniske Heste de bedste. De norske Heste ere meget smaa; men klætre meget sikkert op og ned af de derværende steile Veje. I forrige Tider fandtes der i Asien, China og paa Domingo mange vilde Heste; men nu ikke mere. Europæerne have indført Hesterne i Amerika, og de formere sig nu betydelig der. I meget varme og meget kolde Lande er Hesten ej saa from, som i de andre Verdens dele; men ureglerlig og hårdig. Foruden Styrke besidder Hesten Riekhed og frigerst Mod. Den syner ej i Slaget, klager sig ej om den saares; men vrinster og scamper af Utaalmodighed for at bruges i Angrebet. I Styrke overgaar den og Dyr af lige Størrelse med den. Den trækker almindelig 30 Lispund; men og meget mere, Vognen uberegnet. Hannen kaldes Hingst, (Stodhest, Beskeler) Hunnen Hoppe, som mesteder Øg, en scaaren (gildet) Hingst kaldes Vallak eller blot Hest, Unge Føl. Hesten sover kunst 3 til 4 Timer i Døgnen og det gennem:

sig staaende. Den er et fræsent og reenligt Dyr baade med
Æde og Drifte. Saer den Fidt, Smør, Tælle eller Sæ:
be ved Lænderne, holder den reent op at æde, indtil man
med Salt har afgnedet det igjen. Med god Medfart kan
den blive fra 30 til 40 Aar gammel; men sielden omgaaes
de haardhjertede Mennester den saa got. Jo ældre den
bliver, jo mindre og ringere Fode saer den til Løn for si-
ne mangfoldige Tjenester. I det 4de, 5te og 6te Aar bes-
tales den bedst: naar den er 15 Aar ansees den for gam-
mel. Hoppen bærer ej Sol længere end til det 14de høit
18de Aar; Hingsten er avledygtig til det 20 Aar. Hestens
bedste Fode er lss Havre og sin Hakkelse, Klever staaren
mellem Hakkelse, eller isteden for Klever de store Brønde-
neider staaren blandt Hakkelsen. Unge Tidsler kan og stik-
res deriblandt. Af Græs kan den nok trives; men den
saer ingen Styrke deraf.

Danmark følger aarlig nogen Tusende Heste til Frem-
mede. Jo skarpere den Egn er, de opfydes i, jo stærkere
ere de — Paa fugtige Græsgange bliver den lav. En Hest
der skal koste noget betydeligt, maa være fulde 10 Aar-
teer hsj.

Hesten er i Almindelighed et front Dyr, regjeres bes-
dre med gode Ord end ned Haardhed og Slag, bryster sig
naar den seer sin Herre og er stolt naar den pyntes; men
der gives og de Heste, der have betydelige Fejl og Nykker,
som giøre dem farlige og ubrugbare. Nogle lobe lss ff
og fare rasende frem mod alt hvad de møde: nogle ville
hinde og slaae bag op: andre ville ej gaa af Stedet og fal-
des stædige: andre reise sig paa Bagbenene; det falder
man at de stie (stige) og etter andre ere bange for hver
Ring de møde eller komme forbi, og dem falder man sy.

Hesten er underkastet mangfoldige Sygdomme, hvore af Snive (Ros) er uicælig og levende Kuller (en Slags Galenskab) er overmaade farlig for dem, der om gaaes den, og læges sielden.

Hestekisdet spiser man almindelig ej, da det er for dyrt; men Kalmukerne spise næsten intet andet, end Hestekisdet; de drikke Hoppernes Mælk, lave Smør og Ost deraf, ja brænde deraf et Slags Brændevin, som de kalde Rosmos. Af de lange Hestehaar gisres Krølhaar (hvori med man udstopper Dynner og蒲der) Hjolbuer, Pistesnøre, Solde, Stolebetæk, ja Armbaand og Parfykker; Hudnen bruges til Hestetøj, Sadelmagerarbejde og Støvleskæste. Dens Hidt er ypperligt til at sinore Læderarbejde med, det brænder og got i Lampen. Dens Been bruges til Beendrejerarbejde.

§ 2. Eselet eller Aseenet

Er baade mindre og mere uanseelig, end Hesten. Det udmarker sig ved sine meget lange Ører og en Kohale. Det flyrder gjennemtrængende hinham, hinham, og jah, jah; dets Farve er musegraa med en fort Streg hen af Ryggen. Det har en meget tyk Hud; saa man prygler det stemt for det kan føle det; mishandler man det, gaber det, fordrejer Læberne jammerlig; men giver ingen Lyd fra sig. De nordligste Landes Kulde caaler det ikke. I Italien, Spanien og Tyrkiet ere de fleste og smukkest og et kan der ofte koste mere end hundrede Daler. Dets Alder er 30 Aar. Da de gaa sikkert og mageligt, blive sieden sky og snuble næsten aldrig, om de endog gaa paa de steileste Bjerger; saa bruger man dem til at bære Pakker, Korn, Markfrugter, Vand, eller de trække Vogne med Bes paa, dog drives de meest løse med Dragter paa Ryg-

gen og een Eseldriver kan set med en Prygl i Haanden dri-
ve 6 ladte Ester løse forved sig. De holde meget af Freuen-
lighed, blive sjælden syge, høre gierne Musik, ere lette at
føde, da en Haandfuld Tidsler eller andet Uttrud smager dem
meget godt. Eselmælk bruges for Svindsot og drikkes varmt;
men da den er maver, kan man hverken lave Smør eller
Øst deraf. Riodet spises paa sine Steder: af Hudens gio-
res Trommestkind, Pergament og Skagrin. Naar Heste
og Ester parres, opkommer en Blanding af begge (Ba-
stard) som kaldes Muuldyr og Muulesler. De ere
større, stærkere og varigere end de almindelige Ester, i
Spanien driver man meget deres Abl og Herstaber bruge
dem for deres Kæther og de koste 2 til 300 Rdlr. Stykket.
De ligner Hesten næsten ganske, paa de lange Ører nær;
dem beholder Muuleslet.

§ 3. En Zebra

henhører til Heste: og Eselsægten. Den ligner Muul-

eselset i Skabning og Hesten i Skionhed. Den er unægtelig eet af de smukkeste fireføddede Dyr. Dens Farve er hvid med smalle sortebrune Striber, der ere saa regelmæssige, som de vare malede. Zebraen findes allene i de varme Egne af Afrika, hvor næsten intet Menneske kommer; fanges den, er den vild og uregjerlig. Dens Riod spises, og af dens dejlige Skind giøres Hestedækener.

§ 4. N u a g g a

Stabt som Zebraen, men Grundhaarene er brune og Striberne ej saa lange; de findes kun paa Halsen og Brinzen. Den er og fra Afrika.

Trettende Klasse
indeholder Pattedyrene med kløftet
Hove eller tv Klover, de faldes og
drøvtyggende.

Af alle Dyrene ere de drøvtyggende de vigtigste for Mennesket, fordi de tiene ham deels til Lastdyr, og deels nære ham med deres Melk og Riod, og give ham ved deres Hud, dit o. s. v. mange bringbare Ting. Disse Dyr ere alle græsædende, og for desbedre at udtrække Næringsstoften af Græs og Planter have de 4 Maver, nemlig Dommen: den store Mave, hvori den grovtygge: de Fode opblodes. Kongehatten, en mindre Mave, hvor Foden gaar ind fra Dommen, og ved Hjælp af vandsagtige Vædster dannes til en Klump. Maar Foden saaledes er klumpet sammen, trækkes den atten op i Munden og tygges anden Gang, som er det man falder at tygge Drøv. Maar Foden nu anden Gang er tygget, gaaer den uden Ophold til den tredie Mave, som faldes

La delæberne, og seer næsten ud som Gladene i en Bog. Fra Ladelæberne gaar Foden til den fierde Marve som kaldes Kallunet, og er forsynet med tykke ryntede Sider, der kan spises.

Gaalcenge disse Pattedyr nære sig af Melk, bruge de ej de 3 første Maver, der og funs i Begyndelsen ere smaa, og Melken gaar da lige til Kallunet og løber der sammen til en Ost, der hos Kalve er den saa kaldede Losbe, som bruges ved Ostlavning til at faae Melken til at losbe sammen. Endnu have disse Dyr eet Særfjende: næsten alle mangle de Fortænderne oven i Munden, og have i dens Sted en tykhudet Overgumme. I Panden have de og Horn; de Urter som ingen Horn have, ere de eneste som have Hior; netænder oven til. Nogle af dem have, foruden de to Klo-
ver, to mindre Klover ved Siderne, som dog ikke naa til Jorden.

Til denne talrige Klasse høre: A. Kamelsslægten.

§ 1. Kamelen med een Pukkel eller Dromedaren.

Af disse vigtige Dyr har man 2 Slags, nemlig: Kas

meles med 2 Pukler, som og kaldes Trampeldyr og Kamelen med een Pukkel, som og kaldes Dromedær. Kamelen er et vigtigt Dyr i Østerlandene. I Afriabien, det nordlige Afrika og overalt i Østerlandene findes den i saadan Mængde, at den næsten bruges af hver Mand. I Afsiens Ørkener findes nogle vilde, som ere større og sterkere end de andre.

Kamelens Farve er graa eller brun, den bliver $3\frac{1}{2}$ til 4 Ellen høj, Halsen og Hodderne ere lange og usorholds-mæssige, paa Bagbenene ere 3 Led, paa Brystet har den en stor Knude, 4 mindre paa Forsodderne og 2 paa Bag-sodderne, som siene den til at staar op naar den rejser sig, under Hodsaalerne sidder en tyk Kisdklump overtrukken med en tyk Hud, der letter dem den besværlige Gang i det hede Sand. Kamelen er meget nosjøm; den æder gjerne Tidsfler og tornede Planter og har dertil af Naturen faaet hornagtige Læber og Landkød. I een Time æder den saameget, at den kan hungre i 24. Da man i Østerlandene maa ofte rejse adskillige Dage i Ørkenen uden at finde Vand, er det en ligesaa stor Naturens Belgierning, at den saa længe kand tørste. Den har dersor, foruden de 4 Maver alle drøv-thygende Dyr have, endnu een meget stor; hvori den kan giemme Vandet ganske friskt. Den drifker dersor en uhyre Mængde paa een Gang; naar den da de følgende Dage intet kan faae, kan den skyde saameget deraf den vil op i Halsen og dermed slukke sin Tørst. Naar dersor de Nejsende lide Mangel paa Vand, ovskigere de i denne Nød Kamelens Mave og lædste sig med dette Vand.

Kamelen bruges især til at bære store Byrder og Pakker af Kisbmandsvahre; den kostet naar den er god, 100 Rd. Den kan bære fra 7 til 1500 Pund og dermed gaa i en sag;

te Trav over 12 Mile om Dagen uden at hvile, øde eller drifke. Dromedaren er endnu hurtigere; en Hest i Galop kand neppe følge den, den kan trave 15 Mile om Dagen og bruges derfor mest til at ride paa, til Posthest og til Rykterhest i Krigsen.

Fra Ungdommen af vænner man dem til at knæle. Maar de da skal paalæsses, knæle de efter Besaling af deres Herre og staa op paa hans Bink. Men har man forlæsset dem, sulke og strige de og staa paa ingen Maade op, for man har taget noget af dem igjen. Kamelerne ere Elstere af Musik; derfor lører man dem at gaa efter Taktten, snart hastigere og snart langsommere ved Hielp af en Fløjte, og da løbe de af alle Kræfter, og skjundt de ingen Tomme have paa, gaa de dog ganske rolige, undertiden 200 i Tallet, naar kun Korrideren synger og floxter got. De blive 40 til 50 Aar gamle.

Kamelens Melk drikkes, dens Kød kand spises og dens Haar bruges til Hatte og Strømper og kostre i Ndlr. Punsdet. Af Huden gisres Læder, Arbejde og Slagrin.

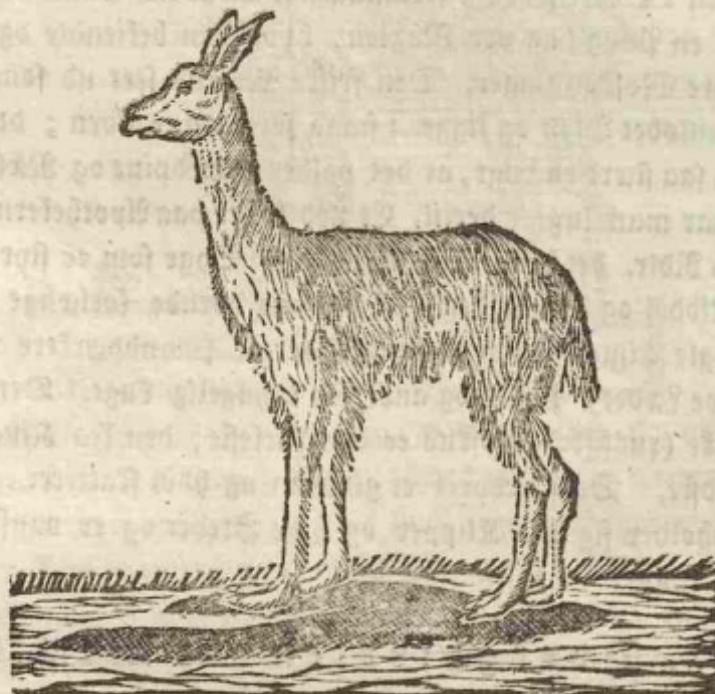
§ 2. K a m e l e e d e n.

(Lama, Glama eller Guanako)

Den findes i Amerika især paa Perus Bierge. Da man opdagede Amerika var det Indbyggernes eneste Huusdyr. Den har megen Ligning med Kamelen og Geeden, den er 2 Allen høj og 3 Allen lang, har en krum Hals, ingen Pukkel; men en kloftet Overlebe, hvorfra den, naar den bliver vred, udsprøiter 5 Allen langt paa sine Hjender, en ildelugtende Saft, der bider og brenner paa Huden og for-

aarsager Udsæt. Den kan bære 9 Lispund og gaa hver Dag 3 Mile. Da den er ligesaa noisom som Kamelen, og, som den, kand kaale Vorst, saa kommer man den og bruger den som Lastdyr. Men er den træt lægger den sig og vil ej af Stedet; om Natten hviler den og. Den har brune uldagtige Haar.

§ 3. Vigunnabyret

Kaldes og Jaarekamelen og Pakos. Lever i Amerika paa Perus Bierge, er af Størrelse som en Geed; men ligner for dets lange Hals og Beens Skyld Kamelen, dog har det ingen Pukkel. Det bærer den flisneste og fineste Uld

man fiender, der har den samme Farve som en visnet Rose. Pundet deraf kostet i Hamborg 3 til 4 Rd. Esjet som der af væves kand koste 20 Rd. Alen. Vigunnadyret er vildt og frygtsomt og tæmmes ikke; men styrdes som andet Wildt.

§ 4. M o s t u s h i o r t e n (Bisamdyret eller Desmerdyret)

opholder sig i biergige og skovrige Egne i Tartariet, Siberien og Kina og har megen Ligning med Raæen i Størrelse, Skabning og Levemaade. Horn har den ikke; men i Overkæben 2 fremstaende Tænder. Hannerne have en Pung bag ved Navlen, hvori den bekendte og kostbare Mostus ligger. Den friske Mostus seer ud som sammensmødt Blod og ligger i smaa sortebrune Korn; det har da saa sterk en Lugt, at det volder Hovedpine og Næseblod naar man lugter dertil. Et Rød kostet paa Apothekerne her 10 Rd. det bruges til afmægtige Syge som et styrkende Middel og kan undertiden ved en dsende forlænge Livet nogle Timer. Ellers bruges det af Haandværkere til at give Læder, Papir og andet en behagelig Lugt. Den sibiriske (russiske) Mostus er den sletterste; den fra Kina den bedste. Desmerdyret er gulbrun og hvid skatteret. Det opholder sig paa Klipper og høje Steder og er vanskeligt at fange.

§ 5. D v e r g h i o r t e n e l l e r M e m i n a.

er det mindste Dyr med Klover. Den er neppe saa stor som en Kat, nydelig skæbt. Benene er kun i Finger lange og lit tykkere end en Vibestilk. Disse Been indfattes i Sølv og bruges til Tobaksrør. Den har ingen Hale, Haarene ere rødbrunne. Den findes i Østindien.

B. Hiorteslægten:
§ 6. Hiorten (Kronhiort.)

er et stille og fredeligt Dyr, den opholder sig vild i Skovene og ceder Græs, Bark, Mos og Lov af Træerne. Dens Farve er rødagtig, sielden hvid, under Bugen er den hvid. Den begynder i det 3die Åar at faae Takker, som ofte blive meget store og faaer, eftersom den øldes til, fra 10 til 66 Ender paa sine Takker. Takkerne udvoxe af Hier: nestallen. De følde disse Takker hvert Åar og faaer nye igjen. Hunnen (som kaldes Hind) faaer ingen Takker. De parres i Etteråret og i de 6 Uger Brundstiden (Parreti: den) værer, ere Hannerne farlige at komme til. Man jager Hiorten og spiser gierne dens Kød, der kaldes stort

Bildt. Tællen bruge Apothekeerne, af Takkerne laves og Olie og styrkende Salve. Hudnen bruges til Buxer, Skindtrojer, Gehænger og Handstør. Man kand og tæmme dem og fiske med dem. De springe og svømme god.

§ 7. Daad yret (Daa, Daahjort)

er noget mindre end Hiorten. Dens Farve er forskellig, rød, rødbrun, hvid og hvidpletet. Dens Takker ere tynde og brede; dens Rind er og sedere, finere og bedre af Smag, end Hiortens. Dens Hud er blodere; den fordrager ej got Hiorten og findes, som den, slokkevis i Skovene i Europa og Nordamerika. Man troer, at Daa:

dyret oprindelig har hjemme i Danmark; derfra er det bragt til Engeland, hvor der nu ere de fleste af dem.

§ 8. Raabhyret.

Raabuk kaldes Hannen, og Hunnen Raab; den henholdsvis til Hiorteslægten. Den er mindre, muntrere, dens Takker staa mere opreiste og have i Enden 2 Spidser. Om Sommeren er den brunagtig, om Vinteren er den graeagtil. Den lever som Hiorten vild i Skovene i Europa og Asien, nærer sig af det samme og bruges til det samme. Den bliver 15 til 20 Aar gammel. Med Raabs og Hiorts Haar udstoppes Hynder og Madratser. Dog er Raabs dyrets Haar de bedste, da de ej saa let klumpe sig.

§ 5. Rensdyret (Reenen)

henborer og til Hjorteslægten: men det gør Mennesket mere Mytte, end Hjorten; thi for de allernordligste Lande i Verden er det baade Hest, Ko og næsten alt. Det er noget mindre end Hjorten, som det ellers ligner. Dets Tøffer ere meget større og bredere, end Hjortens og tilbageholdtede. Hunnerne have og Tøffer. Med Tøfferne bortfusse de Sneen, for under den at soze deres Næring. De have en Manke. Der gives baade vilde og tamme Rensdyr. De vilde ere de største, em Sommeren graa, om Vinteren hvide; de tamme ere brune, sortebrune, hvide og brogede. De største ere som en 2 Aars Stud, Reenen kand kun leve i de kolde Lande; den er i Lapland, Grönland, Kanada i Amerika og i alle de Lande, hvor det er me-

get foldt og hvor Vinteren vaerer i Fierdingaar. Naar de
 3 Maaneders Sommer kommer, er det hverken saa rast
 eller saa sterk. Bringes det til et varmt Land, dser det
 om nogle Dage. Deres Hode bestaar i Skovplanter,
 Blaade og Mos, især elsker de Mensdyrmossen og da Mens-
 dyrene aldrig faae anden Hode, end den de selv stasse sig i
 saa funne de, ved Hjelp af deres sine Lugt, om Vinteren
 Ingte denne Mos under Sneen og strabe da Sneen bort,
 for at faae den. Men naar der efter Is kommer Frost,
 saa kand de stakkels Dyr ikke faae Ilsen bort og da onkom-
 me de af Sult i Flokkeviis. I Lapland er ingen Kornavl
 og hverken Haar, Koer eller Heste. Derfor er Mensdyret
 Laplaendernes eneste Rigdom. Den Finlapper, der ikke er
 en Stodder, har 2 Mensdyr, de fleste 10 til 12 og de rige
 fra 600 til nogle Tusende. Neenen løber langthurtigere end
 en Hest, 20 til 30 Mil om Dagen, uden at pusse, øde
 eller blive træt. Man bruger den i saa Hald for en Slæde.
 Andre afrette den til at bære Byrder og at ride paa. Ree-
 nen giver Melk, der er saa feed, at naar den spødes med
 3 Gange saameget Vand, er den dog endnu saa feed, som
 Rommelk. Ved blot Nysten bliver den til Smør. En Ree-
 hind giver daglig i Kande. Ostn deraf er ypperlig. Kis-
 det smager behageligt. Af Blodet laves Suppe og Psiiser,
 Skindet bruges til Klæder, Sengedækken, Sko og Tel-
 te, med Haarene udstoppes Puder og Hynder, af Tarme-
 ne gior man Snore og Traad, af Benene Synaale, Skeer
 og Knive, Kisvene bruger Finlappen til Drilkekær, Blæ-
 ren til Brændeviinsflaske, fort sagt: der er ingen Ting
 saa ubetydelig paa Mensdyret, at man jo forarbeider eller
 anvender det til noget.

Mensdyret lever 15 Aar. Dets værste Fiende er en
 Slags laadden Bremse, som lægger sine Egg i dets Ryg,

hvor den æder sig ind og foraarsager et slemt Saar. Da Eggæt ligger der i 9 Maaneder inden Ormen kryber ud, tærer og piner det Reenen utrolig og ofte da den Fierdedeel af disse nyttige Dyr paa denne Maade.

§ 10. Elsdyret. (Elg, paa norsk Elgur)

findes i Skovene i de nordlige Dele af Europa, Afien og Amerika, dog ej i de koldeste Lande. Det er saa stort som en Hest, bliver overmaade hurtigt, ligner Hiorten; men Hornene ere større, mere slakte ud til Siderne (de funne veje 100 Pund) og Horene længere, dens Haar ere stive, guulgraa eller sortagtige. Dens Melk, Kjød og Skind bruges, af dens Been gjores Konfiser og Legetøj; der kommer Elsenbeen nær i Hulinhed og bliver ej, som det, guult. Hudnen er paa levende Elsdyr saa tyk, at ingen Flintekugle gaar der igennem og naar den beredes, bliver den blod som Silke og bruges til Røllerter, Gehænger o. s. v. Den lever i 30 til 40 Æar.

§ 11. Kameloparden o: Giraffen.

den kaldes paa arabisk Giraffe, findes allene i Ethiopi-en, i det indre Afrika og i Abyssinien, ellers ingensteds. Den er det høieste Dyr i Verden næst Elefanten; thi naar den staar op, er den over 8 Alen høj for til; men da dens Forbeen ere 5 Alen lange og Bagbenene neppe 4 Alen, saa er den bag til kun $4\frac{1}{2}$ Alen høj: dens Hals er meget lang; paa Hovedet har den to smaa opstaende Horn, overtrukne med lange Haar. Den er forresten velskabt, har hvidgrønle Haar med mørkegrønne Pletter. Dens Gang er noget vakkende; men naar den løber, gaar det bestandig i Galop, fordi den har saa lange Forbeen. Naar den vil drikke eller æde Græs, maa den falde paa Knæ,

da den ellers ej kan naa det; ellers øder den Bladet af Træerne og bruger da Forbenene til at række ester Grenen med. Det er forresten et fredeligt og frygtsomt Dyr, og kan blive saa tamt, at et Barn kan styre det; den lever i 30 Aar.

C. Antilopernes Slægt eller de dros v- tyggende med hule Horn.

Disse Dyr's Kendetegn ere hule Horn, der ej falde af, og som forlænges ved aarlig Tilvæxt. Hornene ere for det meste runde, gaa først fra Panden lige op; men antage siden forskellige Bojninger. Dog er at mærke, at Hunnerne hos nogle af denne Slægts Urter ofte mangler tilsyneladende Horn. Til denne talrige Slægt regnes:

§ 12. Nylgħau.

Et indist Dyr, graa af Farbe, Hodderne have sorte og hvide Ringe, paa Brystet har den Skicøg eller længere Haar, dens Horn krumme fremad over Panden.

§ 13. Gemsen, (Vildbuksen.)

regnes og til Antiloperne; den ligner mere Gedebukken, dog har den ingen Skicøg, dens Horn staa opreiste og ere tilbagebøede som en Krog, Benene ere og højere end Gedens. Den lever paa de alpiske og pyrenæiske Hierge og er derfor vanskelig at skyde. Den er feed og Risdet smager got.

§ 14. Pasan.

Af Størrelse som en Hjort, med tynde, lige og neden til riflede Horn, der see ud som de bare drejede og ere ofte 1 til 1½ Alen lange. Dette Dyr findes i Afrika og Indien.

§ 15. G a z e l l e n (Antilopen)

et deiligt vævert Dyr, der ligner Naadyret i Størrelse, Farve og Skæning; men da den har Horn som Gedebukken, som den ej fælder, regnes den til den talrige Geedeslægt. Dens Haar ere saa fine som Silke. Man finder den i Afrika og Ostindien i Flokkevis. De gisres tamme og ere for Østerlandene des samme, som Naadyret er for os. Den bliver 20 til 30 Aar gammel.

§ 16. S a i g a.

Graa med tykt hoved, blegbrune Horn. Findes i Ungarn, Rusland og Asien.

§ 17. K u d u d y r e t

er brunt med hvide Striber; paa Hassen ere Haarene længere, end paa Kroppen. Dets Horn ere store, glatte og dreiede. Det findes paa Kap.

D. Bukefælægten med flade og rynke
ede Horn, paa Hagen have de Skæg;

Vertil høre:

§ 18. Gedebukken o: Huusbukken.

(Hunnen hedder G e e d og Hannen Gedebukk.) Den samme Ged er større, end Faaret, urolig, meget for at klavre, munter, slykurn, fræsen og ondskabsfuld. De unge Bukke gjører forunderlige og naragtige Spring, de gamle stange baade hinanden og de Mennesker de træffe, naar de ere i det Lune. Den udmerker sig ved sit lange Skæg og sine opstaende noget tilbagebøiede Horn. De Geeder, der ingen Horn have, holdes for de bedste. Den har grove Haar, der for det næste ere hvide; røn og andre

Kolsører. Bukkenes Kjød har en stram og stinkende Lught og Smag, Skindet lugter og, dog smager Geedekjødet ganske god og er fedt. Steg af unge Gedelam (Kid) smager bedre, end Lammetjød. Man holder mest Geeder for Melkens Skjeld, da en velfødt Geed kan give 4 Potter om Dagen. Af Melken, der dog ej er saa feed som Romelsk, kan laves baade Smør og meget god Ost; og da dette Dyr æder en Deel medicinske Urter, drifte Syge og Svindsottige den om Horaaret. Man sørger da for, at Geeden faaer af de Urter der ere den Syge tienligst. Man faaer og endeel Tælle af Geederne, der er fastere og bedre end Haaretælle; af Skindet beredes Karduan, Saffian og Senislæder til Handsker og andet finere Handstælder. Af Haarene gjøres Hatte af de korteste, og Parukker og Reeb af de længste. De kan og væves til Gulvtepper. Da Geederne ere meget kræsne Dyr og vrage næste Dagen hvad de med stor Begejervighed aade Dagen før, da de gnave Barken og Knoppen af unge Træer, og springe over Gierder og Hekker og ødelægge Haverne, saa holdes de ej til nogen Fordeel uden i Hede: Egnene. Lave og fugtige Steder taale de ej. De drifte ofte, sliske gjerne Salt, æde vilde Rastanier, Løb, Mos og mange Planter, endog den giftige Skarntyde. De kunne blive 12 Aar gamle; men slagtes gjerne før. I Spanien ere mangfoldige af dem og der tilberedes af Skindet det meste Karduan og Saffian; men det bedste kommer fra Tyrkiet, og da dette Læder betales meget dyrt, har man der den mest Fordeel af Skindene. Geeden klippes ikke.

§ 19. Angorisk Geed.

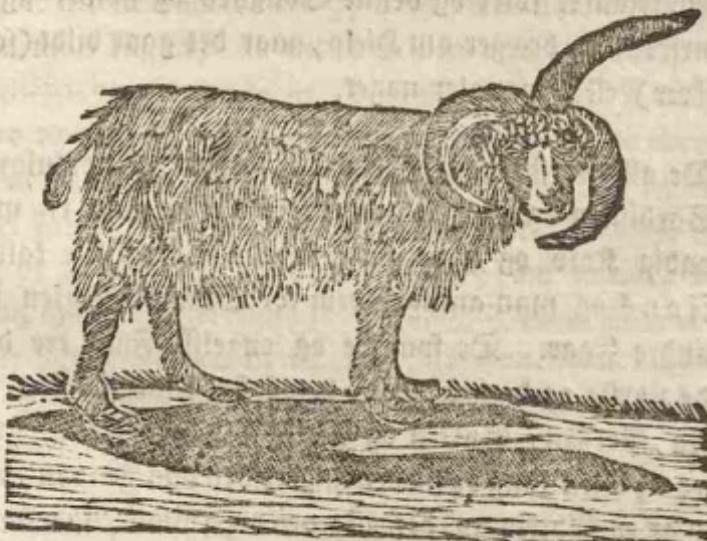
Ligner de andre Geeder i Størrelse, Skabning og Le-
vemaade. Forskiellen bestaar deri, at den angoriske Geeds
Horns staae ud til Siderne og krumme sig i en Snegle-
gang, Ørerne ere lange og nedhængende, og dens Haar
ere snehvide, fine som Silke og 6 til 9 Tommer ja i Allen
lange. Den kand klippes 2 Gange om Aaret. Den har sit
Navn af Staden Angora i lille Asien, hvor den har
hjemme. Den hedder paa arabisk Kæmel, og dens Haar
kaldes derefter Kameelhaar og Garnet deraf Kameelgarn.
Det bruges til de fineste uldne Stoffer som kaldes Kame-
lotter. I Staden Brüssel i Nederlandene væves de bedste
og kaldes Kamelot de Brüssel. Det er ligesaadigt som Sil-
ketssi. De grove Kamelotter og det Garn Knapmagerne
giøre Knappe af, er ikke Kameelhaar; men blot Faareuld,
som undertiden blandes med Silke. Man har indført
de angoriske Geeder i Engeland, Holland, Frankrig,
Sverig og Lydskland, og de kunne got leve der og tage
til Tafte med magre Græsgange.

§ 20. Steengeden, (Steenbulken)

lever som Gemsen paa de høje Bjerge og Klipper i Tyrol, Savoien og Sveits. Den er graa og mørkebrun, større end andre Geder, som en Hiort omvint, dens Bagbein ere længere end Forbeenene, dens Horn ere lange, stærke, tilbagebojede i en Halsmaane og veje ofte 15 til 20 Pund. Steengeden springer med en forunderlig Hurtighed fra een Klippe paa en anden; naar den falder ned, optage Horneerne Stødet. Ikke uden Livsfare jager man efter Steengederne, da man maa springe efter dem fra een Klippe til en anden og mange Jægere brække Halsen derved. Man fortæller: at Jægeren undertiden maa ståere sig i Hodderne, paa det Blodet, der løber ud, kan klæbe ham fast ved Fieldspidserne, naar han i sin Ivrighed for længe har forfulgt den og kan ej komme ned. Altting af Steengeden kan bruges.

E. Faare Slægten.

§ 21. En islandsk Bæder.

Faaret, et overalt beskiedt og nyttigt Dyr, lever tamt og

findes ikke vildt; ikke heller kan det, da det er et frygtsomt, eensoldigt og skræbeligt Dyr, værge sig mod sine Fiender og ther dersor til Menneskenes Beskyttelse. Dets Eensoldighed eller rettere Usolsomhed, er blevet til et Ordsprog; saa at man kalder et eensoldigt Menneske: et Haar. Haaret besidder rigtig nok en forunderlig Modlosshed, Taabelighed og Usolsomhed; saaledes bryder det sig ej om, at man tager Lammet fra det (alle andre Dyr vise dog modsiglig Kængsel i dette Tilfælde) flipper man det, er det og stille, slagter man det, lader det sig lede sorglos derhen; kommer det i nogen Hare, som naar Ulve, Jagthunde eller andre Dyr jage det, redder det sig med Flugten, og det høieste det gør, er, at det stampet lit med Horsodsderne. Naar Haarene ere ude i Snesog, Regn eller stærk Hede, som de ej kunne taale; saa maa Hyrden passe paa at jage dem hjem eller i Ly; thi af sig selv gaa de ingensteds; men staa sammen i en Klyngé med Hovedet imod Jorden. Haaret føler og denne Svaghed og holder sig til Menneskene og bræger om Hjelp, naar det gaar vildt (som ofte skeer) eller mangler noget.

De allerstørste Haar findes i Siberien, Grækenland, paa Sardinien og Corsika, de ere saa store som en middelmaadig Kalv og have store snoede Horn: De kaldes Muflons og man antager dem for Stammeslagten for alle andre Haar. De spanske og engelske Haar ere der næst de største og de bedste, for deres fine Ulvs Skyld. I Arabien, Persien, Syrien og Afrika har man Haar, hvis Hale er $1\frac{1}{2}$ Allen lang og slæber undertiden paa Jorden, den bestaar af en Fidtklump, der ofte veier 30 Pund, saa man, for ej at hindre Haaret i sin Gang, da maa lade giøre en lille Vogn til Halen. I russisk Ussien (ved Orenburg)

feder man Haar og de ere saa gode, at en Beede ofte giver over 30 Pund Tælle. Det er det bekendte rus siste Tælle, hvorf der udføres meget enten uslobt eller slobt i Lys. De islandiske Haar ere og meget fede, Risdet udføres saltet. Deres Uld er rag (grov) og de have ofte 6 og 8 Horn, der ere store og flyngede; dog ere de islandiske Haar ej meget store. Nogle af de danske Haar have krummejede snegledannede slade Horn; andre ikke, Vædrene have dem oftest og stanges ofte ubarmhertig, og dette er den eneste Maade Faaret viser sin Brede paa. Her til Lands holder man ikke de hornede Haar for de bedste. Hunnen kaldes Faar, Hannen Væder, en gisdet (faaren) Han Beede, af Faarets Unger kaldes Hunden Væderlam, Hunnen Gimmerlam eller Alalam; det Faar, som endnu ingen Lam har faaet, kaldes Gimmer. Faaret bliver 12 til 15 Aar gammelt, det slagtes og for, hvis det ikke kan tygge sit Foer; men Beederne slagtes gjerne naar de ere 3, 4 og 5 Aar gamle; endftiont man maa tilstaa, at det ej er den rigtigste Maade; thi Beederne ere baade de største og sterkeste blant Faarene og hære og mere Uld; saa man burde lade dem leve længere, for at have Mytten af Uden. Desuden slagtes og en stor Deel Lam, som ere et halvt Aar gamle. Mange Haar, især de af god Art, faae 2 og nogle 3 Lam aarlig, de største og mindste Arter faaer 1. Sædvanlig lader man et Lam patte Moderen i 10 til 12 Uger, (i Engeland patte de i 16 til 18 Uger) siden skilles de fra. Jo længere de patte, des større og bedre blive de.

Den største Fordeel og Mytte man har af Faarene er unægtelig Uden. Den klippes af dem 1 eller 2 Gange om Aaret. Vinterulden, naar de klippes 2 Gange, er den

ringesste og faldes La a d. De klippes da i Maj eller Ju-
ni og anden Gang i September. Her til Lands toes de fo-
rend Klipningen, i Spanien drives de i en tet Stald, for at
svede, da Ulden des lettere kan klippes af. I gamle Dage
rykkede man Ulden af. Almindelig saer man af et Lam $\frac{5}{2}$
Pd. Uld, af et Haar $1\frac{1}{2}$ Pund, af en Beede og Væder 3 til 4
Pund og derover. I Spanien saer man 4 til 6 Pund,
paa et Haar, 6 til 7 Pd. paa en Beede og 8 til 10 Pund paa
en Væder. Den spanske Uld er den allerfineste og bedste
og kostet 9 Mark og 2 Rdtr. Pundet; den engelske er løn-
gere og glindser mere; men er ej saa fin. Den danske
Uld er fort; men kyllled, og sauges meget udenlands til
Hattesabriterne. Den kostet fra 24 til 32 $\frac{1}{2}$ P. Pundet i Als-
mindelighed. Foruden Ulden, giver Haaret den bekjend-
te tykke og fede Haaremelf, hvorfaf laves, ved Blan-
ding med Romelf, velsmagende Øste; dog blive Haar-
rene magre ved at malke dem; og de give bedre Uld og
blive større, om man lader det være. Haarenes Kivd smas-
ger ret got, især Bedekiodet og Lammekiodet. Skindet bru-
ges til Handsker, Trøjer, Buxer, Pergament, Undersoer.
Klover, Been og Afsaldet af Skindene giver, naar det
loges, Liim, som Papirmagerne og Snedkerne bruge. Man
gør i Frankrig og Italien, af Haare Lammme- og Kattetarme
Strenge til Violiner, Harper og slige musicalste Instrumen-
ter; de blive spundne eller tvundne sammen efterat de ere
skyllede. Kvinter paa Violiner bestaar af 3 sammenhvoede
Tarme; men til de tykkestre Strenge paa Bassen og Harper
bruges 120 Tarme til een Streng. Ulden bruges til Hatte,
Strømper og alle mulige Slags uldne Klædevarer, ja Men-
nessene ville blive ret ulykkelige, om Haarets Uld ej kłx-
dede dem. Det er derfor af stor Vigtighed i et Land, at
forbedre og vedligeholde Haareavljen. Jo bedre Art man

har, og jo bedre man ssder og passer dem; jo mere Uld give de, og naar de toires, kan i give ligesaamegen Uld, som 2 der gaa løse. For at forbedre sin Haareavl bør man:
 1) soge at faae gode Vædre, som have hvid, blæd og tyk Uld, med bred Nyg, storte Been, sterk Hals, muntre rødlige Øjne, ikke under 3 Aar gamle, med lang og bred Hale. Saadan en Væder sættes til ligedan udføgte Haar. Til 20 Haar regner man i Væder. Hver andet eller 3de Aar maa man have nye Vædre, og hellere maa man beholde dem til de ere 6 a 7 Aar, end lade dem springe med Haarene for de ere 3 Aar. 2) Vædrene maa ej være hos Haarene om Sommeren; men tojres for sig selv, og om Vinteren foeres vel. Da Haarene ere droëgtige i 5 Maaneder, kan man selv passe Tiden, naar man vil have dem sprungne; almindelig steer det i September, og da sættes Vædrene til dem. Den der har en stor Haareslok, gisr bedst i, at slippe en frist Væder ud hver Dag og Nat, og etter sætte ham ind igien, til han skal bruges. 3) Haarestne drifte meget lidet, altsaa maa man forbare dem fra fugtige og vaade Græsgange, der ere deres Natur imod og hvoraf de faae Leverflyndre, der volde Doden. Skarp Græsgange, frydrede Urter, Lyngmos, at give dem om Vintern og Sommeren ofte Salt at slikke, Tuppen af grøn Persille, tørrede Ruder, Limian og Malurt, ere meget sunde Ting for dem. Saltet kan de mindst undvære. De øde og gierne hvad der levnes af Spegesild. Overalt maa man i sterk Regn, sterk Taage og Dug, holde dem inde; (I Spanien komme de ikke ud, for Duggen er borte, og hver 3de Dag faae de en Haandfuld Salt. 4) Haarestien maa være rummelig, ligge paa et tort Sted mod Solen, den maa have adskillige Alabninger til at lade den friske Luft ind. Der bør og være vinduer paa den; thi alt Qvægtri:

ves bedre i lyse, end i mørke Stalde. Hs og saadanne Ting
der kan slove, bør ej ligge over dem til Lad; at ej Ulden
skal fordærves. 5) Naar de ere ude, maa man vogte dem
for at driske raaddent og stinkende Mose: Vand, som er dem
stadeligt. 6) Da eet skabet Haar kan fordærve en heel
Hiord; saa maa man, naar et Haar faaer Skab eller Svælg
(et farligt Slags Udslet, der sætter sig først over Forbovere-
ne paa Ryggen) strax sætte det fra de andre, vasket det dag-
lig i en Liind af Gyvel, eller i Mangel deraf med Aftelud,
hvor i grøn Saabe er oploss, og smore Saarene med en Sal-
ve der laves af Svovlblommue og Linolie, til indvortes
Brug kan man give dem nogle Skefulde afførende Drik,
som laves af 8 Dele Senepsblade og 1 Deel Kolokvint, der
efterat det er kogt og affiet, blandes med Honning. Et
Quintin Antimonium crudum er og got at indgive dem en-
gang imellem. 7) Lammene faae, naar de ere 14 Dage
gamle, noget fint Hs at øde, og siden noget los Havre
eller Malt, for at komme til Kraester; naar det er got Bejr,
lader man dem gaa ud. 8) Faærenes bedste Vintersode er
Hakkelse og fint Hs.

I Engeland er det ved Livssstraf forbudet, at føre
Vædrene ud af Landet, og selv i Landet kostet en Væder
2, 3 ja 4 Hundrede Rigsdaler. Spanien tillader dog
Vædrenes Udforsel; men de ere meget dyre; dog har man nu
haaede i Danmark og Sverig Vædre af spansk Art, der
lykkes temmelig godt.

De engelske Haar inddedes i 15 forskellige Arter; af
disse er den ved Mr. Bawewell bekendte forbedrede Leis-
cester Haare art (Race) den bedste. Af denne giver
et fuldboxent Haar eller 2 Aars Beede, naar de klippes,
8 a 10 Pund Uld (til 20 f. Pundet). Kiedret af en saa-

dan, vejer 100 Pund (der kostet fra 9 til 14 £. Pundet) og en Vædder af denne Art, har ofte Wake wel udlejet til Springning til den store Priis 2 tusende Rigsdaler. El- lers kostet den ringeste Væder af dette Slags, fra 30 til 60 Rdlr. og en extraordinær god 4 til 500 Rd. og derover.

De ringeste Racer Haar bære $1\frac{1}{2}$ Pund Uld til 72 £. Pundet, og veje i det 5te Aar 28 til 32 Pund.

De vigtigste Haarearter ere:

A. De spanske Haar med sin kryllet Uld, krumme omdrejede Horn.

B. De engelske Haar uden Horn med sin lang og lige Uld.

C. De arabiske Haar, med sorte ombundne Horn, med meget fine Haar eller med Uld og Haar sammenblan- det og en tyk feed Hale,

Et indianst Haar.

D. De Indianst Haar, der opholde sig i de he

deste Egne af Afrika og Indien; de have stride sorte Haar, nedhængende Ører, der ligner Hunde hundenes, ingen, eller sorte nedhængende Horn, lang usænget Hale og en Art Manke paa Halsen, nogle have den paa Ryggen over Forbogen. De kaldes af nogle: Faaret fra Senegal eller Guinea eller Adimain. De ligner overalt mere Mynnen, end Faaret i Skabning.

Af disse forskellige Arter lade de andre Afarter sig udsede.

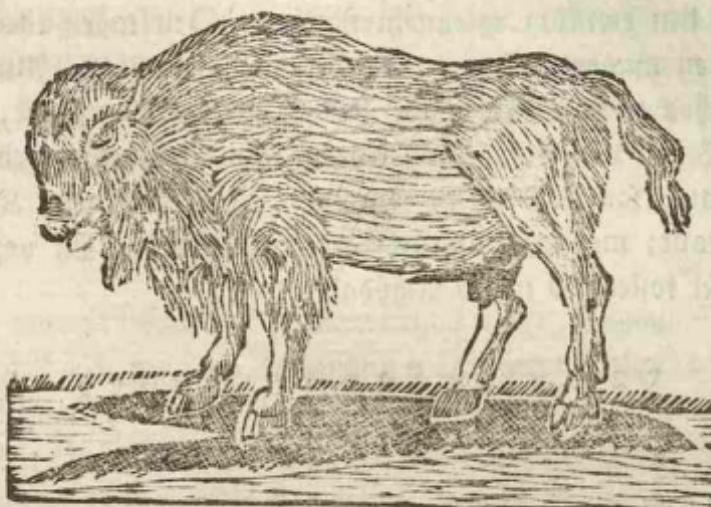
F. Øxen ægten udmarkes sig ved en tyk, kort og fuldigt Krop, lave og stærke Been, ved Dogleppen eller den under Halsen nedhængende Hud, ved en lang Hale med en Haardus i Enden, og ved krumme sirkelformige Horn.

Hertil høre:

§ 22. Urøxen

findes vild i Polen, Siberien, Ungarn og Østerrig og ansees som Stammfader for det øvrige i Europa værende Hornqvæg. Den er meget større end vores Øxer og vild og uregelmæssig; dens Farve er sortebrun, den har en gul Manke. Den er en stor Hjende af rødt (ligesom Tyren) har en tyk Hud, der ikke føler til de Slag, man giver den; Kidet smager ypperligt og Hudens følelges i Polen meget dyrt.

§ 23. Pukkeloxen eller Bisong.

Det er et besynderligt Dyr at see; thi det har en Pukkel paa Ryggen, en lang Manke, et bredt Bryst og sterk Hals, Haarene ere brunrode. Pukkeloxen er et frygteligt Dyr, da den, naar de ere flere, anfalder og nedtræder baade Mennester og Hæ. Dens Kød har en moskusagtig Lugt; men smager god. Den opholder sig vild i Nordamerikas og Afrikas Ørkener. Den kan med Umage tømmes. Den er noget større, end en Tyr; men kan desuagtet klatre paa Biergene ligesaagot som en Geed. Dens Horn ere smaa og tilbagefaldende, Øjnene ere og smaa.

§ 24. Den almindelige Bosself eller Bosselfoxen

er og et Slags Ører, der ere meget grimme; ikke stort større, men vildere og sterkere end vores Ører; mestendeels ere de sorte. De nedstammer fra Asien; men findes nu i

Italien, Ungarn, Tydskland og flere Lande, hvor den optrækkes for sin Styrkes Skyld; thi een Bøffeloxe trækker ligesaameget, som 3 Heste. For at styre den, lægger man den en Ring igjennem Næsen. Den tager tiltakke med en maadelig Hode. En voren Bøffel veier i Almindelighed 50 til 60 Lispond. Hudnen er saa tyk og fast, at den kostet 20 Daler. Bøffelkørene give ikke megen, men 3 Gange saa feed Melk, som vore Kører. Bøffelens Rind er grovt; men saftigt og af ganske god Smag. En voren Bøffel kostet 60 til 90 Rigsdaler.

§ 25. Den kapfe Bøffel

findes vild i Skovene i Kafferlandet i Afrikas sydlige Dele; dens Horn ere overmaade brede ved Noden og naader sammen. Disse Bøffeler ere grumme Dyr og anfalde ofte de Nessende. Dog have Kafferne og Hottentotterne tømmet dem, og have støre Hjorde af dem.

§ 26. Den Thibetiske Bøffel

opholder sig paa Biergene i Thibet. I Tartariet, Indien og Persien ere de tamme Huusdyr. Den har lange nedhaengende Haar og en Hale, der ligner mere en Hesters hale, end de øvrige Øvers, og da Haarene ere smukke hvis de, sælges den temmelig dyrt.

§ 27. Øyen

er overalt i Europa, Hannen kaldes Tyr, Hunnen Ko, Ungen Kalv, en Hun, der endnu ej har faaet Kalv Qvie, og en saaren Tyrkalv kaldes Stud. Under eet kaldes de alle Hornqvæg, Qvæg eller Kreature. (Kre) Tyren er vild og ureglerlig, kan ej lide den røde Farve, og naar den er ræsende, kaldes den mandolin og gaaer da los paa Menneskene og solitter dem ad, hvis de ej funne undsky. At tage en Hat i Munden og virre frem og tilbage med Hovedet, siges da at forskælle dem. Som oftest have uforstandige Hyrdedrenge Skyld i denne Galenstab, i det de brumme for dem og tirre dem, mens de ere unge. Maar Tyren er vred, brumler han og kaster med Hornene Jorden op om sig. Thyrene have en fort tyk Hals og en bred Pande, smaa Horn og i Almindelighed ere de lave. Studene blive større og faae vidt udstaende Horn, Kørene have og Horn. Dog finder man i Engeland og Skotland Qvæg uden Horn. En Ko er drægtig i 40 Uger; men er hun sprunget om Mor genen, faaer hun Kalv 8 Dage før, end om hun løber om Astenen. Hornqvæget kan blive 15 til 20 Aar gammelt. Dog blive de gierne slagtede før og Studene fedes gierne til Slagtning i det 7 høist det 9 Aar. En dansk Stud, der her er staldet, vejer sjeldent over 30 Lispond, den græsses da feed

paa Mærsken og kan da fra Maj til October blive ganske u-
fiendelig stor, og veie fra 60 til 100 Lispund. 1775 havde
man een i Nürnberg der vejede 158 Lispund og 12蒲., den
havde 21 Lispund Tølle. Overalt er det at mærke baade ved
Kør og Stude, at man for at faae dem gode, bør forsytte
te dem fra magre til federe Græs, og aldrig tage dem fra
det bedre til skarp Græs. Paa lave græsrigt og noget sug-
tige Græsgange trives de bedst. Studene bruges mange
Steder til at trække Ploug, Harve og Vogn, isteden for
Heste; de kand baade trække med Vand og med Brystet;
men een allene i Aag trækker bedre end to. Alt spændende Heste
og Stude sammen, er urimeligt. Slige Kjøre og Plougsun-
de, bør kun arbejde den halve Dag og have noget Krid og
Havre. For at fede Kvierne ndbøder man dem (skærer dem
saa, at de ej kunne faae Kalv) og deres Kød er det leffterste,
Ko: og Tyrefjord er ringere. Dog er Ørefisodet af alle Kjøds-
spiser, det, der snarest lader sig fordsie. Den daglige og ri-
gelige Nytte Hornqvæget forstårer os, er den Melk Køre-
ne give; ligesom de fores og græsses til, give de Melk til,
de sletterste give 3, 4 og 6 Potter daglig; men en Marskko
kand give 16 til 20 Potter. Jo øldre Kørene blive, desmere
Melk give de; derimod staa mange ofte sene i 3 a 4 Maas-
neder, ja længere, men dem bør man skille sig ved. Noget
sene for de følve, blive de næsten alle. Kør som ere vel
fodte for de face Kalv og som ere gode, faae ofte saadan
en Mængde Melk i Æveret en 14 Dage for de følve, at
man maa malke den; dog maa man ej giøre det uden Rød-
vendighed. Mælkelse bør om Vinteren fores got, helst med
Hakkelse, Ho: og utorsken Byg deriblant, har man Kaal,
Koer, Kaalrabi, at skære imellem, malke de dessbedre. De
bør om Vinteren aldrig drifte Vandet koldt, men vel fuld-
staet. De drifte da desmere og malke derefter bedre. Om

Sommeren bør de tøjres paa got Græs eller foeres inde med Græs og Klever mellem Halmhakkesse. De trives got naar man strigler dem og visker dem sterk med strid Halm. Stalden maa være reenlig, lustig og sitter for sterk Hede og Kulde.

At man af Melken faaer Fløde og af Floden sierner Smør og af Melken laver Ost, er bekjendt. Ved Kierningen maa man passe paa, at der ej i Fløden kommer stadt Sukker, Ullun, Ulfe eller Søbe: thi da faaer man aldrig Smør. Melkebøtterne maa og holdes got rene, og om de ere af Træ, ofte udkoges med Enebærgrene. Undertiden kan Kørene malke Blod, enten af skadelige Urter eil. og af en Betændelse i Yveret. I det første tilfælde maa man give dem andre Græsgange, er Yveret rødt, hovent og smt, smører man det med usaltet Smør. Forresten ere Røer og Stude mange Sygdomme underkastede, som fordrer hastig Hjelsp af en dertil kyndig Dyrlege. Den farligste af dem alle er den pestartige Sygdom, som faldes Næregshyge og som undertiden ødelægger hele Landes Næg.

Danmark sælger aarlig til Holsteen mange Tusende Stude, der fedes paa Mærsten og siden gaa til Hamborg.

Da Engelsænderne drive enhver Ting med Kraft, er det vist nok ej ubehageligt at læse følgende Bemærkninger tagne af Dr. Begtrups Bemærkninger over det engelske Landbrug i Aaret 1797.

"Landmændene Bækkel, Robert, Fosler, Parget og Princep, ere de mænd, som meest have forbedret Racerne af Røer, Stude og Tyre. De have faaet for Springtyre fra 1400 til 2100 Rd. for Stykket. Fos-

Ier holdte 1791 en Auction paa sin Kvægbesætning, der bestod af 53 Stykker, hvoraf 9 varer Kalve, og de kostede alle sammen 21 tusende, 4 hundrede og 6 Rdslr. 12 s. For en Tyr af det bedste Slags, gives om Sommeren i Leje fra 70 til 550 Rd. og for at springe en Ro, betales fra 1 Krone til 35 Rd. En Mælkeko regnes, naar den duer noget, at give til St. Hansdag 12 Pottter Melk om Dagen, siden 10. Den kan give aarlig 3 Fierdinger Smør og 16 Lpd. Øste. De bruges sielden længere end til 14 eller højest 16 Aar. Af den eengang skummrede Melk fiernes undertiden anden Gang Smør, som de fattige kiobe for 8 s. pd. Den almindeligste Maade i Engeland at opføde Levekalve paa, er: den patter Moderen i 8 til 14 Dage, siden faaer den nogle Dage nymalket og siden afbløst Melk, tilsidst en Meelsuppe af Havremel, Vand og Melk, undertiden blandet med knusede Oliekager indtil de komme paa Græs. Andre opføde dem, naar de tages fra Moderen, med skummert Melk og Hv. For Kvier ere 3 Aar, komme de ej til Tyrs. En Fedekalv, 8 til 10 Uger gammel, betales der med 15 til 20 Rdslr.

I Grevskabet Suffolk gives lutter Hornkvæg indenhorn (kuldede) der ere meget gode til Melk, og i Northumberland ganste vildt Kvæg, med lige opstaende Horn, der ej lade sig fange og med Livssfare maa jages og skydes. Deres Riod smager meget god.

Endnu er om Oxeslægten at mærke:

Af Oxens Hvidt smeltes Tælle, hvoraf Lys stobes. Af Hudten tilberedes Saalelæder, Støvle- og Skolæder, Trommestind og Pergament. Det vellugtende Ryslæder er og Oxehuder, som man i Nisland forstaar at bække med en

Slags Pilebark, der giver det den dejlige lugt. Af dens Horn gisres Ramme, Vibør, Daaser, Knappe og Lygster. Med Haarene stoppes Hynder eller og de blandes med Muurkalk for at binde den.

De lavbenede Stude og Rør ere de bedste. Tegn paa en god Mafkeko er: store Patter og Yver, en lang Hale, hvis Haarduf begynder neden for Bagbenets Led, stor nedhængende Mave, vidtsæende Sidebeen, store Melkeaarer fra Bugens Midte af hen til Yveret og lange Haar i det indvendige af Dret. Farven gior ej saameget til Saagen, dog ere de rødbrunne Rør anpriste som de bedste.

Trettende Klasse

Indeholder Svinetslægten, eller de tynkhudedede Pattedyr, som have flere end to Kloover paa hver Fod, hertil regnes:

§ 1. Svinet.

Hannen kaldes Orne (paa jydsk Uoni) Hunnen So, Ungerne Grise, en staaren Han: Galt. Svinet har Eselets Skiebne, det foragtes og bruges med Fordeel. Det er bekjendt næsten overalt i Verden, fun i de allerfaldsste Egne kand det ej leve. Det tannde Spiv nedstammer fra det vilde. Wildsvinet eller Wildbaesen er sort eller sortebrunt; det har større Huggender i Unders

Kæben end det tamme, en længere og spidsere Tryne og forste opstaaende Dren.

Intet Dyr er saa ganske indhyllet i Tidt, som et fedet tamt Svin. Tidtet gør det endog usolsonit; saa at ofte Motter og Muus gnave Hulier deri. Et fedet Svin vejer i Almindelighed fra 15 til 30 Lispund; undertiden blive de saa uhyre store, at de veje langt mere. Man har saaledes havt dem paa 54 Lspd. Svinet fedes med Spæl, (Børme) Klid og Valle, dog bedst med grottet eller kogt Korn af alle Slags. Graadighed er dets fornemste Egenstab. De fluue alsting i sig, hvad som paa nogen Maade kand ædes, deres sæd: vanlige og bedste Drift er skidt Vand med Rødkenassald i. De æde og Græs og rode med deres Tryne i Jorden efter Nødder, Orme, Insekter og Krugter; men de fordrørve med det samme Marken og man giver dem deraf en Ring i Næsen, for at hindre det. Endstikont de ere tunge og fortbenede Dyr, kunde de dog med en besynderlig Færdisched springe over Diger og Grovter, for at lede efter Føde. Naar man fraregner, at de forstere allehaande snavsfede og værmelige Ting, ja og Menneskesskarn; saa ere de os til ingen Nutte, førend de ere slagtede, da Flestet meget begierlig spises, undtagen af Jøder og Mahomedaner (som deres Religion forbyder det.) Endstikonte Svinene ere ureenlige Dyr; saa trives de dog bedst ved Reenlighed; det er deraf got at vaske dem med Sæbevand og en Børste. Hør, som groer, er en Gift for dem. Af varm Børme kan de strax styre. Soen gaaer drægtig i 4 Maaneder og føder i den 5te fra 3 til 20 Grise. Allmindeligt er de kridhvide, men og sorte og brogede og fare vilde omkring. Man lader dem ej patte Soen længere end 8 Uger, Stegegrisene funne, naar de ere 2 a 3 Uger gamle, spises. Af Villæggsgrisene stigeres Galtgris

sene, fordi de da trives bedre og blive større end Eserne. Lillegrisene holdes reenlige. De opfødes med Melk, Væl, Meel og saae noget sort Byg eller Rug at knase paa, for at tage de saa kaldte Uloværende, (et Slags graa Skarpe Tander, der hindre dem i at æde.) Sviin kan ellers godt fødes med Brændenelder skærne i Hækelse, hvorpaa kommer lit Meel. Ualmindelig fedes og slagtes Svinene fra de ere 2 til 5 Aar gamle. De kunne blive 15 til 20 Aar; men de ere da vanstelige at saae fede. I Skovognene tillegges de fleste Sviin, fordi de der syge megen Fode i Skovene af Bog, Agern og Insekter, de ere og undertiden sorte eller fortplettede og brunagtige af Farve, fordi de nedstamme fra de vilde; men Skovognenes Sviin ere de mindste, fordi de saae ringe Fode hienime; thi Svinet vil have fuldt op at æde, om det skal bringe nogen Fordeel og blive stort. Svinene er nogle heftige Sygdomme underkastede; den almindeligste er, at de blive lamme paa Bagparten og ville ej trives; man giver dem da $\frac{1}{2}$ Lod Antimonium crudum æltet med Meel og Honning til en Klump og gjentager det 3 Dage. De maa derpaa ej slagtes før om 3 Uger; thi de ere da fulde af Linter (et Slags Blæreorme) der sidde overalt i Kisted og som gør det vænneligt for mange. De kunne overalt let blive syge ved at drikke koldt i varmt Vejr. Regn, Sne og Riumfrost taale de ej got. Imod Blæst frige de og slæbe Halmviske til deres Leje.

I Engeland og Vestalen gives de største Sviin. Svinets Skind kan bruges til Sadelmagerarbejde. Naar man vil spare paa Saltet og have bedre røget Flest, trækker man Skindet (Sværen) af, salter det, indspær det i grovt Lin:

ned og røger det, helst med Enebær. Flesket hindres fra at drypppe stærkt, ved at lægges i koldt Vand før det hænges op.

§ 2. Taja ssu

er et sydamerikansk Sviin, som er smallere end vore, har sorte Been, ingen Hale, sorte og hvide Borster saa stive som Vinde; bag paa Nyggen har det en Pose, hvori er en stinkende melfagttig Vædste, der lugter efter Desmer. (Man kalder det dersfor Mostkussvinet) den maa sticres af naar det flagtes, ellers lugter Kødset deraf. Brasilierne fange den ung, tæmme den og spise den. Den ceder, foruden Jord : og Træfrugter ogsaa Slanger, Lusser og Fjørbeen, hvoraf der er en stor Mængde.

§ 3. Babirusse n

dette Sviin opholder sig i Ostindien, det er højbenet og større end de andre Svinearter. Huggetænderne rage 9 Tommer frem af Munden, og krumme sig i Krøller op

mod Vandene. Disse krumme Tænder tælle dem til at holde Grenene ned af de Træer, de ville øde Frugten af; nogle fortælle, at de hænge sig i Træerne ved Tænderne og sove, der ventelig kunst er Fabel.

§ 4. Det æthiopiske Svæin

har overmaade store Huggetænder, som dreie sig ud til Siderne og krumme om mod Trynen, det er et meget glubst Dyr og da det desuden har to store Lapper under Øjnene, saa forsøger det end mere dets skygge Udseende.

Til Svæine slægten regne nogle:

§ 5. Næshornet eller Rinoceros.

A. Det asiatiske Næshorn, beskrevet foran Pag. 41.

B. Det afrikanske Næshorn, har ingen Holder paa Hudnen; men 2 Horn, hvorfaf det ene sidder paa Enden af Næsen, det andet højere oppe.

§ 6. H a v h e s t e n

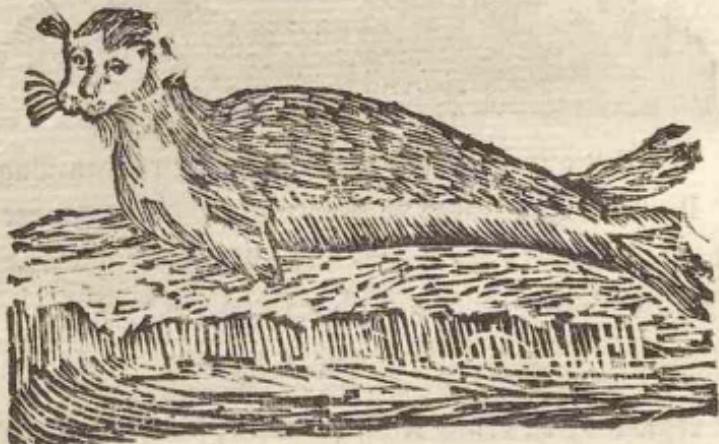
regnes og til denne Klasse, den er afbildet og beskrevet Pag. 40.

§ 7. Anta dyr et
beskrevet foran, Pag. 39.

Fjortende Klasse
indeholder Sopattedyrene med forte
Svømmedysser, kaldes af nogle Kob-
bestægten.

Disse Dyr have for forte Fodder til at kunde gaae bequemt,
de opholde sig for den meste Tid i Vandet, endstikondt de og
kunne leve uden for Vandet. Dog søger de deres meste Næ-
ring i Havet og holde sig i Nærheden af Strandbredden, naar
de imellem krybe op paa Landet. De udmerke sig deri fra
Fiskene, at de give Lyd fra sig, og have Haar paa Krop-
pen. Hertil høre:

§ 1. Sælhunden (Sæl, Kobbe)

er 2 til 4 Allen lang og 1 til 2 Allen høj, har et tykt

rundt Hundehoved forsynet med skarpe Tænder; ved Næsen, Munden og over Øjnene har den lange Haar, Øjnen ere store, Ører kan man ej see den har: dens forte Forsodder krumme udad og ligne næsten Mulvarpesodder med 5 Tæer og store spidse Klør, Bagbenene ere og krumme med stærke Klør, imellem dem sidder Halen og de ere forenede med en Svømmehud, paa det den kan toe. De gamle gise som en høes Hund, Ungerne strige som Katte. De kunne flatre op af Klipper og ved at trække Bagkroppen ind til Horsodderne gisre de et Spring, og kunne, paa Isen iser, let løbe fra et Menneske; paa Land kan de og komme temmelig gesvindt afsted. De have stærke Haar, der ligge tæt til Kroppen og ere hvidgraa og brunplettede og saa glatte, som om de varer besmunte med Olie. Sælhunden opholder sig mest i de nordlige Have i Europa, den er og ved Kysten af Holland, Frankrig og her i Østersøen; den nærer sig af Fiske og andre Savdyr; men er dog mest paa Landet, hvor den lægger sig for at sove, som den er en stor Elske af. Om Vinteren sover den og paa Isen. Under Vandet kan den ej være længere end et Kvartal af Gangen, saa maa den have Næsen oven Vandet, for at trække Bøjret. Den viser en stor Omsorg for sine Unger og forsvarer dem og sine Mager rafende. Den er slet ikke bange for Mennesker; men svommer tit omkring ved Skibene, og naar den seer Sid eller Lys, kommer den gierne for at see hvad der er paa Færde. Naar den fanges, græder den; man siger og det er muligt at giøre den tam.

Dens Kjød er fedt, saftigt og af Smag som Wildsvinekjød, det spises baade først og roget; Flestet eller Spekket som er 2 til 3 Finger tyk, bruges istæden for Flest og Smør eller og det brændes som Tran. Dersom Sælhundene ej

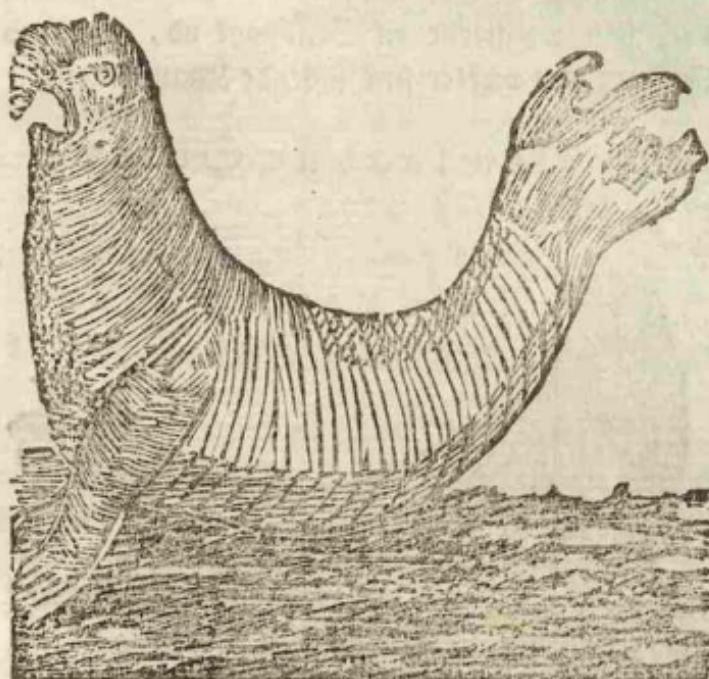
vare saa mangfoldige i de nordlige Have, saa ville Mens-
nesstene i Grønland, Iceland og paa Kamtschatka (i Siberi-
en) ofte staae Fare for at sulte ihiel; Gronlænderne især ha-
ve ingen anden Kisdmad eller Smør, eller Flest; disse
folk ville og fryse ihiel, om Sælhunden ej ville komme til
dem; thi Gronlænderen gior alle nødvendige Ting af Skin-
det, saasom: Kioler, Trojer, Buxer, Skørter, Strom-
per, Sko, Næeb, Flasket og beficeder sin Fiskerbaad der-
med i Mangel af Træ, samt bruger det til Tag paa sin
Sommerhytte. Af Tarmene gior man Binduer og Skior-
ter. I Europa bruges Skindet mest til at betrekke Ruf-
ferter ned, til Tobakspunge og garves og til Sko og Stov-
læseder.

Naar Sælhunden snorksover flokkevis, enten paa Land-
det eller paa de store Fjæslager, saa slaaer man den Næ-
sen og Hovedet itu med armtykke Prygle; kan de komme
til, bide de Pryglen midt over og knuse Benene paa Jæger-
ne; forresten glæ og skrige de. Fra Danmark, Norge,
Sverig, Rusland, Holland, Hamborg og Engeland, gaae
aarlig Skibe ud til Fjordhavet paa Sælhunde-eller Kobbe-
Fangst; de bruge ej Kisdet, men naar Skindet er trukken
af, pakke de Kisdet i Læder og naar de komme hjem, bren-
des der Tran deraf. Et Skind kostet noget over i Daler.

§ 2. Sækoen eller Manati

Signer mere en Hvalfist end et Landdyr. Dens Ho-
ved signet lidet Oxens; men Næseborene staae lige
op. Den har ingen Hals, Bagfodderne ere sammengroes-
de med Halen. Den lever blot af Planter og kommer der-
for ofte paa Strandbredden.

§ 3. Den glatte Sølve

er det største Dyr af denne Slægt; thi den er fra 6 til 10 Alen lang og saa svær, at den kan veie 40 til 50 Lispond. Den har en Hud paa Mæsen, som den kan bløse op som en Hanebak, den har lysebrune sorte Haar, Halsen og Fodderne ere sortagtige; paa Snuden har den Knurhaar, der er saa stive, at man gør Landstikkere af dem. Den opholder sig i Vandene ved Sydamerika. Den føder almindelig 2 Unger paa Landjorden nær ved Havet. Den nærer sig af Græs, Fiske og andre Dyr. Den's store Krop er indhyllet i Hvidt, der næsten er $\frac{1}{2}$ ALEN tyk, som brændes til Tran. Hudnen kan garves, ellers betrækker man Rusferter med den. Naar de ere paa Land, ere de dovne og reise sig ej gierne, om man end skyder ved dem. De maa

dræbes ved Vile eller Skud; thi slaaes ihiel kunne de ikke. Soloverne kunne brole som Lover, vrinske som en Hest og grynte som et Svin; naar de sove paa Sandbankerne i Havet, sætte de gierne en Skildvagt ud, som ved een af disse Stemmer vækker sine sovende Kammerater.

§ 4. Den laadne Solove.

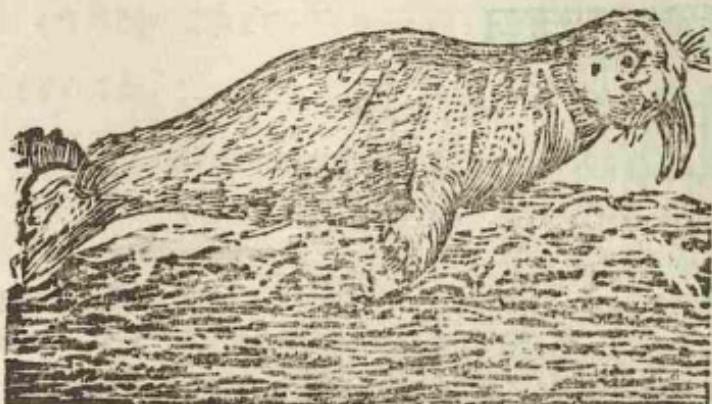

Den Hals er beklædt med en lang Manke. Den findes i den nordlige Deel af det sille Hav.

§ 5. Sobjornen

opholder sig i det nordlige sille Hav mellem Asien og Amerika, som og i Sydseen. Den har sive sorte graa Haar, et Bjørnehoved, smaa opstaende Ører, en fort Hale og er $4\frac{1}{2}$ Ellen lang. Den nærer sig af Fiske og Græs, har i Ullmindelighed mange Hunner om sig; rasende forsvarer de sig imod al Oversald. De ere ogsaa kivagtige indbyrdes og Hannen stambider ofte Hunnen i sin Brede,

§ 6. Hvalrossen eller Rosmull.

Den er større end en Stud, kan blive 9 Allen lang, ligner i Skabningen Cælhunden meget; men den har desuden 2 armtykke, krumme, fra Overkæben nedhængende Hugtænder, hvormed den deels forsvarer sig mod sine Fiender, deels hielper sig frem med, naar den gaaer eller klatter paa Klipperne og Icen; disse Tænder slatteres høiere end Elsenbeen, fordi de ere lige saa fine og ej blive saa gule som det, og en saadan, kan veie omtrent 30 Pund. Dens Steinme ligner en Oxes Brælen og en Hestes Brinsten; den opholder sig i Havet ved Nordpolen, giver meget Spek; Hunnen veier ofte 24 Lispund. Naar de anfaldes, hielpe de hinanden trolig og ved disse Krigs miste de ofte den ene og undertiden begge Tænderne.

§. 7. Dugung

et Sædyr, som findes i det indiske Hav. Det har og 2 Huggetænder; men de ere kortere, ligesom og Dyret selv er lidet. Kødet skal smage som Oxfælods.

En grotta undt förl.

Femtende Klasse indeholder Hvalfiskene eller Cetaceerne.

Hordi disse Pattedyr udvortes ligne mest Fiskene og den indre Bygning derimod mest Landdyrene, kaldes de og fiskagtige Pattedyr. De have ikke Haar paa Kroppen, som Sopattedyrene. Ligeledes ingen For- eller Bagfodder. Deres Næseborer staae højt i Bejret, omtrænt i Nakken og igiennem disse drive de ved Hjælp af Lustrøret, hele Vandstraaler op i Bejret, og paa denne Maade stille de sig ved den Mængde Vand, som flyder ind i deres viide Kæst, naar de nedsluge deres Hovede. Nogle af dem have slet ingen Tænder, andre kuns Fortænder og atter andre kuns Kindtænder. Deres Øjne ere smaa og foruden de to forreste Finner og Halefinner have nogle af dem en retopstaaende Finne paa Nyggen.

Til Hvalerne regnes:

H 1. Den grønlandiske Hval: Hvalfissen. Den er det største af de os bekendte Dyr. Hovedet udgør den Trediedeel af dens Længde; dens Flab eller Mund er saa stor, at 6 Mand i en Baad kunne arbeide derinde, naar den er dræbt; men det egentlige Svælg er derimod saa snevert, at en stor Haand neppe kan komme derigjennem. Dens Øjne ere ej større end Oxens; de have bevægelige Øjenlaage, Øjenhaar og Øjenbryn. Næseborerne eller Lustrørene sidde midt paa Hovedet og ere 3 Obarteer brede; igiennem disse blæser den tykke Vandstraaler i Væjret med en stærk Brusen, der kan høres mere end en Miil bort. Da

mange Hvaler ofte gaae sammen; saa give disse Vandstraasler i Forbindelse med Isen og Solen et prægtigt Syn og see omrent ud, som Kirketaarne i en langtfraliggende By. Tænder har Hvalfisken ikke; men i den øverste Købe findes endel tykke Lag af hornagtige trefantede Plader, som faldes Bar der og er det man i Handelen falder Fiskebeen. Barderne ere henimod 6 Allen lange og oven til i det højeste $\frac{1}{2}$ Allen brede og fra 1 til 6 Tommer tykke; de ende sig i en Spids og ere der forsynede med Haar, som tiene dem til at opfange de Smaadyr med, hvoraf de leve. Af de største Hvaler faaer man 1000 Pd. Fiskebeen. Bardernes Antal er 700, og deraf kan bruges de 500 længste. Hvalens haarlose Hud er almindelig fort, ofte er den begroet med Søplanter, Koraller og Muslinger. Brystflunerne see ud som 5 leddede Fingre. I Halen, der ligger slak ud paa Bandet, har den sin Styrke og kan med eet Slag af den knuse en sterk Baad. Forresten tienet den Fisten til at bevæge sig. I forrige Tider fandt man Hvaler, der vare 60 Allen lange; men nu, da man omrent i 700 Aar har fanget af dem, finder man ingen længere end 40 Allen og 20 til 25 Allen i Tykkelse. Saadan en Hval vejer omtr. 6250 Lispund √ 100,000 Pund. Tungen allene er et tykt Stykke Spek af saadan Størrelse, at den ofte giver fra 10 til 20 Tonder Tran. Man figer, at Hunnen fodet een Unge af Gangen, som er næsten 5 Allen lang, som den i nogle Aar giver Die af sine 2 Bryster, der sidde ved Halens Begrundelse.

Besynderligt er det, at dette Uhyre lever fornemmelig af Vard-Insæster og smaa Fisk, som man falder Hvalfiskenas √ Mollusker.

Hvalerne opholde sig især ved Nordpolen, i Havene ved Gronland og Spitsbergen; men findes og i de sydlige

Dele af det atlantiske Hav. Den er ikke farlig for Menneskene, men lader dem komme sig nær uden Skade eller og flyer for dem. Fra Europa sendes aarlig omtrent 300 Skibe ud paa Hvalfangst ved Grønland og Strat Davis, som i Maj og Juni ofte fange 2000 Hvaler. Maar et Skib kan fange 3 store Hvaler, gør det en temmelig god Fangst og man anstaaer saadan en Hval for at være 12 til 1500 Ddlr. værd. Man dræber dem ved Harpuner, eller Fernpile, som sidde paa et Træskæft. Harpunen er gjort fast til et Toug, som er længere end 150 Favne og kostet henimod 100 Ddlr. Saasnart Hvalfangerne see en Hval komme anfættende fra Fisbiergene, der er kiendeligt nok af de Vandstraaler den spruder i Vejret og den Allarm den gør ved at svømme *) stige 6 a 8 Mand i en Baad, roe lige hen til den og kaste den Harpunen i Livet. Saasnart den er saaret, bløder den saa sterkt, at Havets Vand er ganste rødt, den dukker under og flyer, og dersor firer man paa Touget og lader den lybe med Harpunen. Den kan kuns være under Vandet i et Par Minutter og kommer da op igien ens ten levende eller død. Har den ej faaet Harpunen paa det rette Sted, farer den rasende affsted, og sætter enten Fiskerne i Livsfare, eller svømmer ind under de store Fisbierge, hvor de ej kunde følge den. I dette Tilfælde maae de enten rykke Harpunen løs igien for at redde Touget, eller og, om det ej gaaer an, kappe Touget som er gjort fast ved Baaden. Er det første Saar derimod dodeligt, saa hugger man den endnu een eller 2 Harpuner i Nakken eller mellem Finnerne og stikker den derpaa ihiel med Landser. Saasnart den er død, flyder den heel op paa Vandet og vender Bugen i Bejs.

*) Nogle paastaae, at Hvalfisken har en brølende og tordnende Stemme, andre regne saavel den, som alle andre Fiskegræder for at være stumme.

ret. Hvalfangerstibet lægger sig da saa nær til den som muligt, man sūnter Huller i Spekket, trækker et Tong deri gennem og givt den fast til Skibet. Derpaa stenges Spekket af og pakkes i Lønder; og deraf brændes siden det bekendte Tran; som Garverne og Skomagerne gøre Læder smidigt med. Med Spekket og Barderne, der ere ligesaas meget værd, lade Hvalfangerne sig nøje; men Nordlænderne spise endog hvalens under Hlesket liggende røde, seje og magre Riss, af dens tykke Hud gøre de Sko og Støvle, af Tarmene Skoerter, af Senerne Traad og Reeb, af Barderne gøre de Pæle til deres Sommerhytter, undertiden gøre de Baade deraf og overtrække dem med Sælskind; af Benene og Knoglerne gør man Stole, Borde og Bænke. Kævebenet bruges til Kaner og Dørstolper.

§ 2. Nørhvalen

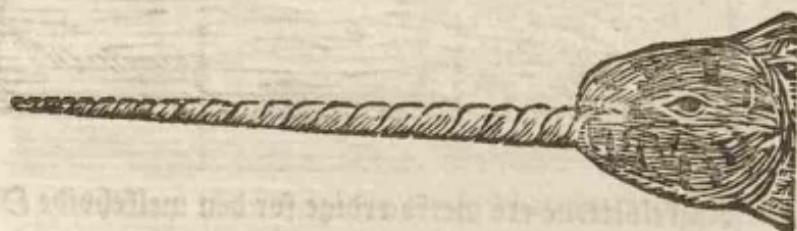
har samme Længde som den foregaaende; men den er ikke saa tyk, giver mindre Tran og har en Rygfinne, der staar op som en Mast, hvorför den af nogle kaldes Finnefist eller Mastfist. Dens Barder ere korte og knudrede og ej af synderlig Værd. Dens Svælger større, saa at den kand sluge Sild. Grønlænderne dræbe den for Rissdets Skyld, der er mere velsmagende end Hvalfistens. Den er ellers farligere for Fisterne end den større, og slaaer sterk om sig med Halen.

§ 3. Nordkaperen (kaldes og Springeren eller Springhvalen.)

har en spids Pig paa Ryggen af 2 til 3 Allens Længde og 14 brede Lænder. Den driver Sildene sammen med

sin Hale og sluger dem Glokleviis. Allmindelig er den 10 ALEN lang og findes i Nordhavet og Middelhavet. Da den ofte fanges ved Nordkap under Norge, har den faaet Navnet Nordkaper.

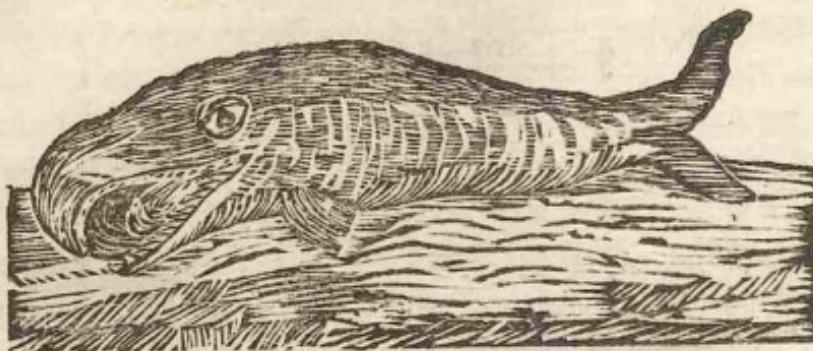
§ 4. Narhvalen.

udmærker sig ved 2 lange Tænder der aar ud af Mundten som Horn, de ere snoede som Pidskestaste og fra 5 til 6 ALEN lange. Da de gamle Narhvaler gjerne have funs een saadan Land, falder man den urettelig En hørningsfisten. Tænderne ere de saakaldte Enhørningshorn som man i forrige Tider troede tilhørte et Landdyr af Hesteskabning og sad i dens Vande; men det er urigtigt, thi af Landdyr gives der ingen af dette Slags. Hornet er haardt, bruges af Drejere og kostet nu 20 til 30 Mdlr. men i forrige Tider, da man tillagde det hemmelige Krester, bestales saadan en Land med 1000 Mdlr.

Bed at hugge Tænderne i andre Riske eller i Rislen af Skibene, miste de ofte den ene. Man paastaaer og, at de ansalde Hvalfisten med den.

§ 5. Kaskellot eller Potfissen.

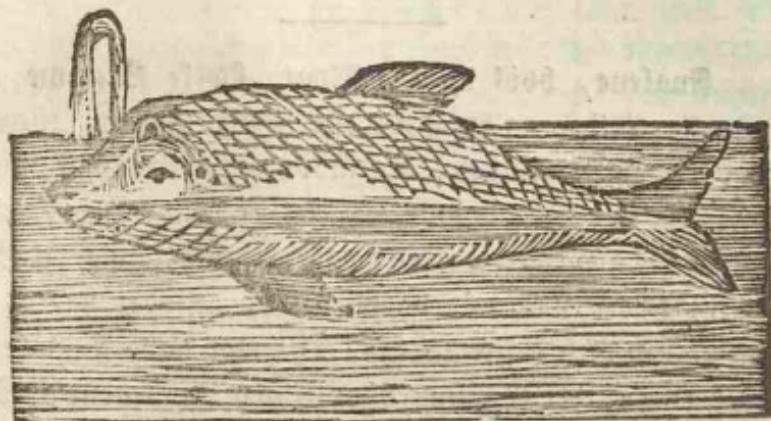

Kaskelloterne ere merkværdige for den melkehvide Olie der findes i deres Hoved, som naar den er renset, styrkner og bliver til en Slags Tølle. Det kaldes i Handelen Hvalrav eller Sperma Ceti, og er ofte i saadan Mængde i dens store Hoved, at man af en stor Kaskellot kan faae 10 til 20 Tønder Hvalrav. Omendskint dens Mund er ikke meget stor, har den dog saa stort et Svælg, at den kand sluge en Øre. Man har to Slags:

A. Den store Kaskellot. Den opholder sig i de nordlige Have er 35 til 40 Alen lang, har krumme tykke og stumpede Tønder og en Art Finne paa Nyggen. Hovedet udgjør den Trediedeel af Kroppen.

B. Den egentlige Kaskellot, opholder sig i Havsene i de varmere Lande, er 20 til 30 Alen lang, hvoraf Hovedet udgjør mere end det Halve, den har lige og spidse Tønder og istædet for Finne en Knude paa Nyggen. Dens Indvolde findes den kostbare og sterklugtende græs Ambra.

§ 5. Marsvinet.

Findes i talrige Flokke i de nordlige Haver og Øster-
søen; det har en sortebrun Ryg, en hvid Bug, den er 3 til
4 Allen lang, har en stumpet Snude, der noget ligner en
Svinetryne og spidse Tænder. Dens Spek og Kød føges
meget. Imod Storm føge de Skibene i Søen, ventelig for
at opsnappe det som kastes ud.

§ 7. Tumleren.

er henimod 5 Allen lang, mere tyk og spidssnudet end
den forrige, og kaldes Tumler, fordi den, hurtigere end
Marsvinet, tumler og velter sig i Vandet. Baade Marsvinet
og Tumleren kaldes og under eet Delphiner, og til
denne Art Hvaler regne nogle den ovenbestryne Nord-
kaper.

Anden Bog.

Om Fuglene.

Fuglene, hvis dristige Flugt, stærke Stemme, forunderlige Lethed og for det næste smukke Farve, tiltrække sig vor Opmærksomhed, ere indvortes omtrent af samme Bygning som Pattedyrene. Saaledes have de et Herte, bestaaende af 2 Hierterkamre og 2 Forkamre, Puls: og Blod, aarer, hvori er rødt og varmt Blod. Kjødet har og meget Lighed med Pattedyrenes. Derimod have Fuglene fun een Lunge, der er sammenværet med Ribbenene og Rygraden; Lungen selv er fald af Huller, og derved har Lusten et frist Stroøg, saa den uhindret kan udbrede sig i alle Fuglens Legemsdele, ja selv til Benene og Hjerene. Desuden indsluttes Fuglenes Indvolde af to med Lust fyldte Sække (Lustkar) der gør det muligt for dem, baade at flyve længe, uden at drage frisk Lust, letter deres Flugt og tillige frembringer det stærke Strig, som mange Fugle kunne give fra sig.

Bed at undersøge Fuglens hele Bygning, vil man finde, at den er skabt til at flyve. Saaledes er Hovedet lille og spidst, Halsen lang og bevægelig, Bryinet dannet som et huult Skjold og forsynet med et midt paa fæstet tyndt Been, der staffer Vingen mere Styrke ved de der anbragte Muskler, Rygraden er bred og ubevægelig. Kravebenet modstaaer Vingernes Tryk, og Gaffelbenet, dannet som et V, holder Skuldrene fra hinanden. Vingen selv er en Slags Arm, der i Enden har 3 Finger, der styrer Fuglens Flugt; Ved Vingens Hjælp og dens Slag imod Lusten, hæver Fuglen sig, fiksnæt den er tungere end Lusten. De Bevægel:

ser, som Vingen og Halen giøre, foraarsage, at den enten
 flyver ligefrem, naar den slaaer Luftens skive og holder
 Vingerne samlede bag til, sfiævt opad, naar den slaaer
 de udbredte Halesier opad, sfiævt nedad, naar den
 slaaer Halen nedad, og dræier sig til venstre eller højre,
 ved at slaae sterkere med den ene Vinge, end den anden.
 For at lette Fuglenes Flugt, ere Benene i de feste tomme
 for Marv, saa at Luftten har fri Gang til dem, og endelig
 bidrage Hjerene det meste til deres Flugt. Hjerene bestaae
 af et Skæft, som kaldes Pennepose og af Skæggेत: Far-
 nen som igien har mindre Skæg. Disse Skæg gribet fat
 i hverandre ligesom Hager og hindre derved Luftens Gien-
 nemgang. Hjerene bestaae af et olieagtigt Bæsen, der lug-
 ter ilde, naar det antændes, og tiene desuden til Uddunst-
 ning for Fuglene, som aldrig svede. De allersleste Fugle
 have de længste Hjere i Vingen; man kalder dem Sing-
 fjere, og de kortere paa Vingens første Led Dækfjere.
 Imellem de sorte og lange Hjere ligge andre smaa Hjere,
 som kaldes Dunn, eller et mindre Slags Hjer, hvoraf
 Vandfugle have flere end Landfuglene, og som tiene dem
 til Varme. Denne Fuglenes smukt dannede Klædning er
 udsat for saa mange Bevægelser og Luftens Forandringer,
 at den ej længe kand udholde dem. Det vise Forsyn har
 og sorget for denne Nødvendighed, og man seer dem
 aarlig, nogle to Gange, at tage o: følde de gamle Hjere
 og faae nye istæden. Haa anden Maade groe Hjerene ikke,
 og den Fugl man har stækket Vingen paa, kan alisa ej
 flyve, for den har faaet nye Hjere. I Henseende til de nye
 Hjere har man anmeldet, at Fuglene ved Parringsstiden i
 Foraaret have de smukkeste Hjere, og at mange, som ophol-
 de sig i de folde Lande, faae ved Hjertabet i Efteraaret flere
 Hjere og Dunn end de for havde, til Beskyttelse mod Kulden.

Mens Fjertabet vaerer, ere Fuglene syge, Sangfugle
se synge ikke, og vore Høns lægge i den Lid ingen Egg.

Det er bekjendt, at mange Fugle have Fjere af alle:
haande Farver, der ved deres Glands og Forskellighed
sætte os i Forundring. I Almindelighed have Hannerne
de smukkeste Fjere, ligesom dernæst Fuglene fra de varme
Lande, i Almindelighed, ere smukkere end de kolde Landes.

I Enden af Nygraden over Gumpen, ligge to Tit:
fætter, hvorfaf Fuglene med Nebbet udpresso en olieagtig
Vædste, hvormed de besmørte Fjerene imod Regn. At de
forud fornemme Lustens Forandringer og tilkiendegive,
ved at søge Vandet, got Vejr, og ved at søge Landet,
Storm og Regn, er bekjendt. De bade sig og holde Fje:
rene reenlige og sove for det meeste staende kuns paa eet
Been. Med deres Aior holde de sig fast.

Da Fuglenes Mund indvendig er tykhudet, Venene
beklædte med en tyk og skållet Hud, Nebbet bestaaer af et
haardt Horn, og Fjerene stiule Kroppen; saa holder man
for, at Fuglene ikke have synderlig Smag og Følelse. De
tre øvrige Sandser ere derimod des fuldkommere; især er
Synet og Lugten vist bedre end noget andet Dyr. Man
veed f. Ex., at Rovfuglene højt oppe i Lusten, udmarkede
sig det Rov, de ville anfalde paa Jorden og ligeledes, at
Høns straale og strige, naar de see en Høg i Lusten, som
flyver saa højt, at vi da neppe kunne sjne den. Foruden
de to Øjenlaage, have Fuglene endnu en Hinde (Blink:
hud) som de kunde bedække Øjet med og dog see noget
derigjennem; den tiener formodentlig til at bestjerner Øjet
for det alt for sterke Lys af Solen, som og til at rense Øjet
fra Støv ic. Isædet for Tænder, have de hornagtige

Neb, forstieligt dannede, efter den forstieelige Hode de
ngere sig af; i Nebbene have nogle Takker paa Kanten,
der tiene dem til at afbide Græs og Planter, saasom Giæs-
sene. De Fugle som leve af Riod, Fisk eller Orme, have
en Mave lig Pattedyrenes, der indvendig har en laabden
Hud, som virker paa Madens Oplosning. De fleste andre
have, foruden denne Mave, en Kro, beklædt med en tyk
og med Kirtler besat Hud, der giver Vædster fra sig til
Fædens dessbedre Fordøjelse. Især findes denne Kro hos
de Fugle, som leve af Korn eller Frø; da disse Tings
Skaller ej i Maven selv ville opblødes nok; men gaae hele
igiennem den anden Mave, hvis de ej først knusies i Kro-
en. For at befordre Smidningen ved denne Oplosning des-
bedre, nedsluge de frøædende Fugle ofte Sandkorn med
Vedet. Strudsen sluger ofte Jernsumper og Kobberpenge.
Nogle Naturkyndige have proppet Glas, Naale, ja endog
skarpe Lancetter i Høns og fundet 24 Timer efter, at de
skarpe Kanter vare afbrudte og nogle alt gaaet bort med U-
reenligheden. Haar, Tiere og slige usordelige Ting,
som Rovfuglene nedsluge, kunne de ej forstå; men bræk-
ke det op siden i runde Bolde. Fuglene forplante sig ved
Æg, der i Hunnernes Æggegang ligner smaa Blommer,
hvor de indvikles i Hviden og længere nede i samme om-
gives med 2 Hinder og en falkagtig Skal. Blommen har
et hvidt Ar, som er den egentlige Uinge; Blommen stæffer
den Næring, saalænge den er i Skallen. For at frembrin-
ge Unger maae Æggene have i visse Dage en jvn Varme,
som for det meste Moderen selv giver dem, ved at ligge paa
dem, eller udruge dem; skjondt det ogsaa paa nogle
Steder stear ved konstig Varme i dertil indrettede Øvne.
Saaledes udklækker man Kyllinger i China og Egypten.
For at giøre det, udfordres en Varme af 32 Grader efter

Reaumurs og 96 efter Fahrenheits Thermometer. Nog fugle lægge funs faa æg, de andre fugle flere og hønsene allerflest.

Paa sine steder findes intaa her eller Holme, hvor Strandfugle lægge saamange æg, at Indbyggerne samle dem og sælge en stor Deel, foruden dem de selv spise. Gorresten fand man, ved daglig at tage et æg fra en Liggehøne, se den gradvise Vækst af Ulingen i ægget, og paa denne Maade har man opdaget adskillige forhen skulste Ting, i henseende til Fosternes Abning.

Den forskellige Næring fuglene skulle leve af, finde de ikke altid under eet Jordstrøg hele Aaret igennem, dette er især tilfældet med mange fugle i de kolde Lande, da Isen og Sneen gør dem det umuligt at finde Foden. De flyve da bort om Esteraaret og komme igjen om Foraaret. Saaledes gaaer det her i Danmark med Storke, Gjæs, Vender, Gjæse, Nattergale, Bagtler, Lerker, Svaler, Stær, Snepper, Drosseler, Viber og andre flere. De flyve da til varmere Lande, og have ved denne Rejsse saa god Nutte af deres Vinger, at de kunne flyve 15 til 20 Mile i een Time. *)

Den Nejselyst hos fugle, har man endog fornunnet ved Bagtler og andre fugle, som vare fangne, da de paa den Tid deres Jævnlige reise bort, viste sig meget urolige og i nogle Dage flagre ligesom rasende om i Buret. I forris-

*) Saaledes er det ganske tilforladeligt, at en Falk er flyet fra Kong Henrik den 2den i Frankrig den ene Dag, og fundet paa Malta Dagen efter, der er over 200 Mile. Af Mingen om Halsen, kendte man den. En anden Falk er flyet 250 Mile i 16 timer, nemlig fra Andalusien til Teneriffa.

ge Tider troede man, at baade Viber, Stær, Svaler og Storke laae i Dvale og begrov sig i Vandet eller i Morads-
ser og hule Træer om Vinteren; men de nyere Rejsebestri-
vere have nofsom modsgagt dette, da de i Afrika og Egyp-
ten have seet vore Storke, Stær og Svaler komme net-
op paa den Tid, da de vare borte fra Europa. Søfaren-
de kunne ofte træffe hele Sværme af Trækfugle, der under-
tiden hvile sig paa Sejlene, ligesom de og have anmærket,
at de komme Nord fra og trække Sonder paa. Saadanne
enkelte fundne fugle, have viist nok været syge, sildig ud-
lagte eller havde Skade paa Vingerne ved de andres Afrej-
se, og dersor været nødte til at blive tilbage. Undertiden
seer man og, at Storkene ved deres Afrejse afdive en affæl-
dig og skæbelig Stork, ventelig fordi de forudsee, at den
ej er i stand til at flyde med. Fuglenes Blod er desuden
for varmt til, at det kunne udholde nogen Dvalestand i
kølige Lande.

Fugle, som saaledes til visse Aarstider reise bort og
komme til en bestemt Tid tilbage, kaldes Trækfugle. De
derimod, som kun paa nogle saa Uger forlade een Egn og
søge til en anden, uden dersor at søge til andre Verdens-
dele, kaldes Trægfugle.

Endnu er det merkværdigt ved Trækfuglene: 1) At de aldrig yngle i de varme Lande; men bestandig vælge
de koldere til denne Forretning. 2) At de ordentlig søger de
samme Steder, hvor de forhen havde deres Neder. 3) At
de stokke sig for Afrejsen og flyve i Kredse om i Lusten lige-
som for at probe Vingerne. 4) At Hannerne almindelig
komme nogle Dage før Hunnerne, for at giøre Neden i
stand og 5) At de paa deres Træk meest flyve om Matten ved
Maanestkin og den Allarm og underlige Lyd man under-

tiden hører i Lusten, og som overtroiske Folk antage for Spøgelse og Dicøle og kalde Valdemars Fægtere og Hunde, er intet andet end flige Træfnugles Skrig, der svare deres Ansører, som underretter dem om alle Farer. (thi de flyve gierne i Form af et A, saa at de bagesse uden at vende Hovedet kunne se Formanden) De bekjendte Bildgives, som man falder Knager g i øs, skrige omrent som gjessende Støvere eller usmurte Vognhiul.

Om Foraaret parre de vilde fugle sig, og lægge æg. Hørend dette skeer, lokker Hannen Hunnen til sig; nogle giore dette ved deres kielne Sang, der saa ofte fortrykker vore Øren. De hjelpe da hinanden at bygge Neden, eller giore det gamle i Stand; og deres Færdighed heri, er nok som bekjendt. Saaledes sletter Skaden i en Hast et Nede af Torne, Storken et af store Grene, Svalen ølter Leer, Dynd og Vand sammen i Nebbet og murer sig i en Hast en Bolig. Hvor omhyggelig samle ej Fuglene Straa, Hos, Mos, fine Græsrodder, Haar, Fjer og fligt, for at beklæde Bunden af deres Nede? nogle plukke Dunene af sig selv, for at faae det varmt og blodt: nogle Småfugle i de varme Lande, lade deres Neder hænge frit ned fra de tynde Grene, fordi Ubrne ellers ville bemægtige sig dem; de see ud som Vosser eller Lommer og ere flettede af Græsstraa, Haar og Svineborster; en meget lille Fugl, Skæderfuglen, tager et tært Blad til sin Nede, som den med Bomuld og Dunn ved Hjælp af sit Neb hær fast under et andet grønt Blad, paa de yderste Grene. Til nogle asiatiske Øer komme i Yngletiden en Art Svaler, som bygge nogle Neder i Klippernes Huler og Rister, der ere versmte som en kostbar og lekker Epise. Især sælge Hollænderne nogle Tusende deraf om Året til China. Man kommer dem paa Risodsupper og Frikasseer og nogle spise dis:

se Fuglereeder allene med Salt og Kryderier. Disse Neder ere ikke større end en stekket Citron, i Begyndelsen hvide, siden gulgrønne, og næsten giennemsigtige. Hvoraf de egentlig bestaae, veed man ikke; nogle holde dem for at være af Fiskeleeg, andre derimod paastaae, at de meest bestaae af en Gummi af et Slags Aloetræer.

I Samling med Pattedyrene, som man regner leve 6 til 7 Gangs saalænge, som den Lid hvori de voxe, opnaae Fuglene en længere Levetid. Man veed saaledes, at sangne Drue og Papegojer ere blevne over 100 Aar gamle,

Nytten vi have af Fuglene, er meget betydelig. Nogles Nytte kende vi alt. Saaledes ødelægge Storkene mangfoldige Slanger, Frør og Førbeen. Gribbe, Gieletter og Davne de Aladslør, der ellers ville forgiste Lusten; Kragerne opsamle i den oppsøjede Jord de Weg, hvoraf Oldenborrer og slige skadelige Insekter ville fremkomme. Spurve, Svaler, Stær o. a. fl. stille os aarlig ved en u:allig Mængde Insektsorme, Fluer, Myg o. s. v., der ville formere sig utrolig til vor Skade. Man har i Preussen og Nordamerika engang begyndt paa at udrydde Spurvene og i Sverig Kragerne; men man mørkede kielelig, at man behøvede dem til at formindsk Myg og Insekter. Nogle Fugle lade sig afrette til Jagt, saasom Falke, Drue og Traner, og Chineserne have en Fugl, som paa sin Herres Besaling, dukker under i Vandet og bringer ham Fisk. Vandfuglene forplante ofte Fiskehnglen fra et Sted til et andet, da Fiskelegen hænger ved deres Fodder og Landfuglene bringe Frø af Planter til fremmede Steder. Flyveronnen er et Besviis herpaa. At Fier og Duun ere os saare vigtige til Sengeklæder og til Penne, veed enhver. Hvormange Milllion Tusende Maaltider faaer man ikke af Fugleæg? og hvor mange

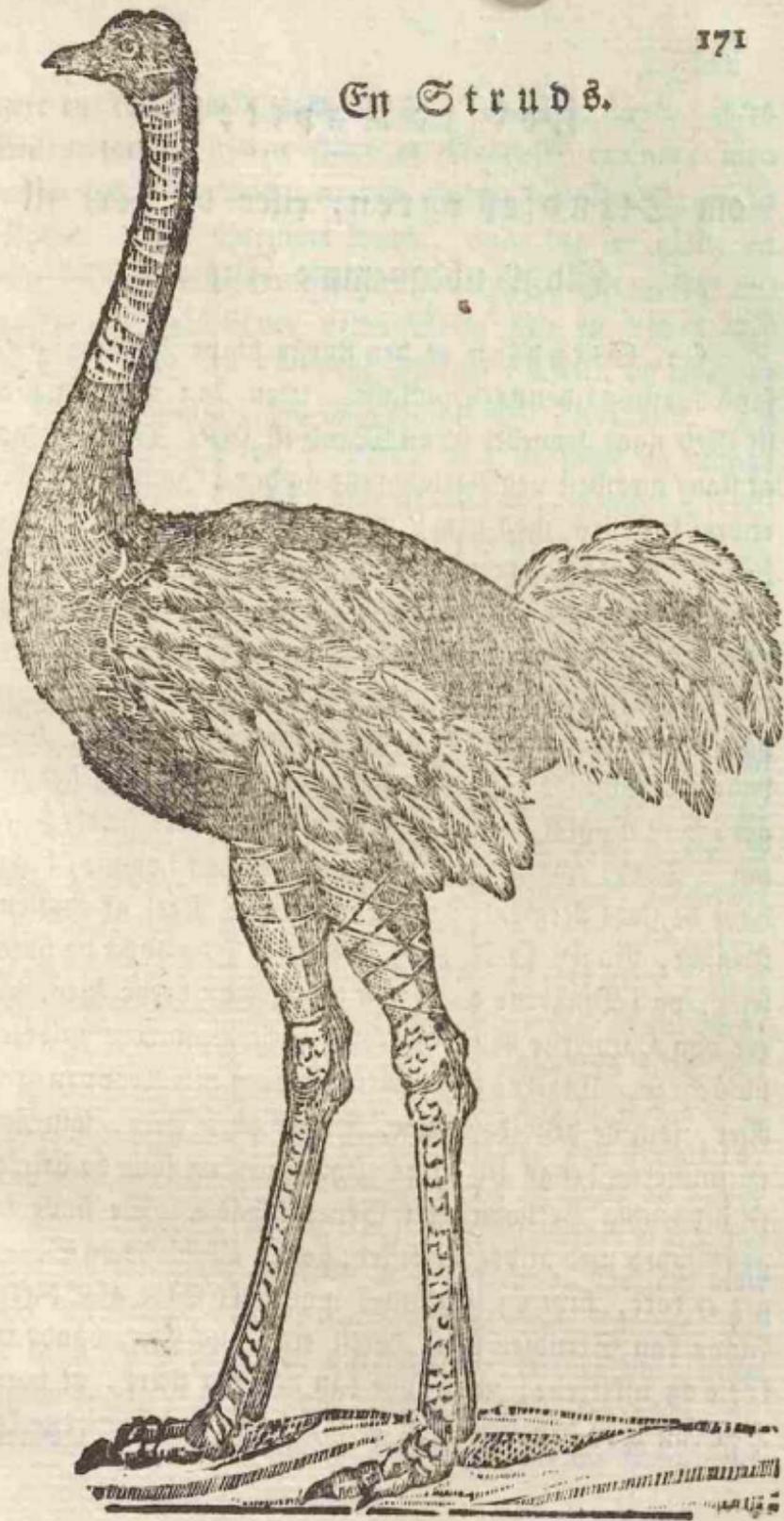
Tusende Mennesker leve ikke af de Fugleæg, som de ofte med Livsfare indsamle paa klippefulde Øer ved Norge, Island, Rusland, Skotland og andre Steder? I det folde og nordostlige Siberien give Snegicessene Indbyggerne en god Vintersøde, da de uden Besværighed funde fange nogle hundrede af dem.

Fuglene kunne inddeltes i følgende 7 Slægter:

1. Strudse Slægten, eller de store til Flugt ubeqvime Hugle.
2. Rovfugle med kroget Neb, sorte, stærke og knortede Been og krumbøjede Sharpe Klør.
3. Hønse Slægten, eller de kornædende tunge Hugle med over til krummet Neb, som ved Roden har en fiskdaglig Lap.
4. Strandfugle med høje nogne Been, som vel gaae i Vand; men svømme ikke.
5. Svømmefugle med Svømmehud mellem Tærne, et afflumpet med Hud beklædt Neb, der mestendeels paa Siden har smaa Takker og foran en lille Hag.
6. Klatrende Fugle, som klatre i Træerne for at søge Insekter eller Frugter og
7. Spurvestslægten, som indeholder store og smaa Fugle af forskellig Dannelse, hvoraf endel ere Sangfugle.

En Struds.

Første Kapitel

om Strudseslægten, eller de store til Flugt ubeqvemme fugle.

§ 1. Strudsen er den største blandt fuglene og en sand Kæmpe i denne Dyrklasse. Den kan magelig med sit Neb naae Hovedet af en Mand til Hest. Den fortiener at staae nærmest ved Partedyrne og har i Sammenligning endel tilfælles med dem; hvorfor og nogle have kaldet den Kammerfuglen. Dens Højde er 4 til 5 Alen. Øjnene ligner meget Menneskets, ere langagtige og forsynede med Øjenhaar paa Laagene. Dens Neb er meget lidet, paa de øverste 2 Dele af Halsen have de ingen Fjere; men paa den blaa Hud sidde nogle tynde hvide Haar; dens Laar ere fældfulde og stærke, beklædte med en Hud, der ligger i store Rynker og seer ud som Master; dens stærke Been har 2 Tær, hvoraf den indvendige er den længste, begge have de store Negle. Paa den nederste Deel af Halsen, Brystet, Bugen og Ryggen, har den smaa sorte og hvide Fjer, og i Vingerne og Halen længere og brede Fjer, der ere paa Hannerne brune og sorte; paa Hunnerne hvide og hvidegraa. Ungerne have derimod over hele Kroppen graa Fjer, som de beholde et Aar. Det er disse Fjere, som Fruentimmerne bruge til deres Haarpunkt og som og bruges til indvendig Beklædning i Generalshatte. De have ingen Liighed med andre fuglesier: de ere silkebløde og Skægget er fort, fint og lige langt paa hver Side af Skætet. Flyve kan Strudsen ikke, dertil ere dens Fjere baade sorte og usikkede; men løbe kan den saa sterk, at ingen Hest kan løbe den ind. Den er saa sterk, at den gjerne kan

bære en Karl paa Nyggen og dog løbe lige sterk. Med
 Venene kan den gierne slaae et Menneske omkuld; men
 den er saa frygtagtig, at den sjeldent benytter sig af sin
 Styrke. Dens Stemme ligner, naar den er glad, en
 Hones Klukken; men undertiden hyler den stærkt og følel on
 Matten, og man ligner dette Strig ved en Loves eller
 Tyrs Brøsen. De ubeoede Ørkener i Afrika og Arabien
 ere deres Fødeland; der finder man dem Glokviis. De
 leve af Træfrugter og Planter; men nedsluge og mange
 andre Ting, der dog ofte gør dem Skade, saasom Metal-
 stumper, Jern og Stene, der ere saa store som Hønseæg.
 De ere temmelig ynglsonne, legge hennimod 20 Æg af
 Gangen, men bygge ingen Nede; Æggene lægge de i et
 Hul i det hede Sand, nogle paastaae de sun ruge dem om
 Matten; men det rigtigste er ventelig, at de af Frygt let
 lade sig jage fra Æggene om Dagen. De tamme Struds-
 ser ruge baade Nat og Dag. De lægge og mere end een
 Gang Æg om Alaret og uden om Nedet lægge de nogle en-
 kelse i Sandet, som man mener til Fode for Ungerne.
 Æggene ere saa store som et Barnehoved, Skallen allene,
 kan veje 2 Pund, og man regner hele Ægger væjer 3 til 4
 蒲. 6 Mennesker funde gierne giore Maaltid af eet Æg,
 de smage omtrent som andre Æg. Endslisndt Strudsen
 er saa rast til Beens, vide Mohrerne dog at fange den;
 de jage den paa Heste, og det saalænge til den udmattes,
 indtil den endelig slår Hovedet ned i en Bust og bliver
 staende. Ventelig gør den det, fordi Hovedet ej skal bes-
 skadiges, da dens Hjernestal er meget tynd. Dersom man
 vidste den Konst, at lære Strudsene at taale Tomme; saa
 ville man i dem have den allerhurtigste Befordring; men
 da man endnu ej er kommen saavidt; saa holder man dem
 i Arabien og Afrika tamme, der meget got gaaer an, og

plukker aarlig Vinge : og Halefierene af dem , der blive
got betalte og udføres til Europa. Huden tilberedes og til
Læderarbejde , Kistedt spises , og naar den flagtes , rygtes
dens Hvidt og Blod sammen i Kroppen selv , der er det saa
kaldte Strudssmør , som bruges haade som Lægemid-
del og Delikatesse.

§ 2. Kasuar.

Hvor Strudsens Fædreneland ender , finder man Kasuarerne , nemlig i Ostindien og fornemmelig paa Herne . Dog ere de temmelig sieldne. Kasuaren ligner mest Strud-
sen i Bygning og Uldseende. Den er 2 til 3 Alen høj ; paa
Hovedet har den en hornagtig Hjelm , dannet som en Regle ,
3 Tommer lang , fort foran , guul bag til , paa Siden af
Hovedet hænger en Kisdlap. Hovedet og Halvdelen af Hal-
sen er nogen , af en blaalig Farve . Dens Hjere ere sorte ,
de ligne mere Hestehaar end Hjer , fordi de endnu have mere
adskilte Skæg end Strudsens. Fra Gumpen hænge meget
lange Hjere ned , som giver den næsten Anseende af en Heste-
hale . Den har endnu mindre Vinger end Struden , paa
hver Vinge sidde 5 Hjer uden noget Skæg , som den bru-
ger til sit Forsvar tilligemed sine stærke Been . Den kan al-
deles ikke flyve ; men løber godt , dog ikke saa fast som Struden .

§ 3. Tujuen eller den amerikanske Struds

ligner i udvortes Skabning meget de 2 foregaaende . Den er 3 Alen høj , har 3 Tæer . Den har graa Hjere paa
Ryggen og forresten hvidagtige . Dens Væg ere saa store ,
at de kunne rumme 2 Pund Vand . Nedet gisr den i For-
den og man finder ofte 40 til 60 Væg i saadant et Nede-

Den er Forresten ligesaa slugvorn som de foregaaende. Dens Riod spises og Fjerene bruges til Pynt. Man finder den meest i Amerikas midterste Dele og ikke uden for Amerika.

§ 4. Dronten

beskrives som en meget tyk, lavbenet, klodset Fugl, der hverken kan flyve eller gaae uden meget langsomt, staabt næsten som en Svane i Kroppen, med en Fierdust i stæden for Hale, store sorte med hvid Ring omgivne Øjne og et meget stort udspuklet Neb, der gaaer næsten op til Ørene. Den er i forrige Tider, efter Beskrivelsen, fundet allene paa Øerne Isle de France og Reunion; men da den nu ikke findes mere, falde nogle ganste dens Tilværelse i Tvisl.

Andet Kapitel om Novfuglene, hvis Merke er: Kroget Neb, sorte sterke knortede Been og krumhøjede skarpe Klør.

Novfuglene have et meget skarpt Syn, saa de høie i Lusten udsee sig deres Nov paa Jorden; de opholde sig paa høje Steder, bygge Neder paa langtsraliggende utiliggelige Steder; de legge fun faa Eg, der er en sand Begierning af Naturen; thi da de sielden fanges og skydes, ville deres Mængde være os meget besværlig. De nordlige Landes Novfugle ere almindeligst de største og smukkeste paa Fjerene, og Hunnerne blandt Ørne og Falke, ere en Trediedeel større og smukkere end Hannen, som er det modsatte af hvad de andre Fugle ere. Korn kunne de slet ikke forståje; deres Fodde bestaaer i levende Dyr, som de gribte,

dog leve nogle næst af Nådssler. Man inddeler dem i Gribbe, Falke og Ugler.

A. Gribbene udmarke sig ved et Neb, der gaaer lige ud og først imod Enden krummer sig ned, og ved et næsten nogent Hoved og Hals. Til Gribbene høre:

§ 1. Kondoren

er den største flyvende fugl man kender. Den opholder sig i Sydamerika. Dens udspændte Vinger holde 8 til

9 Allen. Hovedet har en Slags kisoddet Kam uden Tagger. Hverken Hoved eller Halsen har Fjere, men blot nogle Duun, der ende sig i en Spids mod Brystet. Fjerene ere sorte, paa Brystet brune. Den anfalder helst Faar, Kalve og Raadyr; men tør og, naar et Var ere samlede, anfalde en Ko, som de da næsten fortære. Halvvorne Born slaae de og ned ester, og derfor gør man i Peru og Chili, hvor de egentlig lade sig see, Born af sittet Leer, hvori Kondoren, ved at slaae Klørene i, bliver hængende og derpaa dræbes. I Mangel af anden Næring, æde de døde Fiske, som Haabet opkaster. Forresten mangler man en tilfulde nøjagtig Beskrivelse over denne udmærkede Fugl.

§ 2. **Grib Kongen**: Munkegríbben, er noget mindre end Kondoren; omrent saa stor som en Falkunst Hane, Hoved og Hals ere nøgne med en Streg af sorte Duun ned paa Siderne og Hudens har en højrsød og blaa Farve. Ved Noden af Nebbet sidder en stor Kisodlap. Dens Fjere ere hvide med rosenrødt Skjer; Vingefierene ere sorte med grønt Skjer og nogle med graa Kant. Hvor den nøgne Hals ender, har den en udstaende Krave af lange astegraa Fjere, og da den ved Hjælp af en Sene fra Nakken, kan trække Hals og Hoved ned i denne Krave, har det givet Anledning til Navnet Munkegríb, da man har lignet den ved visse Munkes Hæfter. Den findes i Sydamerika, lever af Vladstler, Slanger, Krybdyr og Menesteskarn, hvorfaf denne ellers smukke Fugl har en ubehagelig Stank.

§ 3. Den brunrøde Grib har og nogen Hoved og Hals, der er graabrun og blaaagtig, den

har og en Halskrave, der er hvid, ellers er den brunugul med sorte Vinger og Hale.

§ 4. *Aadselgribben*: Jordgribben. Den er af Størrelse som en Falkunst Hane, Hovedet er lysblaat, Halsen nogen paa nogle hvide Duun nær; den har og en Slags Halskrave; men dens bedste Mærke er en hjertefor mig brun Plet paa Brystet. Hjerene er hvide med sorte Vingefjær; men Hunnen brunagtig. Disse Gribbe gjore Egypten og andre varme Lande en ubetalelig Ejendom, ved at fortære de Aadsler, som de ligegyldige Indbyggere lade ligge ubegravede, der ellers ville forgifte Luftien. Derfor testamentere adskillige disse Fugle noget, hvorfor daglig i Cairo og andensieds kibes Kiss, som fastes for dem, at de ej skulle flytte bort. Og de indfinde sig og ganske ordentlig til disse Traktementter.

§ 5. *Auragrribben*, en fort Grib, af Levemaaede som Aadselgribben; nogle af dem ere hvide og kaldes deres Konge. De have hjemme i de varme Lande og kaldes og: Gallinazo.

§ 6. Den almindelige eller asfærvede Grib. Dens udspendte Vinger holde $4\frac{1}{2}$ Allen. Hoved og Hals har rødgættige Duun, inakken er en bar blaalig Plet. Halsdunen danner en lysgraa Krave i Form af et Hjerte, Ryg og Vinger ere mørkbrune, Brystet lysere brunt, de lange Vingefjær sorte med lysgraa Kant, Hunnen er mørkere og større end Hannen. De findes i de stov: og biergige Egne i Europa.

§ 7. *Lammegribben*: den sliceggede Grib, er den største europæiske Rovfugl. Fra Nebbet til Halen

er den 2 Allen lang, dens udbredte Vinger ere 5 til 6 Allen. Den har store Øjne, rødagtige Hjer paa Halsen; paa Siden af Nebbet, og under det, sidde stive børsteagtige Haar, hvorfaf den kaldes den Stickeggede. Hoderne ere blaa, Brystet mørkt, Bugen og Siderne icke blegbrune, Ryggen har graabrunne Hjere med sort Rant. Bingefierene ere glindsende graa med hvide Skæfter, de mindste have en hvid Plet paa Enden. Den findes paa de alpiske Bierze og paa Sardinien. Den gribet Lam, Faar, Geeder; men tager og til Falke med Vadsler.

Hyrderne fange dem undertiden i dertil gravede Kuler, hvori de lægge en død Ko eller Hest, over Graven gjøre de et stærkt Stakitværk, Gribben kommer da gjerne med sin Hun og Unger, og flyve igennem Stakittet; men naar Maaltidet er holdet, ere de baade tungere og tykkere end før, saa de ej saa let kunne komme ud og da dræber man dem.

§ 8. Haregríbben findes i det sydlige Europa paa paa høje Steder. Den er rødsort, paa Brystet er den noget gul. Hovedet har uldaglig Dunn. Den er af Drønens Størrelse, øder baade levende Dyr og Vadsler. Dens bedste Fode er Harer; men hverken Ræveninger, Dyrefalve eller Fisk forsmaaer den.

I de varme Lande bereder man Griftindene, efterat de længste Hjer ere tagne af, og bruger dem til Klædningsstykker.

B. Falke slægten.

De Naturkyndige hensøre baade Drøne og Falke under een Slægt for den Lighed de have med hinanden. Drøneslægten indbefatter Drøne, Høge og Glenter, som man og kalder nædle Nopfugle, fordi de ej kunne, som Fal-

fene, afrettes til Jagt. Falkeslægten udmerker sig ved store funkende Øjne, et stærkt og krummet Neb, stærke Klør, et sladt Hoved og sterk Beklædning paa Hoved og Krop af Hjer og Duun. Deres Øjne ligge dybt i Hovedet under udstaaende Øjenbryn, over Nebbets Nod ligger en blød Hud, (som kaldes Boxet) De leve af Nov, som de anfalde med Mod og Styrke. De bygge paa høje Steder, paa Klipper, i Træer o. s. v. helst i ubehoede Egne, og leve parviis, hvorfor man aldrig seer uden to paa Jagt sammen; ere der flere, da slaes de om Distriktet.

Dr ne Fal des: § 1. Landornen.

Landornen, (som og Faldes Guldsorn, Steensorn, Gieldorn og Kongesorn.) er 7 Qvarter lang,

imellem Vingerne over 4 Allen, hele Fuglen vejer 18 til 20 Pund. I Brede rejser den en Kreds af Fjer paa Baghovedet. Dens Fodder ere beklædte med Fjer lige til Tæerne. Dens store Øjne ligge forvante under en udstaaende Beenring. Dens Fjer er guldbrunne, glindsende med nogle hvide Pletter, Hoved og Hals lysgrøn, Vinger og Halen sortbrun med østegraa Striber. Den raaber stærkt og langsomt Kräh: Kräh: Kräh! En Stemme, som Dyren: have samme Frygt for, som for Lovens Brus. Den tager baade Hare, Lam, Raakalve, Gjæs, Vender o. a. som den ganske let flyver bort med i Luftten. Angriber den af Hunger større Dyr, end den kand fortære, saasom Daadyr og Hjorte, laader den det ligge, som den ej kand fortære. Nadslør øder den ikke. Dens Drikke er Dyrenes Blod den ihjelstaaer. Fuglevildt plukker saavel den, som alle Novfugle behændig Fjernen af, inden de fortære det. Den opholder sig i de høje bierghulde Egne i det sydlige Europa, dog saae man den og undertiden i de nordlige, sin Nede bygger den paa høje utilgængelige Klipper eller i Træer ved dem. Naar Ungerne kunne flyve, jager den dem ganske bort fra sig; thi den taaler ingen af sin Lige om sig. Hvor gammel den bliver, veed man ikke; men man har i Wien havt een fangen i 104 Aar. Dens snilde hurtige og høje Flugt giorde, at man i forrige Tider troede den fsoi op til Solen. I taaget og tykt Vejr derimod flyvede last. De lade sig, saa at sige, falde lige ned paa deres Nov. Ornenes Mavesaft anprise nogle som et tilforladeligt Middel mod Kreft og Kolobrand.

§ 2. Den brune: almindelige Ørn, mere mørkebrun end den forrige, Vingens længste Fjer sorte, Halefierene hvide med brune Pletter om Kanten. Benene beklædte med Fjer, mindre end den forrige. Den findes

overalt i Europa, og man paastaaer at dens Unger kunne afrettes til Jagt.

§ 3. Den lille Landorn \circ : Andeornen.
Meget mindre, rustagtig brun med skidengule Striber paa Bryset; ansalder alleene Hugle og Markmuns, opholder sig i Slesien, Rusland, Asten og Afrika.

§ 4. Den store Havorn \circ : Beenbrækkeren, Gaaseornen, omtrent af Størrelse som Landoren; fra Knoet har den nedhængende lange graabrunne Fjere, der see ud som Haar. Dens Hjer ere rødbrunne, Vingerne sorte og de sorte mørkebrune. Den findes baade i Europa og Nordamerika, lever især af Fiske, som den med en græsselfig Allarm slaaer ned ester i Vandet. Dog tager den og gierne Gies.

§ 5. Fissegiesen \circ : Flodornen, en Deel mindre, 5 Kvarteer lang, imellem Vingerne $3\frac{1}{2}$ Alen. Halsen hvid, Ryggen og Vingerne mørkebrune, Bryset hvidgult med brune Pletter, Bugen sortstribet. Den har ingen Fjere paa Benene, men under Tæerne en knudret Hud for des bedre at holde Fiskene. Den opholder sig næsten i alle Verdensdele og fisker i Floder og første Bande. Undertiden har man fundet dem dode paa Ryggen af store Giedder, som har ve været dem for stærke og ere løbne til Bunds med dem.

§ 6. Fiskornen, af Størrelse som den store Havorn, Hoved og Hals hvidgraa, Kroppen brun, Hænderne hvide. Den opholder sig i de kolde nordlige Lande, øder Lam, Dyrkalve og til Nod Aladler. Øste tager den Fiskene fra Fiskegisen.

De mindre Drne kaldes Høge og Glenter; Deres Neb krummer sig fra Noden af, de have høje Been(Tars-ser) Vingerne ere almindelig kortere end Halen. Dertil høre:

§ 7. Du e h s g e n : Storhogen, af Størrelse som en god Hane, sortbrun paa Ryg og Vinger, Bryst og Bug hvidguul med brune Tverstriben. Den findes overalt. Duer, Høns, Gæslinger og slige fugle ere dens Føde, dog æder den og Markmuus. Den stjeler især Høns og Duer og kan afrettes til Jagt.

§ 8. Spurvehogen, af Farve som den foregaaende, undtagen Brystet der er rødplettet, Halen er graa med 5 sorte Tverstreger. Den er af en Dnes Størrelse, brygget som en umættelig Rovfugl efter Smaafugle. Kan afrettes til Jagt, og findes overalt.

§ 9. Ringelhogen, af en Hønses Størrelse, har sit Navn af den Ring af krossede Hjere den har om Halsen.

§ 10. Blaahogen, Alsfraa paa Ryg og Vingesjerene ere sorte, Brystet og Bugen hvid.

§ 11. Sunphogen og § 12. Den rustfarvede Høg, bygge i Moser og ved fugtige Steder imod Rovfuglenes Sædvane, og nære sig helst af Fisk. Den sidste gjør især Jagt paa Kaniner. De mindre Høge tage ofte til Takke med Førbeen, Friser og Insekter.

§ 13. Glenteren, er meget større end Høgene, § Quarterm lang, mell. Vingerne 3 Allen, Hovedet hvidt med sortbrune Streger, Kroppen rustfarvet, Bugen hvidpletet, Halen er lang, flostet som Svalens og rødbrun.

Den har en meget let Flugt, kand dreje sig i Luften ved Has lens Hjælp uden at røre Vingerne. Den er den sejgeste af Rovfuglene og lader sig ofte bortjage af smaa Høge. Kyllinger, Ellinger, Hareunger o. s. v. tager den gierne; men tager og til Tække med Vadsler, Muus, Muldbarpe, Snegle og fligt.

C. Falkene

ere de blant Rovfuglene, som formedelst deres hurtige Flugt og Lærvillighed, afrettes til Jagt. Falkonererne las de dem sulde i Læretiden, og holde dem i bestandig Bevægelse 3 til 4 Dage og Nætter, ved at binde dem til et Tondebånd, der ved en Snor bevæges, saasnart Falken vil sove. Derved glemme de ganske deres forrige Tilstand og lade sig afrette til at tage Foden af Jægerne m. v. Men det besynderligste er, at denne Fortrykelse ej værer længere end et Aar, eller til Falken igjen følder Fjer; thi da er den ligesaa vild som forhen. Saadan en afrettet Falk kostet ofte 100 Rdlr. Jægeren fører den i Marken paa Haanden; den har en Hætte paa Hovedet, der først tages af, naar noget Wildt viser sig, da den slippes løs, svins ger sig i Luften og farer ned paa Bildtet, dreber det og overlader det til Jægerne. Harer, Agerhøns og andre fugle, ja endog Raadyr kunne de anfalde, de sidste ved at hække Øjnene ud. Fra Island komme de bedste Falk, ellers ere de overalt. Man har:

H 14. Den hvide Falk o: Wedelfalken er 1 Allen lang, mellem Vingerne 2 Allen, Halen er temmelig lang, Benene forte, Laarene lange, beklædte med Fjere, Vingerne store, Halsen fort, Nebbet er froget fra Noden af med en lille Land eller Hag paa Siden. Maar

den sidder, staar Vingerne lit højere end Ryggen. Den er paa Hovedet og Ryggen rustbrun med sorte Streger. Halsen foran og Brystet hvid med mørke Pletter. Dog ere Farverne forstellige, da nogle ere næsten ganske hvide, nogle graa o. s. v. Disse findes især paa Island og den danske Konge lader årlig hente Falke deraf, hvorfra endel, naar de ere afrettede, forærer til fremmede Hosser. Denne er den bedste Jagtfugl.

§ 15. Den almindelige Falk findes næsten overalt, bygger paa høje Klipper, har en Tand paa hver Side af Nebbet, er omrent af en Hones Størrelse, askegråa med brune Striber, under Bugen hvid med brune Pletter. De unge ere mere mørkebrune.

§ 16. Lerkefalken, halv saa stor som den forrige. Jager især efter Lerker.

§ 16. Kirkefalken: Kirkehøjen, en almindelig Rovfugl ester Smaafugle, Muus o. s. v. og

§ 18. Den lille Falk, begge sidste ere hvide under Bugen med lange brune Pletter.

D. U g l e r n e

have det besynderlige Kiendemærke, at deres Øjne sidde foran i Hovedet, isteden for de andre Fugle have dem paa Siderne. Deres kætteagtige Hoved, store gloende Øjne, store Øren og især hos nogle Arter de opstaende Hjere i Hovedet, der ligner Horn, gjøre dem til grimme Dyr. Alle Ugler have en meget tyk Beklædning af blodte Hjer og Duun, endog paa Benene, der gior, at deres Flugt ej kan høres, som er dem meget nødvendigt, fordi de ikke flyve ud paa Rov for om Matten. Chvorfor de og

faldest Natro fugle) Nebbet er fort og froget fra Besyndelsen af Hovedet. Dagens Lys taale de ej got, men seer man dem om Dagen, giøre de naragtige Gebærder og Vendinger. Om Dagen forfølges de af alle Fugle, der ligesom spotte dem. Men om Natten tage de deres Opreisning. Nogle Ugler lægge deres Æg i andre Fugles Neder.

Af dem med Jiertoppe paa Hovedet, som faldest Hornugler, har man:

§ 19. Steenuglen (Bierg-Ugle)

af en Falkunst Hanes Størrelse, rødbrun, guul paa Bugen med sorte Pletter. Findes i Europa, i tykke Skov.

de eller paa gamle Taarne og ubebede Slotte. Den tas-
ger Harer, Kaniner, Krager, Muns, Frøer, Slanger
o. s. v., og kand med Held slaaes med en middelmaadig
Hrn. De skrige hu:hu. Men i Parringstiden gisre de
en Alarmsom gisende Hunde.

§ 20. Den store Hornugle, af en Kra-
ges Størrelse. Dens Fjerbusk bestaaer af 6 sorte og gule
Fjer. Den findes næsten overalt. Den skriger ful:ful.

§ 21. Den lille Hornugle, med een op-
staende Fjer; af en Kramsfugls Størrelse, graa, brun
og fortspraglet.

Af glathovede Ugler har man:

§ 22. Matuglen, 15 til 17 Tommer lang,
med gult Neb og meget stort Hoved, graabrun med hvide
Pletter paa Vingerne og smaa brune paa den øvrige Krop,
den sidder gjerne om Dagen i hule Træer og skriger som
Steenuglen hu:hu:huhuhu.

§ 23. Den brune Ugle, $\frac{1}{2}$ Allen lang, Ryg-
gen rødagtig med brune Striber og Prisker.

§ 24. Kirkeuglen o: Taarnuglen. Den
findes ej i Skovene; men boer i gamle Mure og Kirketaar-
ne, $\frac{1}{2}$ Allen lang, mørkbrun, sort og hvidplettet, Bugen
gnulagtig. Den har undersiden ageret Spogelse ved at
flyve om Aftenen ind af aabne vinduer og slukke Lyset, el-
ler ved at snappe en Paruk eller Hue for at beklæde sit Ne-
de med. Den er en stor Fjende af Rattene, endskindt
den selv er en stor Mester i at fange Rotter og Muns.

§ 25. **V erleuglen**: Sløruglen har Ryggen besat med sorte Pletter, hvori sidder en hvid Prisk i Midten. Det er den smukkeste Ugle. Den skriger: grei:grei.

§ 26. **D verguglen**, er den mindste Ugle, lit over 9 Tommer lang, den er lysbrun med store runde hvide Pletter. Den findes især i Dyrne og har ellers andre og mange Navne. Saasom: Krakugle, Spurveugle og Katugle. Dens Liden anse overtroiske for Spaadom om Døden.

Til en Mellemting imellem Ugler og Falke regnes:

§ 27. **D en s t o r e h v i d e D a g u g l e**: **S neeuflen**. Den er over 1 Ellen lang. Hovedet ikke stort. Dens Farve er hvid med nogle mørkbrune Pletter hist og her. Nogle skal være ganske hvide. Imod Uglernes Natur flyver den efter sit Rov om Dagen; anfalder Uhrfugle og andet Fuglevildt, gør mere Allarm med sine Vinger, der ej ere saa dunede. Den findes i de nordlige Lande af Europa og Amerika og forsøger sterk Lemændene: Fieldmusene, hvorfør den kaldes af nogle Lemandsuglen. Dens Skrig er som et hylende Menneskes.

§ 28. **F alkeuglen** er 19 Tommer lang, brun og hvidpletet paa Ryggen, lys paaugen. Halen og Vin gerne ere længere end andre Uglers, hvorfør den nærmest sig mere Høgene. Den findes i de koldesie Lande og jager, som den forrige, om Dagen efter Fuglevildt.

Da andre Fugle om Dagen samle sig om Uglerne, bruge Fuglefængerne dem til at løske Fugle til sig med. For

resten giøre Uglerne megen Nytte med at ødesægge Rotter, Muus og andet Utoj, hvorfor man undertiden giør dem tamme og bruger dem som Katte.

Tredie Kapitel

om Honfæstægten, eller de fornædende tunge Fugle. Deres Kiendemærke er: et oven fra krummet Neb, en kiodagtig Lap paa Hovedet fra Næbbets Nod af, de fleste have sorte Been, for det mest en Spore paa hvert, Tæerne ere adskilte og taggede paa Kanten, de lægge deres Æg paa Jorden og giøre intet synsværtigt Nede. Hos de fleste af dem har een Håndfriere Hunner. Mange af dem har man gjort tamme. Hertil høre:

§ 1. Småahøns eller Gaardhøns: Hannen kaldes Hane (Røf) Hunnen Høne. Man mener de først ere bragte fra Ostindien, og skal endnu der findes vilde. Nu ere de udbredte over heie Verden. Hanen udmærker sig ved en tagget rød Kam paa Hovedet og to røde Kæddlapper, som hænge ned fra Nebbet, ved to lange Hjere i Halen, der krumme sig i en Bue over den, ved Sporer paa Benene og ved sin bekendte Galen, som den øste om Dagen og om Natten ordentlig hver Time grentager. Hjernen paa Halsen ere lange, smalle, og de, saavel som Hale

fierene glindse og hvis de ere mørke, have en grøn Skær, røde, sorte, hvide, gule og sortbrogede ere de almindeligste Farver paa Fjerene. Deres Halesiere hænge ej ned som paa andre fugle; men staae lige ud og mere opad i Form af A. Flyve langt eller højt funne de ikke, dertil ere deres Vinger for forte. Hønen har ikke saa stor en Kam eller Kævelaps som Hanen, ikke heller saa lange Fjer paa Halsen, den mangler og de to lange krumme Fjer i Halen, og har overalt ikke saa glindsende og levende Farver paa Fjerene.

Gaardhønsene ere til megen Fordeel i Huusholdning, da de lægge over 100 Æg om Året, naar de ere unge og gode. Kyllingerne spises som en Lekkerhed og Risdet af de gamle er velsmagende og giver god Suppe. For at giøre dem endnu mere fede og lekre, betager man de halvvorne Kyllinger af begge Risn deres Fødselsdeles Brug og Hannerne faldes da Kapuner og Hunnerne Pular der.

Hanen er et modigt og hevngierrigt Dyr; den bliver strax opbragt, naar den seer en fremmed Hane bland sine Høns og slaaes uophørlig med ham, indtil een af dem flyer. Derimod er Hanen og meget omhyggelig for sine Høns, og finder ikke saa snart noget Æde, for han falder dem til sig og rækker den det med Nebbet, som kommer først. Man regner, at een Hane kan forsyne 15 til 18 Høns. Vel kand han blive 20 År gammel; men man antager ham ej for at være alledygtig længere end 3 År. Hønsene ere efter det 4de År ej nær saa frugtbare som før; naar de ere 8 til 10 Maaneders begynde de at givre Æg. De tilkiendegive det ved at kagle, ligesom deres Lyft til at ligge ved at klukke, ligge paa Nedet og gaae sagte med oprejste Fjere. Man lægger dem almindelig paa 13 til 15 Æg og paa et ulige Antal, fordi Æggene da ligge des fastere. Om 21 Dage har den Kyl-

linger, der selv med Nebbet pikke Hul paa Skallen. Saar snart de komme af Skallen, have de Duun paa Kroppen og have det Fortrin for andre Fugleunger, at de strax funne øde og driske selv og løbe minstre omkring. Den utrolige Omhu Hønen har for sine Kyllinger, ved at oplede Fode til dem og ofte ikke selv være Vedet, uden for at hække det itu til dem, ved at falde dem sammen naar der er Fare paa Færde og da ruge over dem, er os et Billeder paa den magelose Kierlighed en Moder har til sine Born.

Reent Vand og Sand maae man sørge for at give Hønsene, ligesom og Hønsehuset maae holdes reent og strodes med Sand. Kulde og Fugtighed taale de ej. Varme og god Fode, hvortil regnes Byg, Boghvede, grøn Malt, Hampe: og Hosræ udbloret i lunket Vand og hakkede Nelsder, gør, at Hønsene lægge desslere Æg.

At Hanerne kan lægge Æg, hvoraf kommer Basilister, er Usandhed. Hønsene kunne vel lægge Æg uden at parres med Hauen; men af disse Æg kan man ingen Kyllinger vente sig, ligeledes lader man ofte Smaahøns udruge Alnde og Kalkunste Æg, der nok gaaer an; men de deraf frembragte Høns og Hender ville aldrig ligge.

Før Fornøjelse lader man baade i Kina og Engeland Haner slaaes, og paa saadan en Hanesægtning veddes ofte anseelige Summer.

Man har adskillige Afsarter af Gaardhønsene, saasom: Gu m p e h o n s, der slet ingen Hale have, bekendte for at lægge mange Æg; de spanske Høns, som ere meget større end de øvrige og meest sorte eller blaa med stor Top. De lægge større; men førre Æg og Kyllingerne faae sildig Fjere. Overghøns, kun halv saa store som almindelige

Høns med sorte og fjerbeklædte Hødder. Paduanste Høns, dobbelt saa store som andre Høns. Purhøns med opkrøllede øg struttende Hjere, bragte først fra de varme Lande. Spaniske Høns med flere Dunn end Fier, hvorfor de kaldes Uldhøns. Indianste Høns med høje Been og en meget lang spids Hale. Negerhøns, findes i Afrika, de ere sorte baade af Fier, Skind og i Kistet selv; soruden andre flere. Den tyrkiske Hane har ellers de smukkeste Hjere og de engelske, hamborgiske og spanske ere de styrkeste og størkeste. Toppede Høns og Haner gives der og adskillige af og nogle have Hjerdusk paa Siden af Hovedet. De spanske ere gjerne alle toppede. Hos Hanerne indtager den da mestendeels Kammens Sted.

§ 2. Kalkunste Høns. Deres rette Fædrenerland er Amerika, dersra ere de bragte til de øvrige Verdensdele for næsten 300 Aar siden. Der leve de i store Flokke vilde i Skovene, sidde i Træerne og giøre en Alarmsman kand høre langt bort. De ere kiendelige af deres Størrelse og Hovedets Beklædning. De ere nok saa store og længere i Kroppen end Gaasen, højbenede og af allehaande Farver, dog ingen ganske hvid. Hovedet har ingen Hjere; men er beklædt med en ujevn nogen Hud, der naaer ned den for Hovedet paa Halsen, der er snart blegrød, snart højrød og blaa, ved Nebbet Begyndelse sidder en Kistlap, der paa Hanerne, naar de ere vrede eller ophidsede, kan forlænge sig og hænge slap ned over Nebbet. Hanerne saae og naar de ere over 3 Aar, en Dust stive sorte Haar paa Bryret og for denne Dust Haars Skyld spise Tyrkerne den ikke, da de sige den er af Svinenatur. Joderne spise den gjerne. Det Særegne ved dette Slags Høns, fiendes bedst paa Hanerne. Deres Stemme og Afsærd er og forskellig fra

Hønsenes. Naar Kalkunshanan bliver vred, og det bliver den, naar man sliter for den, eller den seer noget rødt, blæser den sig op, bruser med Fierene, lægger Hovedet og Halsen tilbage mod Ryggen, udbreder sine Halefier som en Bispe, drejer den snart til een og anden Side, lader Vin- gerne staae stift ned mod Jorden, og sparker nogle Trin stolt frem, hvorved Vingerne børre Jorden, og pludrer uophørlig, som og har støffet den Navn af Pludd der ha- ne. Skindet paa Hovedet og Halsen blæses da op, og bliver snart hvidersdt, snart blaat og snart rødt. De samme naragtige Gebærder gør den, naar den vil parre sig. Den er Billedet paa Dumhed og Stolthed; usorsonlig er den i at slaaes med andre Haner og de slide hverandre ubarmhiertigen i Skindet paa Hovedet. Vil man stille dem ad, er det bedste at slaae holdt Vand paa deres Hoved, el- lers sige de strax hverandre igien. Hønsene ere ikke saa stro- re som Hanerne, mere sagtmodige, Hudnen paa Hovedet er mere bleg og deres Stemme er almindelig ja ak, ja ak, ja ak, i en klagende Tone. De pludre ikke og rejse ikke Ha- len i Veiret. Hønsene lægge omrent 20 Æg, og det helst paa forborgne Steder; tager man dem bort, ere de tossede nok til at ruge paa Steen. I den Tid de ligge, maae man daglig tage dem af Nedet, for at give dem Æde; thi selv minde de sig ikke. Kyllingerne ere svagelige og døe ofte, især naar de ere en 6 til 8 Uger gamle, da Kjødhudnen paa Hovedet bryder frem. Man giver dem da gjerne et heelt Peberkorn med lit Smør. Andre raade, at man for at faae dem stærke, skal, naar de ere komne ud af Skallen, dyp- pe dem et Hjeblik i holdt Brøndvand, stikke dem et Peber- korn i Halsen og strax putte dem under Hønnen igien. Regn og sterk Solsskin taale de ikke i Tørstningens. At frøe deres

Huus med grovt Sand, sørge for at de faae reent Vand at drifke og Grænt at æde, saasom: hakkede spøde Nelder og Salat, er nødvendigt. I Engeland lader man paa nogle Steder Hønerne lægge sig paa skulde Steder efter eget Behag og bryder sig slet ikke om Kyllingerne før mod Vinteren; og muligt er det den allerretteste Maade at opdrage dem paa. Man holder en stor stærk Hane til 6 a 8 Høns; hvert Aar maae man tage en ny. Pralbonner, Havre og Hampefrø giøre Hønsene villige til Parring. 15 til 16 Aar holder man for Kalkunernes højeste Alder. Daar de i en Hast skulle fedes, stoppes de med Meelklumper, valste Bonner og i Spanien med Valnødder. Nyttet af disse slugvorne Dyr er fornemmelig, at de give en velsmagende Steg. De kunne og ret got leve i de kolde Lande; men ere da noget mindre, end i de varme.

Den hornede Kalkun.

Der gives endnu: den brasilianske Kalkun med

en Top, som staaer lige op, og den hornede Kalkun: den bengaliske, som har 2 blaa sig foran bøjende smaa Horn. Fjerene ere røde og besatte med hvide Pletter med sort Rand. Man finder dem mange Steder i Indien.

§ 3. Kurasserne: Skrigerne, ere et Slags store vilde Høns i Amerika, som kunne ansees for en Middelting imellem Kalkuner og Vaafugle. De udmaerkede sig ved en tynd Hinde der omgiver Nebbet ved Noden, ved en fort Hale, sterk Skrig og ved en kruset Fjerduske paa Hovedet, der gaaer fremad. Man har af dette Slags:

- A. Den sorte Kurass, fra Guinea, med strønguul Hinde paa Nebbet med en Knude ovenpaa, sort med grønt Skær.
- B. Hocco, fra Peru, graa paa Halsen, brunagtig paa Kroppen.
- C. Pauxi: Cusco fra Mexiko, rød Næsehinde, sort, brun paa Bugen.
- D. Mitu fra Brasilien, lyseblaau Næsehinde, sorte Fiere.

Begge de sidste have desuden paa Nebbet en stor Knude af et Hønsægs Størrelse. Kurasserne opholde sig i Træerne paa ubehoede Steder; lægge Æg paa Jorden, lade sig let stýde og kunne blive meget tamme og kielne; saa de muligt med Mytte lode sig forplante til de andre Verdensdeele.

§ 4. Peneloper ligner de foregaende, undtagen at Næsehinden (Borhudens) mangler dem; Hovedet er næsten nsgent og nogle Arter have paa Hovedet Rødlapper og Forhøjninger.

Den store Trappe.

§ 5. Trapperne, (urigtig kaldes de Trappegæs; thi de ligne i alle Dele mere Høns, end Gæs) have megen udbortes Ligning med falkunsté Høns. Det er den største europeiske vilde Fugl man kender. Hannen er næsten 2 Allen lang, mellem Vingerne 3 Allen, og kand, naar den fanges om Høsten, veje fra 24 til 30 Pund. Dens høje nsgne Been har ingen Bagtaa; men derimod en Knude eller en Slags Hæl. Mangelen af Bagtaaen gør, at den ej sætter sig i Træer; men opholder sig mest paa Jord; den. Paa Hannens Kinder og under Hovedet, sidde find lange smalle hvide og krusede Hjere, som et Slags Skæg;

naar han bliver vred, rejser han dem som en Krave. Hunnen mangler denne. Begge have om Øret en Krands af sine Hjere, som de funne rejse i Bejret, for at høre dessbedre. Trappen har graat Hoved, Hals og Bryst. Ryggen er guulrød med sorte Tversribter. Dunene ere roseurøde. Naar Hannen vil karessere sine Koner, som han ved Slagsmaal med andre Hanner har vundet, saa bresder han sin Hale ud som den falkunstek Hane, og gør samme Kaprioler. Trapperne have endnu det Søregne, at der under Tungenaabner sig en temmelig stor Saef, der gaaer ned i Halsen, lyber langt med Svælget og kand rumme 7 Pd. Vand. De funne i denne føre deres Brond omkring med sig og ere paa øde, torre og vandløse Marker ikke forlegne for Drifte. Trapperne leve i de europæiske Lande, de folde og nordligste undtagen; i Tydskland ere der mange, i Spanien, Frankrig, Engeland o. s. v. De opholde sig meest paa jevne flakte Marker, øde ald Slags Korn, Planter, Orme og Insekter. De findes gjerne i Flække paa 30 til 40; men da de ere tunge og maae gjøre nogle Hop, inden de komme i Flugt; saa ere de meget mistænkelige og paapassende, og høre eller see de Mennester og Hunde, tage de Flugten. Løbe funne de ret got, og betiene sig da, som Strudsen, af Vingerne, til at forsterke Løbet. Mynder funne undertiden tage dem, ellers fører man og til dem, og Jægerne ligge da forvarte i et Løs grønne Niis. Naar der falder Jæsslag, sanges de bedst, da Vingerne derved blive ubrugelige for dem. Da de flemt nedtræde Kornagrene, passer man dem got op, især da de ere saa store i Kroppen og Kiødet smager ret got, især af de unge. Man paastaaer de værge sig mod Rovfugle, ved at sprøgte dem deres Ureenighed i Øjnene. Forresten værge de sig med Alsr og Neb.

§ 6. Den lille Trappe ♂: Øvergtrappen, neppe halv saa stor som den store Trappe, Underlivet hvidagtigt, paa Ryggen noget mørkere, end den store, Hannen mangler Skægget; men paa hans sorte Hals har han to hvide Ringe. Den er fiedlnere end den forrige. I Frankrig, Sardinien, det sydlige Siberien og i det Østerrigste findes de fleste. Den er ligesaa bange som den store.

I de andre Verdensdele har man og Trapper, som i Farve ere forskellige fra vores. Fuglen Lohong i Arabien, Afrikas østhjølle Trappe ♂: flyvende Struds, dens Øvergtrappe eller Houbaura, Indiens Churga, og nogle endnu ej noje beskrevne Arter i Amerika, høre hertil.

§ 7. Perlehonen

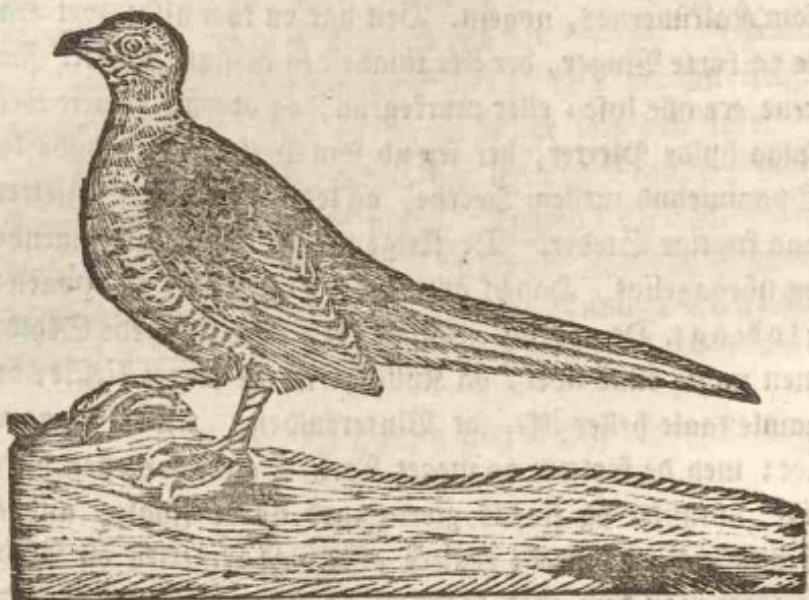

er saa stor som en halvaars Kalkun, nedstammer fra Afrika, hvor den findes vild i store Flokke. I Skab-

ning ligner den mest en Algerhøne; men paa Hovedet har den en haard kvidagtig Top, der lægger sig tilbage; fra Undernebbets Side hænge Kjædlapper ned. (Hunnens ere røde, Hannens blaa.) Hovedet og noget af Halsen, er, som Kalkunernes, nogen. Den har en fort aststumpet Hasle og sorte Vinger, der ikke tillade den at flyve meget. Hjernen ere alle lyse: eller mørkegraa, og overalt besatte med smaa hvide Pletter, der ses ud som Perler. De have lit Svømmehud mellem Tærne, og lede gjerne efter Insekter paa fugtige Steder. De strige meget gennemtrængende og ubehageligt, Hanen omrent fork: fork og Hønen: glok: agt. De opdrages ramme for en Sielbenheds Skyld; men yngle funs lidet, da Kyllingerne ere meget fælne; de gamle taale heller ikke got Vinterkulden. Kjædet smager god; men de fortære og meget Korn. De ere forresten hurtige, muntre og flaaes gjerne med større fugle; andre Småakreature ville de regiere over. I Amerika og Afrika jager man dem med Stovere og slaaer dem ihel med Prygle.

Man finder besuden to andre Afarter Verlehøns, hvoraf den ene har mindre Kjædtop, men en rynket nedhængende Lap under Halsen; den anden har en fort Hjertop, der lægger sig tilbage paa Halsen og Kjædlapper der rager frem af Nebbets indre Sider.

§ 8. Den almindelige Fasan.

Fasanerne have blandt fuglene det lekkerte og sundeste Kjæd og prale desuden med skionne fjere. Man finder dem nu næsten hele Verden over, dog ikke i meget folde Lande; men egentlig ere de fra Asien og have af Floden Phasis i Mingrelien (nu en tyrkisk Provinds) faaet Navnet Fasan. Rige Folk indrette ordentlige Gaarde til dem; men da de ere meget menneskesky, soze de helle Frikeden, den man og i Fasangaarden ofte maae give dem, for at beholde dem friske. Paa saadan Maade ere formodentlig de fleste vilde Fasaner Europa nu har, fra foerst af slupne ud. Fasanerne ere i Almindelighed saa store i Kroppen, som en god fuldroxen Kapun, paa Siden af Hovedet have de en nogen blodrød Vortehud, om Øjnene en purpurrød Ring, over Ørene en Slags Top af nogle sorte fjere med guldgroen Glands

forte Been og en meget lang til Enden spids Hale. Man har efter de forskellige smukke og sieldne Farver inddelte dem i:

A. Den almindelige Fasan, afbildet ovenfor. Hannens Hjere ere glindsende brungule, blandede med mørkegrønt og guulrødt, paa Hals og Hoved ere de mørkeblaa med grønt Skær. Halen er olivengraa med sorte Tverstriber og paa de 2 midterste ere mange sorte Prækker. Hosnen er ikke saa smuk, dens Hale hænger mere ned, den er spraglet, sort og guulbrun; men Fierene glindse ej som Hanens og Toppen har den ikke.

Nogle af disse Fasaner ere hvide med fiolette og røde Pletter, den brogede med hvidt Hoved og Hals, og over Kroppen plettet og stribet, som den almindelige; den ringede, med en suchvid Ring om Halsen, ellers samme Farver som den almindelige, og den tyrkiske, der er broget og større, ere Spilarter.

B. Guldfasanen, hører hjemme i China; Hanens prægtige Hjertafarver kand ikke beskrives; han har en guldguul 3 Tommer lang Top, det halve af Halsen er tykstret, stærk brandguul med sorte Tverstriber, derfra til midt paa Ryggen er den grøn, derfra til Bumpen guldgul, Halen glindsende sort med gule Øjne og Flammer. Brystet og Bugen konseknellesfarvet, Bingerne brune og røde med en stor blaa Plet. Hosnen er derimod brun paa Ryggen med hvide Pletter, paa Bugen og Halsen sort og guulstribet. Man paastaaer, at hun faaer Hanens prægtige Farve naar hun er 6 Aar; men at hun da og holder op at lægge Egg.

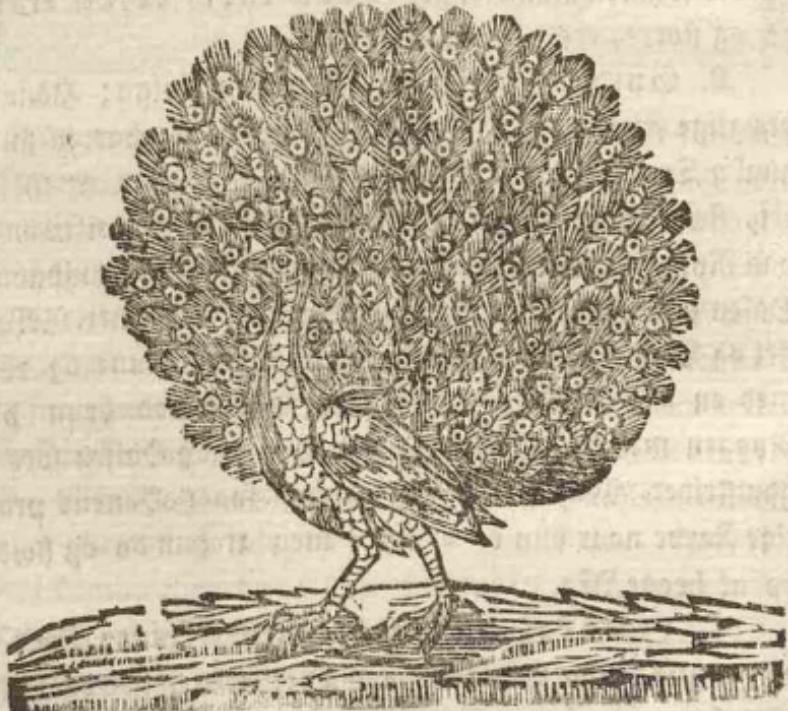
C. Sølvfasanen, findes mest i China; Hjertoppen er glindsende mørkeblaa, om Øjet en bred højrød Ring, Struben, Brystet og Bugen mørkeblaau, Halsen, Ryggen

og Halsen hvide med sorte Striber. Hønen er rustbrun med graa og hvide Flekker.

D. Argusfasanen, findes i Østen og især i det nordlige China, og har fået dette Navn af de mange sorte og grønne Prækker der ligesom Øjne sidde paa dens gule Fjerre. Paa Hoved og Hals har den en nogen blaa Hud, Fodderne ere rode. Hønen er graabrun.

De fangne Fasaner ville nok løgge Væ; men ej ordentlig ruge dem; dette lader man da kalkunstige Høns forrette. De maae, hvis de ej skulde blive syge, have bras Insekter, Drme, de saakaldte Myresæg, alle slags Korn, Bær og Planter. De ere og store Elskere af god Lugt, hvorfor man ofte maae røge for dem med Kamfer, Annis, Malt og Virkebark. Derved blive disse ellers sky Fugle, temmelig kielne.

§ 9. Paa fuglen (Paaen)

Disse pyntede Fugle have et lidet Hoved, en lang smal

Hals, som Hanen bærer højt, de ere mere højbenede end Kalkunen og længere men ej større i Kroppen, de have Sporer og sortegraa Been og en sunuk Hjerbusk paa Hovedet, der seer ud som en Blomst. Paahaven udmerker sig især ved sin lange og prægtige Hale. Deres rette Hædrenes land er Ostindien, men de findes nu i alle Verdens deler, hvor man mest holder dem for Stads, skjent Kiodet af dem smager bedre end Kalkunens, som det ellers ligner. Man har forskellige Arter; de meest bekendte ere.

A. Den alm in del i g e Paafugl. Hanens stads-
selige Hjere ere mageløse, hans Top bestaaer sædvanlig af
24 fine opstaende Hjere, hver med en trekantet guldgrøn
Ende; Hovedet og Halsen er stærk safirblaa, over Kinden
gaae to hvide Striber, Ryggen er en Blanding af rødt og
grønt med en stærk Guldskicer, hans lange Halefiere ere kob-
berøde med fiolette, grønne og guldgule Farver, Skæggene
ligne i Hjinhed Strudsen, dog sidde de meget adskilte. En-
den af hver Hjer har derimod et tet Skæg, der forestiller et
Øje, som afvexler med den flojels sorte, himmelblaau og sma-
ragdgrønne Farve. Dette Øje omgives af brune, fiolette,
guldgule og kobberøde Ringe. (Man kalder det: Spejlet)
Overalt have alle Hanens Hjere en stærk Glands ligesom po-
lerede Metaller. Hoenen har intet af denne prægtige Hale,
hun er eensarvet graa, Halsen er glinsende mørkegrøn og
hendes Hovedtop mindre end Hanens. De lange Hale-
hjere taber Hanen om Esteraaret og faaer dem først igjen ved
Parringstiden i April. De voxe heller ikke ud før i det
3die Aar. Denne Hale kand han udbrede som en Bispe
eller et Hiuul, som ovenstaende Figur viser, og dens
Glands imod Solen viser sig da fuldkommen. Imod Regn
skriger Paafuglen stærkt og ubehageligt. Hanen ansalder
oste Mennester og hakker dem i Ansigtet, Børn bør holdes

fra dem. Om Natten sidde Paerne gjerne i høje Træer eller paa Tagene. Deres Æde er allelags Korn, Brød, Insekter, Orme og Planter. Øst er en Lækkerhed for dem. Nelder og Hyldebiomster skal være en Gist for dem. Naar Hønen ligger, maae hanen holdes fra hende, han æder ellers Eggene og de spøde Kyllinger med. Hønen lægger derfor gjerne sine Æg i en Ufkrog, under Buske og fligt. Kyllingerne ere kielne og døe ofte. Man giver dem i de første Dage Gryn, Hvedebrod, hakkede Æg og Bygmeal opblædt med Viin, indtil de funne æde Bygkornene. De funne blive 20 til 25 Aar gamle.

Af de pralende Hjere giore Chineserne Bister, Hovedstads og deslige.

Hvide Paafugle, der manglde de prægtige Hjere da de ere hvide, dog har Halen et svagt Tegn til Djne.

Brogede Paafugle, hvide paa Hoved, Vinger og Bryst, mindre Spejle i Halestierene, ellers brogede som de almindelige.

Sorte Paafugle, fra Sumatra, skjont marmorerede med sort og askegraat, og Spejlene ligeledes sorte med graa Djne

regnes alle for Ufarter af den almindelige.

B. Den chinesiske : thibetste Paafugl. Noget mindre, har en lille Top, rødgraa Hjere og overalt paa hele Kroppen blaa Pletter med guldgule Ringe, der sidde dobbelte paa Halen. Benene have 2 Sporer.

C. Impeys Paafugl (saakaldet efter en engelsk Dame, som har bragt dem fra Ostindien) Halsen er guldgrøn med rødt Skær, grønne Vinger med blaa Skær, Bugen fort, Halen rød, men ikke lang.

§ 10. **Aar fugle** falder man adstillinge større og mindre Skovhøns, som ikke kunne holdes sammen; men maae fanges og skydes; alle have de en behagelig Smag, et syldigt Bryst og udmerke sig ved en nogen kornet Plet over Øjet, der hos nogle er besat med enkelte Hjere. De inddeltes i **Aarfugle**: **Uhrfugle**, **Agerhøns** og **Vagtler**. Til Uhrfuglene høre:

A. Tiuren.

Tiuren er næsten saa stor som en Falkunst Hane, har en afrundet Hale og laadne Hodder. Pletten over Øjet er farmosinred, Hoved, Hals og Ryg er mørkbrun med sorte og graa Pletter, sort Hale, Brystet blaagsamt. Hunnen er guul : brun : og sortfriber. Den opholder sig meest i de høje, nordlige og skovrige Lande i Europa, især i Nor:

ge, da den er Elster af Gran : og Fyrretæcts Knoppe ;
ellers øder deit alle Slags Vær og Insekter, Træknoppe,
Blade, og af Korn helst Hvede og Boghvede.

Da de ere meget agtpaagivende ville man sieden funne komme dem paa Skud nær ; naar de ikke i Parringstden, som begynder i Marts, selv gave sig til Priis for Jægerne. Rierligheden gør da Hanerne forblindede og dove i nogle Djebliske ; de rejse Halen, lade Vingerne hænge, oppusse Halsen og skogre, som man kalder det, eller give omtrent følgende Lyd fra sig : d s d t : d s d t — d s d e l : d s d e l — d s d e l : d s d e l : d s d e l r r r — glaf — hede : hede he — hede he — hede hede hej ! — Under den sidste Lyd ere de ganske usikkede til at see eller høre nogen Ting, og derfor maae Jægerne da passe skyde dem.

Denne Skogren er egentlig en Maade hvorpaa Hønen kalder Hønen til sig, og han sidder imidlertid gjerne paa en nogen Green. Hvor han stogrer eet Aar, stogrer han og et andet, og Hønen svarer ham med sit k o k : k o k, nærmest sig ham og derpaa skyver han ned til hende.

B. Uhrhøns. (Tydkernes Birkehøns) saa stor som en fuldkommen Hane eller Kapun, brune og sortblaa Hjere, laadne Been, sort Neb, en højros Hud over Øjet, Halen er hos Hønen Kloftet og gaaer ud i en Uinding til begge Sider; men Hønens ikke. Hønen er rustbrun med sorte Striber. De findes i nordlige og biergige Egne af Europa og Asien, nære sig af det samme som Liuren, men ere især meget for Birke : og Balsampoplens Knopper, Blad og Bark. Paa store Lyngheder findes de ofte, ventelig mest for de der voxende Værs Skyld. De stogre, som Liuren, helst i Dagningen; men Lyden er anderledes. I

det nordlige Sverig gives baade hvide og brogede
Uhrhøns.

C. Hjerpen. (Tydkernes Hessethøne) saa stor som en lille Høne, en højrodt Plet over Øjet. Hanens Kise: ber ere sorte med en hvid Indfatning, Ryggen er brun og graabroget, med nogle hvide Pletter, Bryset hvidt med rødbrunne Pletter. Beenene meget forte og halv besjerede. Den nærer sig som de forrige, men elster mest Hesselknop: pe. Den findes i største Mængde i Norge og Lapland.

D. Nyppen (Tydkernes Sneehøne) en højrodt nogen Plet over Øjet, Beenene saavel som Hodsaalen ere be: dækkede med Fjer, den er lit større end en Due, og findes i intallig Mængde saavel i de nordligere folde Lande, som og i Grønland, i Nordamerika og Siberien. Deres Kiser ere meget brede, udhulede og skarpantede, hvorved de om Vinteren kunne strabe Sneen tilfide, for at finde Hoden. Naturens Herre har ligesom anviist dem Plads i de Lande hvor Kulden forjager andet Vildt og baade ladet dem for: mere sig sterk og tillige ikke gjort dem saa folkesky; men lette at fange. De kunne uden Vanstelighed drives i Garn og man fanger i Norge, Sverig, Grønland og Amerika en utrolig Mængde af dem, hvorafs endeel bortsendes i hele Landet fulde. Om Sommeren ere de paa Nyg, Hals og Hoved brandgule med sorte hvide og brune Pletter. Mod Vinteren saae de derimod ganske hvide Fjere, der saa at sige ere dobbelte, da der ved hver Fjer er en Duunsier, og med denne varme Dragt udhoide de got den sickeste Kulde.

De nære sig som de forrige og man paastaaer Nyllin: gerne kunne gjores tamme. De bedste og sickeste kaldes i Norge Lieryper, de mindre Fieldryper og de ringeste Skar: ryper.

Skindene bruge Grønlænderne undertiden til Skørter og vende da Fjerene indad.

E. Den almindelige Agerhøne. Den nogene røde Hud sidder hos denne Sloegt under Øjet, Ryggen og Halsen er rustbrun og rødplettet, Bugen sin graafslammet. Hanen har desuden paa Bryset en brunplet, dannet som en Hestessko. De leve trolig parviis i alle tempererede Lande; men ikke i de meget kolde eller meget varme Lande. Hanen og Hønen beholde Kyllingerne hos sig til Vinter og da sees de flokleviis. Naar de flyve op, giøre de en stærk Allarm med Vingerne. De flyve tungt, men løbe overmaade hurtigt. De leve paa Markerne af Korn, Frø, Orme og Ju-sekter. De fanges om Efteraaret levende i Garn, da Fægeren skuler sig bag en Hest mens han trækker til dem, og da holdes de til ud paa Vinteren indelukte og føres med Korn. I strenge Vintre søger de ofte Byerne for Hødens Skyld. Næve, Ildere og Væseler og alle Slags Rovfugle dræbe mange.

F. Den røde Agerhøne, opholder sig i de varmere Lande især paa Bierge, er større end den graa, Neb og Hodder ere røde, Ryggen brun, Vingerne graa, Halsen er foran hvid med 2 langs løbende sorte Striber.

G. Frankolinien, findes i Spanien, Sicilien og Grækenland o. a. St. den har og rødt Neb og Hodder og udmærker sig især ved et smukt brandguist Baand om Halsen. Ellers er den guulrød og sortspraglet, paa Bryset hvidplettet.

I Afrika findes adskillige Slags Agerhøns og i Amerika Agerhøns med lange Haler, der sidde i Træerne om Matten.

H. Vagtler, ere endel mindre end Agerhøns ne, sortbrune, Brystet brungrult, Bugen smudshvid, Bins gesierene have rustarvede Overstriben. Vagten er ierne feed, men flyver dog meget hurtigt, dog ikke langt af Gangen, løber hurtig, og findes næsten overalt, dog ikke i Europaas de koldeste og nordligste Lande. Om Vinteren trækker den hersra til Afrika. Deres Kjød spises. De ere lette at fange og synde. Undertiden holdes de i mørke Burer for deres Sangs Skyld, som bestaaer i et gientaget Slag af Wik-ver-vik. Paa sine Steder i Italien lader man Vagtlerne slaaes med hinanden, hvortil de ere meget villige.

§ II. Du er. Endskønt Duerne have ingen anden Ligning med Hønseægten, end den, at de æde Korn og udlegge deres Unger i Husene, saa har man dog hensørt dem dertil. De burde egentligst staae først i Spurveslægten; thi baade made de deres Unger, der desuden fødes nøgne og ej kunde gaae efter Høden; de bygge og helst i Høden, og deres Viidhed og Lyst til at flyve giver dem heller ikke Vlads blandt Hønsearten. De leve parviis og Hannens Kjertegn og Kurren for Hunnen, har man gjort til Sindbillede paa Kierighed. Mange holde dem med endel Bekostning for Fornejelse og andre for Yngelens Skyld til at spise; men ofte flyve de fra deres Herre om Sommeren og bygge hellere i Kirkestaerne og andre høje Steder. Endel leve vilde i Skovene, og man mener de andre nedstamme fra dem. Man har mange Slags Duer. De almindeligste ere:

A. Skovduer, blaagraa, paa Halsen grønt og rodt Skicer; af disse mener man vore Huus; og Markduer ere Ulter.

B. H u u s : og M a r k d u e r med alle Slags Farver, som udskække Unger fra 4 til 8 Gange aarlig, hvoriblant M a a n e d s d u e r ofte lægge 10 til 12 R u l d Unger ud. Nog le af dem ere pyntede med en Krone; andre ere glathovede.

C. R i n g e l d u e r , noget større, mørkeblaa med en hvid Plet paa hver Side af Halsen, Bryset rodt.

D. T u r t e l d u e r , bekendte af deres flagende Lyd, om Hjnen en smal, langagtig nøgen Ring, eftre Varme og holdes gierne i Bure.

E. S k o g g e r d u e r , have en fort Halvring bag paa Halsen. Deres Stemme ligner mest Latter. De elste Varme.

F. T o m l i n g e r , med en nøgen Ring om Hjet, de faldes saa, fordi de i Flugten kan vende sig som en Bold, syve gesvindt, og undgaae ofte Robfuglene.

G. T r o m m e d u e r , med fierede Been og en trommende Stemme.

H. M æ s t k e r , med krusede Brystfjere, der ligner et K r o s s .

I. P a r y k d u e r , med hoje krumme, i Nakken opstaas ende Hjere, der hoje sig frem over Hovedet.

K. H o j s t i r t e d : P a a f u g l e d u e r . Med lang oprejst Hale, ligesom en Paahane eller brusende Kalkun.

L. K r o p d u e r , med en stor Kro, som de funne op: puste.

M. F o r d : e l l e r S p u r v d u e r , ikke større end Lerker; fra Amerika.

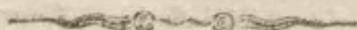
N. P o s t d u e r , afrettes i Persien og andre Steder i Asien til at bringe Breve i en Hast fra et Sted til et andet. Man bringer dem, for at vænne dem hertil, fra deres sædvanlige Hjem i den Tid de ruge til et fremmed Sted, bin:

der dem et Grev under Vingen og lader dem flyve ud, da de altid først søger hjem til Magen og Nedet de forlode. Formodentlig funde enhver Due afrettes dertil.

Endnu gives der i Asien, Afrika og Amerika, adskillige ej notsom bekendte Slags Duer, blant andre een, som kaldes Kronfugl eller Krondue, der skal nærme sig Raikunshanan i Sibirselse og findes i Asien. I Amerika finder man en utrolig Mængde vilde Duer paa Markerne. De trække og fra de kolde Lande til Afrikas sydlige Ryster. Asien antages ellers for deres første Fædreneland.

Duerne elste Nærenlighed, reent Vand, god Lugt og torre, lyse Opholdssteder. Duehusene kand man gisre dem behagelige ved at bestryge dem med Kamfer, eller ved at sammenælte en Dej af gammelt Væggeleer, Salt, Anis, Fennikel og Saltlage, som naar det er tort, lægges i Dueflaget, da de ere store Elstere af at pikke i Salt og Leer.

Af Duestarnet laver man en Lund, der er herlig til Linnedblegning, det bruges og til at giøre den falske Champagnevin brusende og Kunden blande Bagerne paa sine Steeder i Hvedebrodet. Ellers er Duestarnet især tienligt til Cobaksplantning og paa kolde Jorder; men for tykt maae det ej bruges, da det er meget heedt.

Fierde Kapitel

Om Strandfuglene, med høje nogene
Been, som vel gaae i Vand, men svomme ikke.
De fleste udmaerke sig ved lange Neb; nogle ha-
ve dem sorte. Nebbene ere tykke eller tynde, efter
den Maade de nære sig paa. De, hvis Fode er
Krybbyr og Fjæl, have et tykt og stærkt Neb;
de tyndnebbede leve af Insekter og Orme.

Hertil høre, med stærkt og langt Neb:

Storken, en nofsom bekjendt Fugl, der byg-
ger sit Nede paa Huse, Taarne, Skorstene og Treer. Den
kommer om Føraaret (ielden efter den 25 Marts,) til
Europa, lægger fra 2 til 5 Unger ud og trækker bort før den
25 August, til Afrika og Egypten. Almindelig er Stor-
ken hvid med sort Hale og Vingefjere, en sort nogen Ring
om Øjnene, Neb og Hodder sterk røde, paa de unge sorte.
Paa Brystet har den lange smalle Fiere. Dog gives der og
nogle sorte Storke. (I Jylland har man saaledes seet
dem bygge lavt i Skovene) de ligner forresten de hvide og
ere tiendelige ved den alle Storke seregne Knebren. Dog
ere de noget lavere. Deres Bryst er hvidt, og indtil det
3die Åar er Fjerene paa Hoved og Hals brune, Nebbet og
Hodderne skidengronne. I Polen, Rusland og Siberien
findes de fleste sorte Storke.

Storken lever parviis, Hannen kommer altid 8 til 14
Dage før om Føraaret end Hunnen, og istrandsætter da sit
Nede. Hunnens Utrostkab har man seet ham straffe med
Døden. Storkene leve af Friser, Fjærbeen, Snoge,

Hugormeog andre Slanger, Muldvarpe, Krebs, og i Mans gel af andet fisker den — Alal, Uborre, Skaller andre Smaas fiske og Fiskeleeg, den tager og Skarnbasser, Smaafugle, Kyllinger, Ellinger o. sl. Skruptudser rører den ikke. Tens ordentlige Tilbagekomst om Foraaret, Nytten den gør ved at ødelægge Friser og Krybdyr, forenet med dens alvorlige Gang og smukke Skabning, gør at man anseer den for en hellig Fugl, eller dog for en stor Lykke, at have den til Huse. I Liggetiden sieler den ofte Garn, Lintøj, Kniplinger og sligt for at udføre Nedet med.

I Norge findes ingen Storke, dog funne de gjerne kaale at blive her til Lands Vinteren over; de holdes og tamme for Hornjelsens Skyld; men om Vinteren møtter man dem vanstelig. Ungerne pleje de meget omhyggelig. En af de gamle bliver altid ved Nedet og den anden bringer dem Høde. Storken mader Ungerne ved at trykke en anseelig Deel Friser op til dem af sin Kro; men Hugorme, Muldvarpe og større Ting, bringer den dem gierne levede i Nebbet. De giftige Orme anfalde de dog med en vis Forsigtighed, og betage dem først Ennen til at bide. Storkens Rød er spiseligt.

§ 2. **H**ejren, noget større i kroppen, end Storken; men ej slet saa højbenet. Hunene sidde tet ved Nebets Nod, der giver den et tosset Udsende. Hejren er sortagtig paa Hovedet, blaa raa paa Ryggen, hvid paa Brystet med langagtige sorte Plætter, sort paa Vingerne og i Nakken har den en nedhængende sort Top, som er længst paa Hannen. Man har:

A. Den graa Hejre.

Den graa Hejre findes næsten overalt, bygger i høje Træer, nær ved Søer og Floder, og nærer sig fornemmelig af Fiske, som den gaaer ud i Vandet og fansger Morgen og Aften. Man vaastaaer, at den ingen Image har med dette Fiskeri, da Fiskene selv sage hen til den og anide sig op paa dens Been; hvorfør og Fiskerne, naar de funne faae en Hejre, bruge baade Benene og Fit-

tet til at lokke Fiskene med. Man mener det er de fine Haar paa Hejrens Been, der give i Bandet et Skin fra sig som smaa Orme, der give Smaafiskene denne Lyst at komme til den.

B. Den hvide Hejre, mindre i Kroppen, med hvide Hjere. Fra Persien.

C. Solhejren med solvhvide, lange og fine Hjere, der hænge fra Tuppen ned paa Ryggen.

D. Nørdrummen, omtrent saa stor som den graa Hejre, Hjerene paa Halsen ere længere, dens Farve er rustguul med sorte Pletter. Den opholder sig i Moradser og de med Nør begroede Steder, lever af Friser, Fiske og Vandinfekter og er især bekjendt af den stærke brummende Lyd, den giver fra sig, ved at stikke Nebbet under Vingen; det kand høres en halv Mil bort, og lyder omtrent som: J: prumb:h u: h u. Den bygger sit Nede paa Tur i Moseerne og er vanskelig at træffe, da den er en magelig Fugl, der gierne kand blive hele Dagen paa eet Sted. Hvenemmer den nogen Fare, løner den sig op til Nørene og holder Nebbet lige i Vejret, eller og den lægger sig plat ned, stikker Nebbet opad og farer lige i Øjnene paa dem, der vil nærme sig den. Nørdrummens Hoved er sort, den har og nogle længere Hjer i Nakken; men ej saa stor en Dust, som de andre Hejrer. Den findes i Europa, Asien og Afrika. Den lille Nørdrum er kun halv saa stor, 14 Tommer lang.

E. Mathejren, har kortere Hals og større Krop. Den er graabrun, hvid under Bugen og i Nakken 3 lange Hjere.

Man ansører endnu flere Hejrer, saasom: den brøgede og Purpurhejren, der opholde sig i de andre Verdensdele og ej nojagtig ere beskrevne.

Hejrens Hjerdust bruges af Tyrkerne paa deres Turbaner.

D. Krontranen o: den kapfe Trane

findes i Afrika. Den har paa hovedet en Krone af rødgule og blaahvide børsteagtige Haar, nogle blegrøde Kinder, et Par røde Lapper under Struben, som Skægget paa Hannerne. Nebbet er blaagraat og fort. Blaagran og forblændet er Kroppen, Bugen fort, Vingesierene hvidagtige. Negerne holde denne Fugl meget hellig og dræbe den ikke; men ansee den for et Himlens Sendebud og falde

den: *Getiſſens Hornblæſer.* (Møgle Naturkyndige kalde den *Paaſugle*: *Hejren*.)

I Amerika og Øſtindien findes nogle andre Arter Tra-
ner, der kuns i Fjerenes Farver ere forſtejlige fra de al-
mindelige.

§ 4. *Zabiruen* o: den brasilianske Stork,
en amerikansk Fugl, stæbt som Tranen; men ſørere i Krop-
pen, Nebbet er fort, langt, stærkt og frummet lit op med
Enden. Hoved og Hals har en nogen Hud, der er aftegraa;
den er hvid med sorte Fjer i Vinge og Hale, Benene ere sor-
te og kuns 8 Tommer høje. Den opholder ſig ved første Sæ-
er og øder Fisſe. En Art har man af den, med alemlange
Been og rødt Neb. Findes i Brasilien og kaldes *Zahru*.

§ 5. *Ibis* o: den hvide *Ibis*, lig-
ner meget Storken i Skabning; den er noget mindre, Neb-
bet er som Storkens, men ſom afhugget i Enden og noget
bøjet. Hovedet nøgent, Fjerfarven er ſom Storkens, und-
tagen, at den er mere ſmudshvid med rødagtigt Stjer, un-
der Vingerne har den nogle mørke og lyserøde Pletter. Den
har egentlig hjemme i Ægypten og lever der af Slanger og
Krybdyr, ſom den dog ej fluger hele ſom Storken; men river
Kødet fra Benene. Saasnart Nilens Oversvømmelse er
forbi og Vandet falder, kommer Ibisserne fra Æthiopien og
fortære den Mængde af Slanger, ſom findes i Mudderet,
og for denne Ejendom holdte de gamle Ægyptere den hellig,
balsamerede den naar den døde, og afbildede den ofte paa de-
res Billedſkrift o: *Hjeroglyfer*.

I Amerika har man nogle Arter af denne Slægt, ſaa:
ſom: B. Den sorte *Ibis*, er fort. C. *Guara*, med
ſorte Vinger, men forrenen højred. D. *Skovpelikanen*

med et langt, krummet Neb og en Rose under Halsen, der næsten er usænlig. Hovedet nogent og blaasort, Halsen graa, Kroppen hvid, Vinger og Hale sortgrønne. Den er næsten saa stor som en Gaas; bygger i Træer, nærer sig baade af Urter og Frugtier; men dog helst af Fisk og Vandinfekter, som den, naar Negntiden er forbi, kommer for at opsamle. E. Den se gelne bbede Tantalus, ikke halv saa stor, Nebbet meget krumt, paa Ryggen grøn, med Skjær af Guld- og Kobberfarve, Hovedet brunt med brede hvide Striber, Bugen brungraa.

Følgende have et fort og tykt Neb.

§ 6. Flamingo, en smuk Fugl, der især er kjendelig af dens rosenrøde Hjere. Dens Hoved ligner Gaasens, Nebbet er sterk, krumt, fort og indvendig tagget, ligesom Tænder. Halsen er 21 Tommer lang, Benene ligesaa og Kroppen ligner Gaasens af Størrelsel. Hjerene ere hvide med røde Skjær, Vinges Slagfhjere sorte; men de øvrige Vinges og Ryghjere have en sterk rosenrød Farve. Neb og Been ere røde. Den har fuldkommen Svammehud, nærer sig af Muslinger, Snegle, Infekter og Fiskeleeg. Sit Nede bygger den af Leer i Vandet og sidder strævs over det og lader de lange Been hænge ned ved hver Side. Den findes hyppig i Sardinien, Afrika og paa Amerikas Øer. Sieldnere i de sydlige Lande af Europa, i de nordlige ikke.

§ 7. Horndrageren: den brasilianske Trane, en stor Fugl fra Sydamerika, med et to Tommer langt tyndt Horn i Vandet, lange Been og Tæer. Kroppen er større end Svanens. For paa hver Vinges mellemste Led sidde to skarpe Sporer. Den er sortgraa og hvid sprags-

let, lever af Krybbyr, striger høslig. Risdet holdes for en Lekkerhed.

§ 8. **T r o m p e t f u g l e n**, saa kaldet, fordi den giver en besynderlig Lyd fra sig. Den opholder sig i Sydamerika paa Bjerge og i Skove; men kan let tæmmes og blive meget kjelen.

§ 9. **S l a n g e ø d e r e n**, fra Afrika og de asiatiske Øer, den har et Ørneneb (hovorfor og nogle have kalt det den Slangefalken) forresten har den Strandfuglens Been, Gaasens Størrelse, en fort Hals, Ryg og Vinjer bløgraa, forresten hvidguul. Den er desuden kendetegnet ved at ha 12 lange Fjere, som fra Nakken hænge ned over Halsen paa begge Sider, og da man kand skrive med dem, har man og kaldt den **S e k r e t ø r s f u g l e n**. Denne fugl lever af Slanger, som den med Vingespidser kaster nogle Gange højt i Været, før den æder dem. Naar Slangen ved denne Lustrejse er fortumlet, træder den øste paa den og øder den. Man har hos de fangne mærket, at de heller aldrig øde andre Ting, førend de først have kastet dem i Været og trampet derpaa.

§ 10. **S k e e f u g l e n**, fra Sydamerika, Nebbet seer ud som to hule, mod hinanden lagte Skeer. Nærer sig af Fiske og Skaldyr.

§ 11. **S k u f f e l n e b b e n**, Norges Skalnæb, Lydkernes Skegaaas, er en fugl af Hejrens Skabning, med et 7 Tommer lanat guult Nebb, der i Enden har en rund Skive og ligner Klemmerne af en Idtang. Disse runde Enden ere slade og ej hule, paa den øverste Flade sidder en spids nedgaaende Hag. Nebbet selv er ikke

meget haardt, men snarere noget bjæligt, som stift Læder. Under Struben er Fuglen nægen og sort, i Nakken har den en Hjerdusæt som Hærerne og bærer Halsen frem som en Svane. Skuffelnebbene leve af Krybdyr, Vandinfekter og sunca Fiske, bygge i Træer og opholde sig i moradlige Egne af det nordlige og vestlige Europa. De findes blant andet paa Hærerne og i Sverig. Man har:

A. Den hvide Skuffelneb, med snehvide Fjere og et rødgult Halsbaand.

B. Den røde Skuffelneb, med højrsde Fjere i Halen og brune Vingesfjere, ellers hvid, den findes i Amerika.

C. Overg Skuffelen, kun saa stor som en Spurv, med ligedant Neb som de forrige, og fra Amerika.

Et tyndt, rundt og svagt Neb have:

§ 12. Klyden, kjendelig nok af sit opad krummede, 3 Tommer lange og tynde Neb. Den er af Størrelse som Biben, hvid og sortspraglet; men mere højbenet og rank. Den har halv Svimmehud, findes overalt i Europa, dog seldent her i Landet. Nærer sig af Infekter, Drue, Myg og Græshopper, som den med Nebbet piller ud af Dyndet.

§ 13. Regnpihere, udmerke sig derved, at de mangl Bagtaaen. De leve meest af Regnorme, som de lække frem, ved at stamppe i Jorden.

Til denne Slægt regnes:

A. Brokfuglen, paa jydst: Leylen, en overalt bekjendt Fugl med et rundt og sort Neb, temmelig høje Been; den har en skrætende Stemme. Den er hvid-gul og sortpletet paa Brystet, forresten sortgraa med gul-

Ie Prifker. Af Storrelse som en Due-Unge. Den løber meget hurtig og er bange for Mennesker. Hunde, især de hvide, søger den gjerne. Man seer dem stokkes i Tusindstal om Efteraaret. Den trækker fra os om Efteraaret; men kommer igjen tilig om Foraaret. Man finder dem i alle Verdensdele og spiser dem gjerne.

B. Præstekraben: Sandronnen, en lille Strandfugl, $7\frac{1}{2}$ Tomme lang, Kroppen graa, Bugen hvid, rødgult men i Enden sort Neb, brandgule Been. Paa sit mørkegraa Hoved har den en hvid Stribe; Den har om Halsen en hvid og neden for en sort Ring. Den opholder sig paa stenede Strandbredde og slaaer Halsen op og ned.

C. Strandboen: Nylen, noget større end en Lerke; Ryggen graa og sortslammet; har næsten ingen Hale. Bugen hvid, de findes ved Strandbredde, i smaa Flokke, og synge om Foraars: Næsterne ry:ry:ry:ry.

D. Pomerants fuglen; noget større end en Lerke, graagual paa Ryggen, Bryset brandgult, en hvid Streng over Øjet. De opholde sig gjerne paa stenede Algre og kunne let skydes, da de sætte sig strax igien, naar man har skudt efter dem. De komme her til Danmark mit i Maj og mit i August, opholde sig i 14 Dage, og findes ikke siden. De ere da overmaade fede og velsmagende.

E. Stytegiøgeren, saakaldet af sine lange tynnde Been. Den er hvid med sort Nakke og Vinger.

H 14. Strandlsbere. Have vel 4 Tær; men den bageste har kun eet Led, der sidder saaledes, at Fuglen ikke kan naae Jordens med den, naar den gaaer. Dog mangler nogle den ganste. Hertil høre:

A. Viben, en overalt bekjendt Fugl, den er lavbenet, nok saa stor som en Due, med en gron Hjerduft i Nak-

ken, som den fand rejse i Væjret. Med sort, graat, grønt og rødt praler dens Hjere paa Ryggen og Vingerne, sovan paa Halsen, paa Brystet og Bugen er den hvid. Den flyver meget snildt og striger: Kivit. Nørmer noget sig dens Nedre, som den gierne har paa Tuer i Moser, da flagrer den dem lige over Hovedet og forfølger dem langt bort med sit Strig. Vibæggene ansee mange for en lekket Net.

B. Bruushanen.

Hanen er fiendelig af sin lange Hjerkrave paa Halsen, som den bruser op, naar den flaaes, og det gisr den altid, naar den træffer en anden Bruushane. De flaaes uophørlig til de tabende flygte. Paa Hovedet har den rode Borster. Hanernes Farve er ubestemt, det er den eneste Fugl, næst Høns og Duer, der er saa foranderlig i Farven. Saas ledes er Kraven paa nogle guul, paa andre sort, og atter paa andre hvid eller broget. Bruushønerne mangler denne Krave. Kraven misse de om Høsten og saae den igjen om Foraaret. De findes overalt i Europa, endog i de koldreste Lande; men trække dog fra disse bort i September og komme igjen i April eller Maj.

Da baade Bruushøns og Viber leve af Drme, Snegle og Insekter, saa lader man dem undertiden gaae i inde-
lukte Haver, for at fange fligt; men stækker da Vingen paa
dem.

C. Horsegummieren, kaldes og Horsegis og
i Norge Skoddefoss. Brungraa med mørke Pletter,
af Størrelse som den forrige, opholder sig paa Moser og
Enge og lader om Astenen og i taaget Væjr, i det den
flyver, høre en halv leende og halv brægende Stemme. Den
er ellers fiendelig af sine svgronne Been og Fodder.

§ 15. Snepper. De have en længere Bagtaa
end de forrige, som de kunne fistte sig paa, naar de gaae,
og fort Hale. De opholde sig i sumpige Smaastove og
Moser, og nære sig fornemmelig af Drme, som de med
deres spidse Neb trække op af Jorden. Deres Kisæd agtes
meget. De findes i alle Verdensdele og forlade de koldeste
nordlige Lande om Vinteren og trække til de sydlige eller
og til Afrika. Her af mærkes:

A. Skovsnuppen: Holtssnuppen, næsten af
en Algerhones Størrelse, brun: sort og hvid: spraglet paa
Hæggen, hvid under Bugen, et sort Baand om Hovedet,
fort Hale. De flyve tungt og lavt og kunne set skydes.
Her i Danmark findes de kun en 2 a 3 Uger om For: og Ef:
teraaret. Deres urensede Indvolde lade mange stege med
Fuglen og holde det for en behagelig Ret.

B. Bekka sinen, halv saa stor, gaulbrun og sort:
pletter, Bryset lyst og brunpletter, 4 mørkebrune langst:
lobende Striber paa Hovedet. Den flyver meget højt,
findes i Moser.

Man har af denne Art flere Bekkasiner, som kaldes en:
kelte og dobbelte.

C. Dyndsnæppen, brungraa med røde og sorte Pletter.

D. Rødbenen, saakalvet af sine højrode lange Been, graa og brun spraglet,ugen hvid og sortplettet, den er en næsviis Fugl, som flyver temmelig lavt og striger sit ty: ty t.

E. Neg nispoven, udmarker sig ved sin Størrelse og sit lange i Enden krummede Neb. Den er lit over 1 Allen lang, næsten 2 Allen mell. Vingerne, højbenet, Ryggen lysbrun med graa og sorte Pletter, blegbrun paa Brystet med sorte og langagtige Pletter. Den har halv Svommehud, Nebbet er 5 Tommer langt, og krummer mod Enden nedad. Her til Lands findes de i Midsommerstiden, og opholde sig gjerne paa Engene; de flyve flere i Følge og mens de flyve, flogte de temmelig højt; de ere vanstelige at flyde, da de flyve højt og tage sig i Agt; men de ere meget fedt og velmagende.

F. Den lille Spove, 15 Tommer lang, mørkegraa og brunpletet, hvid paa Brystet med fine brune Striber. Eder og gjerne Blaabær.

G. Den røde Spove, fra Sydamerika, rød med sorte Vinger.

et sammentrykt Neb have:

§ 16. Strandskuren ☿: Strandskaden, mangler Bagtaaen, Nebbet blodrødt, $3\frac{1}{2}$ Tomme langt, dannet som en Kile, Fodderne smudsrsde, den er sort og hvidspraglet, lit større end en Krage, mere højbenet og lever af Østers og andre Skaldyr, den opholder sig derfor ved Strandbreddene og Havkysterne. Baade Færerne og Jylland har dem. I Danmark ere de ikke.

§ 17. Snarrer, udmærke sig ved et skarpt, spidst og skærpst Neb, et stadttryft Legeme, fort Hale, lille Hoved og lange Tær, de nære sig af Fro, Orme og Insekter og løbe meget hurtigt.

De bekendeste Snarrer ere:

A. Skovsnarren, næst Aferrige, 10 Tommer lang, brun med sorte Pletter, Bugen graa, Vingefjerene brunrøde; om Aftenen sidde de paa Agerne i Græsset og skrige giennemtrængende deres Krep: Krep. De findes i alle Verdensdele og smage godt. Urigtig kaldes den Bagtelkonge. Den burde hedde Landsnarre.

B. Den store Vandsnarre, lidt mindre, Farven omtrent som den forrige. Den opholder sig ved Vandbredde og skriger, Krip: Krip, bærer sin Hale temmelig højt og udslagen.

C. Den lille Vandsnarre, lysbrun, Vingen sort og hvidstribet med hvide Prækker, Neb og Fodder ere grønagtige.

Endnu haves andre Slags brogede Snarrer.

§ 18. Blisfuglene: Vandhønsene, ligner Snarrerne i Skabning; men de have desuden paa Panden en nægen Plet, der om Foraaret er rød. De fleste af dem have en utuntget Svommehud og et fort hvelvet Neb. Man har:

A. Vandhønen, med grønne Been. Paa Hovedet og Struben sort, Nakken og Halsen aslegraa, Bryst og Bug noget mørkere graa, Ryg og Vinger glindsende brune, Benene olivengrønne. Den bærer Halsen højt, naar den gaaer. Den er en meget frygtsom Fugl, søger Vandet om Aftenen og er om Dagen meest skjult; svømmer og

dukker got under. Den kand dog tæmmes og blive meget hjelen. Den opholder sig ikke almindelig i de nordlige Lande.

B. Den sorte Vandhøne, omrent af en Hones Størrelse, paa Ryggen sortblaa, Bryst og Bug mørkgraa, Fodderne sortgronne. Den er doven baade til at flyve, svomme og dukke. Den striger: Gy:gy! findes meest i det sydlige Europa, Asien og Amerika. En Afart af denne kaldes: den sorteste Vandhøne, og i Frankrig Hadvjevelen. Man har andre, der kaldes brune, pletsede og guulbenede.

C. Sultanshønen, findes allene i Afrika, Ost: og Vestindien, er af en Hanes Størrelse og præser med prægtige Hjere, der paa Halsen ere graa, paa Brystet siolette; Neb og Fodder ere rode. Den er forthalset og maae derfor med Fodderne bringe sit Væde til Nebbet. Den skal og dyppet i Vandet før den øder det. De Gamle holdte den som en rar Huusugl.

§ 19. Sporevingerne, ere udenlandske og i Europa fremmede fugle, der nu meest findes i Amerika. De have til Merke to Kændlapper i Vandet og to under Struben, en Spore eller skarp Pig for paa hver Binne og meget lange Tæer, der næsten gjøre dem usikkede til at gaae. Af deres lange Negl paa Bagtaaen kalde de Franske dem Kirurger. De ere fromme fugle, der kand bruges til at vogte Høns. De nære sig af Planter, have lang Hals og høje Been, omrent i Kroppen af en Hones Størrelse. De ere fortagtige med siolet Skjær. Man tjender 5 Uarter, hvoraf den største er 3 Quartier høj.

Femte Kapitel

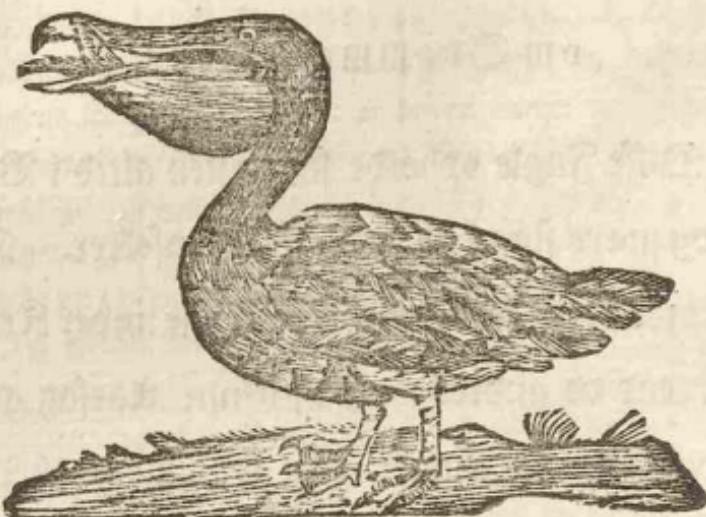
om Svømmefuglene.

Disse Fugle opholde sig næsten altid i Vandet og nære sig af Fiske og Vandinselte. De res forte Been sidde længere tilbage under Kroppen, end de andres, og af denne Alarsag gaae de voklende og tungt; men svømme desbedre. De have og flere Fjer og Duun, end andre Fugle og mere fittede Fjere, der flyde Vandet. De res Kiendemerke er: et afslumpet med en seig Hud overflædt Neb, der mestendeels paa Siden har Tagger eller Tænder og foran en lille Hag, og endelig en Svømmehud mellem Tæerne, med hvilken de roe sig hurtig frem i Vandet.

Til Svømmefuglene med Svømmehud mellem alle fire Tæer høre:

§ 1. Pelikanerne, med alle fire Tæerne forenede med Svømmehud, og et nøgent Sted ved Nebets Nod. De flyve oste op i Træer. Hertil høre:

A. Pelikanen

er i Kroppen den største Svømmesugl, noget større end en Svane; men ligner mest Gaasen i Skabning. Den er sieselig af sit 15 til 18 Tommer lange ovenpaa $1\frac{1}{2}$ Tomme brede og slade Neb med en krum Hag i Enden. Overnebbet har ingen Tænder; men skarpe Kanter og passer i Undernebbet, som ligner en Kende; men mest kiendelig er den af een under Nebbet hængende Pose, der kand rumme 10 Potter Vand, og hvori fuglen samler i den nederste Afdeling Vand og i den øverste Fode. Den flyver meget godt og har store Vinger, og opholder sig almindelig ikke paa Vandet længere, end den fister; thi sine Unger har den paa Landet. Naar den da lukker sit store Neb op og med Brystet trækker Fissene ud af Posen, seer det i en Hast ud, som om den gav dem Foden af sit Bryst, og dette gav Anledning til, at man i forrige Tider paastod, at Pelikanen hakdede Hul paa sit Bryst og lod sine Unger æde deraf. Naar denne Pose er tom, hænger den i Nynker ned under Nebbet, den er graa og de udstaaende Nynker guulrøde,

der og har givet Anledning til at ansee den for blodig. Ves-
likanernes Hjere ere ellers hvide og rødlige. Nebbet er bleg-
rødt med en guul Hag, Hodderne blygraa. Den opholder
sig meest i de varme Lande, og i Europa kuns i de sydlige
Lande.

De kunne holdes tamme og afrettes til at hente Fiske.

B. Skarven ♂: Kulpelikanen, kulsort af Farve, med
grønt Skjær, sinalhalset med et 3 Tomme langt, lige og
mod Enden spidst Neb, der har en lang trum Hage. Tun-
gen er paa denne og folgende Arter meget lidet og næsten
ufindelig. De behove den ej heller, da de nedsluge Fiske-
ne hele. Den nogle Hud ved Nebbet er guul, paa nogle
rød. Deres Ricebepose er ej saa stor, som Pelikanens; men
dog ere de ypperlige Fiskere, og baade i Kina og Engeland
holder man dem tamme og roer ud paa Vandet med en heel
Deel Skarver paa Baaden og lader dem da dukke under og
hente Fiskene af Bunden. Man har i Horvejen lagt dem en
Jernring om Halsen, der hindrer dem i selv at sluge Fi-
skene. For UImagen faae de da deres Deel af de fangede
Fiske. I Norge, paa Island og i Siberien, har man
mange Skarver; her ere de ubekendte. Deres Kjod er
trænnet, og Eggene skal ikke kunne haardkoges; men bli-
ve flydende. Skarven falde nogle Strandavn.

Man har og en mindre Skarv, noget større end en And,
Sletbæk faldet, og endnu een, faldet Topskarven, af
en Top den har paa Hovedet. Farven er som den forriges.

C. Fregat fuglen, saa faldet, for dens hurtige Fart
i Luften. Den er ikke meget større end en Høne; men Vin-
gerne ere meget store og kunne udgiøre 7 Alen, naar de er
re udspændte. Nebbet er over 6 Tommer langt og meget
froget i Enden, med Alderen saaer den Skæglappe, som

Konsene. Hannen er overalt fort, men Hunnen har hvid Bug. De opholde sig kuns paa Derne i de varme Lande og fiske ej saameget selv, som de stikke fra de andre Pelikanarter hvad de have fanget.

D. Hav sulen a: Hollændernes Jan von Gent, af en fuldkommen Gaases Størrelse, hvid med sorte Slags fiere, med et lige spidst Neb, der i Enden har en lille Krog. Om Hovedet har den en blaa nogen Hud. Den findes ved Hovbreddene, og da den baade let slaaes ihiel paa Vandet, naar den har forædt sig i Fiske, og ofte lader Pelikanen og Fregatten afbanke sig sin Gangst, kalder man den og **Døsselfuglen.**

§ 2. Straarumper b: **Tropifikfugle.** Disse fugle opholde sig imellein begge Vendesirklerne. Deres Neb er dannet som en Kniv, lige og spidst. Man kiender to Slags af dem, nemlig :

A. Den flyvende Straarumpe, noget større end en Due, snehvid med graa og sorte Overstriber paa Nyggen, kiendelig nok af 2 lange smalle Tjer i Halen, der næsten ere ligesaalange, som fuglen selv og som har givet Anledning til Navnet: **Straarumpe.**

B. Den svimmende Tropifikfugl, mangler ikke disse lange Tjere, brun med Purpur: Skjær, Underlivet hvidt. Den er saa stor som en Gaas, flyver ikke gierne, da den har forte Vinger; men den spænder Vingerne ud som Sejl og lader Binden føre sig.

§ 3. Slangefuglen, saaledes kaldet af sin smalle Hals, som den bærer krum. Den er noget større end en And, har paa Hovedet graagule Dunn, et spidst i En-

den hvide Neb, Kroppen glindsende sort, Bugen hvid — den
dykker got. (Findes kun i de varme Lande.)

En frit siddende, eller og ingen Bagtaa,
Nebbet uden Tagger og meget lange
Vinger, have:

§ 4. Albatrossen, skal endnu være større,
end Pelikanen, et stærkt og skarpt Neb, med en stor Krog
i Enden. Bagtaaen mangler den. Det er en stor Slug:
hals efter Fiske. De udspendte Vinger holde fra 5 til 7
Arlen. Den flyver og øste nogle hundrede Mile fra Land,
hører egentlig hjemme i de sydlige Lande; men findes dog
og i de meget nordlige Habe, hvor den kommer for at fange
Lax — og andre Fiske. De Søfarende kaldte den, det
kaptælle Faar.

§ 5. Stormfuglene, have isteden for Bag:
taa en Negl paa Hælen, deres Neb er i Enden kroget;
men baade Krogen og hele Nebbet seer ud som det var sam:
mensat af adskilige Stykker. Ved deres lave og hurtige
Flugt synes de at løbe ovenpaa Vandet. Naar de i Has:
vet søger Skibene i Flokketal, er det sikkert Tegn til Storm.
De opholde sig baade i Nord og - Sydhavet, meget langt
fra Land. De mørkeligste af de mange Slags Stormfug:
le, ere:

A. Sørrøn Peder, saakaldet i Norge, hvor der
gives mange af dem. Navnet Sørrøn betyder den
Storm af Sydost, som den bebuder naar man seer den, og
Peder, at den gaaer paa Vandet som Apostelen Peder.
Det er den mindste Svømmefugl, af Storrelse som en Sva:
le, sort med hvid Hale. Den er formodentlig Sydhavets
kaptælle Stormfugl.

B. Havhesten, 16 Tommer lang, graa, træffes overalt i de store Høve endog i Spitsbergen, Grønland og i Landene ved Nordpolen. Det er en seiglivet og nærig Fugl, der ofte af Hvalfangerne faaer Prygl, fordi den vil æde af Hvalfiskespillet. Denne Lyst efter Hvalens Hadsler gior, at den har meget Tran i sig. Paa Færerne og Grønland benytter man sig paa en artig Maade af dette Tran; man trækker en Væge heel igennem en død Stormfugl, tænder den an og bruger det istedet for Lys. Grønlenderne spise og dens trannede Riss, og luge Bidtet af den til Brug i Husholdningen.

§ 6. Saxnebben: Vandfløreren, en amerikansk Fugl, dens Overneb er kortere end Undennebbet, dannet som en huul stende med skarpe Kanter. Undennebbet er sladt og skarpkantet og falder i Overnebbet som en Goldekniv i sit Skast.

§ 7. Terne, lit mindre end Duer, have et lige, spidst og tyndt Neb, halv Svamphud, en snild Flugt, som ligner Svalens; de strige giennemtrængende, holde sig sammen i Flokke og findes næsten overalt; paa Småholmene i Vandet lægge de deres Egg, som man paa sine Steder tager fra dem, da de smage got. Deres Riss er spiseligt. De forsvarer ellers hverandre og flyve i Hovedet af dem, som nærme sig deres Neder. De bekiendteste ere:

A. Søsvallen: Hætteternen, saa faldet af sit sorte Baghoved. Vandten, Struben og Underlivet hvidt, paa Ryggen lysgraa. Dens Hale er klostet.

B. Blaaternen; mere blaagraa.

C. Den dumme Terne, saa faldet, fordi den lader sig tage med Hænder. Findes paa Amerikas ubebede Øer,

Nogle andre Terner ere brogede.

§ 8. M a a g e r o: Strandmaager. De ere frugtsomme fugle, som flyve got, strige altid og opholde sig Flotkevis ved Strandbredder, hvor de leve af Fiske, Aladsler o. s. Deres Vinger ere meget lange. Mod uroligt Vær søge de Landet. De svømme ikke meget, men flyve hurtigt hen med Vandfladen. De findes især ved Kysterne af de nordlige Have, ogsaa ved Sydhavet og det ofte i Tusendtal samlede. De staar hinanden bi, som Ternerne, og naar man dræber een af dem og kaster den op igien, forsamle de andre sig om den dode. De store Fisk de sange, slæbe de paa Land og hakke allersort Leveren ud. Deres meget lange Vinger gisr, at de synes større, end de virkelig ere. De have mange og gode Hjere, Riodet er ikke meget got; men dog spiseligt. Men Eggene ere gode. Man beskriver mange Slags Maager; men da de i de første Aar ofte skifte Farve, anføres her de kiendeligste, nemlig:

A. Svartbagen, større end en Gaas, hvid overalt undtagen Ryg og Vinger, der ere fulsorte. Den findes overalt ved de nordlige Have; af dens samlede Egg gisre Indbyggerne sig mange Jordede, da de samles i Mængde. En Sand: De i Holland ved Texelsloden, har især saa mange af dem, at man har i Forpagtning af den faaet nogle tusende Rigsdaler. I Gronland og Kamtschatka brugerman deres Skind til Klæder. Fuglen selv hænger man op ved Benene, stikker et Hul i Riodet, hvorfaf da udskyder dens Fidt, som man giemmer i Blærer, enten til Brug istedt for Smør, eller og til at brænde i Lampen.

B. Den graa Maage, findes og ved første Øer. Den er større end en And, snehvid, men paa Ryggen lys blaaagraa.

C. Sildemaag en ø den brune Maage. Ryg og Vin-
ger graabrunne, Bugen hvid. Opholder sig i de nordlige Have.
D. Snyltemaagen ɔ: Struntjægeren, sort paa
Hoved, mørkebrun paa Ryggen, Bugen hvid, et askegraa
Baand om Hassen, 2 Hjere i Halen, længere end de forrige. Den
har en egen Maade at leve paa; thi den fisker intet selv; men
forsøger og frarøver de andre Maager, hvad de have fanget.

Fristaaende Bagtaa, et bredt og tagget Neb,
middelmaadige Vinger, have:

§ 8. Wender, under Navnet And indbefatte
Naturforsterne baade Swaner, Gæs og Wender. Af denne
fairige fugleslægt habe Menneskene gjort mange tamme,
og de vilde maae i de ufrugtbare eller kolde nordlige Lande,
skaffe mange Folk Fodden. Deres Neb er bredt, noget
hvelvet, i Enden afrundet, i Nebbet sidde en Rad smaa Bla-
der, som Lænder. Tungen er bred, rund i Enden; men paa
Siderne som sryndset, her til høre:

A. En Svane.

Svansen, er en overalt i Europa besiedt stjøn

Fugl, der opholder sig ved Floder og Søer. Dens Skabning ligner mest Gaasens. Den har imellem Nebbet og Hjælene en trekantet sort nægen Plet og ved Noden af Nebbet en lille Knude, der hos nogle er sort og hos andre gule. Dens Neb er mest sort, paa nogle er det mørkersdt, Fodderne ligesaa. Man har, for at adskille dem, kalder den sortnebbede den syngende og den rødnæbbede den summe Svane. Naar Svansen er udvojet, ere alle dens Fjere snehvide og man kalder den da og Kronsvanen. De unge have flest graa Fjere. Svansen svømmer med krum Hals og halv opstaende Vinger stolt paa Vandet, den flyver got, men gisr en stærk Allarm med Vingefjerene, naar den sætter i Flugt. Den har saamegen Styrke i sine Vinger, at den let kand slæae et Menneskes Arm eller Been inn med et Slag af dem. Den er almindelig 9 Quartier lang og 3½ Allen mæll. Vingerne. Hunnen er noget mindre. En Svane kand veje fra 20 til 30 Pund. Den nærer sig af Søplanter, Snegle, Frør og deslige, som den med sin lange Hals kand søge paa Bunden i Mudderet. Fiske æder den ikke. Man har og adskillige Steder tamme Svane, som især gisre Nutte i Fiskedamme og Kanaler, da de afholde Giskersverne og rense Vandet. De taale got Vinterkulden. De vilde Svane opholde sig i klare, helst rindende Vandte, Det nordlige Europa især have mange af dem – de vilde yngle allene i de koldeste Lande, og trække siden om Efteraaret til de sydlige og bliver der Vinteren over. Norge, Island, Siberien, Danmark og Egnene ved Østersøen have en Mængde Svane. Adskillige folde Landes Indbyggere føre sig dem ret got til Nutte, da baade Kødret, fisknt det er noget tørt og sort, smager ret got, og Fjerene betales dyre; man trækker og Skindene af Brystet med Dunene paa og følger dem til Pudderkvæste og sligt. Den ikke ubehagelige

Stemme som de syngende Svaner have og som bestaaer om trent i : o u : o u , har givet Anledning til de Gamles overdrevne Historier om Swanens behagelige Sang , naar den skal døe . Om Ratten naar de sidde stille , og i Flugten , hører man ofte denne Lyd . De ere ellers meget menneskesly og ikke gode at komme paa Skud nær . Man gisst derfor om Sommeren Skydehus eller en Grav saa dyb som Skytten er høj , nær ved Vandet og deraf sigter paa dem . Men da Vingesjerene ere saa store og glatte , optage de ofte Skudet ; men saae de det mindste Hagl i Halsen , saa døe de . Man paastaaer Swanerne kunne blive over 100 Aar gamle .

B. Swanegaaen : den spanske Gaas , er noget længere i Kroppen end vor tamme Gaas , den har en lang Hals og et sort Neb og en lille Knude ved Nebbets Nod , den er mørkegraa , Bugen hvid , langs ned af Hoved og Hals har den en fortægtig final Stribe . Dens Stemme ligner noget Swanens og er behageligere , end de tamme Giæsses . Den findes i Siberien vild ; men haves endog her til Landes mange Steder tam og yngler med de almindelige .

C. Den tamme Gaas , som findes overalt i Europa , er fra først af vist nok en Afart af de vilde . Den har rødt Neb , røde Fodder , Fjerene ere baade hvide , lyse og mørkegraa i Fleng , nogle ere graabrunne . De holdes nu som Huusdyr , nære sig af Korn , Græs og Vandplanter og give Ejerne megen Fordeel , deels som behagelig Kødspise , deels for Fjerenes Skyld , som man bruger til Sengeklæder , og Vingesjerene til at skrive med . Dens Størrelse er forskellig . Paa de Steder , hvor de mangle Vand , ere de mindst og veje da neppe 7 Pund , ellers over 13 naar de ere fedte , og i Marsklandene paastaaer man de kunne veje henimod 30 Pd .

De kunne blive 24 til 30 Aar gamle; ja vel derover. For at faae de gamle og seige Giæs moere, lægges de i Blod i Eddike for de steges. Deres Fidt affmeltes og bruges paa Brod isteden for Smør. Man feder dem i Almindelighed med Havre eller Byg, og i Engeland med grottet Malt udrørt i Melk med noget Bygmæl i. De funne og fedes med Boghvede, og masede Gulerodder: men sikkert blive de fedte naar hver Gaas faaer 2 Skiepper Havre og ovenpaa $\frac{1}{2}$ Skieppe Byg. Man giver dem Vand paa Wedet, i Førstningen kommer en maadelig Haandfuld ulædsket Kalk i Truget, og siden grovt Sand. Man feder og slagter hælt Giæssene i det første Aar. Godde Marker og Engene taale ikke deres skarpe Giæde.

D. Vildgaasen o: Graagaase n, den faldes des: uden Klingergaas, Knagergaas, Knorpegaas o. m. Den er noget mindre, end den tamme Gaas, har længere Hals og større Vinger. Halsen er øfgraa med smudsguult, Ryggen brungraa, Vingesjerene sorte. Brystet hvidgraat. De findes overalt, yngle i de nordlige Lande, og trække omkring i stor Mængde, de passe især paa naar Søden om For- og Efteraaret lægges og falde i hele Fløkke paa de tilsaaede Udre og æde hvad de finde. Paa Engene sidde de øste om Astenen; men sove fun paa Vandet. Skaden de giære, er meget betydelig mange Steder, saa meget mere, som man sielden kand skyde dem, da de ere overmaade paapassende og sætte Skildvagter ud paa alle Kanter, som ved deres Kiekken advarer Fløffen, om de mørke noget. Kand man ramme Skildvagten eller den forreste naar de flyve, saa fare de andre forbildede mellem hinanden nogle Øjeklikke, og da kand man bedre træffe dem.

E. Radgaasen, er og en vild Gaas, noget mindre

end den forrige, saa faldet, fordi den flyver i lange Nas-
der. Den er meer mortegraa, Hoved og Hals er sort,
den yngler i Gronland og Landene ved Nordpolen, som-
mer her til Landet om Efteraaret, og er om Vinteren i
de sydlige Lande og det nordlige Amerika. Da man i forrige
Tider havde den urimelige Tro, at disse Giæs groede paa
Træer, faldes den og af nogle Trægaaesen.

F. Sneegaasen, har hjemme i de allerkoldeste og
nordligste Lande. Den er hvid. Det er fornemmelig i
Siberien den er i stor Mængde og fanges der uden synder-
lig Umage i hundredtal af de fattige Indvaanere, enten
med Garn eller ved Skud. De ere saa godtroende eller
dumme, at de ej bryde sig om, at man dræber deres Kam-
merater og lade sig drive i Garnene. Ved denne Lejlighed,
og da de komme i store Flokke, nogle hundrede i hver,
faaer mangen Familie nogle hundrede af dem, som de pluk-
ke, tage Indvoldene af og begrave dem derpaa lagviis i
Kuler, og tage dem siden efterhaanden op. Det er om For-
aaret denne Gangst gaaer for sig; thi da komme Snegiæs-
sene fra Nordamerikas Sumper, hvor de have overvin-
tret, til disse nordre Havsider for at yngle.

Det anmærkes: at Hannen blant Giæssene hedder
Gasse, samt: at man i Tydstland har opgivet følgende
som et fortrinlig Middel til snart at faae Giæs meget fedet:
"Man koger Kartofler, udstamper dem med en Træstampe
og blander dem med seeraet (grøtet) Byg til en tyk Des.
Hermid føres Giæssene paa Stien 6 Gange daglig; hver
Gang naar de have opædt, giver man dem Vand i Tru-
get. Paa denne Maade blive de baade hastig fedet og sæt-
te især store Blommer."

G. Edder fuglent, en Middelsort i Størrelse mellem Gaasen og Unden. Hannen har en sort Streg paa hver Side af Hovedet fra Nebbets Nod til bag ved hvert Øje, er lysgrøn paa det overste af Halsen, hvid paa Hing og Bryst, forresten sort. Hunnens Hoved er ganske sort, Kroppen graabrun, og Brystet noget lysere. I Skabning lignede forresten Gaasen. De findes ved de nordlige Søhyster saasom: Grønland, Færø, Norge, Sverige og Skotland. Edderfuglene bygge Neder paa Øer og Landstrimler under Enebærbuske og undertiden i hule Klipper og holde sig paa øg ved Landet fra Foraaret og til Høsten; om Vinteren ere de ude paa Sven. De have af alle fugle den fineste, varmeste og mest elastiske Duun; den er rødgraa og bekjende under Navn af Edderdunn. Naar Gaasen vil lægge æg, plukker den sig selv denne Duun af Brystet, for at foere Neder med, og Indbyggerne passer paa, at samle baade Dunn og æg fra den. Den lægger 3 Kuld om Året, første Gang lægger den 5 æg, anden Gang 2 æg, og 3die Gang 1 æg. Det første og andet æg tager man gjerne, baade for æg og Dunnenes Skyld; men tager man og det tredie æg; saa forlader fuglen ganske Neder. De danske Undersaatter er det forbudet at skyde eller dræbe Edderfuglene, da man ved at lade dem leve, dog faaer deres kostbare Dunn (de koste almindelig 3 Rdlr. Pundet) Dersomme disse fugle heller ikke bange; men lægge øste æg i de Neder, man bygger for dem nær ved Husene.

Deres Isde bestaaer af Fiske, Snegle, Insekter, Orme og Søplanter, som de øste paa 10 til 12 Favne Vand hente op fra Bunden, da de dykke got under.

H. ænder. Man har mangfoldige Slags ænder, hvoraaf vist nok endnu meget faa arter ere ret bekjendte;

især skal der ved Floderne og Søerne i Siberien findes mangfoldige andensteds ubekendte Vender. De fleste Neb er bredere og sladere end Giæssenes. De tamme Vender, der vist not ere Afarter af vilde, ere bekendte; man har dem haade sorte, hvide, spraglede og graa, med og uden Top. Allmindeligt ere de graa med et blaagrønt Spejl i Vingen. Hannerne kaldes And riffer og udmerke sig ved et mørkegrønt glindsende Hoved og nogle ligedanne Hjere i Gumpen samt desuden en Krolle af Hjer paa Halen. Det er graudige og slugvorne Dyr, der altid snadre i snavsede og økkeling, og naar de ikke have Vand nok at opholde sig i, koste mere at føde, end de ere værd. Meget ynglsomme ere de og Ellingerne ere ikke vanskelige at opføde, naar de kun ej mangle Vand. For Fiskeparkere ere Venderne skadelige, da de baade æde de smaa Fiske og sluge Legen i sig med. De kunne fedes paa 9 Dage. Staae de længere, paastaaer man de igien blive magre. Af de vilde Vender ere de meest bekendte:

Stokanden, graaspraglet som vore tamme.

Pibeanden, saakaldet af sin pibende Stemme, med rødt Hoved, lysbrunt Bryst, Ryggen graa og sortstriber, Vingerne hvide og sortspraglede.

Den sorte And, med en rød Knude ved Enden af Nebbet.

Gravanden: *Brandanden*, lægger sine Eg i Kanin-Næve: eller selvgiorte Grave nær Strandbredden, den har et guulbrunt Halsbaand, sorte Vinger med grønt og guult spraglet, Bugen brun.

Turpan, en siberisk ræversd And med sorte Vinger, et hvidt Hoved og oprejste Hjere paa Halsen som en Man.

Hvinanden : Øvæferanden, sort og hvid, med tykt Hoved og kort Neb.

Topanden : Trolldanden, sort med hvid Bug og Top paa Hovedet.

Krikanden, den mindste af vore Wildænder, graa og brunspraglet med et blaagront Spejl paa Vingen.

Sluanden : Skuffelanden, med et Neb, dannet i Enden som en Skee.

Den tyrkiske And : Mostusanden, er fra først af kommen fra Indien; nu findes den adskillige Steder tam. Den er dobbelt saa stor som en tam And, omkring Øjnene har den en nogen rød Hud fuld af Kirtler, næsten som Kalkunerne. Fjerene ere brogede. I Parringstiden lugter Andrikken sterk efter Mostus. De yngle og med tamme ænder, og man faaer derved en ny Art, hvis Riss har bedre Smag, end Forældrenes.

Den kinesiske And, en lille And med alle Slags smukke Fjere. Den er fiendelig af nogle Fjer i hver Vinge der staae ret op paa Ryggen, som Ramme. Den har en sort og violet Top.

Endelig kan mærkes ved Wildænderne, at de mest op holde sig i store Flokke ved Havkanterne og Fjordene over hele Verden. Om Aftenen trække de gjerne fra et Sted til et andet. Undertiden komme de i Damrene ved Gaarde paa Landet og søge at lokke de tamme ænder med sig, der og undertiden lykkes dem. Man bruger paa nogle Steder i Tydskland at fange Wildænderne levende i Garn, der opstilles i store Damme, ved Hjælp af Lokkeænder. Disse Lokkeænder skaffer man sig ved at tage Wildandenes Riss og lade Høns udruge dem.

Endel af Wildændernes Riss har en trænet Smag af Fiskene de æde; for at betage dem den, foges de i Hs for

stegesjog desuden putter man en Spegesild i Bugen paa dem, mens de steges.

§ 9. **Skrækker**, af Størrelse som Vennerne og af samme Skabning. De adskilles fra dem paa Nebbet, som hos Skrækkerne er smallere, mod Enden spidst med en krum Hage, og ved Noden ligesom sexkantet, og deres bagvendte og mange sangformige Tænder. De ere meget gode Dykkere og mesterlige Fiskere. Nogle af dem ja ge under Vandet, imens andre giore Alarms oven Vandet, og drive saaledes Fiskene ind i Bugterne,oste til Nutte for Fiskerne, som derved og giore god Bangst. De almindelige ere:

A. **Fiskeanden**, Hannen har grønt Hoved og en Dust i Nakken af de opstaende smalle Fjere, sortbrun Ryg, Halen graa, Vingerne sorte med en stor hvid Plet midt paa. Hunnen er graa med lyse Striber, Hoved og Fjerdusken er brunrød. Neb og Fodder røde.

B. **Den hvide Nonne**, Hannen solvhvid og sortpletter, en grøn Plet paa Kinden og grøn Dust, Hunnen graa med rødt Hoved, Neb og Fodder blaa.

Til Svømmefuglene høre endnu nogle Arter, hvis Been sidde saalangt tilbage under Kroppen, at de ej kunne gaae uden oprejste. De leve næsten altid i Vandet; thi Vingerne ere og forte og hos nogle saa forte, at de ikke kunne flyve med dem. Derimod svømme og dykke de mesterlig og have mange og glindsende Fjere paa Kroppen. De findes mest ved de nordlige Havkanter, hertil høre:

§ 10. D y k k e r n e , med et lige, rundt og tilspidset Neb uden Tagger, fiendelig nok af sine med en adskilt og udtunget Svømmehud forsynede Tær, som nedenstaende Figur udviser.

L o m m e n s F o d

Hertil regnes:

A. L o m m e n , den er større end en And og mindre end en Gaas, Struben er sort med violet og grøn Glands, Halsen sort og hvidstribet, Ryg og Vinger brune med svirkantede og runde hvide Pletter, Bryst og Bug hvid. Halen er næsten borte. Denne Lom findes i de allernordligste Have i Europa, Asien og Amerika. De flyve ikke slet, og træfke undertiden til de sydige Lande og findes da ved store Søer og Floder. I Island, Grønland o. fl. Steder spises de. Skindene afstrækkes med Fjerene paa og bruges til Huer.

B. N o r d l a n d s L o m , har en rødblun Strube.

C. Den t o p p e d e L o m , med en sort Top, hvis ydre Fjere ere længere end de andre og see ud som to Horn.

Den har en Hjerkrage om det overste af Halsen af lange hvide Hjere og ved dens Ende en Rad lange sortbrune Hjer, som en Man. Ryggen er sortbrun, Bug og Bryst solvhvid glindende og bruges til Muffer og Huer.

D. Erkedykkeren, i Allen lang, graabrun, Bryst og Bug solvhvid. Nebbet er hvidt. Det er den hurtigste og bedste Dykker. I Gensersoen findes de smukkeste.

E. Den lille Lom, een af de mindste Svømmefugle. Ryggen er brun, Bugen solvhvid.

F. Zimber, af Gaasens Størrelse, langhasset, mørkebrun, Bug og Bryst solvhvidt. I Norge, Island og paa Færerne ere mange af dem, og dens Hjere og Duun ere ypperlige.

G. Lombien, af en Ands Størrelse; sort, med en smudshvid Bug. Bygger paa stejle Klipper ved Havkanten.

H. Soduen, mindre, sort overalt, Vingerne undtagen, der ere brune med en stor hvid Plet. Been og Fodder røde. De unge ere graa og hvidspraglede. Grønlænderne have megen Fode af dens Kød, Æg og velsmagende Sidt.

§ 11. Alferne, have et stadt, tyndt, paa tvers suret og noget ved Noden ophævet Neb; de mangl Bagtaaen, flyve maadelig, gaae endnu ringere, hvorfor man figer om een som raver i Guldskab, han er saa fuld som en Alf. (Allife er en anden Hugleslægt) Derimod dykke og svømme de desbedre. Der findes mangfoldige af dem ved Island, Grønland, Norge, Sverig og Skotland. De giøre Neder i Klipperisterne eller og grave sig Huller 2 til 3 Alen under Jorden. De hoe mange sam

men og lade sig let fange. Kisdet spises og Dunene er næsten ligesaagode som Edderduun, Paa Færerne fanges henimod 10000 om Året.

Man har af Ulkerne:

A. Sspapegsjen, af en Dues Størrelse, sort, en graa Kind, Bryst og Bug hvid. Nebbet rødt og blaaet.

B. Klubalken med tykt Hoved og bredere Neb, en hvid Stribe paa Vingerne.

C. Den spidsnebbede Alf, smalt Hoved og Neb rødagtig paa Brystet.

Desuden har man den seglnebbede, den toppede, den hønsnebbede og een med lange fra Øjnene nedhængende fine guulagtige Fjere.

§ 12. Fidtgiæssene: Pingviner, have endnu fortære Vinger, end Dykkere og Ulker, syve funne de slet ikke, da Vingerne mangler Svingefjere; naar de ere paa Land, staae de op og lade Vingerne haenge ned. De indeholde meget Fidt, som kand bruges til Tran. Kisdet, især af de unge, er spiseligt. De have et lige spidst Neb, lang Hals, smal Krop, tykke Haarde og glinsende Fjere, ere fra 1 til 1½ Alen lange. Maar man træffer dem paa Land, funne de let dræbes. Men de svømme og dykke got. I Huler under Jorden have de Neder. De findes i Sydhavet og ved Kysterne af Afrika og Amerika i ubehoede Steder.

De bekendteste Fidtgæs' ere:

A. Den store o: patagoniske Fidtgaas.

$\frac{1}{2}$ Allen høj, med sort Hoved hvorfra paa hver Side
gaaer en gul Striбе ned paa Halsen, der endes paa Bry:
stet, Ryggen blygraa, Bug og Bryst hvid.

B. Den magellaniske, halv saa stor, sortgraa med
en hvid Halsstribe.

C. Den lille Pingvin, $\frac{1}{2}$ Allen høj, sort Bug og
Bryst ellers hvid med en lysgul Krone paa Hovedet.

Siette Kapitel.

Om de klatrende Fugle.

Disse Fugle have, frem for andre i Træer sig opholdende Fugle, faaet Færdighed til at klatre, da de have 4 Tæer, hvoraf de 2 vende fortil og de 2 bag til, saa at de got kunne gribne om Grenene og holde sig fast. De kunne deles i de tyndnebbede, som leve af Insekter og Orme, og de med tykt og krumt Neb, som for en Deel leve af Korn og Frug:er.

De tyndnebbede ere:

H 1. Spetter, med et langt, lige og spidst Neb, en lang, tynd og i Enden med bagvente Borster besat Tunge, som de kand række langt uden for Nebbet, naar de ville trække Ormen ud fra Nebnen i Barken. De klavre altid i Træerne og hænge paa Barken, for at opsgge de derunder skulde Orme og Insekter og hertil tiener dem deres sive Hals, som de støtte sig ved; de banke paa Barken med Nebbet som lyder ligesom Hammer slag. De vigtigste ere:

A. Sortspetten, af en Krages Størrelse, sort med en rød Plet paa Baghovedet. Den æder Insekter og Granatappe, opholder sig i de tykkest Skove. Er i Morge, men ikke i Danmark.

B. Grønspetten, har guulgrønne Ejere og Hænen en rød Plet paa Hovedet. Der gives baade store og smaa af dem. Vier og Hvepser æde de og,

C. Rødspetten: den spraglede, nogle af en Kramsfugls Størrelse, andre lidet større end en Spurv. Den er sort med hvide Pletter. Hannen har en rød Plet paa Hovedet og noget rødt i Halen.

Spetterne findes i alle Verdensdele. De 3 sidste Arter findes her i Landet. Almindelig kaldes de Træpikker.

§ 2. Vendehalsen, en astegraa, brun: og fortplette fugl, med guulagtig Bug, af Lerkens Størrelse, der især i Grøsset fanger Insekter. Den striger Vi: vi: vi og vender Hovedet og Hals hurtig til alle Sider, eller skyder det ud og ind.

§ 3. Takamaren. En amerikansk fugl, som lever af Insekter.

§ 4. Gisgen: Kukken, er en bekjendt Træfugl, som aarlig i Maj kommer fra Afrika hertil og forlader os i September. Sit bekjedte Kukuk lader den høre saalenge dens Engletid vaerer, nemlig til hen i Juli. Den lever af smaa Orme og Insekter, som den mosommelig samler, og maa ikke fordi den med saamegen Ullage maae giøre det, som og, fordi den langsomt og med et gte Dages Mellemrum legger sine Eg, udklækker den ej selv sine Unger; men lægger et Egg i Erlens, Græsmuutens og andre Småfugles Neder. Den bliver ved saaledes at lisse et Egg i et eller andet Nede til den er færdig med at lægge. De smaa fugle, som den førerer disse Egg, synes at være glade derover, og behandle Egget, der neppe er saa stort som et Svaleegg, som deres eget, made Unge og forsyne den med hvad den behøver, og da Gisgungen voxer stærkt, har man undertiden seet flere Småfugle at brin-

ge den Føde. Naar Ungen er flyvesærdig, seer man gjerne Plejemoderen at flyve med den. At Giøgen til sidst skulde være saa utaknemlig, at øde sin Plejemoeder og om Vinsteren forvandles til en Spurvehæg, er ganske usandt. Gjøgen er astegraa med en grøn og kobberagtig Skær paa Ryg og Vinger, en fort lang Hale, hvidagtig Bug, meget sorte Hædder, der hindre den i at gaae uden at den tillige skal stotte sig paa Nebbet. Nebbet er fort og krummer lidet. Mundvigene ere gule. Nogle Giøge ere brunrode og mindre end de graa. Deres Kjød smager ret god.

De to følgende Slags har man og givet Navn af Gjøge, endstikndt de ere særskilte Arter, og det kiendelig noget deraf, at de selv udruge deres Æg.

§ 5. Honninggjøg, fra Afrika, lit større end en Spurv, lysgraa, hvidt Bryst, og en guul Plet paa hver Skulder, en rød Hale. Den nærer sig af vilde Biers Honning og Æg, som i Afrika ofte findes i de store Skove, men da den ingen Kræfter selv har til at stjele Honningen, saa opleder den enten et Menneske, eller den bland Dyrene omtalte Honninggræbling og flyver strigende sagte foran dem til Stedet, hvor Bierne ere. Man giver den da, naar Ragerne ere tagne fra Bierne, noget deraf for sin Uimage; dog ej uden lidet; paa det den ej, ved at blive alt for mægt, skal lade være at vise Vej til flere.

§ 6. Turafø, fra Afrika, af en Skades Størrelse, med grønne bløde og silkeagtige Hjere paa Hals og Ryg; Bingens Svingsjere farmosinrøde de andre folet plettede, Øjnene ere omgivne med en højrsd Ring, over og under Øjet gaae to hvide Striber, og paa Hovedet har den en Hjerkrone. Halen er lang, Nebbet er fort, noget hvelvet, men spidst.

Tykt Neb have:

§ 7. **Kuruku**, saaledes kaldet af sit Skrig. Findes i Sydamerika, har et Neb der krummer sig, men er mere bredt end langt og er paa Siderne taget og som fuldt af Tænder. Den har Paafuglens glimrende Farver og lever af Insekter.

§ 8. **Skeg fuglen**, opholder sig i de varme Lande. Nogle af disse Småfugle ere grønne paa Ryggen, gule under Bugen, rød paa Hoved og Strube andr. ere brandgule, hvide paa Bugen og have en sort Ring om Halsen. Dens tykke spidse Neb er klæstet til op uder Øjnene og forsynede med stive fremadstaaende aar.

§ 9. **Peber fuglen**, findes i Amerika der ere forskellige Slags, som have deels Kramfuglens, deels Duens Størrelse; de udmerke sig ved et meget stort, krumt men tyndt Neb, der næssten er lige saa stort som hele Fuglen. De have alle Slags brogede Farver og øde saavel Peber, som andre Frugter. De ere ielle at tæmme og bygge ved Husene.

§ 10. Papegøjen.

Bekjendt for den Ævne den har, ved sin tykke afrundede Lunge at kunde lære at udtale nogle saa Ord, skjont ganske uden Sammenhæng. Den sloicer og leer, og esters aber Hundenes Gisen og andre Dyrss Stemme; men skris ger ellers gjennemtrængende og ubehageligt. De udmarkører sig ved smukke Fjere, et besynderligt fort, stærkt og krummet Øverneb, et forttere, rundt, skarpantet og ubevæget Underneb. Hvad de ville øde, tage de i Hodet og bringe de til Nebbet. De flyve lidet, men klatre ved Hjælp af Nebbet og giøre i de varme Lande, hvor de have hemicime, megen Skade paa Træfrugterne og Kornmarkerne. De findes i store Flokke i Skovene i de varme Lande. Mængden af dem er betydelig og man opregner henimod hundres de Arter Papegøjer efter Fjerenes Farve og Kroppens forskellige Størrelse. Af disse udmarkører sig Ra faduerne

ved deres hvide Farve og en bevægelig anderledes farvet Top paa Hovedet. Lorierne have rød Farve og gronne Vinger; Amasonerne ere gronne med rød Strube og Bryst; den røde Aras er skarlagenrød med himmelblaa Hale, blaa og gule Vinger; den blaa Aras, er lysblaa, Bugen brandguul, Hovedet hvidt: og sortstribet; Perrofetten er lysgrøn, rød paa Nakken og lit paa Vingerne, sort paa Struben. Den bedste af alle Arter til at lære at snakke, er den graa Papegøje; den er lysgraa med rød Hale.

Syvende Kapitel om de spurveagtige Fugle.

Denne Klasse indeholder saavel nogle store Fugle, som og Sangfugle og andre smaa og store, der have fire Tæer, hvoraf een sidder bag til og de 3 foran. De fleste af dem ødelægger og fortære en utrolig Deel Insekter aarlig, der elvers ville tilfoje vore Have- og Markfrugter en betydelig Skade.

I. Et lige mod Enden indhakket Neb, have:

§ 1. Tornskaderne: Slagterne, faldes saa, fordi deres Mod til at dræbe overgaer deres Størrelse. Man har over 30 Arter af dem, og endstikt de største ere ikke større end Kramsfuglen og andre funs saa

store som Lerken; saa overvinde de dog adskilige Smaafugle, og naar de forsvere deres Nede, holde baade Ørne og Høge i Uve, forresten nære de sig meest af store Insekter. De ere Trækfugle, der komme i April og rejse bort i September. Her til Lands findes:

A. Den graa Tornskade, næsten 11 Tommer lang og 15 Tommer bred, er den største af dem. Overkroppen er lys blaagraa, ned over Øjet og Kinden løber en sort Stribe, Slagsjerene ere sorte, de andre Vingesjere hvidplettede, en fileformig sort Hale med hvid Rand. Bugen er hvidagtig. Den bevæger Halen som Skaden op og ned, og stikker gierne sit Noh fast paa Torne for at rive det desbreds fra hinanden. Den dræber Stillitser, Spurve og andre Smaafugle; men lever dog meest af Insekter, Ørme, Fjærbein, Snoge, Frør og Staalmarme. Naar den seer Nohfugle nærmie sig dens Nede, striger den trui:trui og advarer med det samme Sangfuglene om at tage sig i Agt, hvorför den kaldes Vægteren (excubitor)

B. Den lille graa Tornskade, 2 Tommer mindre, astegraa, sort paa Hovedet, en sort Stribe tvers over Øjet, Bugen hvid med lidt rødt Skær, striger gæk:gæk, og kand efterabe haade Mættgalen, Lerkens og andre fugles Slag. Oldenborrer Starnbasser og slige Insekter fanger den meget behændig.

C. Den rødhovede Tornskade, er kun 8 Tommer lang, Panden sort, en sort Streng over Øjet, en mørkerød Plet paa Baghovedet, Ryg og Hals sortbrun, Bugen hvidagtig. Baade denne og nogle andre mindre, funne efterligne endeel Sangfugles Stemme.

§ 2. Fluensnapperne, ere smaa fugle hvore af de varme Lande have mange Arter. Den Mængde af

Fluer, som der opholde sig, gisre de til deres Føde. De ud:
mærke sig ved et bredt, fladt, men dog spidst Neb, der har
et lille Indsnit og ved Noden nogle Vørster. I Europa
kiender man kun A. Den plettede Fluesnapper,
graabrun, plettet Hals og hvid Bug, og B. Den sorte
ryggede, fort Overkrop, hvidt Bryst, en hvid Plet i
Panden; nogle have og en hvid Ring om Halsen.

§ 3. Kråmsfugle: Drossler, udgisre
en talrig Slægt, hvorfra man her i Landet ikke har ret man-
ge. De leve eensomt og trække fra eet Sted til et andet es-
ter Foden, der bestaaer af Enebær, Mistelbær, Rosinebær
og flere Slags, Ellefrø, Regnorme og nogle Insekter. De
hngle meest i Rusland og de nordlige Lande. Da de smage
got, fanger man aarlig mange Tusende af dem, meest i
Hestehaars-Snarer: Doner, hvori man løkker dem ved
paahængte Rosinebær. Endel af dem floite got. Deres
Mærke er et fladt og noget hvelvet Neb, hvis Spidse bojer
noget ned over Undernebbet. Tungen er takket og som trev-
let i Enden, i Munden ere de gule, den mellemste af de 3
forreste Tær er til det første Led sammenhængende med den
første ved en tynd Hud. De almindeligste ere:

A. Den dobbelte Kråmsfugl, næsten af en
Dues Størrelse, Hoved og Hals hvidpletter, Ryggen rød-
brun, Brystet hvidgult og brunpletter.

B. Snarré droslen, den har blaaagtige Tjer paa
Hovedet; men synger ikke. Lidet mindre end den forrige.

C. Røddroslen, med brunsøde Vinger, en gul
Plet paa hver Side af Halsen og en graahvid Streng om
Hjet. Dens Stemme er Sip:Sip,

D. Vinkramsfuglen, graabrun, Brystet hvide og brunpletter. Denne synger meget flittig Morgen og Aften. Den æder gjerne Bindrner.

E. Ningdrosten: Præstekraben, noget længere i Kroppen, sort med en hvid bred Krave paa Brystet. Finnes og her til Lands.

F. Soelsorten, er en Middelsort i Størrelse, kendetlig deraf, at Hannen overalt er ganste fulsort, med guldgult Neb, Fodder og Kredsen om Øjet; Hunnen er sortebrun, Brystet rustfarvet og Bugen graaagtig, hun har sortbrunt Neb og Fodder. Denne Art Kramsfugl holdes ofte i Buur for dens Sangs Skyld. Den kan og lære at tale, synge Viser og Salmer o. s. v. Man har dog og haft ganste hvide af denne Art. Gangne føres de med Bær, Drme og Riod.

G. Ngrdrosten, brunrosd, paa Brystet hvidgraas, de synge og temmelig got, bygge i Nørerne ved sumpige Steder og leve mest af Vandinsætter. De kunne mestelig klare op og ned af Nørene.

H. Den amerikaniske Sangdrossel, graabrun, Underdelen hvid med uhydelige Pletter. Dens Sang er hensykkende, mange agte den højere end Mattergalens; den ledesager desuden sine Toner med Gebærder og kan efterligne andre fugle mestelig; saa at man i Amerika falder den fuglen med de hundrede Tunger.

I. Rosendrosten, Hannen sort med grønt og røde Skær paa Hoved, Hals, Binger og Hale. Ryggen, Brystet og Bugen roserosd med sorte Pletter. Den har desuden en lang nedhængende brun og violet Top. Denne over:

maade smukke Kramssugl findes kun sjeldent i Europa. I det sydlige Rusland og Siberien ere dog mange. Ellers opholdt de sig mest i Asien og ødelægger mange Græshopper, som disse Lande ofte plages af.

I Amerika findes Myre droslør, som leve af Myrer, hvorfra der findes en utrolig Mængde; nogle ligner i Stemmen smaa Klokker.

§ 4. Sidensvandsen ɔ: Silkerumpen, hører hjemme i de nordlige Lande. Den er graabrun, har en Top af samme Farve, en sort Strube, en sort Streg over Øjet, en hvid Stribe over Vingen og en guul pver Halen, Svингfierene ere sorte og Enden af hver Fjer har en rundagtig ildrød Skive, som en Slags Negl. Den lever fornemmelig af Enebær. I Amerika har man dem med mere levende Farver, saasom den blaa, røde og karsmosfarvede.

§ 5. Tanagrer, indbefatter en amerikansk Fugleslægt, stort som vores Spurve, hvorfra man har henimod 30 Arter. De fleste ere meget brogede og smukt tegnede.

II. Et mesten lige, meget sammentrykt Neb uden Indsnit, have:

§ 6. Maisfugle, findes i de varme Lande, hvor de æde Mais (tyrkisk Hvede) Insekter og Frugter. En af dem kaldes Mino; den er af Soelsortens Størrelse, sort med blaa, grønt og rødt Skjær, kiendelig af to bag Øjnene opstaaende Kiodlapper. De synge godt og lære at snakke bedre end Papegøjer. En brun Maisfugl har man, som ødelægger mange Græshopper.

§ 7. Ravn e, have et tykt, lige, noget hvælvet og stærkt Neb med sive børsteagtige Haar ved Noden. Til denne Slægt regnes baade Ravne, Krager, Skader o. sl. De kunne, for deres Begærighed efter Kis, fortjene at staae blandt Robfuglene; men adskille sig dog deri fra dem, at de tage til Takke med Vadsler. De fleste af denne Slægt kunne lære at udtale nogle Ord.

Hertil høre:

A. Den sorte Ravn, over i Ålen lang, har korte Fodder, findes overalt i Europa, Amerika og Afrika, bygger affides i de højeste Træer, er overalt glindsende sort og naar den er udvojet, er den endog sort inden i Halsen. Det er en slugvorn Fugl, som baade æder unae Harer, Lam, Kyllinger og andre Fugleunger og drikker Eggene ud; men nærer sig og af Vadsler, som den lugter langt fra, samt af Korn, Fiske, Krebs, Orme, Muus og andre Småa-dyr. Den kand blive meget tam og gior da mange naragtige Optøjer; alt hvad der glimrer, som Venge, Messingsom, Solvtoj og sligt stieler den og forvater, og har saaledes ofte givet Anledning til, at uskyldige Tjenestefolk ere bestyldte for Tyveri, hvor man har havt den tam. Papir og Bøger river den itu med Nebbet og imens træder paa det med den ene Fod. Den er imidlertid saa klog, at bære Frygt for sin Herre. Maar den vil giemme noget, dækker den det til med Vinde, Skjel af Tagsteen eller sligt, eller og slæber det i sit Nede, om den har det i Nærheden. Den kand lære at tale temmelig god, endog uden at Kun gebaanget løsnes. Man har underinden fundet ganske hvide Ravne.

B. Bi er gravnen o: Alpekragen, er mindre, har længere Hals, et meget langt buesformigt rødt Neb og røde

Godder. Den er og sort med grønt Skjær, den bygger paa steile Klipper eller forsaldne Laarne.

C. Bla ar a a g e n , er endnu mindre, sort med fio-
let Glands, en afrundet Hale, sort Neb og Been, skriger:
Grab: grab. Den findes seldeni det nordligste Europa;
men ellers i de andre Verdensdele. Den kand og lære at
tale.

D. Ra a g e n : Kornkragen, sort med rødt Skjær,
lidt mindre, kiendelig af, at den ingen Børster har ved Neb-
het; men en rynket hvid Hud. Bestyldes for at sæde Korn,
som formodentlig er urigtigt, da den kuns leder om Mark-
muus ved Riervene og efter Oldenborrens Larver naar der
faæs. Den findes hyppig i de mellemste Dels af Europa.

E. Kr a g e n , blaagraa; men sort paa Hoved, Vin-
ger og Hale. Den er en nofsom bekiendt Fugl og opholder
sig i alle Verdensdele. Den taaler got Kulden og bliver i
de nordlige Lande om Vinteren, i hvor streng den endog
er. Maar der falder meget Sne, kommer den til Byer-
ne, og søger da i Møddingerne sin Hode. Vladster,
Snegle, Muus, Orme og Fiske ere deres sædvanlige Næ-
ring. I Visjetiden opsanke de i Furer opplojede Olden-
horre:Larver. Men de stjæle og undertiden Ellinger, Kyl-
linger, Kirsebær og Pærer. De sidde undertiden paa
Hæggen af Svinene, for at fortære dens Luns. De ere
meget ynglsomme og udruge gierne 2 Kuld Æg om Som-
meren; helst i Ellestove og ved fugtige Steder. Deres
Kiss spises paa nogle Steder, især roser man Suppen
deraf, som sund. Undertiden træffer man hvide Krager.

F. Allik e n : Kaaen, omrent af en Dues Stør-
relse, med et tykt rundt Hoved, sort med fiolet og grønt
Skjær paa Vingerne og en graa Nakke og Kinder. (Dog

gives der nogle mere brogede.) Det er en hurtig og sladrende Fugl, som i store Flokke findes samlede, meest i de nordlige Lande i Europa. De bygge gierne i Kirketaarne og hule Træer. De nære sig af Maddiker, Orme og Insekter, forfolge Klofuglene og sage dem bort. De kunne spises. Gangne lære de og at utale nogle Ord, naar man afrunder Tungen; men de sjele som Navne. Maar de om Dagen komme flokkesvis hiem af Marken, er det gierne Tegn til ondt Vejr.

G. Skaden, en overalt bekjendt sort og hvidbroget Fugl, med en meget lang Hale, som den, naar den hopper eller sidder, staer op og ned. Baade dens Gang og Flugt er hoppende. Den opholder sig over hele Europa i Nordamerika og det nordre Afien, bygger nør ved Husene og opholder sig der hele Aaret om. Dens Sladren og Sqvaldsren er bekjendt og da den sielden tier, giver man sladderagtige Mennesker Navn af Skader. Sit Nede bygger den i Træer ved Haverne, det udvendige af Torne, lukker det oven til og gior Indgang paa een af Siderne. Deres Nøring er som Kragens. Men da de bestandig ere ved Husene, stiele de med stor Færdighed Ellinger, Kyllinger, Kirsebær, Bærer og fligt. Fugleæg og Unger forsmaae de heller ikke. Da de gierne lægge 2 Kuld Unger om Aaret og i den Tid Ungerne voxe, bestandig maae stasse dem noget Først, saa nedriver man gierne i Lide deres Neder. Andre haardkoge Skadeæggene og lægge dem igien i Skaderedet; den arme Skaderuger da gierne saalænge paa Eggene, til hun udmattes og dør. Man sætter og Snarer for dem ved Indgangen til Neden. Skaderne kunne got spises og Ungerne smage fuldkommen saagot som Kyllinger og ere ligesaa hvide i Rødet. Det er i alle Dele en klog og agtpaa:

givende Fugle. Fra Fægerne redder den sig enten med Flugten, eller ved at hoppe i tykke Buske og Træer fra een Green til en anden. De advare gierne hinanden ved deres Sqvaldren om nogen Fare er paa Færde. Ikke desmindre giøre de vist nok, ved at udrydde Insekthynglen, i det Hele mere Gavn end Skade. Hængne lære de at udſige nogle Ord; men de ſjæle og gjemme allehaande glimrende Ting.

H. Skovskaden, er mindre end Huuskladen, den er rødgraa, Gumpen hvid, Vingerne tavlede med blaa og sorte Striber. Paa Hovedet har den nogle lange fine Hjere, som den kand reife som en Top. Den bygger i Skovene og lever af Insekter og Skovfrugter, hvorfaf Algerne er dens fiereste Spise. Den kan holdes tam i Buur, føres med Riss og Brød, og lære at snakke bedre end den forrige og giør forresten mange naragtige Vendinger. Den findes baade i Europa og Asien. I Amerika har man nogle af dette Navn, som ere mere og smukt brogede.

I. Nøddekrigen, noget smallere og længere end Kaaen, brun med hvide Pletter, Vingerne sorte med blaa Striber, Halen hvid. Den lever i tykke Skove og kand meget got knække Nødder, som er dens fiereste Føde; elses øder den det samme som Skovskaden. Den er mest i det sydlige Europa; men trækker undertiden til det nordlige. Hængne kunne de og lære at snakke.

§ 8. Ellekragen, er omtrent af Skovskadens Størrelse og Skabning, dog er Hovedet større og bredere, Kroppen lit smallere og længere, bag ved Øjet har den en nogen Plet med et Par smaa Vorter. Hannen er den smukkeste vilde Fugl man har i Europa; hans Hjere er lyseblaa med grønt Stjær, Ryggen og Skuldren rød;

brun, Vingerne siølette, Svингfjerene sorte. Hunnen er brun og astlegraa. Den kriges raf:raf, findes sparsomt i Danmark og Norge, østere i de sydlige Europas Lande og trækker i September bort til Afrika. Den lever af Insekter og Skovfrugter, og om Høsten æder den Korn af Riervene (deraf kaldte Lydsterne den Mandelfrage, da et Riervesæt kaldes Mandel) Fangen fand den ej leve. Den længes formeget efter Friheden. Om Høsten er Riodet løffert. I de andre Verdensdele ere flere spragles de Fugle, som regnes til denne Slægt.

§ 9. Næsehornsfugle, ere fra Afrika og Ostindien. De ere sorte med nogene Kinder, 1 $\frac{1}{2}$ Allen lange, hvorfaf Halen udgør en halv Allen og Nebbet en halv; ovenpaa det noget krummede, store, men tynde Neb ligger et opbuet 8 Tommer langt Horn eller Neb. De leve af Frugter og Madslær. Man fiender 3 Slags af dem.

§ 10. Paradissfuglen.

Denne Fugl, der fun findes i de østlige Dele af Indien

og paa Speceri. Hverne deromkring, er ikke saa stor i Kroppen som en Kramsfugl, skjont den, sine lange Hjere iregnes; de er over $\frac{1}{2}$ Alen. Den er fiendelig af de lange Hjere der sidde paa Siderne under Vingen og naae langt neden for Halen, der i sig selv er fort, samt af 2 enkelte Hjere, der endnu ere $\frac{1}{2}$ Alen længere end alle de øvrige, og som kun have sit Skæg paa den yderste Ende, men forresten et nogenstent Skæft. Paa Hoved og Hals ere Hjerene saa sorte og fine som Fløjel og de andre ere bløde som Silke. Den har ligesaa prægtige Farver som Paafuglen. Saaledes er Strubben fort med guldgrøn Glands, Hovedet glimrer som Guld, Kroppen er rødagtig brun med Metalglands, Hædderne ere i sig selv smaa; men da ingen Europeer tillades at komme paa de Øer, hvor de egentlig oppholde sig; saa troede man forhen, at den slet ingen Hædder havde, men svøvede bestandig i Lusten; thi Indianerne huggede Laar og Been af dem, naar de solgte dem, og torrede dem, for deshedre at indpakke og forsende dem. De leve, siger man, meest af Specerier. Man har forsiktige Arter af dem.

Følgende have et kægleformigt Neb:

H 11. Ørioler, udmaerkte sig ved deres besynderlige Neder, som de hænge imellem floftede Grene paa Træerne og meget net forstådige af Græsstraa, Sener, Bas og andre Ting; nogle have omrent Ligning med en Flaske, og ere endog oven om meget net sommede. I Amerika har man 3 Arter, hvorfra een kaldes Pifangfuglen, en anden Trupialen. I Europa fiender man funs heraf Piolen. Den er omrent af Kramsfuglens Størrelse; den er sterk grøn med en fort Plet ved Hjet, i Halen og Vingen sorte Hjer. Hunnen er graagrøn. Det er en Trækfugl, som især er en stor Meester til at sjæle Kirsebær og

Figener. I Holsteen findes nogle af dem; højere op i Danmark ses de sjeldent. De kaldes i Sydsjælland Guld drosler.

§ 12. Stæren, er en bekjendt sladrende og munter Fugl, som findes over hele Europa, endog i Island og paa Færøerne, og som om Efteraaret trækker bort i store Flotke til Afrika. De ødelægge aarlig en utrolig Deel Insekter og Orme og angribe meget sjeldent Kornet paa Marsken. Hertil Lands er Stæren den første af alle Trækfugle, som kommer tilbage til os; og ofte seer man enkelte komme i Februar Maaned, endstmont Vinteren da ofte endnu holder længe ved og lader dem mangle den fornodne Næring. Man har udenlands hvide, hvidbrogede og andre Slags Stær (i alt 17 Arter) men de os bekjendte ere:

A. Den alm in de lige Stær, $8\frac{1}{2}$ Tomme lang, med et lige syleformigt Neb, der i Enden er guulagtigt, Fjerene ere sorte med rød Glands paa Forkroppen og grøn Glands paa Bagkroppen og desuden overalt besat med smaa hvide Prækker. Ungerne ere i det første Aar graabrunne men uden Glands og med uhydelige Pletter. De bygge hest i Taarne eller hule Træer, men i Røbstæderne, eller hvor der paa Vandet er Tegltag, da under Tagstægget ligesom Spurven, og gjerne sidde de tilsig om Morgenens paa Myningen af teglhængte Huse eller paa Randen af Skorstenen. Der istemme de en Sladren uden Ophør og efterabe baade Hundens, Hanens, Vibens, Storkens, Kattens og andre Dyrhs Stemme, de sloite og imelleml. De flyve gjerne i Flotke og sidde da Morgen og Aften i høje Træer nær Husene eller og høje Siv ved Vandet hvor de til Solen gaaer ned aldrig holde Munden. De flyve næsten som Svalen; men giørre endeel Alslarm; som man meest maae tilskrive, at der ofte i en Flot ere nogle Tusende, saa at

den seer ud som en sort Sky. Fugne kunne de og lære at snakke noget, at fijste o. s. v. de giøre forresten mange naragtige Ting, og passe ligesom paa deres Herres Lune med samme Opmærksomhed som Hunden. De ere meget for Selstab og ligesom en Afbildning paa Mennesker der altid skal have nogen at sladre med, for at faae Ende paa Tiden. Har man dem tamme, maae man ofte give dem Vand at bade sig i. Fuglefængerne binde een med Fuglelium besmurt Traad om Benene paa tamme Stær og lade dem flyve; naar een af disse kommer imellem en Flok vilde, hænge mange fast ved Traaden fordi de flyve saa tet sammen, de falde ned og man tager dem. Deres Kost spises. Dets bedste Smagsorgaer endeel, naar man trækker Hudnen af dem inden de streges.

B. Vandstørten, er morfegraa med hvidt Bryst; den har ingen Hud imellem de 2 ydersie Tær, som den almindelige Stær har, og desvagtet kand den dog haade svemme og dække under. Den findes i de nordlige Verdensdele, opholder sig endog om Vinteren ved Stromme og rindende Bandede, og lever af Vandinfekter og fligt.

§ 13. Kiernehidere, have et ved Noden tykt, stærkt, noget rundt kegleformigt Neb; Undernebbets Kant hojer ind ad. Lungen er heel og som affumpet. Til at knække og affskalle haarde Fröhuse gav Skaberen dem disse stærke Neb. Der ere henimod 100 Arter af denne Slægt, hvoraf de merkeligste og bekjendteste ere:

A. Korsnebbet, en lille Fugl, 7 Tommer lang, med et Neb der i Enden ligger over Kors. Dette underlige Neb, giør det muligt for den at lukke Grankonglerne op med det halve Neb og med det andet halve pille Frøet ud

af de haarde Skaller det sidder i. Den er grøngul paa Hjerene; men Ungerne ere i det forste klar graa og i det andet lysrøde med sort Hale og Vinger. Den opholder sig i Europa og andre Verdensdele, hvor der ere Naaletræer (Hyr og Gran) hvilket den nærer sig af. Sine Unger udklækker den midt om Vinteren og har gierne Unger først i Februar.

B. Kirsebærfuglen: Kierneknækkeren, har et Neb, der ved Noden næsten er lige saa tykt som det er langt, om Nebbet og foran paa Halsen er den sort ellers bleg rødbrun, paa Vingen en hvid Plet og nogle sorte Fjer; paa Halen en øggerund hvid Plet. Den opholder sig i Europa og besøger flittig Kirsebærtærerne, især de sure sorte; Rødet piller den af og kaster paa Jorden; Stenen knækker den og øder kun Kiernen. Den kand endnu knække haardere Steen, saasom Slægentornens og Hvidtornens. Den øder og Raal: Reddike: Hampe: Noe: og Salatsro. Med Nebbet, som foruden dets Lykelse og er hvast som en Fiil, forsvarer den sig tappert. I Flugten striger den sik-sik og om Foraaret løffer den i de høje Træers Toppe med et stærkt: Its—Siss.

C. Dom pape n, er en from og stille fugl med en temmelig stor Krop og smukke Farver. Hovedet, Vingerne og Halen ere sorte, Ryggen graa, Brystet og Bugen ere smukt røde; men paa Hunnen blandet med graat. Nogle ere større end andre. De komme til vore nordlige Lande meget tilig om Foraaret, øde alle Slags Frø, Bær og Træknoppe. Fangne lære de let at synge, slojte, ja endog at tale. Hunnen sloiter ligesaa got som Hannen, og de lykkes bedst, naar man lader Han og Hun være sammen i et Buur. Man fodør dem bedst med Korn: og Noesfrø.

Man har og hvide, hvidhovede, sorte og brogede Domper-

D. Svensten, en lille Skovfugl, som meest er i det sydlige Europa, med guult Bryst og Bug og graagrøn Ryg og Hals, den lever af Frø og Træknoppe. Fangen kand den lære at trække Vand, den songer ikke ubehageligt. Dens Neb er ikke saa tykt som Dompapens. Den findes og i vore Lande.

§ 14. Spurve, have et fort Neb, dannet som en Kegle. De leve for det meste af Korn og Insekter og forlade ikke deres sædvanlige Opholdssteder. Denne Slægt indbefatter følgende Smaafugle:

A. Graaspurven, er en nocksom bekjendt Fugl med brunspraglet Ryg, graat Bryst, en hvid Siribe paa Vin-gerne. Hannen har et fort Baand under Struben. Det er en Snyltekast, der søger til Menneskenes Boliger ligge som Rotter og Muus og forlader dem ikke hverken Vinter eller Sommer. I Fæhusene, Stalde og meest under Tagstægget, bygger den sit Nede og legger aarlig 2 til 3 Kuld Unger. Deres Næring er Frø baade af Mark og Ha-vestfrugter, alle Slags Korn og desuden en stor Deel Insekter og deres Yngel. Deres Nærvished er bekjendt, deres Geilhed mageløs, da de vel 20 Gange i Træk parre sig. For deres Tyverier paa alle Slags Korn, Kirsebær og Sukkererter, ere de overalt forfulgte; men deres fuldkomne Udryddelse er ikke mulig og visst nok heller ikke nyttig; da de ved at fortære en utrolig Deel Insekter, Raalarme og sikt aarlig stiller os ved Giester, der ville ødelægge endnu mere. Man søger ved opstillede Skrækkebilleder ofte at forja-ge dem fra Acre og Haver; men det hjälper kuns de forste Dage. Dog skal de have først Frygt for udstoppede

Novfugle og Katte (som ere deres værste Fjender) Man kand om Vinteren, ved at stræse Korn for dem, bedst skyde dem; om Sommeren tage de sig god i Agt for Gewæret. De kand og fanges i store Kurve med spids tilsløbende Indgange som Fiskeruer, hvorfaf de ej kunne finde ud. Man loffer dem med Korn, Ost, o. s. v. I Stalde og Fæhusse fanges de om Vinteraftener ved en stor Lygte. Man forstyrrer dem i deres Sovn med lange Stokke og naar de da see Lyset nede i Huset, blinder det dem, de flyve lige paa Lygten og man gribet dem da med Hænderne. Stegte smage de meget god.

Man finder undertiden ogsaa brogede, hvide og sorte Spurve; men forresten har Graaspurven hjemme i alle Verdensdelse.

B. Skovspurven: Markspurven, er noget mindre, har to hvide Striber paa Vingen og en hvid Streng om Nakken og hvidere Bryst. De bygge i hule Træer og søger ej Husene uden i strænge Vintre.

C. Bogfinken, lit længere i Kroppen end Graaspurven, Hovedet blaagraa, Nyggen brun og mod Halen graa med grønt Skær, Struben og Brystet rødgraa, Busgen meest hvid. Vinger og Hale sorte med hvid Kant, to hvide Striber paa Vingerne. Hunnens Bryst er smuds: hvidt med rødt Skær. Den findes over hele Europa og bygger et ganste rundt Nede, som den hænger imellem kløftede Grene og giver Neden samme Farve som Grenene har. Den synger behagelig og fanges dersor ofte. Dog er dens Sang meget forstkiellig. Trildækkede Bure synger den bedst. Hampefrøs taale de ikke.

D. Øvækkeren: den nægte Bogfinke, opholder sig i de nordlige Lande i Skovene, synger ikke, er noget større og

mere broget end Vogfinken og flokkes ofte om Vinteren og søger de sydlige Lande. Dens Hoved er sort med guulrøde Kanter om Øjene.

E. Grisen, er en lille rustbrun Sangfugl med graat Hoved og hvidagtig Bug; naar den er udvoxet, har Hannen en blodrød Plet oven i Hovedet og noget rødt for paa Brystet. De Gangne misse denne røde Farve paa Hoved og Bryst. Hunnens Ryg er graa med brune og hvidgule Pletter, Bugen hviderød med brune Pletter. Da den gierne bygger i Tornbuske, kaldes den og Tornirist. De ere lærvillige og synge got. Hanpefrøs allene er usundt for dem. Ungerne kan man opføde med knuset Røefsrs, giort til Grød med Vand. Salt ere de gamle meget for. Griskerne findes over hele Europa og i Nordamerika. Den ovenmelde kaldes og af nogle Sidserønnike og man har endnu flere Arter af dem. De reise bort naar Sleen kommer; men komme strax igjen, naar den er borte.

F. Snefinken, findes paa Alperne. Undertiden er den snehvid, almindelig er Hoved og Hals mørkgraa, Ryggen brunflammet, Hale og Vinger sorte og hvide.

G. Stiltsen, er een af vore smukkeste fugle. Den synger vel ikke saa got som Grisen; men kan got lære adskillige Smaakvister. Derimod ere dens Farver levende og skionne. Hovedet har en fort Kalot, rundt om Nebbet er den højrsd, Ryggen er brun, Halen og Vingerne sorte med hvide Pletter og en højguul Plet paa Vingen. Bryst og Bug hvide. Den har hjemme i Europa og findes baade i Norge og Finnmarken, øder gierne Tidsel- og Ellefrøs og dræber mange Insekter. Om Vinteren trække de ikke bort; men flokkes.

H. Sisgenen, er paa Overkroppen skidengron med fortgule Striber og Pletter, paa Bryst og Bug lyngguul, i Hovedet og paa Struben sort. Det er den mindste af Spurveslejgten; den findes i Europa endog i de nordlige Lande opholder sig i saer i Fyrrestovene; men øder og Ellesros, Tidselros og om Horaaret Spirer af Humleplanter. Efter dens Størrelse øder og drikker den meget. Gangen lærer den at synge nogenledes og giøre Smaakonster.

I. Kanarie fuglen, er bragt til Europa fra de kanariske Øer i det 16de Aarhundrede. Der findes de i Mængde og bygge ved sinne Bække og nære sig for det meste af Kanariegræsets Ros, og ere ligesaa stemme efter Sukkerkoret, som Spurvene efter vore Kornagre. Nu findes de overalt i Europa, og holdes i Buur for deres Gangs Skyld. Den Omhu man har anvendt paa deres Tillæg, har gjort dem til kielne og lærvillige Skabninger; saaledes lære de haade at sløje hele Stykker, som og andre Konster hvortil udfordres mere Eftertanke; man har saaledes seet Kanariefugle, der funde trække et forlangt Kart, finde en Kolsør, som passede med den een eller anden i Selstabets havde paa. Deres Farve er afværlende, snart lyngguul, snart guul med grønagtige Vinger og Hale, snart toppede, snart sorte graa paa Overkroppen og grønagtige paa Underkroppen og disse sidste holder man for de bedste. At man lader dem parre sig o: høkke med Træsker, Stillitser, Sisgener og andre Smaafugle, har givet Arten mangfoldige Forandringer. Jo mere Frihed de have, jo bedre hække de. Nogle have derfor givet dem i Yingletiden et eget Rammer med Staalsdraadsgitter for, og ved indplantede Træer forhøjet deres Glæde. I Tyrol og andre Steder i Tydskland er deres Tillæg blevet en Handelsartikel, og Tyrolerne ombære dem nogle hundrede Mile i Bure paa Ryggen, 3 til 400 af Gangen, og affætte dem til England, Russland og især til Tyrkiets

Neent Vand saavel til at drikke, som til at bade sig i, er Kanariefuglene ganste nsdvendigt. Om Sommeren maae de nogle Gange daglig have frist Vand. Alt lægge noget Staal og lit Lakristre deri, er dem tienligt; andre give dem en Stilk Safran. For meget Hampesrs og Sukker gjør dem syge. Deres Buur maa flittigレンses og srses med Sand, at ej Utsj skal plage dem.

H 15. Verlinger, udmærke sig ved et kegleformigt, paa Underdelens Sider indbøjet Neb og især ved en beenagtig Knude i Ganen, der hielper dem til at klemme Skallerne itu af deres Hode. Af de mange Arter, anmærkes her:

A. Enkefuglen: Paradiisverlingen, findes i Afris ka og Asien; den synger behageligt, dens Hovedfarve paa Overkroppen er sort, Brystet forskelligt farvet efter Arters ne. Den udmærker sig ved 4 over Halen udspringende Hjere, hvorfaf de underste ere meget længere end fuglen; disse Hjere krumme ned ad, og tabes hvert Efteraar, dens hele Farve forandrer sig da betydelig og først om Føraaret faaer den Rolsren og de lange Hjere igien. Af disse ganste besynderlige Smaafugle, fiender man 8 Arter.

B. Sneespurven: Sneekokken, findes i de al-ternordligste Lande af Europa og Amerika. I Rusland er den almindelig, til Danmark og Lydskland kommer den i strenge Vintre i Flokkeviis, og i Grønland og de mod Nordpolen liggende ubedoede Lande lægger den om Sommeren sine Unger ud. Den er hvid med nogle foranderlige sorte Pletter eller og ganste hvid. Fra Nordamerika og Grønland, trække de til Europa i November og sees da i store Flokke paa Færerne, i Norge o. s. v. Ud paa Vinteren ere de meget fedte og fanges da gierne.

C. Guulspurven, har citrongul Hoved, Bug og Strube, graaguul Ryg og paa Brystet en Blanding af grænt, gult og brunt. Halefierene sorte med hvide Pletter. Hunnen er mere graa. I Europa og det nordlige Asien findes de. Om Sommeren komme de sielden til Husene; de yngle paa Engene eller i lave Buske og have ofte deres Nede paa Jorden eller imellem Steen. De flyve meget hurtig, findes om Efteraaret paa vore Havrestubbe; om Vinteren flyve de i Flokke med Spurvene og søger til Husene om Foden. Om Sommeren æde de Larver og Insekter.

D. Hirsfuglen: Kornlerken, større end Guuls spurven, rødgraa med sinne sorte Pletter, Bugen mere lys. Den synger ikke; men striger: tirtir.tirits. Bygger Nede i Engene eller Agerrenene, søger om Vinteren Sels stab med Guulspurvene og giver en lekfer Steg.

E. Hortulanen, er almindelig olivengrøn paa Hals og Hoved, brunpletet paa Ryggen, rødgraa paa Brystet, en hvid Stribe paa Hale og Vinger; men man finder og andre Farver. Den findes paa adskillige Steder i Europa om Sommerven, saasom i Rusland og Siberien, i Sverig, paa Bornholm, men meest i Frankrig og Over-Italien. De agtes for en besynderlig Lekferhed og fedes i mørke Kamre, der oplyses ved Skinnet af en Lampe, med Havre og Hirse. Dog ere de fleste af dem paa Den Cypern. De ere der ordentlige Handelsvare. Man har ofte der i eet Aar fanget 160 Tusende og solgt dem i Tondviis, 400 i hver Tonde. For at konservere dem, skærer man Hoved og Fodder af dem, tager Indvoldene ud, giver dem et Dypog i Vand og nedlægger dem i Tonderne med Specerier og Eddike. De holdes og i Ware som Sangfugle og synge utrøttelig.

IV. Et tyndt og spidst Neb, have:

§ 16. Me i s e r n e, have et fort, stærkt og spidst Neb med Børser ved Noden, en afstumpet Tunge, der er som deelt i 4 Trævler, stærke Hædder med spidse Klør, en lang og lige Haie. De ere meget vedre og klatre og hænge sig i Træerne for at finde Insekter og deres Egg. De ere at ansee som Nøvere blandt Smaafuglene. De slæbe affled med hvad de kunne faae fat paa og hakke det i Stykker, og nogle af dem ere ikke bange for at ansalde andre Smaafugle og hakke dem hiernen ud af Hovedet, der er en Delikatesse for dem. De ere de meest ynglsomme blandt Smaafuglene; thi de lægge fra 10 til 20 Egg. Man har en 32 Arter Meijser, hvoraf de almindeligste i Europa ere:

A. Musviten, sort Hoved og Strube; hvide Kinder, graagrøn Ryg, blaafort Hale og Vinger, guulagtig Bug. Den er noget større end en Spurv og er den forvnedste af Meijserne. Den besøger endog Spisekamre og Kielbere og sjeler Riod og Tølle. Bierne ere heller ikke sikre for dem. Da de blive her om Vinteren, maae de ofte med megen Uimage pitke Hul paa Nødder og andre Skalfrugter for at faae Kiernen.

B. Blaa meisen, er kun $4\frac{1}{2}$ Tomme lang, Ifsen er himmelblaau, den omgives af en hvid Streg, Kinden og Panden hvid, Struben sort, Halsen mørkblaau, Ryggen guulgrøn, Vingerne lyseblaau med sorte Slagfriere, Halen flostet og lysblaau med hvid Kant. Bugen er guul. Den ødelægger her om Efteraar og Vinter flittig Insektaeggene.

C. Graameisen, sort Hoved, hvide Kinder, astegraa Ryg, Vinger og Hale, Bugen noget lysere. Findes ved sumpige Steder, dog hvor der ere Træer.

D. Den langhalede Meise, er kun $2\frac{1}{2}$ Tomme lang, derimod er Haleen næsten 4 Tommer. Overkroppen sort med blegrøde Hjere imellem, Brystet hvidt, Bugen blegrød. De yderste Halehjere hvidplettede. I Danmark ses den sjeldent. I Rusland, Siberien, og i andre biergefulde Landes Skove findes de fleste.

E. Pendulinen $4\frac{1}{2}$ Tomme lang, sort paa alle Partier, en fort Streg under Øjet, østegraa med brun Hale og Vinger. Den findes i Italien og det sydlige Europa, samt i Ungarn, Bohmen o. s. v. Den er også i Siberien. Dens Nede er et sandt Mestersyfke; det seer ud som en Flaske, er vævet sammen af Pileuld, Græsrødder, Haar og fligt, og hænger ydersi paa en tynd Green ved en Traad af Hamp, Bast eller fligt, saa intet Dyr kan forsyrrre denne svævende Bolig.

F. Topmeisen, med en sort og hvid Fjerdust paa Hovedet og en sort Ring om Halsen.

G. Skægmeisen, har en trekantet sort Plet paa hver Side af Hovedet, hvorfra der hænge lange tynde sorte Hjere ned paa Halsen, der see ud som Knebelbsarter. Den findes ikke her til Lands.

§ 17. Manakiner, ere smaa amerikanste fugle, der ligner meget Meiferne; men have dog den forskellige og mellemste Laa ganste forenede ved en Hud, der adskiller dem fra de spurveagtige fugle. Deres Hale er som firkantet. Blant denne Slægt er især kiendelig:

A. Den storoptpede Manakin, er floielssort paa Kroppen, Ryggen undtagen, der er lysblaa og Hovedet, der har en smuk rød Top. Den er neppe saa stor som en Spurv.

Andre Manakiner ere pomerantsgule paa Hovedet, rosenrøde paa Nyg og Hals, sorte paa Bug, Vinger og Hale.

B. Bierghanen: Klippehanen, har man og givet Plads blant Manakinerne, skjent den kun for Æernes Skyld har den. Det er en vild og flygtig Fugl, som skuer sig i Huler og Klipperister endog om Dagen. Den er omtrænt af Duens Størrelse, har en mørkgul og purpurfarvet T. p., Kroppen er safranguul med noget brunt og hvidt paa Vingerne.

§ 18. Lerken, udmerker sig ved længere Neb end de andre Småfugle og nogle ved en meget lang og lige Negl paa Bagtaaen, som hindrer dem fra at sidde paa Grene, da de ej kunde holde sig fast med den. De ere bekendte af deres behagelige Sang, som de tilsig om Høraaret istemme, da de ofte komme her først i Februar. Fra vores nordlige Lande trække de bort om Efteraaret til de varmere Lande, nogle, formodentlig af det sidste Kuld, blive dog tilbage. I Tydskland, især ved Leipzic, fanges de paa deres Træk om Høsten i Garn i stor Mængde og sælges i Tusendtal, da de smage fortresselig. Man holder Hannerne ofte i Buur for Sangens Skyld. De kunne og blive meget fielne. I Frihedsstanden synge de almindelig fra Klokkens 2 om Sommernætterne; nogle paastaae de gien: tage det hver Time paa Dagen. De nære sig af Insekter Myreæg, Frøsorter, Korn og græsagtige Planter, bygge deres Nede paa Jorden uden Konst, lægge gjerne 2 Gange Unger ud om Aaret og findes i de fleste Verdensdele. Man har adskillige Slags Lerker, saasom:

A. Sanglerken, vor bekendte Marksanger, der ved at stige i Runddeel op i Lusten lader os høre sine hvirv-

lende Toner, er guulgraa med brune Pletter. Hannen kien-
des ved en længere Negl paa Bagtaaen end Hunnen, ved
en lille Top, som han kan reise og lade falde, og ved en hvid-
graa Streg over Øjet, der løber, skjort meget fin, ned om
Kinden. Den sidder aldrig i Træer. Naar Ungerne have
faaet Fiere, forlade de Neden, og opholde sig et Stykke
fra hinanden. Ved at svinge sig syngende over dem, lokke
Foreldrene dem til sig for at made dem. Madingen bestaaer
i Insekter. 10 til 12 Aar, nogle paastaae 20 Aar, funne
de leve i Buur; men de blive gjerne tilfids sorte paa Kroppen
og graa i Hovedet af Alderdom. At give de sanzne Lerker
ofte en lille frisk Grontorv og brav Sand i Buret, er usd-
vendigt.

B. Englerken, er noget mindre; end Sanglerken,
opholder sig paa Engene; men kommer først i Maj her
til, er brun og graagrøn paa Ryggen og guulagtig paa
Brystet.

C. Marklerken, opholder sig mest paa Hederne
og bor vist nok henføres under Sanglerkerne.

D. Toplerken, er noget større end de forrige, har
længere Hals og Neb end de og udmaarker sig ved en lige
opstaende Top, som den ej ganske kand lægge ned, som
Sanglerken. Dens Hale er noget kortere end de andres.
Dens Farve er graabrun med hvidgraat paa Bryst og Bug.
Dens Sang er nok saa behagelig som den førstes.

E. Trelerken finder man, imod de andre Lerkers
Natur, at sidde paa Træer. Den har en hvidagtig Kreds
om Øjet, Hovedet lysbrunt med mørke Striber, har en
Slags Top, er rødbrun, især paa Gumpen.

Man har endnu mange andre Navne til Lerkerne, saa-
som: Sumpelerker, Vibelerker ic. Man har og un-
dertiden seet hvide Lerker,

§ 19. *Vipstjertene* indbefatte en heel Deel Smaafugle, med et sydligst syleformigt Neb, som leve af Insekter, deres Eg og Orme, og forlade os for det meste om Vinteren. De fleste virpe med Halsen og gives derfor Navnet *Vipstjert*. Af de 176 Arter man henvører under denne Slægt, ere de her til Lands mest bekendte:

A. *Mattergalen*, er lidet over 6 Tommer lang, har store fremstaende brune Øjne, et lidet og langagtigt Hoved, Nebbet er ved Noden fiofsarvet og indvendig guult, Laar og Been ere ikke sorte efter Kroppens Længde, paa Nyggen er den graa: og rustbrun, Struben og Bugen ere hvide, Brystet lysgraaat, Gumpen brunrød. Hunnen har samme Farver. Mattergalen epholder sig i alle Verdensdele, dog ikke i de meget nordlige Lande (saaledes har baade Danmark, Sverig og Rusland dem ikke i de nordlige Dele) og i Afrika meest ved Nilen. Den vælger sig til Boepæl tette skyggefulde Skove og Haver, hvor der er rindende Vand i Mørheden, og anlægger sit Nede i lave Helle og Buske saaledes, at det funs om Morgenens kand bestennes af Solen. Det er en Træsugl, som i Maj, naar Hvidiornens Knoppe skyde ud, kommer til Europa og rejser bort igien i August, man veed ej tilvisse hvor de overvintrer; men troer de da ere i Afsen. Hannen kommer 14 Dage før Hunnen. Saasnat de ere komne, begynde de at synde eller slaae som man falder det; dette skeer især om Matten, ved Solens Opgang og siden nogle Gange paa Dagen. Denne fortryllende, stærke og regelmæssige Sang, der ofte har noget sorgende hos sig, vaerer ikke lønge. Den slaer sterkest naar den nylig er kommen; i den Tid Ungerne ere spøde tier den i nogen Tid og begynder siden igien at slaae; men holder op sidst i Juni. Da den ikke er

saa bange som andre Fugle; saa nærmer den sig ofte Men-
nestør og fornøjer dem med sin Stemme, der overgaaer alle
andre Fugles. At man ofte, hvor der er Allarm, hører dem
fordoble deres Slag, er vel ikke som nogle paastaae, fordi
de ere Elskere af Støj; men den naturlige Tilbosjelighed de
have, til at ville høres frem for alt andet. Maar flere ere
i Nærheden af hverandre, synge de ikke paa eengang; men
naar den eene holder op, begynder den anden, og kappes
da om at overgaae hverandre. Af Insekter og Orme leve de;
Edderkopper ere de meget lyfne efter, men hvad de øde-
dræbe de, før de fortære det. Man kan have dem i Brue
og føde dem med Meelorme, Edderkopper og Hyldebær;
men især med ganske frist smaahafted Øpehierte, blandet
med reben Hvedebrod. Man giver dem og Risdet af an-
dre Fugle; men det maae være ganske frist, ellers dør de.
De drikke kun lidet, og man siger de vilde slet ikke drikke. De
kanne blive over 10 Aar. Buret maae være halv tildækket med
gront og Pindene tykke, at ej Klørene skulle blive forlan-
ge. Maar deres Fodder blive smie af Podagra, smores de
i Smør og Fidtkirtlernes Hævelse og Forstoppelse hielpes
ved at finsre Gumpen i hvid Bomolie.

Nogle Mattergale ere hvide eller hvidgraa, andre bro-
gede, mørkbrune og sorte. De Hængne faae meest disse
Ullarver. Man har og en større Mattergal, der ikke er
brunrød paa Halen og er $\frac{1}{2}$ Tomme længer. Den findes
ikke her til Lands, synger mere afbrudt og meest om Natten.

B. Græssmutten, askegraa, Underlivet hvidag-
tigt; den smutter omkring i Smagbuske, og sidder ofte i
Toppen af et Tre og smagsynger til fuldig om Aftenen;
dens Sang er sagte. I dens Nede lægger Gisgen gierne
sine Æg. En anden Art Græssmutte er rødbrun paa

Overkroppen, hvid paa Bugen med noget rødgaaat paa Siden af Brystet; den synger og ret got; men sagte.

C. Haveskaden: Mattergalens Horeunge, har ligesom en fort Hætte paa Hoved og Hals, er paa Ryggen astegraa med lit gront Skjær, Bugen hvidagtig, Vinde: og Halefierene mørkbrune med hvide Kanter. Hunnerne ere større end Hannerne. Mens de ere unge, er Hætten brun. Det er en munter Fugl, som smutter hurtig og beveger bestandig Bagkroppen. Den har skinnende rene Toner, og synger ofte ud paa Aftenen. Den udflækker og undertiden Gisgegg. Den forlader os i Septbr.

D. Graairisten, brungaal og brunpletet, Brystet blaagraat, Bugen hvidagtig.

E. Spidslerken, opholder sig mest i det sydlige Europa, den æder Figen og Viindruer, ogsaa nogle Bluer; den er brun med en hvid Plet paa Bingen. Underlivet graagulst med lidt rødt paa Brystet. De ansees for en stor Delikatesse, nedsyldtes med Eddike og Kryderi og forsendes i Krukker.

F. Fuglefiongen, er den mindste europæiske Fugl, fun 3 Tommer lang, og i Kroppen, naar Fjerene ere borte, ej større end en Balnsd; paa Æssen har den en safrangul Plet, omgivet med en sort Kant, som den kand reise som en Top, en fort Stribe fra Mundkrogen til Øjet, noget hvidt over og under Øjet, Kinderne graa. Overkroppen grøngaul, Hale og Binger sortgraa, Brystet gulagtigt. Det er en vever Fugl, som findes i alle Verdensdele og meget gestiflig opleder Insektaeg paa Gladene af Træerne. Sit Nede hænger den yderst i Grenene, og væver det sammen af Mos og Spindelvæv. Nogle bygge i Tyrrehusse nær ved Jordenn.

G. Skrædderfuglen, er fra Indien, ikke meget større end Fuglekongen. Den bygger sit Nede under et Blad, der hænger yderst paa en Green og syer med sit Neb og en Traad af Bomuld, eller fligt, et tort Blad under det gronne, og i dette Hul, som den udfører med Bomuld, lægger den sine Æg.

H. Gierdesmutter: Tommeliden, er noget lidet større end Fuglekongen, nemlig 3½ Tomme lang, den er rødbrun med mørkere Striber, Underkroppen gullhvid, den flyver ikke højt; men kan fra een Bust og eet Gierde til et andet. Naar den løber, ligner den næsten Musen i Hurtighed, bærer sin lange Hale opreist og lader Vingerne hænge noget. Den bliver i vore folde Lande om Vinteren og søger da til Huse og Haver, og gennemleder Hækker, Gjærder, Brændestabler og andre Smaakroge, for at finde Foden, som bestaaer af Insekter og deres Æg. Dens Stemme er meget stærkere, end man skulle vente af saa lidt en Fugl. Den synger endog om Vinteren; men i Parvringstiden ret behageligt. Nedet gisre de af Mos, i Form af et Æg, og anbringe det gjerne i lave Hækker eller fligt nær Jorden. I Buur synge de flittig og føres med Insekter og Balmuefrs. Den kaldes og Nelsde Kongen og Thomas i Gierdet. I Amerika findes der dobbelt saa store Gierdesmutter, som vore.

I. Den blaa Havrefugl, 7 Tommer lang, Hovedet og Halsen sort, Ryggen astegraa, Bryst og Bug hvide. Halen sort med hvide Striber, Vingerne noget brunne. Dens Been ere temmelig høje; Halen vipper bestandsdig op og ned. De opholde sig mest ved Bække og andre Vandbredde med haard Bund, hvor de løbe hurtig om efter Insekter, som de ofte forfolge ud i Vandet. De trække hort

om Esteraaret fra vore nordlige Lande og komme gjerne i gien i Marts. Man kalder dem Havrefugle, fordi det ved den Tid de komme, er Tid at saae Havre. Af Bevægelsen med Halen kaldes den og Vipstiert.

K. Den gule Havrefugl: Gulspink, lidet mindre, graat hoved, Ryggen gulgrøn, Bugen gul, Vinger og Hale sort med gul Kant. Den søger gjerne Haaresflokkes Græsgange, den har Nede ved Hække og Molier. De trække ikke alle bort om Vinteren.

L Steenpikken: Steengylpen, noget større end Lerken, Panden hvid, over Øjnene en fort Streg, Ryggen graa, Underlivet og Halen hvid. Hunnen er mere brun og har lidet rødgult paa Bryset. Man finder dem saavel i det hede Asten, som det fulde Grønland. De hoppe gjerne paa Stene, Jordklumper og ploiede Furor o. s. v. gisre Neder under Græstorv og i Huller i Jorden; man fanger dem om Høsten i Snarer opstillede under Græstorv. I Engeland fanges mange af dem, og der ansees de for en lekfer Spise. Insekter og Orme er deres fornemmeste Føde.

Følgende Vipstiert er høbe megen Lighed med hverandre, de opholde sig gjerne i tyk Underkov og i Haver om Høsten, ere livagtige og dræbe ofte andre Småfugle; men ere derhos meget nyssgierrige, hvorover man let kand fange dem. Gangne blive de meget kjelne. Om Sommertiden leve de mest af Insekter, om Vinteren af Bær, især Hyldebær. Ofte maae de udklække Giogens Egg.

M. Rødkielken: den rodbrydede Vipstiert, Panden, Stiruben og Bryset rødt, Ryggen brun, Bugen hvid. Mange holde den til Fornsjelse tam i Stuerne; thi i Unur vil den ej gjerne være. Den viser sig meget fornøjlet, naar man daglig vil sætte et Gad Vand til den, hvori den kand bade sig.

N. Blodstierten; sort Strube; Gumpen og Halen rød, undtagen de to midterste Hjere, der ere sortagtige, Øverkroppen askegraa, Bryst og Bug rødgul. Den forandrer i Høsten Farve og sælges da undertiden for en Nattergal; men at det ikke er rigtigt, siender man paa dens sorte Neb og Fodder, som Nattergalen ikke har. Den bygger i Huiler i Murene og sidder gjerne paa Skorstene og Tage.

O. Blaa brystet Vipstiert, med et stærkblaat Skold paa sit røde Bryst; hos de unge har dette Skold sorte og hvide Pletter. Den findes paa fugtige Steder ved Udkanten af Skovene.

P. Bynkefuglen: brunbrystet Vipstiert, sort, rødbrun paa Brystet, paa Vingen og Siden af Halsen en hvid Plet. Halen hvid. Den opholder sig meest paa Torne.

Et tyndt, fort, fladtrykt, noget i Enden
bøjed og dybt kloftet Neb, have;

§ 20. Svalerne. Deres Kjendemærke er: et Neb som ovenmeldt, meget lange Vinger, sorte brede Fodder, der ere ubeqvemme til at gaae, skarpe Klør og en kloftet Hale. Deres Flugt er besynderlig let, hurtig og snild, enten de flyve lige, eller de vende sig; saa de i Flyvekonsten overgaae andre Fugle. De leve af Fluer og Myg, som de fange i Flugten ved at gabe og lade dem fare derind, og dersor seer man dem altid i Bevægelse. Deres Nedder bygge de (paa Digefvalsen nor) i vore Huse eller uden paa dem, nogle vælge Kirkevinduer eller høje Bygninger dertil. Nedet sammensætte de meget fast af Leer, Dynd og Giode, som de i Fodderne og med Nebbet bringe til Stedet. For den Nytte de giøre os med at sortere saamange Myg og Fluer, vel og for den Fortro;

lighed hvormed de bygge inden iog uden paa Husene og fordi de ej røre Korn eller Frugter, holder man det for Synd at dræbe dem. Raade Drenge gisre vel undertiden Undtagelse og i Espanien og Italien viser man dem end ogsaa, skjønt Kisdet er haardt og magert. Svalerne ere Trækfugle, der sildig om Føraaret og det først i Maj eller Juni komme hertil. De drage bort om Efteraaret og som man troer til Afrika — endskjønt man tilforn antog, at de lage i Dvale i sumpige Enge og Moser, da man een og anden Gang fandt dem der; men man forklarer disse sieldne Opdagelser enten saaledes: at det er Digesvaler, som ere komne ait for tilig om Føraaret, naar der endnu har været mere Vinter tilbage, eller og, at det har været Unger af det sidste Kuld, som ej have mægtet at flyve bort med de andre og have mod Vinteren glemt sig i Siv eller Moser. Svalernes Stægt indbefatter:

A. Haußvalen, over 6 Tommer lang, Vandens og Struben rødbrun. Overkroppen sort med blaat Skær, Halen og sort med hvide Pletter, Underlivet hvidt med noget brunt imellem, Laaren rødgraa. Den bygger gjerne inde i Huse ved Lægter og Sparrer, endog i Hønderhuse, hvor der er sterk Røg.

B. Marksvalen, er 5 Tommer, mere forthalset, Halen har ingen hvide Pletter, Underlivet ganzte hvidt, Benene beklædte med Tjer til Tærne. De flyve ej saagot som de første, jage meest efter Vremser og større Fluer og Myg og rejse gjerne bort før de andre. De bygge uden paa Husene. Nogle falde den Mariessvale.

C. Digesvalen: Baksvalen, er graa paa Overkroppen, hvid paa Underlivet og har en kort Hale. Den findes endog i de kolde nordlige Lande og bygger i Sand-

banker, ikke langt fra Vandet. Mange gisre Bolig ved Siden af hinanden, bore sig et rundt Hul i Sandbanken og udruge der Ungerne. Denne Art lever allene af Vandmyg og findes ej uden hvor der er Vand i Nærheden.

D. Kirkesvælen: Muur svale n, er den største og hurtigst flyvende af vores Svæler, men den har de korteste Fodder, hvorför den, om den falder til Jorden, har ondt ved at komme op igjen, da dens Fodder ej kunne gisre det sædvanlige Fuglehop for at fåae Lufien ind under Vingerne. Den har tillige det besynderlige og usædvanlige Mærke: at alle fire Tæerne sidde fremad. Den er sort og kuhvid paa Struben, Vingen krummer sig som en Segl. Den bygger i Taarne, Mure, Klipper og hule Træer; men er ikke saa god en Muurmester, som de to første Arter, da den ikke bygger ordentlig; men kun samler Straa og Hjer sammen, hvoraaf den gior Nede. Den faldes og Steensvælen.

E. Den indiske Svale: Salangan e, er den mindste Svale, kuns 3 Tommer lang, sort paa Overkroppen, hvid under Bugen. Den bygger paa de asiatiske Øer ved Strandbreddene og helst i Klippehuler eller udhuldede Banker, hvor man har taget Salpeterjord. Man tager disse Neder ved Hielp af Fakler, Stiger o. s. v. De sorte, som man holder for de gamle, ere ikke synderlig i Pris; men bruges til Lium; men de hvide ere kostbare og spises, især af Kineserne, som en stor Lekkerhed. Pag. 168 er tale om disse Neder. De findes og paa de danske Mikobar: Øer i Indien.

§ 21. Aftenbækken: Natravnenn, har Svældernes sorte Neb og viide Gab, Kramsfuglens Størrelse, Giøgens Skabning, Uglens lette Flugt, store

Drer og brede Øjne; de udmaerkede sig ved en lang Mellem-
taa, der paa den ene Side har tætsiddende Tagger, liges-
som Tænderne i en Kam. Benene ere besierede, og paa
hver Kant af Overnebbet sidde 6 sorte glindsende og stive
Børster. Om Dagen sidder den ganske stille, og jager
først i Tusmørket og om Natten i Maanstkin efter Matsom-
mers fugle, Skarnbasser, Oldenborrer og andre stærk fjæl-
lede Insekter. Den lader sit viide Gab staae aabent mens
den flyver. Den flyver meget let og hurtigt og snurrer ofte
om og over hovedet paa Folk om Astenen. I Europa fin-
des kun den her beskrevne, der er sort med smuk Marmo-
rering af brunt, guulst og hvidt. I forrige Tider gav man
den Skyld for, at den malkede Gederne om Natten, der
kunst er Fabel (den leder kun ved Hjorderne efter Insek-
ter) og kaldte den derfor Gedemalke og da den ofte
ved sin flagende Lyd I: I: I: arr og Snurren om Drene
paa Folk, forskräcker een og anden, have overtroiske tit
antaget den for et Spøgelse eller Varsel om noget Dådt.
I Amerika og de andre Verdensdele har man flere og stor-
re Matravne. Vor Astenbakke er en Træsfugl, som ikke
før i Maj kommer til Europa.

VI. Et tyndt, langt og stærkt Neb, have:

§ 22. Spetmeisen: Blaaspetten, af Lerkens Størrelse, paa Overkroppen lavendelblaa, Und-
erlivet er hvidt og rødbrunt. Over Øjet gaaer en sort
Streg. Den har meget tilfælles med de foran beskrevne
Spetter og Meijer, klæret som de om paa Træerne, pik-
ke i Træernes Bark efter Insekter og gjor sig tilgode med
Modder og Skovfrugter. Den boer i Skovene; men kom-
mer om Vinteren ofte til Husene og findes overalt i Euro-
pa. I Norge kaldes den Matvake, fordi den skriger

om Natten med. De bygge i hule Træer og tilkline Hul: let, hvis det er for stort.

§ 23. Trælsbære: Træpikkere, ligner Spejneisen i Levemaade og Stabning, men deres Neb er krumt heel igennem. De opfør vel Insekter under Træ: ernes sprukne Bark; men have ingen Kræfter til at hakke og vikle paa Træerne; men de lobe overmaade genvindt fra een Side til den anden paa dem. Man har dog givet dem det upassende Navn Træpikkere. Man har:

A. Trælsberen: den almindelige Træpikk: fer. Den findes overalt. Den er graa med rødgule, sorte og hvide Pletter, Underlivet hvidt, Halen graabrun og stiv. De opholde sig i Skove og Haver og Isbe som en Muus om paa Stammerne. De strige Si-Si-Si. Nogle er ikke større end Gierdesmutter. De bygge i Træer.

B. Muurløbaren, findes i det sydlige Europa, og hopper op af Murene for at finde Insekter. I Italien ere mange. Den er større end den forrige, blaagraa med sort Strube og hysede Dækfriere paa Vingerne.

I Asien, Afrika og Amerika findes mange Arter af disse Trælsbere med de sköneste Farver, og da mange sue Saftet af Sukkerørernes Marv, faldes de Sukker: fugle.

§ 24. Kolibriten: Honningfuglen, indbefatter en talrig Slægt af den mindste Slags fugle, der især findes i Sydamerika. Man falder de største Kolibriter og de mindste Fluefugle. De største ere 6 Tommer lange, men de mindste, eller Fluefuglene, ere kun $1\frac{1}{4}$ Tomme lange. Deres prægtige Farver overgaae al Bestrik:else, de ligner Edelstenes og de prægtigste Farver af grønt,

rodt, guulst o. s. v. Deres Neb er saa fint som en Knappenaaal, hos de fleste buiformigt, Tungen som en fin Traad, dog huult som et Visor. Deres Næring er ligesaa fin, som deres Bygning; thi de leve af Blomsternes Honningsaft, som de udhue med Tungen. Deres Neder ere meget steldne at træsse: de ere byggede af Bomuld, heftede til Grenene og Blæfuglens er ikke større end en Valnød. Man bruger Hjernerne til Pynt og Fruentimmer bære hele fuglen balsameret i deres Ørenringe. Man dræber dem med Sand istæden for Hagel, da et Hagel ville splitte hele fuglen ad, eller og spræster Vand paa dem og da fanger dem, naar de af Forstrækkelse falde ned. Et Slags store Edderkopper dræbe ellers mange af dem. Dog ere disse Smaafugle meget modige til at forsøre sig og vanstelige at træsse, for den Hurtighed hvormed de flyve. De surre omrent som Bierne, ligge en Tid i Dvale om Aaret og fanges undertiden i store Blomster, naar de trække Honningen af dem.

§ 25. Hærfuglen

opholder sig i Europa om Sommeren, især i tykke Slo-

pe, der ligge ved sumpige Egne. I Danmark og Sverig findes den sielden og længere mod Nord ikke. Den er omrent $\frac{1}{2}$ Alen lang, har paa Hovedet en smuk dobbelt Hjertop, som sidder i to Rader, og som den, naar den bliver opmærksom, rejser i Væjret. Tuppen er bleg brandguul med sorte Pletter i Enden, Halsen rødbrun, Ryggen rødagtig, Vingerne sorte med adskillige brede hvide Everbaand, Undervilvet hvidt. Da den helst opholder sig ved Møddinger og andet Skarn for at samle Insekter, Regnorme og fligt; saa har man beskyldt den for at have en uteaalelig Skarnlugt og være meget skidensærdig, der dog ej er saa ganske bevisst. Den lugter endel af Mossus, paastaae andre. Man har havt dem fangne, og ikke mørket denne Stank. Man spiser dem og i Italien og stærer Hovedet strax af, for at dæmpe Mossuslugten. Fangen bliver den meget kien og givt isierlige Bendinger og Nik med Hovedet. Den skriger Bub:bub, og bygger sin Nede paa et Lag Møg, venselig for deri at finde strax nogle Insekter for Ungerne.

Til Hærfuglene regner man en Fugleslægt, som man har givet Navn af Promero per, endstikt de mangl Hiertoppen og have en lang Hale. De udgør egentlig en Slægt for sig selv, der vel til Nod kunne regnes til Paradissugle eller Bislugerne. Den findes i de varme Lande. Den mærkeligste er:

Den store Hærfugl : Promero p med frusede Hjerte, findes i Ry Guinea, er $\frac{1}{2}$ Alen lang hvoraf Halen udgør over 1 Allen. Fuglens Hovedfarve er sort, med blaa og violet Skattering, Hjertene saa fine som Elsjel; dens besynderlige Kjendemærke er Dækfierene paa Vingerne, der staar i Væjret og krumme sig ud ad, og have etter

endeel andre Fjer imellem sig, der brede sig ud som en Bispe.
Disse Fjere ere blaa og gule med guldgron Glands.

De to yderste Æer ere sammenvoyne
indtil Neglene paa følgende:

§ 26. **M o m o t e n**, findes i Amerika, den er
paa Skadens Størrelse, har en meget lang Hale hvorfod
endnu længere Fjer rage frem, der paa lidet nær ere nogne
af Skæftet. Den er grønagtig oven til, brandguul under
Bugen; Ifsen, en Plet forpaa Bryset og Halsen er himmel-
blaa, om Øjet har den en sort Krebs. Det er en frygtsom
Fugl, der hopper eenlig om paa Jorden i tykke Skove efter
Insetter og striger Hun-tu.

§ 27. **B i s l u g e r e n**, opholder sig kun i Eu-
ropas sydligste Lande og kommer kunst som en Sieldenhed
til Tydstrand. Til Aften og de varme Lande drager den om
Høsten. Den er $\frac{1}{2}$ Alen lang, præntet med de dejligste Fjere.
Vanden, Bugen og Halsen ere blaagronne, Struben guul
med en fort Streg, Ryggen gulbrun med grøn Skær. Den
lever af Bier og Hvepser som den fanger flyvende. Man
seer mange i en Flok. Nebbet er langt og frumt. Man
har i de varme Lande mange andre Arter Bislugere med
prægtige Farver.

§ 28. **I i s f u g l e n**, er en usædvanlig smuk lille
Fugl, ikke større end en Lerke, med et langt, mest lige
og paa Siderne fladt Neb, et temmelig stort Hoved, me-
get forte Been, Vinger og Hale, der lever fornemmelig
haade Vinter og Sommer af Smaafiske, som den kand
øjne paa Bunden af Vandet og da med en Hart skyder sig
ned paa dem fra Strandbredden. Dens Hoved er mørk-

grønt med himmelblaas Striber, paa Ryggen er den blaa, grøn og sort blandet, med en bred Stribe af himmelblaat; under Øjet gaaer en guulrød Streg, Stiruben er hvid, Bryst og Bug rødgul. I Europa, Asien og Afrika findes den. Dog kommer den ikke til de nordligste Lande, og meget sielden træffes den i Danmark. Derimod i Tydfland ofte. De andre Verdensdele have mange andre Arter Fugle, hvoraf een har Top, en anden kun 3 Tæer og mangler den forreste, en tredie er saa stor som en Krage. Deres Farver ere: blaaat, sort og rødt. Ved den oven beskrevne Fugl er det mærkværdigt, at den, en 4 Dage efter den er dræbt, bliver af sig selv saa haard som Træ og kand giemmes i mange klar.

§ 29. Todier, ere smaa amerikaniske Fugle, som ligner Fuglene, undtagen, at Nebbet er afslumpet og fladtrykt for oven og neden som Vendersnes, og da det ofte er meget langt og Fuglen kuns som en Lerke, saa giver det et besynderligt Udseende. De fleste ere smukt brogede.

Tredie Bog

Om Krybdyrene.

Krybdyrene, kaldes de Dyr som have foldt og rødt Blod og aande i gien nem Lungør. Hier tet har kun eet Kammer, hvorfra udgaaer en togrenet Puls aare, der paa hver Green har en mindre, som forener sig med Lungerne, og dersra gaaer til de nedre Dele af Legemet. Lungerne selv, ere mere aabne end andre Dyrs og anderledes dannede, hvoraf folger: at de sunne standse Mandedrættet, uden at det hindrer Blodets Omløb. Kryb dyrenes Blod er dog ikke ganske foldt; men har omrent Lustens eller Vandets Varme, hvori de leve. Deres Krop er foldt at føle paa og enten bedækket med en slimet Hud, eller og med Skæl, Skulde og haarde Skaller. De fleste af dem kunne leve baade i Vandet og paa Landet. De formere sig for det meste ved Parrings, der hos nogle værer adskillige Dage og Uger, andre fremkomme af Æg, omgivne med en Hinde, som Hannen, efterat de ere lagte, befrugter. Æggene bære disse Dyr ingen Omsorg for; de legge dem snart i Sand, i Vand, i Møddinger og overslade det til Lustens Varme at udklække dem. Nogle beholde Æggene i sig, indtil Ungerne ere færdige til at fødes, og stille sig da ved dem; dog er Ungerne endnu ved Fodselen indsvobte i Æghinden, hvorför man før en Deel regner dem til ægloeggende. Alle Krybdyrene voxe meget langsomt og de fleste blive meget gamle. De have og fremfor andre Dyr en besynderlig Kraft til at leve, endfiktiont de ere indsluttede; deres Lemmer og Indvolder kunne lide meget inden de døe; saaledes har man seet levende Tudsar inden i Steen eller Træ, der vist nok havde været indelukte en 80 Aar;

Froer kunne hoppe omkring, efterat Hiertet er taget af dem; Skildpadder kunne leve nogle Maaneder, efterat deres Hierne er bressvet dem og Slanger og Fjirbeen vedblive i endeel Timer at bevæge deres afhuane Lemmer. Synet er Krybdyrenes bedste Sands, deres Øjne ere store og spillende. Legn til udvortes Øre have de ikke. Som Høde og Lægemidler bruges adskillige Krybdyr. Uagtet deres mod- hydelige Udseende have dog ikke nær saamange nogen Gift hos sig, som man forhen troede.

Krybdyrene inddeles i

I. De æglæggende og firesoddede Krybdyr, som have forte Been og Fodder og slæbe sig for det mesie langsomt og med Bugen til Jorden fremad.

II. Slanger, som ikke have Fodder, men krybe med deres lange Krop hen af Jorden ved at flytte sig frem paa Skoldene :: Holderne af deres Legeme.

Første Kapitel.

Om de æglæggende firesoddede Krybdyr, som ere: Fjirbeen, Dragen, Skildpadder og Froer.

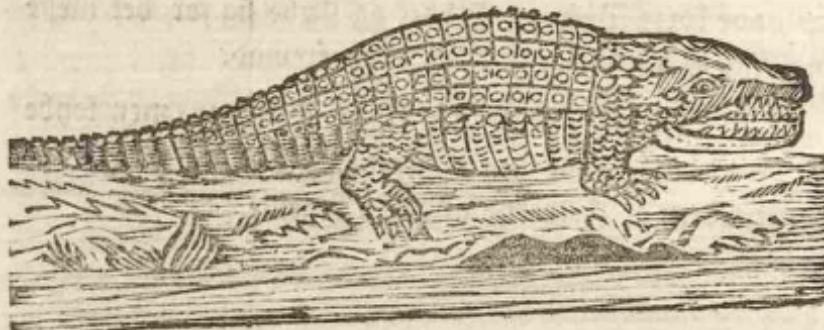
§ I. Fjirbeenene have et smidigt, ormeagtigt Legeme med lang spids Hale, levende Øjne og fire forte Been, hvorpaa de løbe temmelig hurtig. Deres Legeme er beslædt med Skjæl.

Fjirbenene ere, naar man undtager Gekoen, efter de nyere Opdagelser ikke giftige. De leve af Fluer, Myg-

Snegle o. s. v. og ligge om Vinteren i Dvale. De fleske
funne op holde sig baade i Vandet og paa Landet. Man kæl-
der og alle Hærbeen under eet: Ogler. De skifte oste Hud
og man paastaaer, at nogle Vandfirbeen skifte Hud hver
ste Dag om Sommeren og hver 16de Dag om Vinteren.
Paa adskillige af dem, især Vandfirbenene, voxer Halen
ud igien, naar den, som oste steer, bliver slaaet af.

Hertil høre:

A. Krokodilen fra Nilstrømmen

Er Rømpen blandt Krybdyrene og det frygteligste af
dem. Den findes i Afrikas Floder og store Søer, sornem-
melig i Nilen. Den kan være $12\frac{1}{2}$ Alen lang, men og min-
dre. Dens brede Hoved har et stort Gab, hvori sidde i
Over- og Nedermunden henimod 100 skarpe ulige dannede
Tænder, hvormed den i en Hast knuser sit Rov. Tunge har
den ikke. Paa dens lave og stærke Been har den 5 Tær,
som Hingre, paa Forfodderne; men paa Bagbenene kun
4, forsynede med Svommehud. Dens Ryg og Hale er
bedækket med en tykstaklet sortgraa i Nuder afdeelt Be-
flædning, som er saa glat og tyk, at ingen Kugle træn-

ger derigien nem; Bugen er derimod guulhvid og blød; der, som og over Øjnene, er det man maae hibringe den sit Banesaar. Den løber got og skyder sig som en Piil si ge hen paa sit Nøv, den eneste Maade at undgaae dette græsselige Dyr paa, er at springe til Siden eller bag den; thi dens Hals hvirvler ere stive og kand ej bøje Hovedet til Siden. Den lever af Fiske og adskillige Landdyr, som den anfalder ved Strandbredden. Et eenligt Menneske er slet ikke sikker paa sit Liv, om Krokodilen faaer ham sat; men ere der flere, anfalder den dem ikke. Halen er dobbelt saa lang som hele Kroppen og har to Rader taggede Skaller; den har i sin Hale en stor Styrle og kand let dræbe et Men neske eller Dyr med et Slag af den, eller vælte en Baad med den. Den fortærer alt sit Nøv paa Landet, opholder sig paa Nilens Bredder i de høje Siv og kommer ikke langt fra Floden. Man figer den om Matten, skjøndt sieiden, bræler som en Oxe. At den græder og hyler som et Men neske, er usandt. I Vandet er dens største Hjende Saug fisten, som dræber den ved sin saugformige Land. Kroko dilen lægger henimod 100 Æg om Aaret i Sandet, der ikke ere større end Andesæg; de have ingen Skal; men en tyk Hinde. Naar Solens Varme har udklækket dem, tas ge de gamle dem paa Ryggen og bringe dem i Vandet; men til Lykke for Mennesker og Dyr, fortærer en stor Deel af Æggene aarlig af Pharaohs Notten (Ichneumon) Ægypterne oplede og endeel og spise dem. De gamle Kro kodiler spiser man og, naar man har dræbt dem og de man sanger unge, holder man tamme, efterat de ere afrettede. I Jobs Bog beskrives den under Navnet Leviathan.

B. Kaiman ♂: den amerikanske Krokodil, er næsten af Skabning som den fra Nilen, Halen bestaaer af Ringe, som passer i hinanden.

C. Alligator, er og fra Amerika, Haleen har 2 Rader afrundede Tagger paa Kanten.

Disse 2 Arter ere fun 6 til 7 Allen lange i det højeste, og findes i store Flodde i Floderne i Amerika især i Orno-floeden; de ere mere frygtsomme end Milkrokodilerne og spises af Indbyggerne.

D. Den ostindiske Krokodil, findes især ved Floden Ganges i Ostindien og afgiver i Skabning endel fra de andre. Snuden er mere lang og tynd.

Gem Tæer paa hver God have:

E. Leguanen

er en stor Fjørbeen, $2\frac{1}{2}$ Allen lang, som findes i Amerika, den har smaa Skæl; paa Ryggen og den lange Hale har den en smuk Kam, som bestaaer af bevægelige Spidser, og under Halsen er en stor Rose, som tiener den som Kro. Dens Farve er brun og hvidplettet. Dens Kost og Egg spises som en stor Lekkerhed og føres ofte i den Henscende til Europa; dog skal veneriske have onde deraf.

F. Kamæleon, er en 16 Tommer lang Fjørbeen fra de varme Lande, med en lang Hale, tyk Krop, en Slags Hjelm paa Hovedet og en tagget Ryg; af dens Læer sidde 2 til een og 3 til den anden Side. Den er gierne paa Træer og Hække og lever af Fluer og Insekter. Dersor lader den og Munden staae aaben for at fange dem. Man troede forhen, at den levede af Lusten. Den er staalgraa; men naar den er vred, blæser den sig op og bliver snart sort og snart guul. Denne Forandring forførte de gamle Naturbeskrivere til at paastaae, at den kunne antage hvad Farve den vilde, for at skjule sig. Den findes i Europa i det sydlige Spanien.

G. Barsleren, en sort og hvidpletted Fjørbeen, af 2 Alens Længde, den findes i Ost og Vestindien. Med sit Skrig, som den lader høre, saasnart den seer en Krofdil eller en Klapperslange, advarer den Mennester og Dyr om at tage sig i Agt.

H. Stinko, en lille solvhvid Fjørbeen af 1 Qvarters Længde som findes meest i Afrika, og bruges meget som et styrkende Middel.

I. Gekko, en hals Alen lang, findes i Afrika og Ostindien; imellem dens Læer udsveder en giftig Saft, hvormed Indianerne forgifte deres Pile. Denne Fjørbeen sniger sig gierne ind i Husene og forgifter hvad Mad den løber over, ved ovenmeldte Saft. Imod Regn striger den Gekko.

K. Basilissen

som man før har fortalt saamange underlige Ting om, er hverten giftig eller farlig; den er om trent 3 Qvarter lang, opholder sig paa Træerne i Asien og Sydamerika, den er afkraga med hvide Pletter og har paa Hovedet en huul Hætte og paa Ryggen Finner som Horren, hvorved den kan baade svømme og tillige bruge dem som en Slags Vinge for at springe fra een Green til en anden. At den dræber Folk ved at see paa dem og kand fremkomme af et Haneæg, er der slet intet om.

L. Salamandren, har ingen Skjel eller Klør; den har derimod endel Vorter paa Kroppen, hvoraf der udsveder en melkeagtig Saft. Dersom man lægger den paa Trækul, dæmper denne Saft for en kort Tid Glædernes Kraft og deraf er den Historie kommen, at den ikke kand brænde. I stærkere Tid brænder den op. Den lever i det sydlige Europa, er noget over 1 Qvarter, tyk i Kroppen, fort med brandgule Pletter.

M. Den graa Fjirbeen, er graa med to brune
Striber paa Ryggen. Den er den almindelige Fjirbeen
her til Lands og i Europa, findes ved Mure og paa tørre
Steder og vil gierne bade sig i Sølen. Man har brugt
den mod adskillige Slags Udsæt.

N. Den gronne Fjirbeen, findes seldent i Eu-
ropa; men hyppig i Indien, den er i de varme Lande over
 $\frac{1}{2}$ Allen lang. Den er grønspraglet paa Ryggen og hvid-
gul paa Bugen. Nogle ere meget smukt tegnede. Dens
Hale er lang og ringet, Eggene lyse i Mørke.

O. Sumpfjirbeenen, lever i Moser og stillestaende Vand,
er brun paa Ryggen, Bugen gul med brune
Pletter. Den dører, naar man strøser Salt paa den.

P. Vandfjirbeenen, er lille og tyk; lever i rin-
dende Vand, Hannen har en tagget Hud paa Ryggen.
Tyrkerne bruge den mod venerisk Syge.

Der ere endnu mange andre Fjirbeen, hvoraf de mær-
keligste ere Slangefjirbeenene, der ere meget lange og
have sorte Fodder, og to Arter, hvoraf den ene har fun-
to Bagbeen (bipes) den anden fun svagt Tegn til dem
(apoda.) De udgjore Leddet i Skabningen imellem Fjir-
been og Slanger og findes i de varme Lande.

§ 2. Dragen.

Enhver veed at fortælle underlige Ting om Drager, hvorledes de sprude Ild, ruge over Skatte og saa videre. Endnu har ingen fundet sligt et Uhyre. Den Drage som virkelig er til, er en smal, neppe $\frac{1}{2}$ Alsen lang Førbeen, der lever af Fluer, som den forfolger paa Træerne. Den er grøn, blaa, brun, sort og plettet, findes i Ostindien, Afrika og Amerika, og har fineagtige Vinger som hænge sammen med Horsfodderne. Ved deres Hielp kan den springe fra een Green til en anden; men ej flyve i Lusten. Under Struben har den en lang Rose og ved hver Kæbe en mindre. Den er aldeles ustadelig.

§ 3. Skild paddere, (de burde paa dansk hedde Skold paddere.) Man har 15 forskellige Arter

af disse Dyr. Alle have de 4 Fodder, en tyk Krop, et rundt og lille Hoved uden Lænder, en fort Hale. Deres besynderlige Kiendemærke er deres tykke Skal, der bestaaer af to sammenvopne Skiole, hvoraf det øverste kaldes Rygskiodet, det understre Bugskiodet. Inden i dette stærke Huus boer Skildpadden og sitter Hovedet og Forbenene ud af Uabningen forstil og Bagbenene og Halen af Uabningen bag til paa Skoldet. Rygskiodet er inddeelt i kantede Figurer eller Plader paa de feste. De leve af Fiske, Insekter, Orme o. s. v., have et sundt og velsmagende Kød, og lægge aarlig mange Egg i Sandet, hvoraf Robfugle og Landdyr fortære mange. Deres Parring kand være en heel Maaned. Det er overalt meget langsomme Dyr, hvortil Skallen og deres smaae Been gjør det mest. De leve ofte i 14 Dage, efter at Hovedet er skaaren af dem, og i fugtige Kieldere leve de lange uden Noering. De Søfarende, som gitte lange Rejser, kunne ofte have dem levende i Vand et heelt Aar, og de ere dem til megen Nutte imod Skørbrug. Ofte hiemsøres de og som Letkerheder for rige Folk. Naar Skildpadden trækker Hoved og Been ind i sin Skal, kand det ikke skade den, om en løsset Vogn ligger over den. Man inddeler dem i Sø- og Landskildpadder.

I. Af Søskildpadder, med lange, ulige Tær, der forenes ved Svømmehud, mærkes især:

A. Den grønne Skildpadde. Det er Kiempen imellem dem. Den kand blive over 4 Allen lang og 2 Allen bred og veie fra 7 til 800 Pund. Den kand bære 7 til 8 Mennesker paa sin Ryg og gaae med dem. Naar den

er paa Land for at lægge Æg, fanges den ved at stikke Stanse ind under Bugen og kaste den paa Ryggen; i Vandet fanges den i stærke Garn. Sydhavet er dens sædvanlige Opholdssted, dog fordrides den og til andre Kyster. Rødet har en behagelig Smag, omtrent som Kalvekød og spises både først og saltet. Dens Hvidt er grønt og brugeligt til Mad. Skallen er fortgrøn; den har 15 Skjæl eller Afsdelinger paa Rygskoldet hvorfaf gieres Skiolde, Tæde og fligt. Den lægger aarlig henved 1000 Æg, dobbelt saa store som Gæsæg, de ere omgivne med en Hinde, saa haard som Pergament.

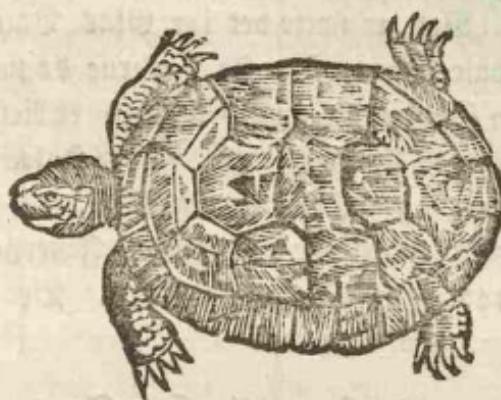
B. Karetten, er mindre, imellem $1\frac{1}{2}$ til 3 Allen lang, Rygskoldet har i Midten 13 Skaller og 25 sidde paa Kanterne. De ligge over hinanden som Tagstene, og det er den der bruges til Daaser og andet Konstarbejde. Dens Rødt er ikke got; men Æggene spises. Den findes i Ost- og Vestindien.

C. Læderskildpadden, er næsten ligesaa stor som den gronne, den findes i Middelhavet og de varme Have. Den har intet Bugstjold; Rygskoldet er glat og overtrakt med et Slags Læder.

II. Af Landskildpadderne, med forte og lige Tæer, ere følgende de bekendteste:

D. Mudderskildpadden, er kun en halv Allen lang, Skoldet er rundt, sort og noget guulstribet. Dens Rødt er sundt for svindsottige; i Frankrig og det sydlige Europa ere de meget almindelige og opholde sig baade i fest Vand, i Mudder og paa fugtige Steder. Den har en temmelig lang og tynd Hale.

E. Den geometriske Skildpadde

er kun saa stor som en Mands Haand; men har artige geometriske Figurer paa det sorte Rygskold med hvide Pletter. Den findes i de varme Lande paa Landet, saavel som Mosaisk Skildpadden, saa kaldet, af Skoldets Legning, der ligner det gamle Mosaiske Arbejde eller farvede Stenes saa konstige Sammensætning, at de udgjorde et ordentligt Maleri.

F. Den græske Skildpadde, findes paa tørre og høje Steder i det sydlige Europa og de andre Verdensdele. Den er astlang og Rygskoldet meget ophevet; den har 13 stribede Skiel i Midten og 25 paa Kanterne. Den er guulbrun og henimod 1 Alen lang.

H 4. Frør. De have ingen Hale, deres nøgne Hud er overtrakt med en slimet Vædste, de have et fladt Hoved, en stor Mund uden Tænder, Forfodderne have 4 Tær, Bagfodderne, der ere meget længere end de forreste, have 5 til 6, der hos de fleste ere forenede med en Svømmehud. De gisre lange Spring, nære sig af Insekter og Vand;

planter, yngle om Føraaret efter en langvarig Parring, og lægge mange Æg, som hænge sammen og ere omgivne med en hvidgraa Stiim, i Vandet. Difse Æg faldes Frøeleg. Ved at sætte det i et Glas Vand i Sølen, kand man nogle Dage efter se Frøerne dannes; de ere i Begyndelsen som en lille sort Orm med et fiendeligt Hos ved. Først efter 12 Ugers Forløb, falder Halen af og Bagbenene dannes, og da er den istrand til at hoppe som en Frøe. Om Vinteren ligge de i Øvale. Frøerne faldes af nogle Padder og i Sjælland Taser. De mærkeligste ere:

I. Af Frøerne som, ligesom Fuglene, have en Blinkhud over Øjet.

A. Kofroen, saakaldet af sin Stemme, der ligner en brølende Ko; den findes i Sydamerika og er saa stor som en maadelig Tallerken.

B. Kildefrøen, har en sortgrøn Ryg med tre gule Striber og en hvidguul Bug. Den er meget almindelig i Damme, Ricere, Moser og ved rindende Vande og quækfer om Sommernetterne og Aftenerne næsten uafladelig især imod Negu. Dersom man tænder Ild eller Lys ved Stedet, hvor de synge, tie de alle stille, ligeledes om man givt nogen Støj. I Frankrig og nogle andre Steder spiser man Laarene af dem, lavede i Frikassee og Postej, som man holder for sundt og velsmagende.

C. Landfrøen ♂: den gule Frøe, er noget mindre og smallere i Kroppen, den har en guulbrun og ofte lys brandguul Ryg, Bugen lysguul med brune Pletter. Den lever om Sommeren mest paa Landet og hopper om

i Græsset efter Insekter; Snegle æder den meget gjerne, Sommersugle fanger den behændig ved sine lange Hop. Man spiser den ikke, da man troer den æder giftige Insekter. Dog indgive Bonderne undertiden Agrene dem for indvortes Svaghed.

D. Peder Øyes Frøe, saa kaldet efter den dannede Adelsmand, der over for 200 Aar siden, bragte den hertil Landet. Dens Ryg er graaplettet, Bugen har nogle ildrode Pletter. Den har en stærk giennemtrængende Lyd, som ligner en Klokk. Den er større end de almindelige Frør; men hopper ikke saa godt.

E. Lovfrøsen: Træfroen, er den mindste af Europas Frør. Nyggen er grøn, Bugen hvid, dens Tær have ingen Svømmehud men runde og brede Negle, under Fodderne ere runde Vorter, hvoraf der udgaaer en klebrig Saft. De opholde sig vel om Høraaret i Vandet for at yngle; men siden syge de Træer og Buske og leve der affInsekter. De quække ved Forandring i Vejret.

Frørne tiene til Mæring for mange Svømmefugle og Sumpfugle, Fisle, Krebs o. s. v. Storkene fortære mangfoldige af dem. De ere meget sessilbede og funne, endstinden man hugger dem over og begraver dem, dog leve nogle Dage. Mod Vinteren putte de sig mange samlede i Dyndet og komme først op om Høraaret. Øste finder man en stor Hob smaa Frør fremkomme i varmt Vejr paa een eller anden Strekning. Det er allene Varmen, som løsker dem i Mængde op af deres Smuthuller og derfor have uhyndige øste troet, at de bare regnede ned af Luften. Af Slimen om deres Øg, lavede man i forrige Tider et

Plaster, der nu ikke bruges. Man togte og 12 Friser i $1\frac{1}{2}$ Pd. Somolie og brugte denne Frøe: Olie mod Kræft og slige ædende Sygdomme i Huden.

II. Tudsere, ligner vel Frørerne i Skabning og Sevemaade; men de have ej saalange Bagbeen, en flad og temmelig bred Krop og et modbydeligt Udseende; de ere tykere og større end Frørerne og bevæge sig langsomt; de opsholde sig meest paa Landet paa mørke Steder og i Kieldere og krybe om Vinteren i Huller i Jorden eller mellem Stegne. Mure og fligt. Man har fundet levende Tudsere ikke allene i Stegne man har flovet; men endog inde i friske og voxende Træer; efter ald Rimelighed have de sat der i 80 Aar, uden at døe, endflont de vare berøvede haade Luft og Næring. De bekendteste ere:

F. Skruptudsens, er ofte dobbelt saa stor som en Frø, sortgrøn og graaplettet paa Ryggen, hvidastig og plettet paa Bugen. Ryggen er besat med endel Borter, hvorfra der, naar man driller den, udsveder en skarp hvid Saft, der dog ikke er giftig, men har en lugagtig Lukt. Den værger sig og ved at sprøte et bidende Band af Bagdelen; den roder i Jorden efter Insekter og Orme. Man bestylder den for at æde Muus, Spurve og Jordbær. Den er gierne i Jordbærbede; Ruder og Salvie lider den ikke, og ved at plante dem, kand man fordrive dem. Dette øfle og stygge Dyr, søger meest sin Høde om Natten. I Kieldere kryber den gierne i Ølet, om Tonderne ej ere spundede, den gnas ver og paa de derliggende Havevexter. Sine Weg lægger den i Vandet.

G. Pipatudsens, er fra Sydamerika, større end vores Tudsere og mærkelig af den Maade, hvorpaa dens

Anger udklækkes. Saasnart Eggene er lagte paa Landet, lægger Hannen dem paa Hunnens Ryg og gnider dem ind i de paa Ryggen siddende mange Vorter. I disse Huller blive Eggene liggende i 82 Dage og frybe da ud, stæbte som fuldkomne Ludser. Af saadanne Eg udruges ofte henimod 200 paa een Moders Ryg.

Vor almindelige Skruptudse er for en 30 Aar siden bleven bekjendt for et sikkert Lægemiddel mod Skurb i Hos vedet. Hertugen af Toscana gav Opfinderen 500 Rdlr. for Opdagelsen og bekjendtgjordte det. Man tager nemlig levende Ludser, sætter dem i en ny glasseret Leerpotte, som er lukket og tæt tilklinet med Leer, i en heed Ovn, indtil de ere brændte til Pulver. Det skurvede Hoved indsmores i Svinefidt og bestrøes med Ludsepulveret til Saaret er skjult; man dækker Hovedet med en Svineblære og binder et lin ned Kløde oven over. Efter 24 Timers Forløb gaae Saarene af uden Smerte. Man bliver ved som første Gang i nogle Dage, indtil det er aanske lægt og vogter Hovedet for Lusten, ved at tildække det ved Blæren og Klødet.

Undet Kapitel om Slangerne.

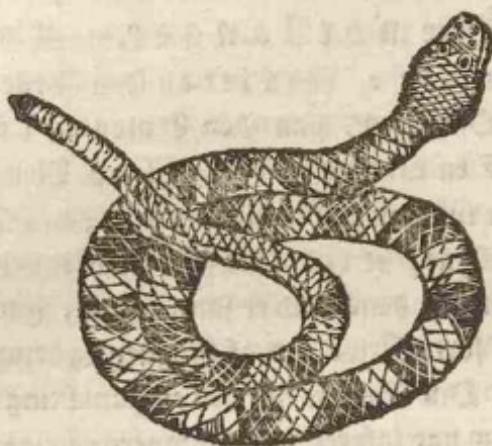
Slangerne have ingen Fodder; men bevæge sig ganske hurtig alligevel, deels ved Hielp af deres slimede og glatte Hud, deels ved de under Bugen og Halsen siddende Skjolde, der tiene dem istæden for Been. Skjoldene under Bugen ere halvsirklede og begynde fra Halsen og gaae til Rumpen, derfra og til Enden af Halsen have de to mindre Rader Skjolde, som sidde parviis over for hinanden.

Baade Hanner og Hunner habe dobbelte Aalelemmer. Eggene hænge sammen som ved et Slags Traad og see ud som hvidgraa Bonner; i hver kand være 10 til 12 Unger. Da de fleste Slanger først føde Eggene, naar Ungerne ere i stand til at krybe ud; kalder man dem levende føden. Nogle paastaae, at Moderen dør, saasnart hun har føde Eggene. Slangernes Tunge er kloftet og meget tynd. Man kalder den Braad. De have skarpe Tænder og en Kæst, der lader sig mangfoldig udvide, saa de let kunne nedsluge tykkere Dyr, end de selv ere. Ikke alle Slanger ere giftige; hos dem som ere det, sidder Giftmaterien i to Kirtler, der ligge under Hjælene, hvorfra den, naar Slangen bider, i det samme Øjeblik spristes igennem to hule bevægelige Tænder, i Saaret. Hos nogle Arter er denne Gift meget sterk og dræbende, hos andre er den svagere og foraarsager allene Hævelse og Betændelse; men ikke Døden. Giften er allene farlig, naar den blandes med Blodet; thi man kand synke den i smaa Portioner uden Skade, og Slangen kand ikke skade med sin Gift, uden den bider tillige. Tungen eller Braadden givs slet intet til Saagen. Slangerne i de varme Lande, have overalt stærkere Gift, end i de kolde. Af Friser, Muus, Smaafugle, Fiske, Insekter, Planter og andre større Dyr, leve Slangerne. De opholde sig i Huler i Jorden, og ligge i de kolde Lande i Dvale, næsten det halve Åar; om Foraaret skifte de Hud og afkaste den gamle, som man kalder Ham; moakke de givre det østere; thi man veed ikke meget om deres Levemaade og Natur. Deres Kost, endog de meest giftiges, kand uden Fare spises, naar Hovedet først skæres af, det roses som meget fundt for svage Folk. Overalt ere Slangerne snedige, løremenne og lydige Dyr, der af Gisglere og Konstnere ofte afrettes til at givre Konster,

som man ofte har anset for overnaturlige. Af de forskellige Arter, ere de mørkeligste:

§ 1. **K i ø m p e s l a n g e r.** Blandt dem er Afghuds slangen : Øvæleren den største. Dette Uhyre findes i Ostindien, paa Den Ceylon og i Sydamerikas Skove. Den kand være fra 15 til 20 Alen lang og fuldkommen saa tyk som et Menneske om sit Liv. Den har store funkende Øjne, et viidt Gab som Krokodilens, besat med Sharpe Lænder, dens Hud er smuk tegnet, guul eller og blaalig med en fort Stribe ned af Ryggen og brune Pletter paa Siderne. Om Nakken har den en guul Ring; Huden glindser som den var lakeret og Indianerne følge den meget dyrt. Den snoer sig gjerne omkring Grenene i Træerne og lurer paa Dyrene. Græshopper, smaa Slanger, Hjørbeen, Tuds, Harer, Egerner o. s. v. sluger den uden Vanskelighed; men den kand og faae Bugt med Hjorte, Maadyr og store Pattedyr, ja selv den frygtelige Tiger kand den let dræbe. Den er ikke giftig. Den skyder sig hurtig ned paa de større Dyr og snoer sin lange og tykke Krop adskillige Gange om deres Liv og Hals og klemmer deres Mund til med sit store Gab hvorved den strax øvæler dem; den slæber dem derpaa nært til Træet, snoer sig om Stamnen og det qvalte Dyr med saadan Kraft, at den knuser Sidebenene og de andre Been. Derpaa overklisrer den dem med sit gule Svart, hvorved Dyret seer ud som det var glasseret og nu nedsluger den glat væk eet Stykke efter det andet; men ovenpaa saa drøjt et Maaltid bliver den meget træt og doven og kan let dræbes af Indianerne. De spise dens Kød som en stor Lekkerhed, andre Vilde tilbede den derimod og holsde den for hellig. Man paastaaer dog, den kand tæmmes og afrettes til Konster.

§ 2. Klapperslanger: Ranglestanger.

Af alle Slanger er Klapperslangen den giftigste. Dens Bid dræber i saa Minuter med de græsseligste Smertes, og det døde Legeme den saarede, gaaer strax i Forraadnelse. Dog angiver man Senegaroden og Aristolochia americana, for Lægemiddel mod dens Gift. Den findes i Amerika og Ostindien, er fra 2 til $2\frac{1}{2}$ Alen lang og kand være saa tyk som en Arm. Halen er sammensat af adskilige losse brune Hornringe, der formeres aarlig med en ny Ring. Naar Klapperslangen vil anfalde et Bytte, rangler den med disse Ringe, som er en Advarsel for Mennesker og Dyr til at tage sig i Agt for den. Den anfalder heller ikke Mennesker, uden den drilles eller er meget sulten; den er og langsom i sin Gang og kand ikke gisre lengere Spring end den selv er lang. Forsyinet har altsaa ved dens Langsomhed og Klapren med Halen givet baade Mennesker og Dyr Lejlighed til at undgaae den for en Deel. Dens Føde er ellers unge Harer, Egerner, Fugle, Muus og mindre Dyr. Man foregiver, at dens blotte Djæsyn forfærder

Dyrene saameget, at de staae stille for den og tør ej vige af Stedet. Men, endskisnt Skæk er i stand til at betage Dyrene deres Overlæg, synes det dog rimeligere, at saa danne Dyr, som man har seet stirre ubevægelige paa den, allerede ere bidte af den, og at Giften har virket den sig nærmende Død, den Slangen har oppebiet, for ved sit Spyt at overklisire de Dyr med Haar eller Fjer, som den ville nedsluge. Dens Farve er paa Ryggen guulrød med brune Pletter og smukt tegnet med sorte Ruder, Bugen er mest hlegblaa. Uagtet Klapperslangens stærke Gift, øde Indianerne dog dens Kiss, naar de have dræbt den, andre fange den ung og afrette den til at være tam. Svinene ere dens værste Fjender; thi de øde den uden Skade.

§ 3. **Ringslanger**, have en lige Tykkelse heelt igennem, og ere om hele Kroppen beklædte med skielde Ringe. Dekunne skyde sig baade frem og tilbage; denne Evne og deres tykke Hale, har givet Anledning til det Sagn, at de havde Hoved i begge Ender. Der findes i Amerika 2 Arter af dem, der neppe ere i Allen lange og ikke i Domme tykke.

§ 4. **Rynkeslanger**, have hverken Skoelde, Ringe eller Skæl, men en rynket Hud som vores Regnorme. De ere ikke giftige og gisre Overgangen fra Slangerne til Drimene. De findes i de varme Lande.

§ 5. **Vorteslanger**, ere og fra de varme Lande. Deres Hud er besat med Vorter.

§ 6. **Anhaga slanger**, ligeledes fra de varme Lande. Bugen har skielde Baand og Enden af Halsen har rundt om smaa Skjel.

§ 7. **Skioldslanger** Ø; Snoge, kaldes de som have Skjolde under Bug og Hale. De seste af dem findes i Europa. Herhen høre:

A. Hugormen, fra 1 til $1\frac{1}{2}$ Alen lang, saa tyk som en middelmaadig Finger, graa med en sortbrun Flamme langs af Ryggen, man treffer den og fortblaas med en hvid Flamme; inden i Munden stærlagensrød; det er den almindeligste giftige Slange i Europa, hvoraf der ogsaa her i Danmark, især paa Hederne, ere mange; de bide øste haade Mennesker og Kreature; men Bidder er hos de store Dje ikke dodeligt; det soulnar op og kand vel blive farligt; men ved at rense Saaret og flittig indgnide det med reen Vomoiie helbredes det snart. For Hugormen er Tobakssaast en Gift; mange sætte en vind paa dens Nakke, og naar den da gaber, hælde de nogle Draaber i dens Hals, hvoraf den strax soulnar op og dser. Man kand ellers dræbe den ved et par gode Slag midt paa Kroppen af en tyk Riep. Hugormens Riod, især den Art som findes i Italien under Navn Viper, bruges undertiden til Kraftsupper for Syge; man laver og deraf det bekendte Theriaek, som er et gammel indvortes Lægemiddel mod Gift.

B. Aspis, har 3 Rader rode Pletter paa Ryggen med brune Kanter.

C. Hornslangen, den har en lidt bevægelig Tand over hvert Øje, som et Horn; for at lokke Smaadyr til sig, bevæger den disse opresste Horn frem og tilbage i Sandet, og naar de da nærme sig, dræber den dem. Den er guulagtig med brune Tversribber; findes i Egypten og har ingen Gift.

D. Brilleslangen, findes i Øst- og Vestindien og undertiden i Europas sydligste Lande. Dens Krop er rødgul, henimod 2 Allen lang og har paa Ryggen henimod Halssen en brun Tegning, der ligner et Par Briller. Dens Bid er meget giftigt og før den bider rejser den sig i Bejret og staaer paa Halen. Givglerne vise den for Venge og lade den dandse. Isrend han viser denne Konst, lader han Slangen bide nogle Gange i en ulden Lap for at skille sig ved Giften. Derpaa giver han den et Stsd., og synger for den, hvorefter den rejser sig paa Halen og dreier den øverste halve Krop omkring i en Kreds og lader Hovedet følge efter Konstnerens Haand, som han bevæger for den ester Takten.

E. Otterslangen, er en lille udenlandst Slange, kun lidet over $\frac{1}{2}$ Allen lang, glindsende rødagtig eller sort-brun og plettet. Saasnart Mennesker eller Dyr nærme sig den, farer den paa dem og bider; men Biddet har ikke betydelig Fare.

Til denne Slægt høre endnu mange andre udenlandske Slanger. Blant den er især:

F. Barmslangen: Ætomfrussangen mersværdig; den findes i Østindien, er kuns et Qvarter lang, har ingen Gift, og lader sig giøre meget tam. De indianske Fruentimmer hosde den til Tornsjelse, spøge med den som med en Skjødehund, og putte den ned paa deres Bryst for at svale det i stærk Hede.

H 8. Snogen, er en almindelig overalt besiendt Slange, især i Skovognene. I de sandige og stovløse Egne i Danmark finder man den meget seldent; men desto hyppigere i de andre. Snogene ere lys staalblaa paa Hus-

den, Skjællene paa Hovedet ere altid anderledes bannede, end de paa Ryggen. Paa Siden og Halsen have de gierne hvide Pletter. Man finder dem og mere graa eller næsten hvide og andre have gule eller og hvide Pletter paa Siden af Halsen, der seer ud som et Halsbaand. Her til Lands ere de gierne funs halvanden til 2 Allen lange; men i det sydlige Europa bliver de 4 til 5 Allen lange. De svomme got og opholde sig ofte i Fiskedamme, Sør og Skove, der ligge nær ved Vandet; nogle faides deraf Vandsnoge. Snogene have ingen Gifteender og kunne uden Fare spises; de ere og fromme og syge gierne ind i Husene. Mange Steder tillader man dem denne Frihed, den de giengelde ved at rense Huset for Muus og Insekter; men at de gierne drinke Blodet og Melken af Kvitterne og slaae deres Hopæl op i og under Sengene, maae man da og finde sig i. Deres Æg lægge de i Moddinger; de hænge sammen ved en Snor. I Staldmoddinger, Mistbænke, i hule Træer, Gierder, Hekker og gamle Bygninger opholde de gamle sig.

Æskulapsnogen hører til denne Slægt; den findes af en Udvært paa begge Sider af Hovedet, der ligger Museoren. I Danmark findes den ikke; men ellers haade i og uden for Europa. Den er endnu nok saa meget for at holde sig til Mennesker, som vor almindelige Snog og er ligesaa uskadelig som den.

Man har i Europa flere Arter Snoge, forskelligt tegnede, nogle grønne med gule, andre brune med mørkrsde Pletter.

§ 9. Skællslanger, have Legemet rundt om bedækket med smaa Skjæl, der ligge over hinanden som Tagstene; Halsen er ikke meget tyndere, end Kroppen. De

bevæge sig hastig baade frem og tilbage. De have ingen Gift. Blandt endel Arter Skælslanger, fiender man her til Lands:

A. Staalormen., en lille, her i Danmark sielden $\frac{1}{2}$ Ullen lang, Slange; der er glindende staalblaa med rødaglig Skjær paa Siderne. Dens meget smaa Øjne gisør, at man og falder den Blin dorm. Den gisør saa ganske stiv, naar man rører sagte ved den, og er meget skisør; saa den strax springer itu, naar man slaaer den med en tynd Kvist. Maar den tages i Hænder, kand den vel og giøre sig saa stiv, at den brister. Den findes ofte paa Heberne og ved Vejene, ved gamle Mure og Hesselbuske. Endstikont den bider, er dens Bid dog ikke giftigt.

Fjerde Bog

Om Fiskene.

Fiskene adskille sig fra de forhen beskrevne Dyr derved, at de drage Vandet ved Gieller, og have rødt og foldt Blod. Giellerne ligge i Hovedet og bestaae af trevlede Blade, der ere sammenheftede, ligge paa begge Sider af Hovedets indvendige Dele og have næsten Udsynede af Kamme. Igienem Giellerne lade Fiskene det Vand gaae ud, som de indlade igienem Munden, og derfor findes hos de fleste Giellerne funks tildækkede med en hornagtig Blade, som foldes Giellerne aage, der kan aabsnes og lukkes som en Blæsbælg; de Fiske som ikke have Giellelaage, udkaste Vandet igienem Huller i Hovedet, som svare til Antallet af Giellernes Blade. Giellerne ere altsaa det samme for Fiskene, somungerne for de andre Dyr. De afsondre Lusten fra det indaandede Vand og meddelse det igienem deres mange Grens til en stor Blodaaere som ligget langs med Ryggen, hvorfra det igien fordeles til Legemet; Blodet samles igien i Hjertet, der har kun eet Hjertekammer og føres deraf ved en Pulsare til Giellerne igien.

Af Fiskenes Indvolde, er især Blæren merkværdig. Den er hos nogle enkelt, hos andre dobbelt og er opfyldt med Luft, hvorved Fisken des letttere kan hæve sig fra Bunden og holde Ligevegt i Vandet. Maar Fisken igien vil synke til Bunds, kand den ved nogle Muskler udpresso Lusten af Blæren. Nogle Fiske have ingen Blære; men derimod andre Midler til at hæve sig.

Endslisont Fiskenes Legemer ved første Øjekast synes simpelere dannede, end de andre Dyr; saa er det dog vist, at man, ved noiere at betragte dem, vil finde ligesaa meget mærkværdigt ved dem, som ved de andre Dyr. Saaledes seer man f. Ex. saa mangfoldige forskellige Skabninger blandt Fiskene, der endnu afgør mere fra hinanden i Størrelse, end Landdyrene; saaledes finder man deres Beklædning, der hos de fleste bestaaer af hornagtige gennemsigtige Skjel overtrukne med en slimagtig Materie, der giver dem en Guld- og Sølvglands; selv de som manglende Skjellene, have derimod en Beklædning, som baade for dens Fasthed og Besynderlighed fortiaener vor Beundring. Hos alle Fiskene ere især Vinene mærkværdige, de ere store glindsende og lyse.

At Fiskene leve i Vandet, er bekjendt. Nogle af dem, fornemmelig Alalen, kand dog leve uden for Vandet i en kort Tid; men almindelig døe de, naar de komme i Lusten, og især naar Solen eller Lusten torrer Slimen paa deres Skjel. I Vandet bevæge de sig ved Hjælp af deres Finne r. Dem bruge de ligesom andre Dyr bruge Arme, Been og Vin- ger. De kaldes efter det Sted de sidde paa, Ryg: Bryst: Bug: og Halefinner. Nogle faa have Brystfinnerne saa store, at de kunde flyve et kort Stykke oven Vandet. Deres Bevægelser i Vandet selv ere hurtige, og man seer ofte, at Brasen, Gieder og Ørter gisre høje Spring oven for Vandfladen, naar de lege, eller ere i Fare for at fanges.

Fiskenes Sandser ere meget gode, de høre og fornemme den mindste Bevægelse i Vandet, hvorför Fiskerne maae være meget stille, om de ville gisre god Gangst. At de har ve en sterk Lugt, vise de ved at lade sig løkke ved Desmer, Bævergel og slige Ting, og at de see got, derpaa give de hvert Øjeblik Bewiis ved at oplyde deres Føde, som almindelig

feer om Matten; om Dagen staar de meest paa Bunden, dersor fisker man allerbedst om Matten, og skeer det om Dagen med nogen Held, da er det i Legetiden, da Fiskene om Dagen stokkevis fare om imellem hinanden i Vandfladen.

Fiskenes Mæring er deels andre Fiske og deres Rogn, deels Vandplanter, Insekter og mange andre Ting, som er umuligt at bestemme, fordi det Element de leve i, forbinder os at give Alt paa deres Levemaade. De fleste have Tænder til at gribte deres Rov med, men disse Tænder sidde snart i Køberne, snart paa Lungen, snart i Ganen, og snart i Struben. For at fange deres Mæring i Vandet gaae Fiskene imod Strommen, da det paa den Maade svømmer dem i Mode.

De fleste Fisk forplante sig ved Æg, og kun nogle faa fode levende Unger. Den Tid om Aaret, da de forplantedes Art, kaldes deres Legetid. Almindelig er det i Foraaret. De drage da om i store Flokke fra et Sted til et andet, for at opnuge bekvemme Sieder for Ungelen. Paa disse ofte lange Toge, hvorved de og gierne holde sig nær mod Landet, fange Fiskerne mange af dem. Maar Fiskene have fundet det Sted, hvor de ville lægge deres Æg, som gjerne er paa Vandplanter ved Strandbredden, ved Klipper eller Sandbanker, hvor Solens Varme kand fremme Udklækningen, faa lægger Hunnen Rognen (Æggene) og Hannen besfrugter dem med sin Melk (Sæd.) Af den uhyre Mængde Rogn Hunnerne aarlig lægge, blive mangfoldige et Rov baade for Fiske, fugle og andre Dyr, mange kunne og paa andre Maader bringes af Sted; men dog savner man ikke i betydelig Mængde Fiskene, der fornemmelig maae tilstrives den Mængde Æg faadan en Hun indeholder; da man kan finde dem, ikke allene i Tusende men endog i Millionvis i dem, som fanges inden de have

leget. Man har i de nyere Tider forsøgt paa, selv at op-
elste Fiskelegen til Brug i Damme og Sver, ved at udstry-
ge Rognen og Melken af levende Fisk over et Gad Vand, og
omrøre det vel mellem hinanden, at det ej klumpe sammen.
Gadet sættes derpaa i Solen og gives hveranden Dag
frisk rindende Vand; bedre er det at sætte de Planter, hvor-
paa Fiskene have lagt deres Leeg, i et Glas rindende Vand
i Solen og give det frisk Vand hveranden Dag; da Fiske-
ne, efter flere Dages Forløb, komme frem af Eggene.
Hvorlænge Fiskene kunne leve, er uvist, rimeligvis voxe-
de i det første Aar meget hastig og siden langsommere, og
den forskellige Størrelse een og samme Slags Fisk har,
naar den fanges, beviser, at der maae være stor Forskel
paa Alderen.

Nyten af Fiskene er meget stor. Mange Millioner
Mennesker ernære sig ved Fiskenes sunde og velsmagende
Kød og især have de Kystbeboere, som boe ved Havsiderne,
deres fornemste Indkomster af Saltvandsfiskeri. Man
tillaver og Fiskene paa saa mange Maader, at man ikke
let kjedes ved dem og især er den Opfindelse vigtig, at torre,
toge og salte dem, hvorved de i lang Tid kunne holde sig
bedre end andre Fødevahre og dersor udgjøre de, paa lange
Sorejser og om Vinteren i de kolde Lande, Menneskets me-
ste Næring. Paa nogle Steder er man endog nødt til at
spise tor Fisk til de ferske for at spare paa Brødet. Fiskene
fanges baade i Salt- og Ferskvand enten med Jerntoge,
hvorpaa er sat Mading af Orme eller Fisk, eller ved Vaad-
de, som man trækker med, eller og ved Bundgarn og Ruser
som man sætter paa visse Steder og holder i Bunden ved
Pøle. Om Vinteren stanges de paa Bunden med Jernpile
paa et lang Skaf. Det er en heel Videnskab at kende saabel
de beste Fiskemaader, som og de forskellige Fiskes Opholds-

steder. I første Vande finder man, oftere end i Havet, at Fiskene formindskes i nogle Aar; Grunden hertil maae nemmelig søges i den alt for stærke Fisken i Legetiden, da de bedst kunne fanges, og i Legens Forstyrrelse; for snevre Fiskegarn bidrage og mangfoldig hertil, da de smaa Fiske fanges til Unytte, som især skeer ved Pulsvaaddefiskeri efter Aal. Visse Fiskeredskaber er dersor forbudne paa nogle Steder.

Da nogle Fiske have Brust og andre Been, nogle aabne Gieller og andre lukte; saa har man i Overensiemmelse med dette og Finnernes Forstielighed inddelte dem i følgende 6 Slægter:

I. Brustfiske, som isteden for Been have en brustagtig Beenrad og hvis Gieller ere fast tilboxne.

II. Giellesukte med brustagtig Beenrad og fri Gieller.

III. Barbagede, med Been; men ingen Bugfinner.

IV. Strubefinnede, med Been og Bugfinnerne forved Brystfinnerne.

V. Brystfinnede, med Been og Brystfinner over Bugfinnerne.

VI. Bugfinnede, med Been og Bugfinner bag ved Brystfinnerne.

Af disse 6 Ordener, som efter Linne ere antagne, skal i det følgende de mærkværdigste Arter, saavidt Kunnet tillader det, blive anførte. Det anmørkes i øvrigt, at de 2 første Slægter af nogle regnes til Krybdyrene og at etter andre Naturbeskrivere inddеле Fiskene anderledes, med Hensyn til deres udvortes Dannelse. Ved denne her antagne Inddeling komme Salt og Ferskvandsfiskene imellem hinanden.

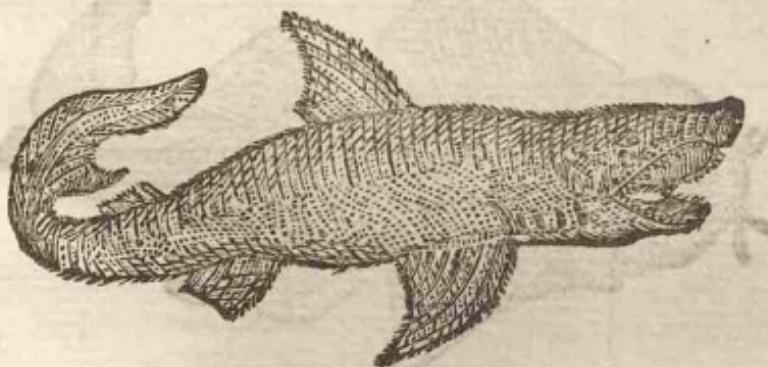
Første Kapitel

om Bruslfiskene, som have Brust isteden
for Beenrad, deres Gieller ere fast tilvorne og
de have ingen Skæl.

I §. H a j e r o : Haaer, ere Havets graadigste
Rovdyr, de udmaerkte sig ved en øste betydelig Længde, et
lige til Halen rundt Legeme, en kornet og meget hvas
Hud endog paa Finnerne, stiere end to Rader spidse, ind:
ad krummede Lænder. Deres Mund sidder paa tvers un-
der Snuden og derfor soommne de gierne paa Nyggen, for
at fange deres Rov. Paa Siderne af Hovedet sidde Giel:
lehuslerne, gierne 5 i Tallet; bag ved Øjnene have de nog:
le Huller til Vandets Udgang. Ved Siderne af Kuppen
have de 2 Finner, paa Nyggen 2, som sidde forstellig.
Deres Riod kan til Rød spises, og de mindste Arter spe:
ges, da de ere temmelig fede. Deres Lever, der er me:
get stor, brænder man Tran af. Af Hudnen bereder man
Skind eller Overtræk og torret bruges den til at polere
med. Man mener de føde levende Unger. Deres Eg ere
firkantede, indssobte i en klar hornagtig Materie, i de 3
Hirner sidde Torne, i det 4de en lang Stræng.

Hertil høre 15 Arter, hvorfaf de mærfeligste ere:

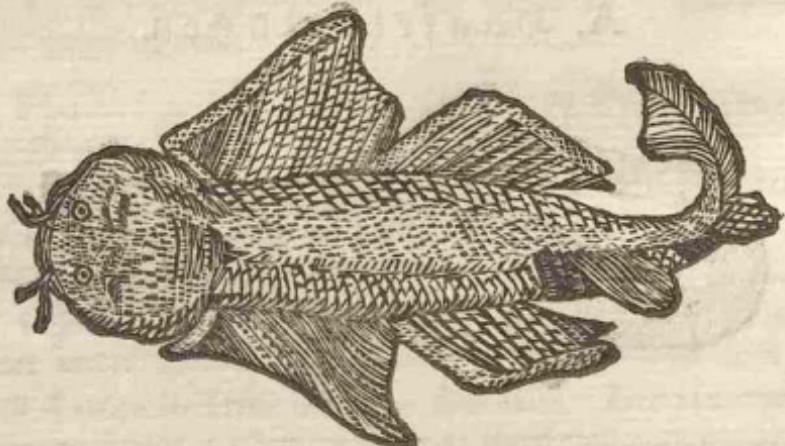
A. H a a s t i c e r i n g e n.

Denne syngtelsige Haj er fra 10 til 15 Allen lang og

fand holde 4 til 5 Alen i Omkreds. Dens Tænder ere tre: kantede og taggede som en Saug og staae i 6 Rader. Af de paa Maltha og Sicilien i Forden fundne Hajtænder, slutter man, at de i forrige Tider endnu fandtes større. Dog fand man er dnu fange dem, der let fand sluge et Menneske. Man har og fundet i nogle fangne Haastcæringer, deels et Menneske med Klæder paa, deels en Hest, foruden Fisſe. Den folger gjerne med Skibene i Søen, for at snappe Ligene eller andre Ting, som kastes ud, og de Levende maae derfor tage sig næje i Agt, for at komme den nær i Vandet. De fanges med stærke Jernfroge, der ere gjorte fast ved Jernfieder (da de ville bide et Toug over som en Svitraad) paa Krogen sætter man et Stykte Kisid. Naar den mørker den har slugt Krogen i sig, udspyer den undertiden baade sine Indvolde og Krogen med. Af denne Omstændighed og af dens store Gab slutter man, at det var denne Fisſ, som slugte Profeten Jonas. Denne til ligemed de andre Haj-Arter opholder sig næsten i alle store Hove. Ved Gronland findes de og, de indfinde sig især for at giøre Maaltid af de dræbte Hvalers Kisid.

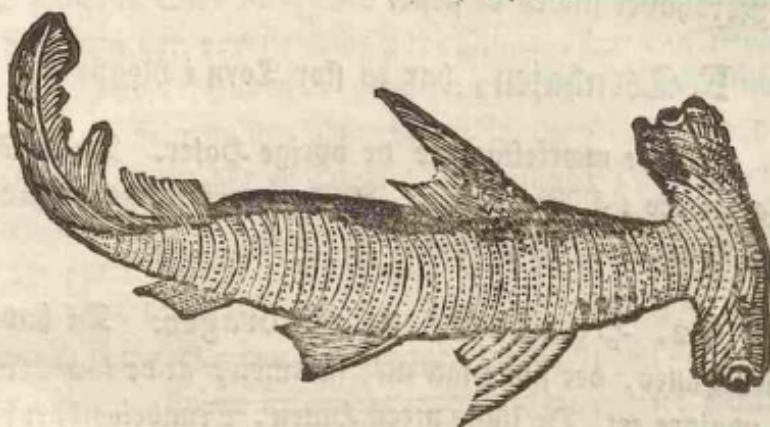
B. Tudsenhajen o: Havengelen

er 3 til 4 Alen lang og har formedelst sin flade Krop og brede Bryst; og Bugfinner, der gaae nære sammen, en

Deel Lighed med Nokkerne. Den er ligesaa stem en Nøver,
som den forrige og lader sig og Menneskekiid smage got —
Da den ofte paa sin Jagt rejser Forparten op over Vand-
fladen, saa har dens runde Hoved givet Anledning til de
gamle Historier om Havmænd og Havfruer, som man saa
ofte hører fortælle om.

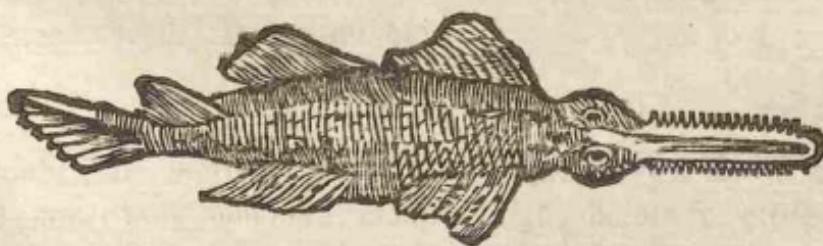
C. Hammerhajen

har facet sit Navn af dens besynderlige Hoved, der ligner en Hammer. Øjnene sidde paa Enderne af denne Hammer. Flaben neden under.

D. Haamoren ♂: Hestehajen, regnes for den største Haj og skal være 20 til 25 Alen lang; men ikke saa farlig for Menneskene, som Haasticeringen.

E. Saugfissen

udmærker sig fra de øvrige Hajer ved sin dræbende Snus;

de, der er som en Saug med 20 store og starpe Tænder paa hver Side. Dette grøffelige Gevær benytter den sig mestelig af mod Hvalfistene, som den enten ene eller flere i Selskab anfalder, ridser den Hul i Bugen med sin Saug, og riber da et Stykke Spek ud med. Dens Saug er 2 til 3 Alen lang, næsten et Quartier bred og hele Saugssten kan være fra 5 til 8 Alen; men kun i Allen i Omkreds. I Nordhavet findes de fleste.

F. Tornhajen, har en stor Torn i Rygfinnen.

Mindre mærkelige ere de øvrige Hajer. De mindste Afarter ere i $\frac{1}{2}$ Allen lange. I Danmark fanges disse ofte paa Rysterne af Vesterhavet og speges.

§ 2. Havkatte ♂: Sodrager. De have 4 Giellehuller, der sidde saa nær sammen, at de synes kuns at udgiore eet. De ligner mest Hajen, Munden sidder paa tvers under Snuden og een Art har 2 Fortænder i hver Kæbe, en anden ingen, de have brede Finner og Pigge paa Ryggen, som, tilligemed Hannens Udvæxt ved Bugfinnerne, giver dem nogen Lighed med Nokker. Deres Hæle ender sig i en Traad der er længere end hele Kroppen.

§ 3. Røffer & Skader

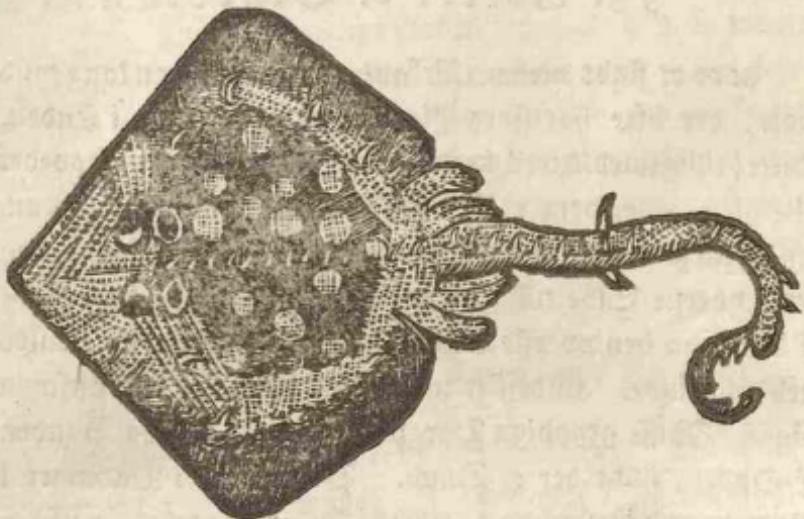
have et fladt næsten sirkantet Legeme og en lang tynd Hale, der ofte har store Pigge paa Siderne og i Enden. Dette, tilsigemed deres brede Finner, der gaae fra Hovedet til Halen, giver dem et besynderligt synigt Udseende. Munden er meget stor, vel forsynet med Tænder, sidder paa den underste Side tilsigemed 5 Gielehuller paa hver Side af den, paa den øverste Side sidde Øjnene, som kan skules med en Hinde. Hudnen er ujevn og undertiden fuld af smaa Pigge. Disse graadige Dyr holde sig meest paa Bunden af Havet, hvor der er Dynd. De fanges i Danmark i Maengde ved Vesterhavet, ridses i Siden og torres, og smage ret god. Deres Storrelse er forskellig. Nogle blive over 2 Alen brede og veje 200 Pund. Deres Eg, som Fiskerne kalde ~~S~~smuus, lægge de naar Ungen er færdig at krybe ud, de ere sirkantede med et Horn i hvert Hiserne og have et fort hornagtigt Svob. De mørkeligste Røffer ere:

A. **Pletroffen**, glat paa Siderne med een Rad Pigge paa Halen. Den bliver den største af dem og smager bedst.

B. **Speitroffen** har Pigge ved Øjnene og 3 Rader paa Halen; paa Finnerne har den en stor Plet, som et Slags Speil. Den er mindre.

C. **Vigroffen**, har ingen Halefinne; paa dens tynde sorte Rottehale sidder en Pig eller tagget Dolk, 4 Tommer lang, som man, maaske uregtig, holder for giftig. Nogle vilde Folkeslag bruge denne Pig til Pike.

D. Somroffen,

har paa Legemet og Halen en stor Mængde haarde Knuder med stærke Torn. De kunne blive meget lange, og smage godt.

F. Krampvøffen, er mere rund og glat, end de andre og Halen bredere. Den er brun og hvid med 5 runde sorte Pletter, under Bugen næsten hvid. Den har den merkværdige Egenståb, som og nogle andre Fiske have, at den er elektrisk, eller giver de Mennesker og Dyr, som røre den, et Stød, liig det den elektriske Funke af en Elektriseermaskine vider. Denne Egenståb har den især ved Hovedet; thi giber man den ved Halen, fornemmer man det ikke — at den ved Hjælp af dette bedøvende Stød, fanger de Fiske, som nærme sig den, er rimeligt — Den findes næsten i alle Have; skønt ikke i Mængde.

§ 4. Lampretter ɔ: Steensuere, have en glat slimet Hud, et rundt Legeme som Alene, ingen Bryst; eller Bugfinner; men kuns Ryg: og Halefinner. De ere de eneste Fiske, som have 7 Gielleblade og 7 runde Giellehuler, de have tillige et Hul i Nakken til Vandets Udgang.

Disse 8 Huller og Øjet paa den ene Side, har givet Ansledning til, at man har givet dem Navnet Negensagen (Misjne) Steensuere kaldes de rigtigere, da de sue sig fast til Klipper og andre Ting. De nære sig af Orme, Insekter, Smaafiske, Rogn, Dyndplanter og Aladster. De holdes for en Delikatesse, fanges om Vinteren ved at stikke friske Birkeriis i Vandet, da de sue sig fast til dem og ellers ved Angler, Ruser og Garn. Man kan længe have dem levende. De forsendes og udenlands især fra Bremen og Lyneborg. Man rister dem da over en svag Kulid, koger dem og naar de ere folde, nedlægger dem i Dunker i Edvike og Kryderi. Man har:

A. Hav-Lampretten, findes i Havet og søger om Føraaret til Floderne for at lege. Den kan være over $1\frac{1}{2}$ Alen lang og saa tyk som en Arm. Ryggen er grønlig med blaa Pletter, Bugen gulhvid, Ryg: og Halefinnerne ere adskilte ved et lidet Mellemrum.

B. Negensien findes allene i først Vand, især i Floderne og Bækene i Europa, den bliver 12 til 15 Tommel lang og 1 tyk. Den har Ryg: og Halefinnerne samlede. I England fanges en stor Mængde, som sælges til Holland som Løkemad for Kabliaufangerne.

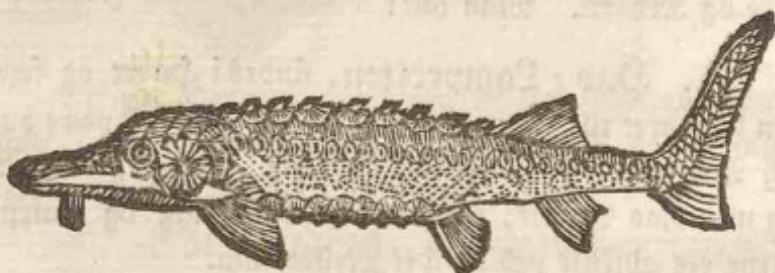
C. Bas-Tgelen neppe 1 Quartier lang, har Ringe paa Kroppen, en spids Hale og Snude; den suer sig fast ved andre Fiskes Gieller, spises, eller bruges til Madding af Fiskere.

Undet Kapitel

om de gielslukte Fisle med bruslagtig
Beenrad, som ikke have Been i Rødet og frie
d: ingen ved Laag aabne Gieller.

§ 1. Storen.

Denne store Fisk findes i Havene og i Legetiden i de der: med forbundne Strømme i den nordlige Deel af den gam: le Verden. De have Hajernes Hoved, Munden sidder som deres paa tværs under Snuden, Snuden er som Gieddens omrent, de have ingen Tænder, forved Munden 4 Skicq: getraade. Deres Krop er beklædt med nogle Rader been: agtige og stjernerformige Skiolde, som nogle dog tæbe med Alderen. Paa hver Side have de et smalt Gielshus uden Laag. De mærkværdigste ere:

A. Den almindelige Stor, med flostede Æ: ber. Den har 5 Rader Skiolde, kand være fra 6 til 9

Alen lang og holder sig paa Dybet i Havet; men søger om Føraaret Floderne for at lege. I Havene omkring Rusland ere især mange og i Floderne der, fanges aarlig mange; man har og fanget den enkelte Gang i Jylland i Lümfjorden; man spiser dens Riod, der især af de unge smager god og næsten som Kalvekiod. Skindene bruges til Vin-duesruder og Nemmer; men den største Fordel har man almindelig af deres Rogn, hvorfaf mangen Hun har over 12 Lispund. Den er sortgrøn, tillaves baade tør og flydende og kaldes Raviar. Russerne tillave den bedst og føre den udenlands. Af deres Tarmhinder laves Huusblas.

B. Sterletten, den mindste, men lekkerske Stør, 2 ALEN lang. Den findes mest i Rusland og især i det kapi-piske Hav. Dens Raviar er en stor Maritet og Riodet smager behageligt.

C. Liimfissen o: Huusblasstoren, den har helle Læber, og bliver den største af Stør-Arten, ofte 12 ALEN lang. Det er især af dens Blære og Tarmhinder man faaer det meste Huusblas. I de russiske Floder fanges mange af dem. Riodet og Rognen benyttes som de andres. Den er meget slugvorn og ej faa tosset som den første Art, der lader Fiskerne stikke et Tong igennem dens Gielshus og Munden og hale den i Land.

§ 2. Sodragen, har Munden under Snuden; der er spids. Disse smaa Fiske opholde sig i de indiske Haver, have en beenagtig Beklædning, som gør, at de ere kantede, og store Brystfinner, der ligne Binger.

§ 3. Maalefist ere middelsmaadige Fiske, hvis Giel-selaag er lukt ved en Hind; derimod have de i Nakken et

Hul til Vandets Udgang. Hovedet har meest Ligning med et Fugleneb. De ere smalle og noget lange og beklædte med hornagtige Plader, som gisre dem kantede. Man har endnu ikke opdaget uden Hunner. De føde levende Unger. Hertil høre:

A. Søhesten med et lidet tornet Hoved, der ligner Hestens. Legemet bestaaer af 7 knudrede Led, Halen af 4. Den findes i Middelhavet og krummer sig som et S naar den dør, hvorved den faaer Lighed med en Hestehals. Den er kunst fingerlang.

B. Havnaalen, saakaldet af sit ½ Alen lange finalle Legeme, der ligner en Maal og

C. Koralsueren. Disse Fisk bruges især til Madding.

Hverken denne eller følgende Art have Tønder.

4 §. Knivfisken e, have et sammenklemt Legeme med en hvas Bug. Paa den forreste Rygfinne sidder en sicer Torn; begge Bugfinerne ere sammen groede. Man har i Middelhavet af dem

A. Sosneppen, en lille Fisk, som har smaa Skjøl og en tagget Rygtorn.

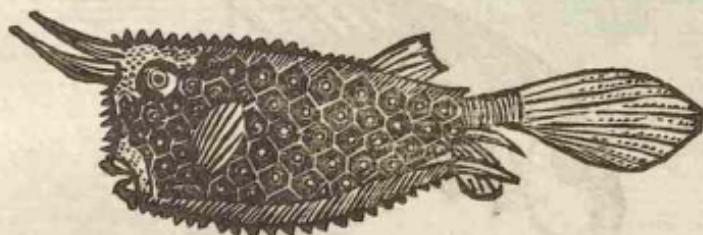
B. Knivfissen, bedækket med en stor Plade, der som et Skjold skuler Rygen og gaaer ud over Halen, hvor den ender sig i en spids Torn. Bugen har 12 Hornplader til Ørte. Snuden er noget opadkrummet. Fra de indiske Have.

5 §. Muurbrække rettere Enhornsfisse, have en krum Torn paa Hovedet imellem Djnene; de ligne i Skabningen Brasenen endeel; men have en me-

re nedhængende Bug. De ere hvæsse at føle paa, formet delst de i Huden siddende smaa Pigge, som mod Bugen og Ryggen ere Sharpe. De findes i de varme Lande, og kaldes af nogle Hornfisſe for den paa Ryggen siddende bevægelige Torns Skyld. En Art har dobbelte Torne til Bugfinner. Dens Rød er seit, Fisken selv lille og holdes for usund. Man har 18 Arter af dem.

6 §. Kufferrifſe, have Legemet indhyllet i en hornagtig Skal, der bestaaer af eet Stykke, og er afsdeelt i kantede Figurer. Halen slukker ud igennem et Hul. Man har adskillige Arter af dem i Afrikas og Indiens Hove. Nogle Arter ere trekantede paa Skallen, andre firekantede, nogle have Pigge, andre ikke, de største ere kun 3 Quartere lange. Mærkelig er især:

Den topiggede Kufferrifſe.

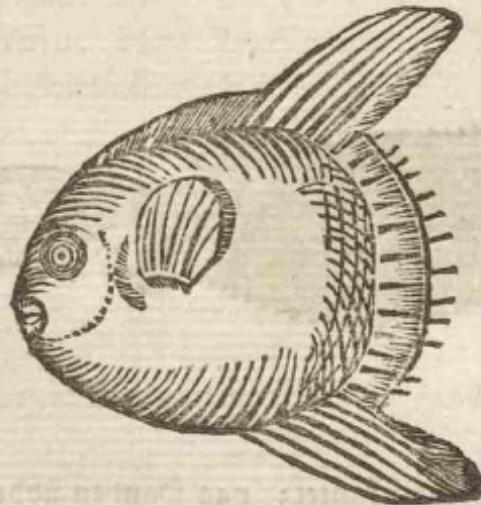

Skallen er firekantet; paa Vandet sidde to Horn, og under Halen to. Det er en graadig Fisſ, hvis Rød spises.

7 §. Kuglefisk have ingen Tænder; men i Midten klædede Kjøvebeen, Huden er hvas og besat med Pigge paa Bugen. Bugen er saa opblæst, at den røger foran Mundens hos nogle Arter; ved at sammenfrymppe den hæver Fisken sig i Vandet. Disse smaa Fiske have et næsten rundt eller synderagtigt Legeme, opholde sig i de hede Landes Have og ansees for usunde. Piggene foraarsage et hedt Udsłæt, som om man var brændt af Nælder. En af dem er elektrisk.

8 §. Pindfiske grøndse nær til de forrige, deres Kjøvebeen er ukløftet. De have overalt store Sharpe tregrenede Pigge som ligne Hodangler. De kaldes dersor Havpindsvin. Der gives baade runde og langagtige. De findes i Amerikas og de varme Landes Have og smage torre.

9 §. Klumpfissen

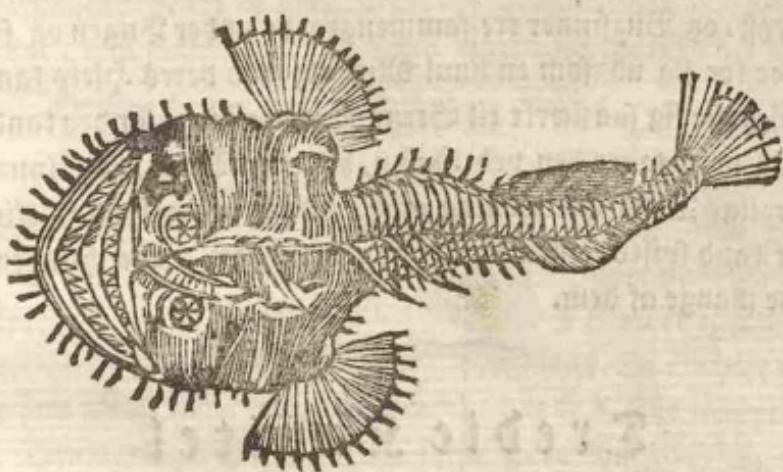

Signer mere et svommende Fiskehoved, end en heel Fisk. Den har heller ingen Tænder. Ryg: Gumppe: og

Halesinner ere vorne i eet, Halsen seer ud som den var afhugget, og hele Fisken, der er flad, ligner i en Hast en Steen, den kaldes derfor af nogle Møllesten. Hudnen er knudret som Skagrin. De findes i Europas Have, og ere ofte saa store, at de kunne veje 30 Lispund. Riodet er slimet, Fisken giver endel stinkende Tran.

10 h. Havtasker. Deres piggede Brystfinner sidde paa en Slags Stilk; Giellerne ligge langt tilbage bag Brystfinnerne og lukkes med et Laag. De har et besynderlig stygt Udseende, hvorfor man og kalder dem Sodivele. De lure i Mudderet efter Fiske, som de sluge i deres viide Gab. Deres Riod spises; blant de forskelligt dannede Arter findes i de europæiske Have af dem:

A. Ulken.

Dens Hoved er pigged, Munden meget stor og besat med mange indad vendte Tænder, om Snuden og hele Kroppen hænge Huletraade, som den bruger til at lokke Fiskene med, da den beveger dem frem og tilbage og naar

da Fiskene, som ansee det for Orme, komme for at gribe dem, slinger den dem. Dens græsselfige Figur forhøjes endnu ved nogle Pigge paa Hoved og Ryg og derved at den næsten altid lader Munden staa aaben. Den kand være fra 1 til 3 Alen lang. Den er brunagtig paa Ryggen og hvid paa Bugen.

B. *Søslagermusen*, Huden er besat med kegleformige Knuder; den har en uryneagtig Snude. Finnerne ligne Flagermus: Binger.

C. *Sotudsen*, med en Traad paa Næsen, hvorved hænge 2 Kjodklumper; paa Ryggen to bag hinanden staaende kioddede Hølehorn, den findes i Amerikas Have.

§ 11. *Bugfugere*, ere mere dannede som Førstevandsfiskene, deres Krop er øgformig, Huden er hvas og fuld af beenagtige Knuder, der sidde i Rader. Baade Bryst- og Bugfinner ere sammen groede under Bugen og ses hver for sig ud som en huul Muskel; ved deres Hjælp kand den hefte sig saa sterk til Stene og andre Ting, at den kand, hvis man tager den ved Halen, bære en Vægt, som synes utrolig. Dens Beklædning og Størrelse er forstærklig. Ris: det kand spises; men er ikke synderlig fast. Sælhundene æde mange af dem.

Tredie Kapitel

om de barbugede Fiske, som have Beenrad, men ingen Bugfinner.

§ 1. *Aalene*, de giøre sandsynligen Grøndsen imellem Slanger og Fiske; thi de have Slangernes udvortes

Dannelsel, Smidighed og Bevægelse, Forresten have de Gielier under Brystfinnerne. Brystfinnerne ere smaa, runde og fine og ligne, da de sidde nær ved Hovedet, Ører. Hovedet er tilspidset, forsynet med Tænder, Vandet noget slad, Kumpen sidder nærværd Hovedet, Nygfinnen er sammenvoxet med Halefinnen. De leve alle meest i Dyndet eller paa Bundens af Vandet og ligge der mange sammen. Om Natten gaae de paa Gangst og gierne med Strommen. De ere overmaade sejlive og kunne, efter at de ere flaaede, staarne itu og satte paa Ilden for at stege, endnu røre sig. Deres Hud er overtrukken med en sej Slim og derfor kunnen de gaae paa Land i det fugtige Græs og leve der i 2 a 3 Dage; paa Huden ere fine Skjæl, som man ej med Øjne kand see. Stærk Hede og Kilde taale de ikke. De leve af Insekter, Orme, Småfisler og Aladslør; de lægge ikke Rogn; men føde, man figer i Hundedadene, levende Unger. Man paastaaer, de træbe ustadte ud af Kumpen paa Hejrer og Stor, som sluge dem. Storken øder dem og i Nødsfald.

Herhen høre:

A. Den almindelige Als, opholder sig næsten overalt i klare Bande, Floder, Åer og Fjorde, som og i Sør og Damme, dog gaaer den og ud i Havet undertiden. Bedst ere de som fanges i Åer; thi deres Kjød er ej saa tilbøjeligt til at blive harst, som Fiordaalets. De ringeste ere de som fiskes i Damme og Sør; de smage gierne mudrede. I Danmark gives der mangfoldige gode Alefiskerier, og ved Vandmøllerne fanges de i dertil indrettede Alefisker, hvori de, ved det de gaae med Strommen, falde om Natten. Man kand der fange dem 3 til 4 Pund vægtige og derover. I Sørne gives der endnu større, som ere sladere og bredere paa Panderne, dem falder man Kle på al. (I Hob

land paastaaer man de fanges af 15 til 20 Punds Vægt) i
 Sydstrands Fjoder ere og mange Aalefiskerier. Her i Dan-
 mark fanges en utaallig Mengde Aal i Liimfjorden og de
 andre Fjorder, der vel ere finere af Kost; men fordi de ere
 meget fede ikke saa velsmagende som de andre. De bliver
 heller ikke saa store i Fjordene, der for det meste bør tilskrives
 de Pulsvaadde, hvormed man fisker dem. Disse Vaadde
 ere bundne af Traad, saa tætte i Masterne, at den mindste
 Aal ej kan gaae derigennem, den sættes ud ved Vaade om
 Natten og Fiskerne pulse eller banke uophørlig, mens de træk-
 ke Vaadden sammen, i Vandet med Stager paa hvis Ender
 ere runde Brinker. Derved faae de ikke allene Alene, men
 og alle de smaa Fiske som forekomme og som til stor Skade
 for Efterkommere tilskætte Livet næsten til Unytre; thi de
 tjene kunst til Svinefsde. Dette Fiskeri er deraf og for-
 buden Sønden for Virksund og kun tilladt i Liimfjorden fra
 St. Hansdag til Bartholomæi Dag. Men man har des-
 uden mange andre Maader at fange Alene paa i Fjorder
 og Aar. I Aarne fanges de i Alegaard og Alefister
 giorte af Træ, i Fjorden fanges de paa Kroge, som mades
 med Regnorme, Kroer og sligt, ved Ruser som sættes fast
 ved Høle, ved Glibe, som man vader ud med i Vandet,
 (de bestaae af Fislegarn udspændte over en Ramme som
 har Formen af Taget paa et Huus) undertiden stanges de
 i dunkle Sommernætter ved Blus, Stangeren har da en
 Gldpande for paa Vaaden som han holder taendt og derved
 seer Alene paa Bunden. Om Vinteren stanges de paa Isen;
 af den Luftblære der staarer over dem under den blanke Eis
 seer Fiskeren, hvor de ligge i Dyndet paa Bunden, han
 hugger først Hul med en Øre og sidder da sin Piil (Algær)
 i dem og trækker dem op. At ligge Aladler for Ruserne
 løkker dem stærkt.

A. Alenes velsmagende og fede Kjøb er nærer mange Mennester. Man koger Suppe paa dem, tillaver dem første med Peber, Citronsøt og en Frikassesaus, sytier dem med Kryderier under Navn af Kulleaal, stezer dem første, eller rister dem efterat de en Nat have faaet Salt, roger dem, speger dem som Sild, salter og bager dem ved Ønvarme efter Bagningen, som Spræder Aal, og nedlægger dem i Salt under Navn af grønsaltede.

Alene i Floder og Uaer ere sorteblaa med hvidagtig Bug, de i Fjorden sortebronne med grønlagtig Bug. Af Skindene gisre de kinesiske Tartarer Binduesruder.

B. Havaalen, opholder sig bestandig i det salte Vand, men føder dog sine Unger i Mundingen af Floderne. Den findes i alle Have; men bliver størst i Nordøsen; der kand den blive 4 til 5 Allen lang, være 3 Øvarter i Omskreds og veje fra 3 til 4 Lisbund. Den er slakt som Ferskvandsaalen; undtagen, at dens Nedermund staarer uden for Overmunden; den har og paa Overkæben 2 smaa Skægtraade og en hvidplettet Sidelinie. Dens Rygfinne begynder nærmere ved Hovedet, end den andens. Dens Kjøb er sødt; men vanskeligt at fordsje.

C. Murcenen er hvid og brunpletet, bliver 1½ Allen lang, den har ingen Bryssinner, findes i Middelhavet især omkring Sardinien og i Havet om Ost- og Vestindien. Dens lekre Kjøb var de gamle Romeres Delikatesse. De holdte dem i Parker, forede dem med Gladslør og Blod, og der gaves de Umennerster, som lode Slaver, der havde forseet sig, faste for Murænerne.

Til denne Slægt henhøre **D. Cecilierne**, som ganske mangle Finner, og **E.** een paa de engelske Kyster nylig

opdaget lang, smal og slad Fisk uden Brysfinner, som man kalder *Leptocephalus*.

§ 2. *Bitteraalen* er en Aal, som mangler Rygsfinnen og kaldes derfor barbuget (*Gymnotus*) dens Hoved er noget større end den almindelige Aals, Snuden rund, Halen bueted, Hudten brun, den har to Sidelinier. Denne besynderlige Aal har af alle elektriske Fiske den største Kraft, og den er saa stærk, at man ved at røre dens Hoved eller komme den nær med Haanden i Vandet, faaer saa stærkt et elektrisk Stød, at man seigner til Jorden. Endog Vandet nogle Aale omkring den, er elektrisk. Fiske som nærme sig den besevir og vende Bugen i Venstre; den kand da let forsyne sig med Høde hvor den kommer frem. I Hovedet og Rygmuskernes Bevægelse sidder formodentlig denne besynderlige Kraft; thi griber man den saa fast, at den ej kand bevæge Rygraden; faaer man intet Stød. Maar man vifler Haanden i et Silkevirkede, kand den ej heller forplante Stødet, og berorer man den med en Magnet, mistet den og i nogen Tid sin elektriske Kraft. Jo muntrere og vredere den er, jo stærkere er Stødet; med dens Død ophører det. Den findes i Amerikas Have og Floder, og paa nogle Steder i Afrika og Asien. Dens Kød smager god.

§ 3. *Regaleken*: Sildtusten, er en lang rund aaleformig Småfisk, som paa Hovedet har nogle Pigge, under Brysfinnerne to lange Traade og en Rygsfinne, der gaaer fra Nakken til Halen. Den findes paa de norske Kyster. Gjellelaaget er sammensat af 6 Stykker.

§ 4. *Spids hale*, med Rygsinne som den forrige, lang og slad med en spids Hale, Kroppen svølsværet. En Ferskvandsfisk fra Sydamerika.

§ 5. **Slangefisk**, en 12 Tommer lang, flad, aaleformig Fisk fra Middelhavet, som kaldes Græastik; den har 4 Skægtraade under Kæben.

§ 6. **Sandaalen**: Tobisen, Rygsfinnen og Gumpesfinnen ere adskilte fra dens kloftede Halefinne; det er en lidt solvhvid sortprækket Fisk, der graver sig ned i Sandet ved Strandbredden og ligger i en sammenrullet Kreds som en Slang. Den lever af smaa Vandorme. Den findes i Habet og bruges især til Mading.

§ 7. **Soulven**, er en stor graadig med skarpe Tænder forsynet Havfisk, som især lever af Krebs, Krabber og slige haarskællede Hav-Insekter. Den er og meget farlig for andre Fiske, og slipper ej hvad den først angriber. Hos vedet er rundt, Rygsfinnen næer næsten til Nakken, Haslen fort og afslimpet. Den findes baade i Nord- og Østersøen, ved Grønland og andre Steder. Grønlænderne spise dens meget fede Kød. Den kan være fra 3 til 7 Allen lang.

§ 8. Sværdfisken.

Den har ingen Tænder; men Overkæben bestaaer af et langt og skarpt Sværd. Denne temmelig tykke Fisk, kand blive fra $1\frac{1}{2}$ til 10 Allen lang. Sværdet kand være $1\frac{1}{2}$

Alen. I Middelhavet, især ved Sicilien og Nederitalien findes de fleste. Den er meget stærk og dræber let andre Fiske med sit Sværd. Risset og især Finnerne smager meget godt.

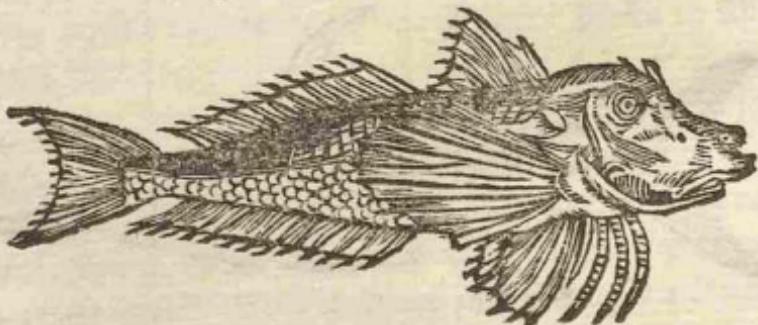
§ 9. Dækkenfisken har et højt og sladt Lege-
me frem for de andre i denne Klasse. Hovedet og Kroppen
har og nogle smaa Skæl. Den som findes i Middelha-
vet er svulblaa med gule Overstriber; den amerikanske er
guul med sorte Finner.

Fjerde Kapitel

om de strubefinnde Fiske, eller dem, hvis
Bugfinner sidde under Struben, forved Bryst-
finnerne. De ere, paa to Arter nær, Havfiske.

Et pigged Hoved have:

§ 1. Lirefisken,

(saa kaldet af Hovedets besynderlige og slade Dan-
nelse, der noget ligner en Lire) lever i Havet af Krebs,
Gestjerner og andre Vandinsekter, bliver lidet fiskte

end en Sild og kand, ved Hjelp af sine Gryffinner, flyve oven Vandet, saalsenge de ere vaade. Dens Hoved har 5 stærke og lange Pigge paa hver Side. En Axt af dem kaldes Sødrager. De ere spiselige.

§ 2. Stiernefigeren. I dens slade, sirkantede og haardskallede Hoved sidde Øjnene vendte opad. Munden ligesa. Paa Giellelaagene sidde stærke Pigge, paa Underkieben 3. Paa Ranten af Kieberne ere Skægtraade. Hudten er hvas, Kødset tørt. Den bliver i Aften lang og findes i Middelhavet. Den er graabrun med hvid Bug.

§ 3. Petermann bø: Fiersingen, en Havfisk, omtrent af Størrelse og Farve som den forrige, fanges i Nord- og Østersøen, smager god, har Øjnene højt oppe og paa Giellelaaget en stærk Pig. Dens Rygfinne er lang og i Nakken har den nok een med 4 Straaler.

Følgende have ingen Pigge paa Hovedet:

§ 4. Torsk inholder en talrig Slægt af herlige Havfisk, hvis Gangst aarlig underholder mange tusende Mennester. De leve alle af mindre Fisk, ofte af deres egen Art, have et langagtigt og smalt Legeme, et temmelig stort Hoved, store Øyne, skarpe Tænder, en Lever ligesa lang som hele Magen. Deres smalle, lange og spidse Bugfinner gør dem fiendelige. Da nogle have Skægtraade, andre ikke, nogle 3 Rygfinner og andre 2; saa anføres de fornemste Torskearter med deres forskellige Afvigelser i saa Henseende.

Ingen Skægtraade, tre Bugfinner og to Finn
ner bag Gumpen have:

A. Hvidlingen, solvhvid, Ryggen undtagen, Over
kiøben gaaer uden for Underkiøben. Sidelinien er lige,
Den fanges i Mængde paa de danske, franske, engelske og
hollandiske Kyster, smager ret god undtagen i Januar, naar
den leger. Den bliver fra 1 til 3 Kvarteer lange, seldens
over 1 Alen. De smage god første, tores og; men rabe da en
deel, da Rødet er tørt.

B. Kulmund ♂: Græsøj er sortgrøn, især mod
Ryggen, Munden sort, Underkiøben fremstaaende, Side
linien hvid. Den har meget grove Skæl. Den bagese
Gumpesinne og Rygsinne gaae ret til Halen. Den bliver
5 Kvarteer lang og 1 Kvarteer bred. Den fanges hyppig
i Nord- og Østersøen. De ganske smaae smage god, de øl-
dre ikke. Man torrer dem, skjunt de heller ikke ere fine
af Smag.

C. Lyren ♂: den gule Kulmund, spidsmundet,
Ryggen sortebrun, Bugen solvhvid og brunpletter, krum Si-
delinie, fremstaaende Underkiøbe. Fanges som den forrige
i Nord- og Østersøen, 3 Kvarteer lang og derover.

Skægtraade have:

D. Den almindelige Torsk, har een Skægtraad,
en bred krum Sidelinie, Ryggen sortgraa, Bugen hvid, beg-
ge med mørke Pletter. Bugen er temmelig stor og Halen
smal, Hovedet lidet, Gabet stort. Den bliver seldens $\frac{1}{2}$
Alen lang, lever i Østersøen og nærmer sig Kysten i Legeti-

den. I Nordssøen findes den ikke. Den har et fint velsmagende Rød.

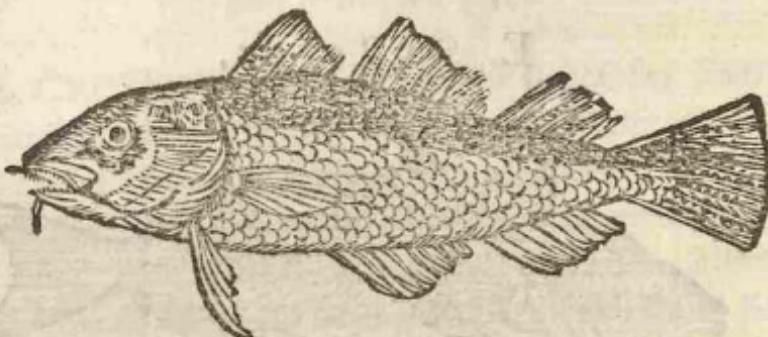
E. Kulleren,

har een Skjægtråd, en fort Sidelinie, der løber nærmest Ryggen, fremstaaende Overkøbe, solvhvid med en brunagtig Ryg, Halefinnen er lidet kløftet, Øugen er tyk, Haleden smal, Hovedet noget fileformigt, Panden bred, Mundens viid. Den leger i Februar, fanges i stor Mængde i Nordssøen ved de danske, hollandske og engelske Kyster; i Østersøen kommer den ikke. Om Vinteren, naar den ingen Sild kand faae sat paa, er den mager; om Sommeren er den velsmagende. Den er fra 1 til 2 Alen lang.

F. Øvergtorsk, kuns 6 til 7 Sommer lang, een Skjægtråd, gulbrun Ryg, solvhvid og plettet Bug. Dens Lever er stor og meget velsmagende. De fanges sjeldent i Nord- og Østersøen; men i Middelhavet ere mangfoldige af dem. De tiene til Mæring for de større Torsk-Arter og smage fortreffelig.

G. Rablau,

(den kaldes paa de danske Kyster af Vesterhavet og Nordssen altid Torsk) har een Skægtraad, større Skæl end de andre arter, et stort Hoved, Hales finnen er ligesom lige afskaaren, en fremstaende Overfiske. Den fanges fra 1 til henimod 2 Alen lang og derover, Ryggen er graa med gule Pletter, Bugen hvid. Maven er stor og Hunnerne saa frugtbare, at man i een Hun har fundet 9 Millioner og 384 Tusende Æg. (nemlig ved at veie et Kvintin Rogn og telle hvormange Æg det holder og derefter veje hele Rognen og sammenregne det.) Den findes i de store Have om Europa og Amerika og fanges i utrolig Mængde paa de jydske, norske og islandiske Kyster; men allerflest fanges dog i Nordamerika ved Terrenueve, hvor der paa en Streækning af 100 Mile i Længde og 60 i Breden, salde saamange, at engelske, hollandske og franske Fiskere i Tusendtal aarlig seile derhen, for at fange dem; osse funne en 3 til 400 Skibe samles der paa denne Fangst. De fanges paa 2 forskellige Maader; enten ved Kroge, som sættes 1 a 2 Mile fra Landkysten (thi Fiskene staae paa Dybet uden i Legetiden) og mades med Sild, Hvidlinger, Krebs, Smaaafisk, ja vel og rode Klude og glimrende Gager, eller og ved Torskegarn 3 Alen dybe

og so Allen lange, som man fanger dem med i Legetiden, da de ej ere saa lysne efter Løkkemad. Det er ellers en slugvorn Fisk, som fordsier got. Saasnart de komme af Vandet, dse de, hvorfor de Fiskere, som ville bringe dem lebende andre Steder hen, have egne Skibe indrettede dertil, som ved endael paa Siderne anbragte Huller lade en vis Deel Vand flyde ud og ind; forend de sætte Kabliauerne deri, sticke de med en Raal Hul i Svommeblæren, paa det de skal staae paa Bunden af Vandet og ej quæles af den indklemtte Lufts Dunster. Man kan og i nogle Dage i kjøligt Vær for dem om til Lands, naar de først have fanet lidet Salt; for de foges er det got at vande dem got ud. Men allerbedst smage de, naar man koger dem i Vand, saasnart Fiskerne bringe dem i Land. De som ej spises første, saltes eller torres og det er en vigtig Ting ved Tørskene, at de paa disse Maader holde sig længe. De saltede pakkes i Londer og nedsaltes som Sild og kaldes Laberdan. De torrede tillaves paa 2 Maader: efterat Hovederne ere staarne fra, Kroppen opstaaren og Indbouldene udtagne, værkes de ud i Havvandet og torres paa Stange ved Husene; man kalder dem Stokfisk eller tørre Tørsk. I Danmark kaldes de som komme fra Norge Bergefisk: Bergens Fisk, da man der driver størkest Handel med dem. For de siden foges maae de udblodet i Rakkud eller og bankes mere. Den anden Maade er: at berede dem til Klipfisk; de saltes da i 3 Dage og blive derpaa ved Strandbredden udbredte paa Klipper eller store Stene og torres af Solen og Lufsten. De smage bedst og behøve ej at udludes; men blot udblodet i Vand. De sidste koste 9 a 10 Mark, de første 6 a 7 Mark Lispundet.

Fiskerne paa de sydste Kyste bruge en modsat Maade at tilberede dem paa; dem de kalde si en torre (Klip-

fist) salte de ikke; de udvæsse dem allene sicer i havbandedet og udbrede dem sirax paa stene ved stranden for at torres; hovederne lader man sidde ved. Man mener de af den salte havluft og laage saae salt nok. I Regnvejr lægges de i Bunker, tildækkes og presses med stene. Da de altsaa ingen salt have saaet, maae de udludes for man bruger dem (først een Nat i reent Vand, og 36 til 48 timer med et tyndt lag Kalk paa i Vand, tilsidst udvandes de igien efterat Kalken er børstet af dem) De torre Tørst derimod skærer man hovederne fra, de saltes; naar de have lagt med saltet i 24 timer, torres de paa Stænger af Binden. De behøve ingen Udblødning i Kalk; men kuns got at udvandes. Muligt deres Tørst ville vinde endeel ved at bruge den udenlandske Maade.

Ogsaa Rognen af denne Tørst er en Handelsvahre; fra Norge udstrides aarlig endeel saltet af den til Frankrig hvor man bruger den til at fange Smerlinger med; man sørser Rognen i Garnet, som løffer dem i Flokketal. Af Leveren saaes, naar den raadner, meget god og ikke isdelugtende Tran. Regner man hvor mange tusende Mennesker der aarlig føde sig dermed; saa er dens Gangst meget betydelig og indbringer aarlig mange Tonder Guld. Fra de nordlige Lande gaaer en stor Mengde Klipfist og Stofffist til de catholiske Lande, især Italien, hvor man i Fastetiden, da Kjødspiser ere forbudne, spiser dem. Folkenderne lave en god Liim af Svammeblæren. Man paastaaer og de i Modssalid hakke den torre Tørst og foere deres Roer dermed blandt Hoet, og at de male got derefter. Mange fattige Fiskere spise ofte den torre ukogte Tørst til først Fisk istøden for Brød, da de fleste ingen Avling have; men beboe usfrugtbare Strækninger som Flyvesanden stikler.

To Rygfinne, een Gumpesfinne have:

H. Langen, er den længste og smallesie Torskeart; den har kuns 2 Rygfinner, der dog staae meget nær sammen og næsten til Halen, Gumpesfinnen ligesaa; den har et spidst Hoved, een Skægtraad, fremstaende Overkæbe. Ryggen er brun, Siderne guulagtige, Bugen smuds-hvid. Den kand være 2 til 3 Alen lang. Man benytter den, som den forrige. Man fanger den saavel paa de sydste Kyster, som især i Nordøen langs Norge.

I. Lysing, fremstaende Underkæbe, uden Skægtraad, graa paa Skindet, bliver 1 til 1 $\frac{1}{2}$ Alen lang og fanges haade i Middelhavet og Nordøen; torret kaldes den smaa Stokfist.

K. Kvabben, fra $\frac{1}{2}$ til over 1 ALEN lang, med et glat skimed Skind som Aalen, der er skidengront og guult marmoreredt. Dens Finne staae som Langens, den har en vild Kæft, et stort og bredt Hoved med een Skægtraad, en svoldig Bug. Dens Lever er velsmagende, Kisdet ligesaa. Olien af dens Lever holdes for et godt Middel mod Pletter paa Øjnene.

§ 5. Øvabben indeholde en Slægt af smaa, meest Saltvandsfiske med en glat Hud og een lang Rygfinne. Nogle af dem have kamagtige Udvexter eller Traade paa Hovedet, saasom: Topqvabben, Sopapil-lionen og Havlerken (alle disse ere ikke meget over 6 Sommer lange) de mærkligste af dem, som ikke have Kam eller Traade, ere:

A. Spretfisken mørkelse af dens Rygsfinne, der begynder ved Nakken og gaaer lige til Halsen, Gumpesfinnen og fra Gumpen til Halsen. Rygsfinnen har Wigge. Den er et Dvært lang, ligesaa glat som Aalen, graaguul og hvidpletet. Den fanges i Nord- og Østersøen og bruges mest til Madding.

B. Nalemoderen ♂: Naleqbabben, ligner meget den ovenansatte Dvabbe; den adskilles fuldkommen ved Rygsfinnen, der begynder ved Nakken, er sammen groet med Halefinnen og denne igien med Gumpesfinnen; den ligner desfor Aalen i Halsen. Den har 3 Skægtraade paa Overkæsben, en glat Hud farvet som Aalens, med noget lysere Bug. Dens Mave er meget stor og den soder aarlig omtrænede 300 levende Unger. Den findes i ferske Vand paa Dybet. Røddet er noget tørt; men giver god Suppe og Grøtkasse. Dens Længde kand være henimod i Allen.

§ 6. Puffelissen, findes i Indiens Have, det er en meget høj og flad Fisk, med en pullet Ryg, hvor paa er kunst een Finne. Den har ingen synlige Skæl. Ryngen og Finnerne ere smukt røde, Siderne og Bugen blank solvhvid.

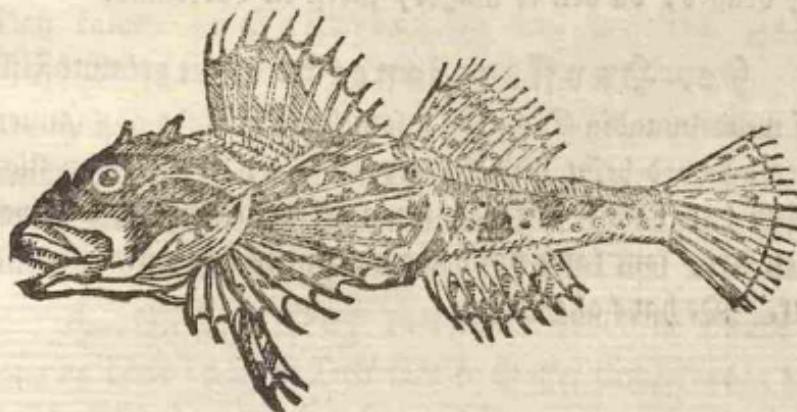
Femte Kapitel

om de brystfinnede Fiske, saakaldede, fordi deres Bugfinner staae mere tilbage end de forriges og sidde omtrent lige under Brystfinnen. De allerfleste af dem ere Saltvandsfiske.

§ 1. Steenpikkere, som have et knudret Hoved og nogle en beenagtig Beklædning paa Kroppen.

A. Knurhanen, saakaldet, fordi den, naar den er vred, knurrer igennem Giellerne. Den er næsten ottekantet, Hovedet er bredt og skarpkantet, besat med beenagtige Vorter eller Knuder — hvorfor den og af Fiskerne her til Lands kaldes Knude — den har nogle Skægtraade, er omtrent i Qvarter lang, Siderne brune og sortplettede, Bugen hvidagtig. Dens Aisd smager omtrent som Aboren. Den fanges i Mængde i Nordssen og gaaer op til Flodernes Munding i Legetiden.

B. Sskorpionen

fra $\frac{1}{2}$ til 2 Alen lang, brun og hvidpletet, et kantet og pigget Hoved, Kroppen har smaa piggede Vorter istædes

for Skjæl. Den fanges baade i Nord: og Østersøen — og spises. Stikket af Piggene forårsager Høvelse.

C. Steenpikkeren, en lidet Førstvandsfisk med 2 krumme Pigge paa hvert Gjelleslaag.

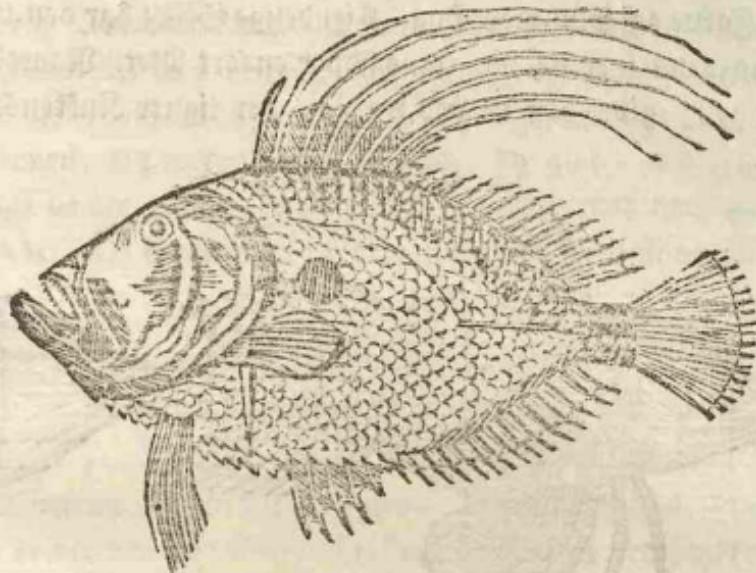
D. Søbullen

findes i Østersøen, bliver $\frac{1}{2}$ Allen lang, har endel Lighed med Søskorpionen; men har længere Finne, 4 Knuder paa Hovedet og istæden for Skjæl hornagtige Bor ter paa Kroppen. Den nærmer sig og Bloderne i Legetiden, og bruges, da den er mager, meest til Løkkemad.

§ 2. Havskorpioner ere meget grùnne Fiske af middelsmaadig Størrelse, som have et fladt og sammenklemt Hoved besat ned Knuder, Pigge, Fryndser og sligt. Man har baade store og smaa af dem overalt i Havet. Een Art, som kand flyve noget, findes i de østindiske Floder. De have alle Skjæl.

§ 3. Speilfissen.

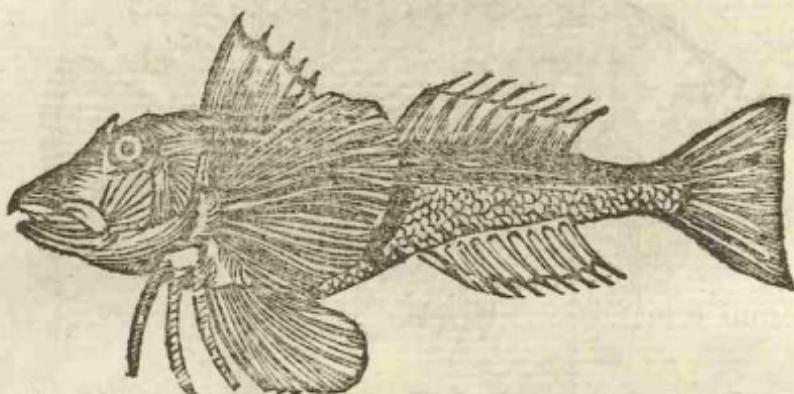
Denne besynderlige Fisk er slad, henimod i Allen lang og lige saa bred, har meget fine Skjæl, een pigget Ryggsinne, som forlænger sig ved de forreste Pigge til lange Traade, og hvor de slippe giøre Finnen lavere. Paa hver Side af Kroppen er en fort Plet. Paa Ryggen og saalangt Gumpesinnen gaaer, har den kloftede Knuder. Den findes baade i Nordsoen og andensteds. Risdet agtes meget. Den kaldes og Søsmeden og St. Peders Fisk. Dens Sider ere som Skallens, guld- og silvfarvede.

§ 4. S h a n e r, have et tykt, stirkantet og stærkt Hoved, mestendeels 2 Rygsinner. Deres Mørke er især 3 med Led forsynede Traade, som hænge ned fra Brystfinnen. De fleste give en knurrende Lyd fra sig. Man har:

A. Gaffelfissen, saakaldet, fordi dens Snude er lang og deelt i 2 brede Dele som en Gaffel, Underkøben har 4 Skægtraade, den har kun een Rygfinne, som gaaer hele Ryggen langs og dens Legeme er beklædt med 8 Rader Beenskiolde istæden for Skjæl. Fra Middelhavet,

B. Den røde Søhatten, udmærker sig ved sin røde Farve og solvhvide Bug. Kiendelige Skjæl har den ikke. Paa dens forreste Rygfinne sidder en sort Plet. Maar den fanges, giver den en Lyd fra sig, der ligner Kukkens.

C. Søsvalet.

Dens store Hoved, dens lange brede fiolette Brysifinner, gisre den kiendelig fremfor de andre. Den har brun Ryg, solvhvid Bug, smaa Skjæl. Den findes baade i Nord : og Østersøen og fanges paa de jyske Kyster. Den knurrer og. Dens Riss er tørt.

D. Den flyvende Søhane,

er den, som af alle flyvende Fiske har den bedste Tone.

til at flyve. Den er og den største af denne Slægt og kand blive 3 Quartier lang. Den er brun med silvhvid Bug og skarpe Skjøl, den har 6 Traade forved Brystfinnen og disse saavel som Brystfinnerne, der ere ligesaa lange som hele Kroppen, ere forenede ved en Hud, der gør, at den saa længe de ere vaade, kand flyve et Stykke med dem oven Vandet. De Søfarende see ofte nogle hundrede flyve sammen.

Følgende have ingen haarde Skjølde paa Hovedet:

§ 5. Baandfisk, have et aaleagtig, langt og flatd Legeme, rundt Hoved, neppe fiendelige Skjøl. Numpen er nærværd Struben, Rygfinnen begynder ved Nakken, Gumpefinnen ved Numpen og gaae begge til Halen. Den findes i Middelhavet og er saa tynd, at den næsten er gien nemligtig.

§ 6. Skjelfisk er en lille blank Fisk fra Middelhavet, som gaanske mangler Bugfinner og Gumpefinner; den har i deres Sted spidse Skjøl. Rygfinnen gaaer fra Nakken til Halen.

§ 7. Suefiske, ere fiendelige af en astang haard Plade, der sidder oven paa deres Hoved; denne Plade er inddælt i Striber og Turer, og Fisken kand, ved Hjælp af Musklerne deromkring, sue sig med denne Plade saa fast til Skibe, Stene, Højer, Sælhunde, at man maae rive den itu, for at faae den derfra igien. Deraf er den Fabel kommen, at den største (som kaldes Skibstændsferen) kand standse et sejlende Skib. En mindre Suefisk kaldes Looftsen, fordi den ligesom viser Højen Vej og gaaer om ham uden at han gør den noget.

§ 8. **Langhalen**, Hovedet er tykt, Underkøben har een Skægtraad, Kroppen er skællet og lang, især Halen; den bageste Rygsinne samles med Gumpesinnen ved Halens spidse Finne eller gaaer sammen med den. Denne Fisk fanges hyppig paa de norske og grønlandske Kyster og tilberedes som Stokfisk. Den er en Slags Dorst.

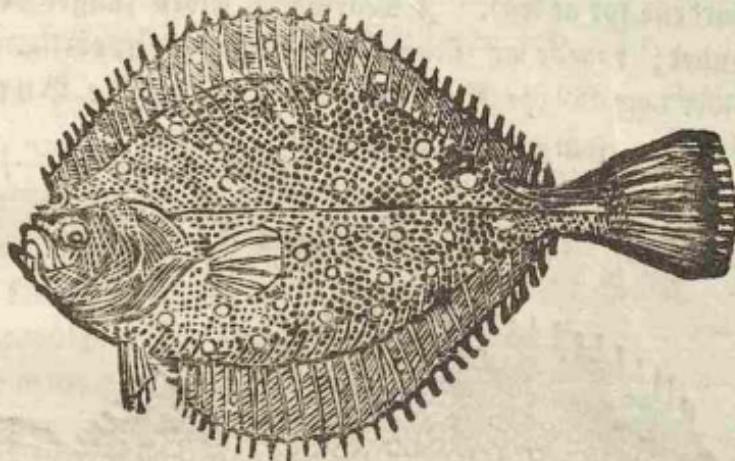
§ 9. **Flyndere**, udmaerkelig fremfor alle andre Fiske derved, at de ere meget slade og brede i Kroppen og have Øjnene paa een Side, nogle paa højre og andre paa venstre; det øverste Øje er noget mindre, end det andet. Den øverste Side som Øjnene ere paa, er gjerne sortgraa; men Undersiden eller Bugen ganske hvid. De have Finner som naae fra Hovedet til Halen paa begge Sider. Svømmeblaere have de ikke, de opholde sig mest i Mudderet og svømme enten paa Bugen eller skævt hen paa den ene Side. Nogle have Skæl, andre Pigge. De ere overmaade frugtbare. De spises først; men da de har velost Kød, smage de bedst torrede. De torrede forsendes som Stokfisk og Klipfisk. Skindet og Finnerne af torre Flyndere bruger man til at afklare Kasse med, endstikonde Dorsteskindene gisæ det samme. De vigtigste Urter ere:

A. Helleflynderen, er den allerstørste Flynder. Den fanges ved Skagen og Vesterhavet ofte over 3 Alen lang; men i Nordssen, ved de norske og svenske Kyster og i Nordamerika er den endnu meget større. Den kand der være henimod 6 Alen og veje 2 til 400 Pund. Den er temmelig tyk i Kødet og om Vinteren feed. Først spises den med suur Saus; men almindelig saltes og tørres den. I Norge og Island laver man af Finnerne og de fedeste Stykker, som man i smalle Strimler stigerer ud af Nyggen,

falter og vindtørre, det saakaldte Navrekling, der betas les dyrt og holdes af mange for en Lekkerhed.

B. Pigvaren. Den er dernæst den største. De kuns ne blive over 3 Allen lange og næsten ligesaa brede. Huden er knudret. Den hvide Bug har nogle brune Pletter.

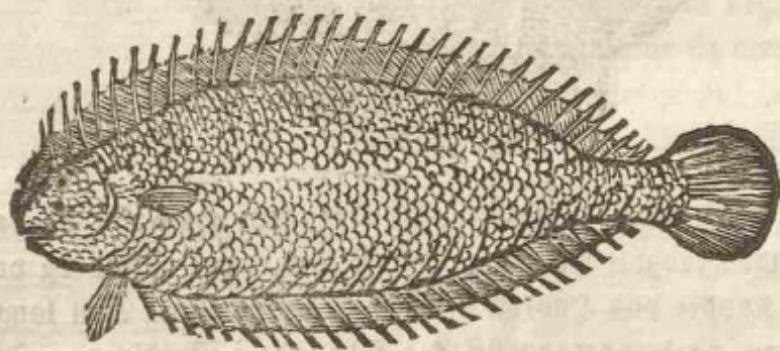
C. Rødspetten

er en meget almindelig Flynder, som udmerker sig ved endel rødgule Pletter paa sit skidengronne Skind og ved 6 Knuder paa Hovedet. Den er almindelig $\frac{1}{2}$ Allen lang; men og derover og fiskes i Maengde i Nordsøen. Om Vinteren gaaer den ofte ind i Fjordene og de Stromme som støde dertil, for at afsætte sin Leeg, saa den og der fans ges og kand paa en Maade kaldes Ferskvandsfist. Man kand og have dem levende i Fiskedamme, som have meget Dynd. Naar Flynderne, saavel denne som andre mindre arter, om Vinteren komme i Fjordene ved de vesterjydiske Kyster, fanges de let; man behover kun at hugge et af langt Hul paa Ilsen og de øses da op med Brigler (Fiskes garnspose) paa Enden af en Stang) Man kand ved sans dant et Hul øse dem op i Læsseviis.

D. Den almindelige Flynder, er almindelig fun liden, ikke stort over 6 Tomme lang, men tyk i Kødet, meget feed og velsmagende. Dens mørkbrune Hud er ganske hvas af de derpaa siddende smaa Sharpe Korn; mellem Rumpe- og Bugfinnen sidder en Pig. Den fanges i Nordsoen, men især i Mængde i Østersøen og søger Floderne og Fjordene for at lege. I Mariagerfjord fanges de her i Landet; rogede og siden ristede sinige de ypperlig. Man falder dem Nisse Butter (egentlig rigiske Butter) et Navn, som de først have faaet i Riga.

E. Tungen,

har en længere og smallere Krop, end de almindelige og er mest i Alen lang. Den har en skræpet Hud, fanges næsten i alle Have i Europa og har et fastere og hedre Kød, end de fleste andre Arter.

Elbutten, Sletvaren, Skrubben og flere, ere alle bekendte Flynderarter, der ej ere udmærkede fremfor de andre.

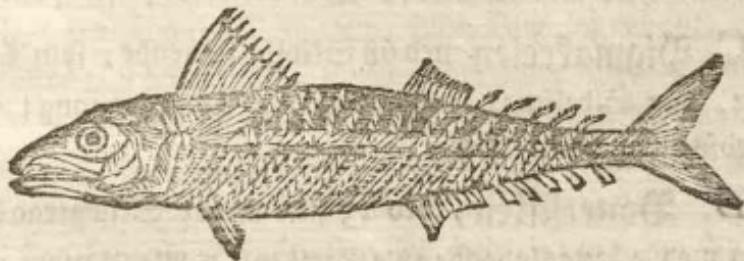
H 10. Kutilingen er en lille 6 Tomme lang brun- og hvidplettet Saltvandsfisk, som tiener til Næring

for Tørstene. Man har mange Arter af dem, der alle have til Kiende, at begge Bugfinner ere sammengroede i eet, næsten i Form af en Tragt.

§ 11. **M u l l e n**, er en Fisk af 6 til 14 Tommers Længde som har et smukt rødt Skind under Skjællene, store let affaldende Skjæl og to lange Skjægtraade ved Mundens. Den findes meest i Østersøen og Middelhavet. Rømerne betalte een af dem med 30 til 300 Rdlr.

§ 12. **M a k r e l e r**, have et langagtigt og rundt Legeme, der meget ligner Sildens paa Skindets Blankhed og de fine tæt til Kroppen liggende ukjendelige Skjæl. De ere fiendelige af nogle sorte enkelte falske Finner, som sidde fra Ryg: og Gumpesinnen til Halsen. De ere graadige Fiske, som i talrige Flokke opsgze Sildene og sluge dem; man bestylder dem og for at de æde Vladster. De ere meget fede og velsmagende; men holde sig ej længe, med mindre de saltes og roges. De almundeligste ere:

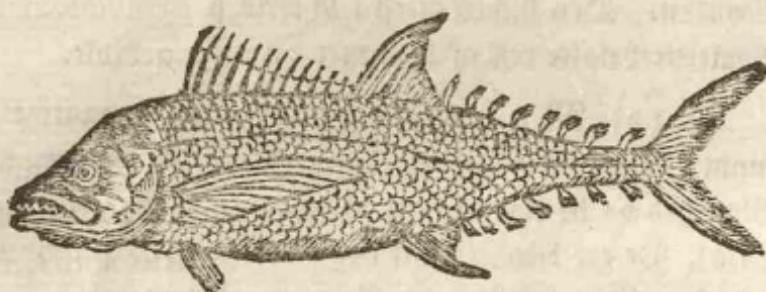
A. Makrelen,

noget krumrygget, har 5 falske Finner, Siderne ere solvblanke med nogle blaa Striber nærmest Ryggen, som er sort og brunspraglet. Den glindser i Mørke. Den fanges ved Kysterne af Nordssen, Østersøen og Middelhavet og

ved de vestindiske Øer i betydelig Mængde. I Danmark fanges og endael. De bedste falde ved Skotland. Man nedsalter dem som Sild, eller røger dem og spiser dem ristede. De ere fra $\frac{1}{2}$ til 1 Alen lange.

B. Thunfissen

fra 1 til 5 Alen lang, med 8 falske Finner, staalgraa Ryg, solvsarvede Sider og Bug. Dens Kjed er rødt, den er meget graadig og sluger de andre Makreler, fanges meest ved de italienske Øer i Middelhavet: de største falde ved Afrika og Vestindien.

Man har endnu andre Makrelarter, saasom:

C. Pigmakrelen med 68 Skiolde liggende, som Tagstene, paa Sidelinien. Fra 6 til 24 Tommer lang; fra Nordsoen og Middehavet.

D. Bonetfissen, med 13 firkantede Skægtraade; graa med 4 langsløbende gule Striber, 2 Alen lang, nærer sig meest af flyvende Fiske, som den ved sine lange Spring griber. Fra de indiske Have. Meget velsmagende.

§ 13. Hundesteile ere smaa Ferskvandsfiske, som isteden for den forreste Rygfinne have fristaaende Pigge. Saaledes har den store Hundesteje 3 Pigge paa Ryg-

gen og 2 istæden for Bugfinner. Paa Siden en Mad brede Skjæl. Den lille er neppe 1½ Tomme lang, altsaa den mindste Fisk og har 10 Pigge paa Ryggen. I Havet findes en større Art 7 Tomme lang. De spises ikke. Man brænder Tran af dem, eller foder Vender og Svii med dem.

§ 14. Umberfiskene kaldes saaledes, fordi deres Legeme har en meget mørk Farve; de ere fiendelige af en Fure de have paa Ryggen, hvori de kunne lægge deres Rygfinner.

§ 15. Aborrer. De fleste have to nærsiddende Rygfinner, hvoraf den forreste er længere end den bagste og forsynet med spidse Pigge. De have totte runde Skjæl, taggede Gielslaage besatte med Skjæl og hos nogle Arter med Pigge. Aborrene ere overmaade frugtbare og kunne leve saavel i Havet, som i første Bande. Der ere over 40 Arter af dem, hvoraf de meest bekendte ere:

A. Hervands Aborren, der udmerker sig ved sin framme mørkgronne Ryg, gule Sider med sorte Tversstriber fra Ryggen til Bugen, hvid Bug og rødgule Bugsompe; og Halesinner (thi de andre have Ryggens Farve) Aborren findes overalt i Europa, saavel i Fjordene som i Øer og Maer; ofte holdes den i Damme, der got gaaer an, naar man enten sætter den til Giedder eller allene; thi den fordærver anden Levfisk med sine piggede Rygfinner og æder deres Leeg. Dens største Mængde her til Lands er i Almindelighed noget over en halv Aale; den kand da veje 4 Pund; men i de nordlige Lande bliver den endnu meget større. Den er meget frugtbar; ofte kand der i en midtselvmaadig Hun være 280 Tusende Eg; saa der ville være betydelig Mængde af dem, naar ikke baade Fiske, Vender

og Ssfugle slugte endeel af deres heelt assatte Rognposer. I Liimfjorden, især i dens sydligste Arm, fiskes aarlig mangfoldige Læs Aborre, især ved Skalts, Borde og Hiarbek. Af alle Førstvandsfisk, Alen og Karpen undtagen, ere de island til at leve længst uden for Vandet; dette gør dem baade behagelige af Smag og fremfor andre tjenlige til at bruges til Sættefisk i Damme. De tillaves paa mange Maader som en sund Spise, endog for sygelige. Laplænderne lave af deres Skind en Huusblas, der er nok saa god, som den af Storen.

B. Sandarten, har et langagtigt Hoved uden Skjæl. Kroppen er længere end Førstvandsaborrens og den kand blive fra 1 til 2 Alen lang. Ryggen er sortblaau med rødagtige Pletter, Siderne solvsarvede. Denne velsmigende Aborre findes i Floder og dybe Sør som have klart Vand og sandig Bund. I Lydfloland ere de ikke usædvanslige.

C. Horken har store Øjne, 5 Fordybninger paa Panden, een lang pigged Rygfinne, Ryggen sortgrøn, Siderne gule og sortplettede, Ryg- og Halefinnen gule og sortplettede, Gumpesinnen gaaer med en lang stærk Pig ind i Legemet. Denne meget frugtbare Fisk opholder sig i de første Vande især i Danmark og de nordlige Lande. Den bliver 6 til 8 Tommer lang og giver en god og velsmagede Suppe.

Af de her ubekendte Arter anmærkes:

D. Ulven, fra Havet, med mørkblaau Ryg og solvsarbet Legeme.

E. Gifstaboren, fra Indien, smukt farvet med rødt eg blaat. Dens Kød skal volde, om det spises, de samme Tilfælde som Gift.

§ 16. Klipfisſe, indbefatte en Slægt af Fiſſe fra de Øſt- og Vestindiske Have, ſom udmærke ſig ved lange fine Tænder, der ligner Svinebørſter, ved Finnernes ſæregne Dannelse, da Ryg- og Bugfinnen ere lige lange og ved deres forskjellige og ſjønne Farver. Deres Legemer har noget Ligning med Glynderne. Paa Hovedet og endeel af Finnerne have de og Skjæl. Een af dem har Ryg- og Gumpefinnen meget lange, krumme og mod Enden ſpidſe, ſom en Segl, Fisten ligner derfor en Halvmaane; overalt har man anmærket, at de vestindiske have diffe Finner lange og ſpidſe; men de øſtindiske dem runde. Da diffe ſmukke Smaafifſe have alle Slags pralende Farver og forskjellige Legninger af Striber, Øjne og Nuder; ſaa har man lignet dem ved Indiernes Papegojer og Paradiisfugle blant Fiskene. De spises.

§ 17. Papegoififſene have nogene Kæbebeſne uden Tænder, store Skjæl baade paa Legemet og Hovedet, lige Finner. Een af dem har gule Skjæl med grøn Kant, og Finner, der ere ſtribede med guul og grønt.

§ 18. Dorader, have en lige afftaaren Vand, een lang Rygfinne, store Skjæl endog paa Hovedet og Giellselaaget. Diffe graadige Fiske findes i de varme Landes Have; de have meget ſmukke Farver, hvoraf een især udmærker ſig, der er ganske blaag. De ere store Fisſe af de flyvende Fiske og ſluge mange af dem. Deres Længde er, efter Urternes Forſkellighed, fra $\frac{1}{2}$ til over 2 Allen. I Storm ſeer man dem øſte om Skibene. Kiodet er spiseligt, men tørt.

§ 19. Læbefsifſe, fiendes af deres tykke dobbelte Overkæbe, ſom de kunne udſtrække; de have ſom de for-

lige Arter Øfjel paa Hovedet. Nogle have en Traad i Enden af Øygeniens Straaler. Man har mange Arter af dem, der for det meste findes i Middelhavet og de sydlige europæiske Have. Den smukkeste er:

A. Junkergylten ♂: Ssjunkeren, en lille Fis̄ som især findes paa Middelhavets Kyster. Den har Regnbuens skinnende Farver i langstrebende Striber, hvoraf den blaa især er den herstende.

ſørre er:

B. Drosselfissen, smuk grønt farvet med gule Pletter.

C. Den sortejede Læbesif̄, er brandgul med blaa Pletter og en sort Plet bag Øjet.

§ 20. Havbrasener ere smukt farvede Fiske fra havene om det sydlige Europa. De have stærke Tænder, nogle have en fort Plet paa Halen, andre ere røde, grønne eller stribede; de fleste have en blaa Øyg og solvhvid Bug; een af dem kaldes Guldpletten, fordi den har en guldfarvet Plet som en Halvmaane imellem Øjnene.

Følgende 3 Slags indeholde endel Arter Fiske fra de varme Lande som almindelig hensøres under Navnene: Uhorrer, Læbesiffe og Havbrasener:

§ 21. Bodianer, med Pigge paa Giellelaagene.

§ 22. Sogofis̄, med Pigge og Tagger paa Giellelaagene, og

§ 23. Lutianer, med taggede Giellelaage, men uden Pigge.

Siette Kapitel

om Fiske, hvis Bugfinner ikke sidde lige under, men bag ved Brystfinnerne, som dersor skal des bugfinnede. De fleste af dem ere Ferskvandsfiske.

§ 1. Karper, indeholde endel Arter velsmagende Ferskvandsfiske, som ikke have Tænder; men i deres Sted nogle smaa ujevne Been i Svæget. Skjællene ere store og glindende. Rygfinnen er kun een, som ikke er uden siden og sidder næsten midt paa Ryggen. Hertil høre:

I. Med Skicægtraade:

A. Den egentlige Karpe, findes især i det sydlige Europa i Floder og Sser. Da den holdes for en meget lekk Spise, er den og forplantet til de nordlige Lande, hvor den dog ikke opnaaer nær den Størrelse, som i de varmere Lande. Man har i forrige Tider i Sydsjælland fanget enkelte, der havde en usædvanlig Størrelse; saaledes een $\frac{2}{3}$ Alen lang, der vejede 70 Pund. Dette maa man forklare af deres Alder; thi man paastaaer de kunne blive henimod 200 Aar gamle. Man finder dem og saa gamle, at de have Mos paa Panden. I Vand med feed leeret Grund trives de got og voxe overalt meget hastig, naar de have fuld Mæring. I Parken fedes de med Haaremssg, hvori celtes feed Leer, desuden æde de gjerne Bonner, Erter, Kartofler, Røver, Oliekager o. s. v. De blive saa tamme, at man baade ved at flozte eller ringe med en Klokke kand falde dem til Bredden af Parken for at tage deres Vede. I Holland fedes man dem i Kieldere paa følgende besyn:

derlige Maade: man indsvøber Karpen i sugtigt Mos, hænger den op i et Fiskemæt tæt under Loftet og forer den med Hvedebrod ubladt i Melk, og Salatblade. Mossen maae ofte fugtes. Det gaaer an med denne Fisk frem for andre, da den gierne vil æde og er sejlivet. Man kan endog om Vinteren sende dem levende fra Sted til andet; de indpakkes da i Sne og gives et Stykke Brod, dyppet i Brændevin, i Munden.

De formere sig sterkst og ere paa mange Steder i Sydsland en ikke ringe Næringsgreen.

B. Speillkarpen, har kun 3 Rader meget store Skjæl, een Rad ved Ryggen, een midt paa Siden og een mod Bugen, derimellem har den en gnu Hud. Den findes paa nogle Steder i Sydsland og snager fuldkommen ligesaa got, som den forrige.

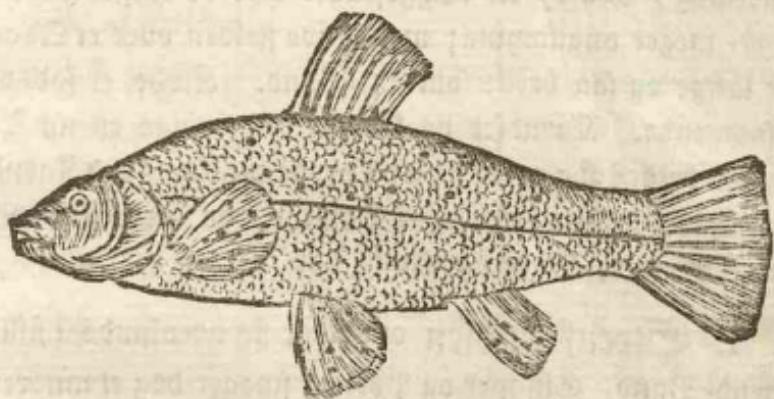
C. Læderkarpen, har slet ingen Skjæl; men et brunt tykt Skind.

D. Skjægkarpen o: Barben, er længere og smallere end de andre Karper og udmaærker sig ved sine 4 Skjægtraade i Overkaben. Den findes i dybe Floder med stenig Grund, bliver 1 til $1\frac{1}{2}$ Alen lang og skal gierne so ge Hør, som legges i Synk, der er dodelig for andre Fiske.

E. Suderen, har to meget korte Skjægtraade i Mundkrogen, den er beklædt med en tyk Sliim, paa dens Hud sidde meget smaa Skjæl, der næsten ikke kunne sees med blotte Øjne. Ryggen er sortgrøn, Siderne grønne og gule, Bugen hvid, Finnerne ere tykke. Den opholder sig helst i Dynd, holdes i mudrede Damme og Grave, bliver $\frac{1}{2}$ til 1 Alen lang, Kødet er meget fedt og har en aalægtig Smag. Man holder dem i Damme med Karper-

ne; men da de formere sig sterket, bør der ej være uden den trediedeel Sudere, da de ellers tage Næringen fra Karperne. Af de anførte findes kunst her i Danmark i Parker den almindelige Karpe og Suderen.

F. Guld sederen

har rosenrøde Læber, rødguul Ryg med sorte Pletter, Sidelinien sort med røde Punkter, neden for Linien er den hvidguul. Siderne have overalt en Guldglands. Finnen: ne ere og udmerkede smukke; Straalerne ere røde og Hu: den som forbinder dem hvid med sorte Pletter. Disse smuk: ke Tegn udmerke den fra den almindelige Suder, som den ellers ligner i Skabning og Levemaade. Den findes ikke i Danmark, men i Bohmen og Slesien, og holdes øste til Stads for dens Skønhed.

G. Grundlingen, 6 til 8 Tommer lang, en rund Krop, grøn Ryg, hvidgule Sider, den har store Skjæl og en meget lidet Rygsfinne lige over Bugfinnen. Den er, især stegt, en velsmagende Fisk, holder sig paa Sandbunden og fiskes saavel i Sør som Floder og Aar.

II. Karpearter uden Skægtraade med ind-
skæaren Halefinne:

H. Karudsen, en bekjendt højrygget og guldfarvet Fisk, som findes i Smaasser eller holdes i Damme; den har megen Liighed med Karpen, især nærer den sig som den og kand fedes i Dammene ved Tillsb af Moddingvand, Haaremsg, Maas, &c. Eggestaller øde de meget gierne. De ere meget yngssomme; men blive sielden over et Kvartier lange og saa brede som en Haand. Kjødet er godt og velsmagende. Karudser og Karper frembringe en ny Afsart, som kaldes Karpekarudser, de ere større end Karuds-
ser. Karudser bør have egne Damme, da større Fisk øde dem. Vender, Giæs og Svijn bør holdes derfra.

I. Steenkarudsen opholder sig udenlands i stille-
saaende Vand, Sumper og Pole og smager dog ej mudret. De bore sig om Vinteren ned i Dyndet og leve der om Som-
meren, endstiknt det næste Vand udtsorres af Heden. De funne blive over 8 Tommer lange, ligner mest Karudsen; men adskille sig fra den, ved deres indskærne Halefinne og sortblaau Ryg.

K. Guldfissen ɔ: Guldkarpen, ligner Kar-
perne i Skabning og Kjendetegn, men udmarkes sig ved en
størk Guld- og Solvglands paa Skællene blandet med en
glinsende Purpurfarve. Ung er den mest solvsaltet og i
de 3 første Aar sort. Den har hjemme i Kina, hvor man
og mest holder den til Hornsjelje i Parker og i Porcellin- og
Glassade i Værelserne. Den fødes da med Hvedebrød,
hakkede Egg, &c. Til Europa har man bragt den derfra
og man finder den i adskillige Fornemmes Værelser til Stads
i Jade. Den bliver paa denne Maade sielden længere end

6 til 8 Tommer; i Damme bliver den dobbelt saa stor. Af de sammes Yingel gives adskillige Ufarter, som ere rosenrøde, solvhvide eller plettede med Blaat og Sort.

L. Næsefisken, fra det sydlige Europa, hvor den lever i store Sører og Floder. Den er smal, 1 Alen lang, sortrygget, Skicellene solvhvide, Næsen er afrundet, Magen indvendig sort. Den agtes ikke meget, da Kiodet er løst og fulde af Been.

M. Fliren, en Førstvandsfisk, noget bredere, men ikke længere end Næsefisken, med blaalig Ryg og hvide Sider. Den har endee! Tænder og i Halefinnen 23 Straaler. I Tydstland fiskes endeel, hvoraf nogle nedsyldes og sendes bort.

N. Heslingen, 10 Tommer lang, 9 Straaler i Halefinnen, grønlig Ryg, blaahvide Sider og Bug, er almindelig i de tydste Floder, men agtes ikke meget.

O. Allanden, $\frac{1}{2}$ til 1 Alen lang, 14 Straaler i Halefinnen; stor skielset, mørkblaa Ryg, lysere Sider med gult Skær; ved Rogning bliver Kiodet gnisagtigt. Den fan ges om Føraaret hyppig i tydste og andre Landes Floder.

P. Allandblikken, en 4 til 5 Tommer lang, sortplet tet Fisk i steenige Floder, Ryggen er grøn, Sidelinien rød med en dobbelt rød sorte Punkter. Den formerer sig sterk, smager god og tæner til Føde for Foreller.

Q. Hvidskallen ɔ: Hvidfisken, fra 4 til 8 Tommer lang, Overkiæben er fremstaende, Ryggen grønlig, Siderne solvhvide, 21 Straaler i Halefinnen. Den formerer sig sterk til Nytte for de sørre Førstvandsfiske.

findes overalt og er især mørkværdig, fordi man i Frankrig af dens tynde Skjæl gisr et Pulver, hvormed man glasserer Dopperler.

R. Elritsen, skabt som Grundlingen, men mindre, smukt plettet, smaafticøllet og næsten giennemsiglig. Den er sortgrøn med høigule Pletter. Den findes i flare Aaer, Floder og Bække, helst ved Elletræer, svommer gjerne i Vandfladen. Risdet har en behagelig bitter Smag og spises gjerne. I hver af dens Finner ere 10 Straaler.

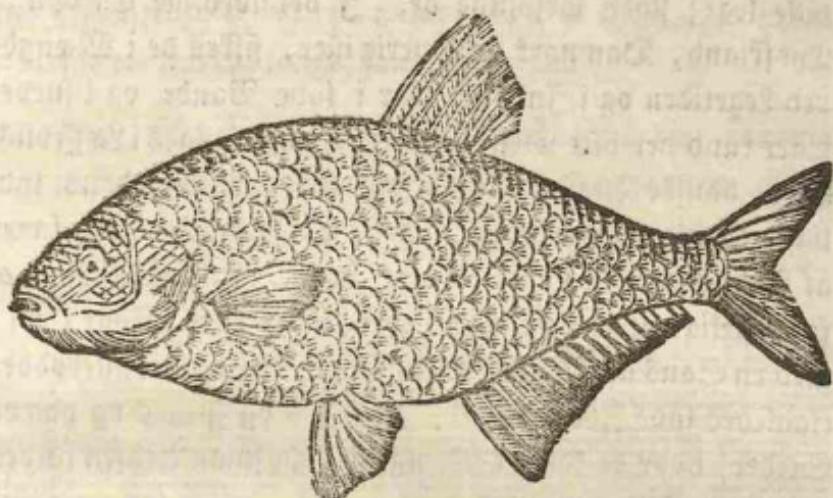
S. Blaaspolen, findes i Norge, og i Pommern o. a. St. Underkøben er frum og fremstaende, Halefinnen har 16 Straaler. Ryggen er sort, Siderne blaahvide. Risdet er fedt og velsmagende og falder fra hinanden ved Rognning. Den kand blive fra $\frac{1}{2}$ til 1 Allen lang. Den findes mest i sagtelsøende Floder.

T. Skallen, en meget almindelig Fisk i første Soer og Floder med sortgrøn Ryg, solvhvide storsticøllede Sider og rødgule Finner. Den bliver 8 til 12 Tommer lang, 4 bred, har et lille Hoved og 15 Straaler i Halefinnen. Den smager ret got; men er fuld af Been. I Liimfjorden fiskes hele Læs af dem i Maj og Juni. Røgede eller tørrede tillaves de af Bonderne.

U. Rudskallen er længere og tykkere af Hoved og Krop, har store guldgule Skjæl, røde Finner, en skarp Ryg og røde Øjenringe. Ofte kand den være over $\frac{1}{2}$ Allen lang. De fanges i Soer og Floder. I Liimfjorden fiskes endel i Juni, da de med en stor Plasten og Allarm nærme sig Kyssen. Risdet er ikke bedre, end den almindelige Skalles.

Karpearterne indeholde endnu flere her til Lands ubekendte Arter.

V. Brasen.

Denne bekjendte Ferskvandsfisk, der i Smagen giver Karperne lidet efter, udmærker sig ved sin anseelige Længde og Bredde. De fuldvorne funne være over 1 Alen lange og 3 Kvarterer brede og derover, og veje fra 8 til 13 Pund. Hovedet er tykt og buttet, Skjællene store, Ryggen thf. Ryggen er fortægtig, Siderne guldgule, Bugen hvid, dog finder man dem efter Grundens Beskaffenhed ogsaa skiden: graa og hvidagtige paa Skjællene. Paa Bugen og Siderne ere de fedeste rode paa Bugen mellem Skjællene. De opholde sig i Mudderet og paa Bunden af store dybe Sører, Floder og Fjorde, fiskes undertiden om Vinteren; men ellers almindeligt i deres Legetid, som indtræffer i Maj og Juni. De komme da i hele store og tætte Sværme nær til Land, gaae overlig i Vandet, saa man seer Ryggen af dem, og under megen Plasken affætte Legen paa Planterne og Sivene ved Bredden. De lege ikke uden i varmt og klart Vejr; i Kulde og graat Vejr søger de Bunden igjen.

Hannerne have i Legetiden endeel smaa Knuber eller Borster paa Kroppen, hvorpaa Hunnerne gnide sig naar de ville lege; siden forsvinde de. I det nordlige Europa, i Sydskland, Danmark og Sverig især, fiskes de i Mængde ved Legetiden og i Indvige eller i lave Vandte og i snevre Maer kand der ofte uden synderlig Umage fanges i Læsseviis. Af de danske Brasen ere de som lege i Liimfiordens sydligste Deel de allerbedste, største og fedeste. Man faaer af Indboldene en stor Deel got Tran. Fisken selv smager fortreffelig enten fersk med Peberodsaus eller affogt i Öl, med en Saus af Eddike, reven Brod, Løg og Persillerodder (saaledes lave Joderne den) de roges og speges og paa de Steder, hvor de falde i Mængde. De smaa Brasen kaldes i Jylland Bleger.

X. Bunken, kaldes i Norge Bræsen, den er almindeligst $\frac{1}{2}$ Allen lang, har blaalig Ryg, gule, brunpletede Sider og silvhvid Bug.

§ 2. Muletten, en tandløs Havfisk, ståbt som Silden, graa med sorte Striber.

§ 3. Flyvefisk, tandlos, $\frac{1}{2}$ Allen lang, med lange Brystfinner, hvormed den kand flyve omtrent et Bossekud oven Vandet. De findes hyppig i de Øst- og vestindiske Have, flyve og for at undgaae de dem forfolgende Dorader; men blive gierne i Flugten snappede af Albatrosser og Fregatfuglene. Da de flyve sammen i store Flokke, kalde nogle dem Vagtelst.

§ 4. Fingerfiske, findes i Havene om Asien og Amerika. Deres Kiendemærke er, at de isteden for Brystfinnerne have lange fristaaende Straaler (Fingre)

uden Led. Saaledes har A. Den fem fingrede Fingervifk paa hver Side 5 Straaler, der ere længere end hele Legemet og B. Paradisfisk'en 7 Straaler, hvorfra nogle ere ligesaa lange, som Fisken selv.

§ 5. **Axfisk**, er en lille Fisk, som især findes i de indiske Have, og een Art af dem i Middelhavet. Den har Sildens Skabning, en sylvblanc Sidelinie og mange smaa Tænder.

§ 6. **Solvfiske**: **Solvblærer**, ere Småfiske med smal Krop, bredere Hoved og mange Tænder baade paa Kieberne og Tungen. Deres Skjæl ere solvblanke. En Art af dem kaldes Perlefisk'en og fiskes 6 Tommer lang i Middelhavet; dens Svømmeblære har en Glassering paa sig, hvormed man farver uøgte Perler.

§ 7. **Sild**, have et langt Legeme, grønagtig Ryg, rød Ring om Øjnene, store, meget tynde solvfarvede Skjæl, der sidde saa tet til Kroppen, at det i en Hast seer ud, som om de ingen havde, smaa Tænder paa Tungen og i Kieberne, een Finne midt paa Ryggen; men især fiendes de af deres skarpe Bug, som kommer af de paa Bugen fremstaaende Skjæl, der gisre den tagget, og en fremstaaende krum Underkæbe. Af alle Saltvandsfiskene er ingen mere bekjent, end Silden. Den store Mængde hvori den fiskes, at den saltet holder sig got og er en god Spise uden anden Tilberedning, gior, at den fiendes overs alt. De store nordlige Have ved Europa og Amerika ere dens Opholdssteder. Man antager nu ikke, at den kommer fra Fisshavet og trækker Sønder paa; man troer, at den i Fisshavet, Nordssen, det atlantiske Hav og paa nogle Steder i Østersøen, gaaer paa Dybet undtagen i Legetiden,

da den i store Sværme søger Landkysterne og Fjordene for at lege. Legetiden er forstellig efter Himmellegnens Bestaffenhed (muligt lege de og mere end een Gang aarlig) og dersor bestætiger Sildefiskeriet mange tusende Mennester næsten hele Aaret om. Omkring Skotland, Orkenserne, Hetland, ved de norske, svenske og danske Kyster, som og i Nordamerika, fiskes aarlig mangfoldige Sild. (Man har regnet de fangne for 1000 Millioner, og regner man det Aantal som Nordkapere, Hager og de store Sødyr sluge med, bliver der vist dræbt 2000 Millioner) De bekendtesse Arter ere:

A. Den almindelige Sild, er overalt bekjendt. Det er den Art, som hyppigst og paa de fleste ovennævnte Steder fanges. Hollænderne og Nordmændene levere de bedste Sild. Hollænderne omgaaes de fangede Sild efter visse lovbesalede Forstivter i Henseende til deres hastige Reengirsren og Nedsalten, ordentlig Nedlægning, Sortering og Fisketiden — Masterne i deres Sildegarn have og en bestemt Bidde, som de ej overstride og derved faae de baade de største Sild og ere tillige sikre paa, at der levnes endeel af de mindre til Artens Vedligeholdelse. De hollandske Sild, ere de saakaldte flamste Sild, (ved Kysterne af Flandern, hvor man først fangede dem, lærte de vindstibelige Hollændere Sildefangstens Vigtighed, og gave dem dette Navn) Fra Holland udsejle aarlig 1000 til 1200 Fiskerstuder : Øyse r paa Sildefangst, hver kand føre 25 Læster, (en Læst regnes for 12 Tonner og hver Tde. til 1000 Sild) ofte fisker man dem 2 Gange fulde. Fisketiden begynder d. 25de Juni og ender i Decbr. eller i Januar. Enhver Fisker og Matros gisr Eed paa, baade ved Udrejsen og Hjemkomsten, at de ville ngie lagttage denne

Fisketid. Saasnart Silden fanges, giores den samme Dag reen & gielles, lægges i frist Saltlage, der er saa tung at den kand bære et Væg, efterat have lagt i Lagen 12 til 15 Timer, lægges den ned i Egetønder. Sæters Styrke og Neenhed, som Hollænderne frem for andre vælge det spanske til, bidrager og til dens Godhed; men meest gior formodentlig den hurtige Neengisren og Nedsalten, da Silden, som strax dør naar den kommer af Vandet, ellers ved at ligge længere, taber mangfoldig af sin gode Smag.

Nordmændene bruge omrent den hollandske Maade ved Nedlægningen, de sortere og den mindre fra den større, og sætte paa de flettese Tønder og Fierdinger Bragmærke, bestaaende af hele og halve Sirkler. De nedlægge dem i Hyrretønder og Fierdinger, hvorf de formodentlig, især naar Lagen, som øste Skeer, løber fra, blive mere hafstæ. Den nærliggende Sild (som falder om Efteraaret) er den bedste, største og fedeste. Vaarsilden (som falder om Vinteren og Føraaret) er ringere.

Den svenske Sild, hvorf der de fleste klar fisk s mangle, er ikke synnerlig feed. Man kand dersor ej med saamegen Fordeel følge den udenlands som Hollænderne og de Norske. For dog at nyte den, naar den falder i Mængde, hrænder man Tran af den. (Man regner i Tønde Tran af 15 Tønder Sild.)

I Danmark fiskes de fleste Sild i Lümfjorden, især ved Aalborg, Nibe, Sebbersund, Salling sund, Luns og flere Steder, dog de fleste ved Nibe. Paa den vestjydiske Kyst, i Ningkjøbing og Nissum og Stavdil Hjorde og paa Havkysten af Jyllands vestre Side falde endael; men kun om Føraaret. I Almindelighed fanges de i faststaaende Bundgarn, der tørres. Nogle Steder fisker man dem med Drivgarn eller Ned, andre Steder med

Nuser og ved Sallingsund især med Vaad. Høstfildene ere de fedeste og allene stikkede til Nedsaltning (Spegesild): Af Vaarsilden laves de bedste i Flekkesild og Sprødesild (rsøgede Sild) og hvad der ikke spises først eller ræses, vindtørres. (Det er de saakaldte to rre Thyder, endstignet mange andre Lande og forstaaer at torre dem) Folgende ere de i Thyl land brugelige Maader ved Sildens Tilberedning. a. Spegesilden eller nedsalted Sild, lægges om Høsten eller i September og October af de bedste, største og fedeste. Mange bruge først at lage dem paa ovenansorte hollandske Maade; men andre, især de, som boe langt fra Fiskeriædet og som kisbe dem nogle Mile derfra af dem, som til Vogns eller i Vaade føre dem omkring, lage dem ikke; men nedlægge dem, efterat de ere giellede og strøgne igienem Haanden, strax. Ryggen lægges ned, Bugen op, Hovederne vende mod Hjerdingens Udsidte, Halen indad; de bestroses med saa stort et Lag grov Salt, at Sildene ganske knuses. Et Saltet alt for grovt, knuses det lidet; thi fint Salt duer ikke til Nedlægningen. En Hjerding, som øftest er af Vog, eller Eeg, kand rummes, naar Sildene ere gode, 25 Del eller 200 Sild, af de mindre nogle saa flere. Maar de have været nedlagte i 9 Dage, kand de spises den 1ode Dag.

b. Sprødesild, eller som de i Riisbenhavn kaldes, holsteenste Sild, lages i 24 Timer, Hovederne stikkes ind i hvert andet, de hænges paa Vinde og roges i 24 Timer i de der til indrettede Øvne ved Riisbrænde.

c. Flekkesild lages i 24 Timer, flekkes, vindtørres eller og hænges Nat og Dag i en Skorsteen at roges, hvorpaa de riskes og spises. De holde sig ej længe. d. Røsede Sild tillaves paa samme Maade, undtagen at de ej flekkes; men blive hele.

e. Torre Sild lages i 24 Timer, hænges parviis paa Snoe i Binden, hvor Solen ej kand brænde dem; nogle Døn-der hænge dem til sidst i Nog. Siden foges de, før de spises.

f. Første Sild steges eller spises fogte med bras Salt og en suur Saus til. Løgsaus og Sennop bruge mange.

De danske Sild koste første hvor de fiskes: Højsilden fra 12 til 24 Skl. Delen (en Del er 80) Baarsilden fra 6 til 16 Skl., en Hierding Spegesild 9 til 11 Mark. Sprudesild 24 a 32 Skl. Delen, torre Sild 6 til 14 Skl. Delen. Disse Priser kunne forandres efter Fiskeaarets Bestaffenhed.

Det er forresten at formode, at den danske Sild, ved ligesaa omhyggelig og hastig at nedsaltes, som den hollandske og norske, ville blive næsten ligesaa god eller i det mindste meget bedre, end den nu er — at den holder sig længe og er ikke utsat for at blive harst, er sandt; men dette maae man og forklare deraf, at den ej er saa feed, som den Sild, der falder i de nordligere Have. Forresten fiskes Silden i Lümfjorden fra August til April Maaneds Udgang, under tiden noget længere.

B. Den store Sild: Sildemoderen udmerker sig ved sorte Pletter paa Siderne, en meget tynd og hvas Bug, samt een paa Enden noget indstaaren Snude. Den er meget større, end den almindelige Sild, kand blive henimod $1\frac{1}{2}$ Alen lang, 4 Tommer bred, men vejer dog kun 4 Pund. Den findes baade i Nordsoen og Middelhavet; men har der et tort Kjod; naar den derimod om Foraaret har op holdt sig noget i Floderne for at lege, er den feed og næsten af Smag som Laxen. I Elben og Rhinen fiskes om Sommeren erdeel. Den røses som Lax; den saltes og under det tydste Navn Garde. Ligesom man

og der kalder den Majfisk, fordi den i Maj kommer i de
vennævnte Floder.

C. Bretling ☐: Brisling, Bladsild, Hvas-
sild, er en mindre Art Sild, almindelig 4 til 5 Tommer
lang, med 13 Straaler i Rygfinnen (Silden har 18)
Bugen krum med skarp Kant. De fiskes paa adskillige Ste-
der i stor Mængde ved Kysterne, som støde til Nordssen,
Vesterhavet og Middelhavet. I Danmark, Norge, Swe-
rig, England, Holland, Preussen, Pommern, ved Ky-
sten af Dalmatien og især ved den vestre franske Kyst ved
Bretagne, fiskes aarlig mange Brislinger. Ved Kysterne
af Bretagne lotte Fiskerne dem i Garnene med saltet Tor-
skerogn, som fjosbes fra Norge (det er anført Pag. 346;
men den Trykfeil er indløbet, at der staar Smørlinger
istæden for Brislinger, som man altsaa ville rette) man
har ofte der fanget for 5 Tonder Guld om Aaret. De spis-
ses baade ferske, stegte, eller røges som Sprødesild og pak-
kes i Tonder, 6000 i hver. Nedsaltede med Krydderier
bruges de til Mad. Det er især fra Christiania i Norge
de bedste nedsaltede komme, under Navn af Christiania
Ansioser. Deres Nedlægning er i Christiania en Slags
Hemmelighed, eller og formodentlig Brislingerne ere bedre
der, end i de andre Sosteder i Norge. De fiskes og paa
den vestsydiske Kyst, hvor de kaldes Moderlos, og
bruges mest til Mading.

D. Ansiosen ☐: Bykling, Sardellen, er 5
til 6 Tommer lang, aflegraas af Farve, rund af Krop, u-
den kjendelige Skjæl med længere Over- end Underkjæbe.
Den findes især i det atlantiske Hav (spaniske Søe) Mid-
delhavet og Nordssen i store Flokke, som Silden og Bris-
lingen, og fiskes ved de spanske, franske og italienske Kyster,
især ved Den Sardinien, hvorfaf den har saaet Navnet

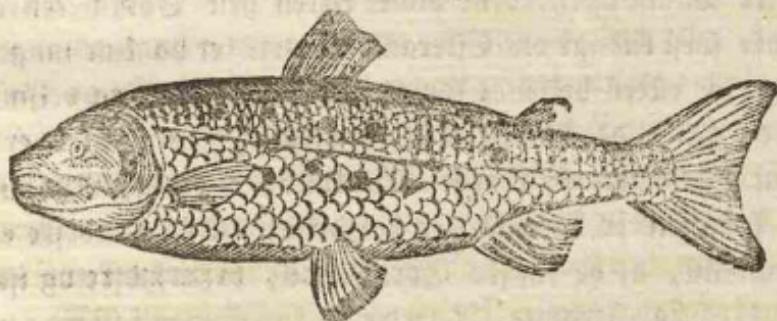
Sardelle (som ellers af nogle bruges i Fleng om de 3 sidste Sildearter) De nedhaltes i smaa Dunker, forsendes udenlands og bruges til Sauser og Mad, som en Delikatess for mange. Man fjender dem fra de norste Anstroser derved, at Kroppen er mere rund og at Hovederne tages af Sardellerne inden de nedlægges.

Det anmærkes endelig, at Sildearterne, maaстee nok saa meget som andre Fiske, lade sig lokke af konstigt Lys om Natten, hvorför man og adskillige Steder behønger Garnene eller Baadene med Lygter. Spegesild lyse sterk i Mørke.

§ 8. M o r m y r e r , ere Fiske fra Njistrømmen, som have til Kiendemerke, at de ikke have beenagtige Giellelaage; men i dens Sted blot en Hud.

§ 9. L a x , indeholder en Glægt af mere end 30 Arter, som have en tyk Ryg, fiskdet Krop, lidet Hoved og stort Gab, Tænder i Kieberne Ganen og paa Tungen; men især ere de kiendelige af, at den bageste af de 2 Rygsfinner, er fidtet og har ingen Straaler. De kunne leve i Havet, men søger Floderne og Fjordene for at lege. De op holdে fig i klart Vand og ansees for en meget sund Spike. De indbefatte især de 4 særskilte Arter: Lax, Ørter, Helt og Smelt.

A. L a x .

Den almindelige Lox har sortagtig Hoved og Ryg;

blaalige Sider, solvhvid Bug, Siderne ere sortplettede. Dog paastaaer man den mister Pletterne, naar den i no-
gen Tid har opholdt sig i det ferske Vand.

Bugen og Struben har en rødgul Skjær, Skjælle-
ne ere ikke meget store og falde let af; foran Underkøben
sidder paa Hannen en temmelig tyk Krogs. Kroget er bleg-
rødt, naar det er kogt. Den trækker i Flokketal tilsig om
Forsaaret op i de til Havet grændsende Floder, Stromme
og Fjorde for at lege og fanges da i de første Maaneder i
Aaret især i de nordligste Lande i Europa og Amerika. Pa-
disse Toge gaae de altid med Vinden, finde de i Vandet
nogen Hindring, krumme de sig sammen, tage Halen i Mun-
den og sætte derpaa 2 til 3 Allen i Besret, slippe Halen
og falde ned paa den anden Side. Naar den forreste, som
gierne er den største, har gjort dette Spring, springe de
andre efter. Denne deres Forbovenhed er Aarsagen til den
simple Maade hvorpaa de paa endeele Steder fanges i Lax-
gaardene, der bestaaer af nedrammede Trækasser af Gitter-
værk af soadan Bredde, at Laxen efter Springet nødvendig
maae falde i Kassen og blive der. Hvor man ikke har Lax-
gaarde, fanges de i Gundgarn, der dog maae være stærke,
da de ellers rive dem itu. Hvor de før have sagt for at
lege, komme de ordentlig igien de følgende Aar. I de
ferske Vande og Fjordene bliver Laxen hele Sommeren og
gaaer først tilbage om Efteraaret; men er da kun mager.
Laxen er ellers bekjendt for en overmaade feed og velsma-
gende Fist, dens Længde er forskjellig, fra 1 til over 2
Allen. I Danmark, Norge, England, Sverig, Rusland
og Preussen er Loxefiskeriet betydeligt. Af de norske ere
Mandals, af de danske Bornholms, vesterjydiske og især
Manders Lax berømte. Manders Lax fanges i Guden's
Aa'e, de veje naar de fanges almindelig fra 13 til 32 Pund,

enkelte kunne veje 40 til 50 Pund og den største man i mange Aar mindes at have fanget, vejede 52 Pund. (Denne Vægt er med Indvolde og alt.) Alle de som veje under 13 Pund faldes Svellinge r. Laxefangsten var i de ældre Tider meget mere indbringende end nu, og man fortæller til Bevis herpaa, at Ejendomfolk i Nanders i gamle Dage, gjorde forud den Aftort, med dem de fæstede sig til, at de kuns visse Dage om Ugen ville spise Laxe: Risingen (Hoved, Rygbenet og de indvendige Stykker, som skærtes fra Laxen for den ræses.) At forresten Nanders Lax er saa berømt og saa fortrinlig god, kommer vel endel af, at den alle ene fanges i de folde Vintermaanedene, og dersor desbedre holder sig under Tørringen fra at blive harst. Tilberedningsmaaden er der saaledes: Laxen skærtes op i Ryggen, Rygbenet og Hovedet skærtes fra, den indvendige Side saltes og Fisken lægges paa et Bord i Presse under et Bret med Stene paa i 2 Dage, den vaskes derpaa i vel lunket Vand, udspiles med Vinde og hænges paa en Bæg næv ved en varm Rakkelovn, eller i Mørheden af Kolle: Gld, hvor den da tørres eller ræses. Under Tørringen hestes smaae Blifikopper til Hinnerne og Halen, hvori det afdryppende Sæd samles. Med dette Sæd overstryges den nedtagne Lax af og til under Tørringen og hænges op igjen. Naar den er tør nok, forsendes den indpakket i Langhalm og er da ganske rød i Kødret. Man spiser den ellers baade først og affogt og nogle Dage efter den er saltet og hængt til Tørre i tynde Skiver, som steges, med Smør og Citronsaft. For nærværende Tid er Prisen paa først Nanders Lax med Indvolde og alt, fra 16 til 38 s. Pundet, eftersom de ere store til; de største ere især dem man ræser.

De vestjydiske Lax fanges i Nijsum Fjord og kommer fra Havet ind af Thorsminde: Gab (Torsmindegab) og i

Düngfjordings Fjord, hvor de komme ind fra Habet ved Nyminde Gab. De sanges der fra 13 til 40 Pund vægtige.

De næste røsede Lax ere meget correre, end Randers Lax og ikke sielden haaffe. Fra Rusland, Finnmarken og Esterig udføres endel saltede, og i Tydssland marinieres den; nedlægges med Eddike og Krydterier.

B. Man har i Norge og i England den graalax, graaplettet af behagelig Smaa, og i Grønland Vi erg laxen. Forresten kaldes den store fede, Hvildlax, den magre og rognomme, Graalax, den som vil lege, Kobberlax og den som fiskes ved Havsiden, Roldlax o. s. f.

til Orter o: Ørreden regnes;

C. Laxorten, signer meget Laxen, Hannen har en Krogsom Laxen, Ryggen er mørkeblaa, Siderne er gule: agtige besatte med sorte og rode Pletter. Dens Riod er af: kogt rødt som Laxens og meget fint og velsmagende. Dens Gane, Tunge, Gieller og Djne lyse i Mørke. Den leger i Novbr. og Decbr. og bliver sielden over 10 Pund vægtig, Undertiden er den hvid og blank paa Siderne.

D. Ørten, af Farve som den forrige og plættet med sortbrune, noget frumme Pletter. Man troer ikke den gaaer til Habet; men at den opholder sig i Dybet af Alae: er og dermed forbundne Fjorde og store Sører. Her til Lands finder man Møngde af dem haade i Liimfjorden og andensteds, den fiskes i Alae med Ruser. Gangsten er al: lerbedst i September og October, undertiden falde og en: deel om Horaaret. De springe som Laren højt i Bejret og børfor har man adskillige Steder i snevre Alae indrettet Træ: kasser til deres Gangst, som kaldes Ørredspring. Deres kogte Riod er rødt, som de forriges; naar de ere magre

er det blegere og næsten hvidt og agtes da ikke saameget. De veje fra 8 til 16, sielden her til Lands over 20 Pund*). første koste de fra 2 til 6 £. Pundet. De smaa smage got, naar de have faaet en Rats Salt og derpaa steges med Eddike i Smørret. Man røser dem som Lax, og steger de lidet røfede i mynde Skiver.

E. Forellen, udmaerket sig ved endnu rødere og tettere Kjod, solvhvide og mindre Skjæl paa Siderne, der ere besatte med mindre, mere runde, farmosinrøde Plester, Nyggen er sortagtig. Man finder mange Arter af dem, som snart kaldes Sandorter, snart Solforeller, Steenforeller, Bækarter, Løjer, o. s. v. Disse Arter opholde sig meest i sandige og klare Floder, Bække, Mæl og nogle i Østersøen og Bieralandene. Deres Længde er forskellig fra 6 Tommer til 1 Alen. Kjødet er velsmagende; men ej saa fedt eller løft, som de foregaaende Arters. De springe ofte oven Vandet for at fange Insekter.

F. Blaalax, saa kaldet af sin blaa Nyg, er en Laxeart af 14 til 16 Tommers Længde, som fanges i Bodensøen i Sveiz i Millionviis fra Maj til Høst. Den er det samme for dem, som Silden i de nordlige Lande.

G. Marønen findes allene i Maduise: Søen i Bagpommern. Den ligner i Skabningen temmelig Karperne, har sort Nyg, solvsarvede Sider; de blive i Alen lange, undertiden større, de smage som Foreller; rogede og nedhyltede føres de udenlands. Man har ellers i Lydsklands Se: er en lille Marøne, der kun er 6 til 8 Tommer lang, den ligner Hvidkassen; men smager som den store.

*) Funke og Helmuth ansøre Lax til 80 Punds Vægt og Arter til 45 Pund; men i Danmark fanges de ikke saa store. Helmuth har og tillagt Ribe et stort Sildfiskeri, som det aldeles ikke har uden i hans Væg.

H. Helt, udmærker sig ved en fremstaende og nedbøjed Overhæbe, en rod Ring om Øjet, ssloblanke forre Skjæl, en tyk blaagron frum Nyg og en noget fante Bug. Dens Kiod er fedt, blødt, af en behagelig og sod Smag. Den største Art faldes egentlig i Jylland Helt; den bliver hennimod i Allen lang og i Qvarterer bred, og fiskes især i Liimfjorden og paa de østre Kyster af Landet om Efteraaret, da den, for at lege, kommer fra Havet i Flokkevis i October og November Maaned og bliver i Fjorden til Icen er gaaet op om Horaaret. Den gaaer med Vinden og holder sig nær Kysterne. I Liimfjordens Indvige fanges de da ofte i Mængde, især ved Qvols, Laastrup, Skalts, Luns, Hovstrup og s. St. Man fanger i Elben og i Ringkiobings: og Rissum: Fjorde en mindre Art Helt, som selden bliver over $\frac{1}{2}$ Allen lang; man kalder dem ved Nibe Snebler og højere oppe paa Vesterkysten Snøfler (ventelig af Helten's tydskle Navn Schnåpel) Heltene spises enten ferske, eller nedsaltes, eller og speges. Da de store Helt som falde i Liimfjorden, især som spegede eller rogede, have et stort Fortrin for andre Helt, saa ansøres her Dingangsmæaden med deres Tilslavning: Efterat Skjællene, Indvoldene og Hovederne ere afstagne af de største og sedeste, sirses de i Bugen med fint Salt, 24 Timer efter hænges de i Øg paa Pinde og gjenemroges vel i nogle Dage. Derefter hænges de i varme Stuer eller i Øvnen, naar Brødet er udtaget, derved løsnes Skindet bedre og Kiodet giver sig bedre ud og bliver mere mort. Disse spegede Helt, smage fortresselig som de ere, til Smørrebrød; men de fortærer gjerne i Landet selv. De kand og stekkes og steges paa Risten. De ferske smage og got, de steges med Smurt, efterat de have faaet lidet Salt. Ere de rogede meget torre, foges de. De fiskes i Liimfjord

den med en lang Baad, hvis Arme stages o: trækkes ved 6 Mand i 2 Baade (De kaldes Heltestagbaade) eller og med store Bundgarn.

Den ovennævnte mindre Helt følges, baade først, saltet og roget.

I. Spelt, ligner Helten paa den længere Snude, Siderne ere mere graa og have 3 blaa langslæbende Striber, hvorf af den midtersie, der udgjør Sidelinien, er brumpletteret. Den opholder sig i folde, rene Stromme, bliver i Allen lang, og findes i Sverig, Rusland og paa nogle Steder i Lydfliland, som grøndse til Østersøen. Den holdes for en stor Delikatesse og fanges ikke i Møngde.

K. Smelt o: Stint, regnes, med megen lidens Grund, til Laxeflægten. Det er en lidens rundagtig, 4 til 6 Tomme lang Fisk, som kommer tilsig om Føraaret i Marts fra Havet ind i Floderne og Hjordene og findes i nogle Søer i dybe Søer. Den er meest kjendelig af sin gjennemtrængende, for mange modbydelige Lugt, som den baade, især raa, udbredet har over hvert der rører den. Den er saa fin i Fisken, at den næsten er gjennemsigtig, har Perlemorets glimrende grønne, morgenrøde og solvhvide Farver. Ryggen er afdeelt med næppe kjendelige sorte Prækker i straa Nuder, Bug: og Brysfinner ere meget store. Mange holde den for en stor Delikatesse; først kogte og stegte samme de ret got. De røges og. De stegte tabe ganske den ubehagelige Lugt. De opholder sig ej uden nogle saa Dage i Floderne og ere fuldpropede af Rogn. I Norge kaldes den Lodde.

L. Havsmelten, findes i Nord: og Østersøen, er dobbelt saa lang, meget velsmagende, forressen som den forrige. Den lugter ikke saa ilde,

Til denne Slægt regner Cuvi er:

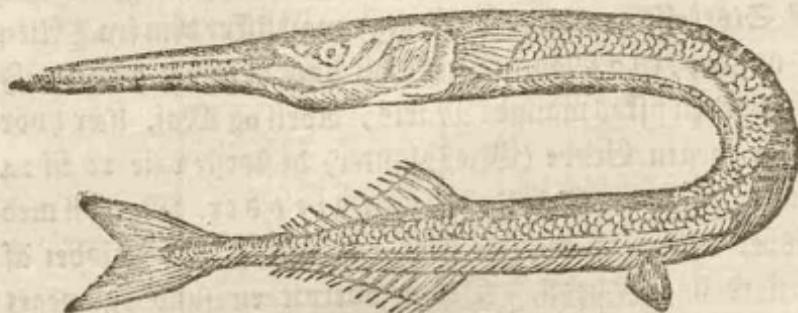
M. Karaciner, udenlandiske Fiske, endeel forstielige fra de andre, med 4 Straaler i Gielehunden.

H 10. Giedder, have et langt, meest rundt Legeme med bred og tyk Ryg, sladt Hoved med mange Skarpe Tænder; de ere meget graadige Rovfisk, som baade sluge unge Vandfugle, Rotter, Slanger, Friser og Krebs med, i den Tid de følde den haarde og faae en ny Skal. Silden figer man de røre ikke; forresten angribe de usorfærdet Fiske, der have samme Størrelse som de selv; ja de staane end ikke hverandre, men de større opsluge de mindre; dersor hør store og smaa ej være sammen i Sættedamme. Man har:

A. Ferskvands-Giedde Ø: Giedde, opholder sig næsten overalt i Europa, i Søer, Åer, Fjorde, ja endog i Bække. Den har en bred noget firkantet Vande, en bred og slad Kiebe, Ryggen er næsten sort, Siderne meest skidengronne og flammende med guulst, Bugen hvid, under tiden med nogle graa Pletter, Skjællene ere smaa og sidde saa fast, at Skindet følger med dem. Den leger til forskellige Tider, i Februar, Marts og April, og søger da i Flokke Ulagange og især Vandplanterne, for derpaa at sætte Legen. De staae gjerne om Dagen i Soelstin stille ved Landbredden og lure paa Rov og da kand man øste skyde dem, ellers og angle dem med stærke Kroge; men ellers fiskes de bedst i rørigt Væjr; de gaae med Vinden. Øste slaaer Ørnen ned i Vandet efter de stillaagende Giedder; men da Giedden er stærk, har man og havt Exempel paa, at den har narret Ørnen og taget ham med sig i Vandet, hvor Ørnen har maattet sætte Livet til, fordi hans Kloer ej kunne trækkes ud af Gieddens Ryg. Maar de

mørke, at de ere nær ved at fanges i Vaadden, kunne de som Læpen med eet Spring sætte over den og undgaae. Des res Størrelse er meget forskellig, man fisker dem fra $\frac{1}{2}$ Alen og mindre, til 2 Alen. (Nogle vil have seet den 3 Alen) I Liimfjorden fiskes mange i Marts, April og Maj, især hvor der er megen Grøde (Græsplanter) de største veie 16 til 24 Pund. De mindste kaldes Græsgiedder. Man vil med Bisched vide, at de blive over 100 Aar gamle. Kisted af de store smager bedst. Det er overalt en sund og meget velsmagende, men noget torfist. Røgt og stegt, grænsaltet og røget tillaves den; men allerbedst smage af de glemte de, som torres i Binden, hvor Solen ikke skinner; de spises da med opslavede Roer. Et Pund torrede koste fra 7, 8 til 9 Mark. Bonderne røge dem helst, fordi de da ikke saa let blive harske. Hørend de torres, vækkes de got, ligge med paastrøet Salt i 2 Dage og hvis de ere store, udspiles med Pinde. Fra Tyskland sælges mange saltede til Polen. Læveren er en Delikatesse for mange. Af Galden fand man lave en brun Malerfarve og af de torrede Ribebeben stodes et Pulver, som skal være got at intage for Sting. Maar man ikke griber den i Øjnene (som man ofte er nødt til, for at vogte sig for dens skarpe Tænder, og fordi den er springst og glat i Haanden) fand Giedden leve got en halv eller heel Dag uden Vandet, naar Lusten ej hentører Slimen af Skjellene. Den fand ellers got føres om i Tænder fyldt med Vand, som Bonderne ofte gjøre, for at bringe dem levende til Tordt, da de saa ofte for en middelmaadig faae 12 til 24 s. Man holder den og med Fordeel i Damme. De fiskes i Stagvaadde (som Helten) ellers i mindre Vaadde og i stillestaende Ruer i Maer og hvor der i Liimfjorden er unge Græsplanter (Grøde.)

B. Hornfissen o: Horngiedden,

findes allene i Havet. Den er kjendelig af sin lange syleformige og med skarpe Løender besatte Kjæst, saa og deraf, at Benene, naar den er fogt, faae en smuk grøn Farve. Ryggen er mørk, Siderne solvsarvede, Bugen gaulagtig, Kroppen er rund og ikke synderlig tykkere, end et Haandled. Den bliver almindelig 3 Dvarteer, sielden $1\frac{1}{2}$. Allen lang og i ret højeste 3 Pund vægtig. Den findes næsten i alle Haver, holder sig paa Dybet; men søger fra Marts til Juni Kysterne for at lege og fanges da ofte ved Blus. Kjødet har en behagelig Smag, og smager noget aaleagtigt; men dog n eest, som den almindelige Gieddes. Man steger, koger, salter og speger dem, den giver og en ganske god Suppe.

I Amerika findes:

C. Beenskielled Hornfisk, stor, med kortere Kjæber og spidse beenagtige Skjæl.

D. Brasiliansk Hornfisk, med en fort Over- og sylformig lang Underkjæbe.

Foruden et Par med kortere Kjæber, har man og der

E. Øglefissen, som ligner dem meget; men adskilles ved zo Straaler i Giellehudten, da de to andre kun have 3 og 5.

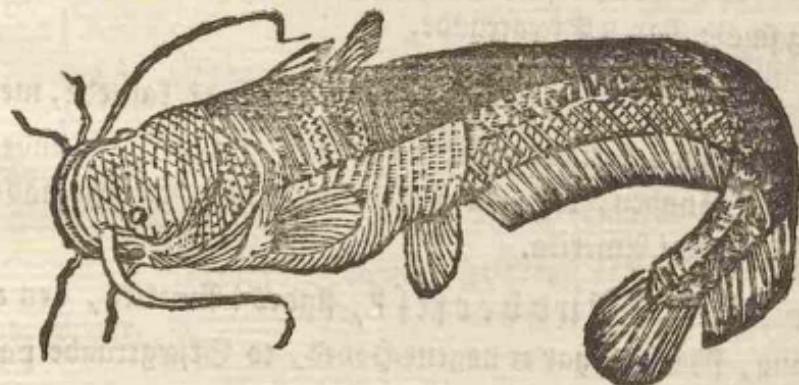
§ 11. **Pibe fiske**, have et lidet, langt og rundt Legeme, af nogle Tommers Længde, Snuden er lang; de findes i Havet, ligner noget Smeltene, bruges til Mading. Ved Vesterhavet kaldte Bonderne dem **Torriser**.

§ 12. **Leversfiske** med stadt meget højt Legeme, store Skjæl paa Hovedet og Giellelaagene, Hovedet buttet og ligesom affkaaret, een pigget Rygfinne. De findes i Amerika.

Et fladtrykt Hoved og Skægtraade have følgende:

§ 13. **Maller**, ere de største Ferskvandsfiske man kjender, de have lange Skægtraade, en stor bred og viid Ræst med mange Tænder, Huden er mørk, slimet og har ingen fiendelige Skjæl, den forreste Straale i Ryg- og Brystfinnen er pigged og tagget. De holde sig den meeste Tid paa Dybet eller i Mudderet, da de ikke svømme got. Man kjender 21 Arter, hvoraf især mærkes:

A. Mallen.

Denne Kæmpe blandt Ferskvandsfiskene (thi endstikende den almindelig fanges $1\frac{1}{2}$ til 2 Alen lang, fand den dog blive

4 til 8 Ellen lang og veje henimod 18 Kispund o: 300 Pund) ligner meget Aaleqvabben i Skabning; den har 6 lange Skjægtraade, hvormed den spiller i Vandet og dermed lokker Fiskene til sig for at sluge dem: Ryggen er sortgrøn, Siden graaflammet, Brugen gaulagtig. Den lægger sig gjerne med aabent Gab paa Luur bag ved Stene og Træredskaber og snapper baade Vender, Gicles og andre Vandfugle, Gladstier med. Mallen findes i store dybe Sører (i Danmark skal den allene findes i Soroe Sø) og i adskillige europæiske Floder: Elben, Donau o. s. v. De meget stores Rødd er næsten uspiselig; men de mindres er meget hvidt og behageligt, men tillige og meget fedt.

B. Langstæg, bliver 15 til 16 Tommer lang; af dens 6 Skjægtraade ere de 2 overste ligesaa lange, som hele Kroppen. Den lever i Afrikas og Amerikas Floder.

C. Den elektriske Malle, fra Afrikas Floder, aflegraa, 20 Tommer lang, med 6 forte Skjægtraade; den giver elektriske Stød, naar man rører den.

D. Den aaleformige Malle, fra Nilen, lang og smal; har 8 Skægtraade.

§ 14. Panserfiske ere lange, kantede, med Beenskjolde betlædte Fisk med flade Hoveder, Mundten under Snuden, Læberne besatte med endeeel Skjægtraade. De findes i Amerika.

§ 15. Mudderfisk, findes i Amerika, den er lang, skjællet, har et usgent Hoved, 10 Skjægtraade paa Næsen og een lang Rygsfinne.

§ 16. Smørlinger o: Højseere ere smaa, runde, 4 til 12 Tommer lange, velsmagende Ferskvandsfiske

med Øjnene oppe paa Vandet, et lidet Hoved med Skjægtraade og en rundagtig Halefinne. Kroppen er graa, brun og hvid marmorerede, slimet og uden fiendelige Øjne. De ere munstre og tjene til Nøring for mange Fisk. I Tydskland ansættes paa nogle Steder Gruber o: Opholdssteder for dem, da man holder dem for en Lekkerhed og nedfylter dem i Eddiske som Regensøjen. De almindeligste ere:

A. Den almindelige Smerling, har 6 Skjægtraade, er 4 Tommer lang, lever i klare Bække. Naar man vil bringe de Fangede levende hort, maae de rystes bestandig om i Vandet.

B. Dyndsmerlingen o: Beirprofeten, 10 til 12 Tommer lang, 8 Skjægtraade, een Pig under hvert Øje, den er guul og brunstribet, lever got i Dynd. Naar man sætter den i et stort Glas med rindende Vand, hvor er noget feed Jord, forudsiger den Storm, Negn og Torden en Dag forud, ved at blive urolig, fare op fra Bunden og oprøre Vandet. Mange have den saaledes et heelt Aar levende, naar de i Gang om Ugen give den frisk Jord og Vand.

C. Steensmerlingen, pigged under Øjnene, brunrogget, Siderne brunt og guul marmorerede. Den har 6 Skjægtraade, er 5 Tommer lang og opholder sig i Gloderne under Stene. Den er den ringeste af Smag.

D. Hosseeren, udmaerket deraf, at den søger levende Unger.

Kort Tillæg om Insekter og Orme.

Læserne ville ofte i det foregaaende finde, at Insekter og Orme ere ansørte som Foddemiddel for mange Dyr. Skrivt er under Udarbeidelsen vojet til den Storrelse, at det ville være umuligt at afhandle disse 2 mærkværdige Dyreklas- sers Historie, der ere saa talrige. For dog her at give de ganske Uhyndige et Begreb om disse Dyr, lægge man Mærke til:

I. Insekter kaldes de Dyr, hvis Legeme have adskillige Indstærringer: Indsnit (af det latinske Ord inseco) hvor ved Hoved, Bryst og Bagkrop skiller fra hverandre. Deres Blod er en hvidagtig Saft. De h e v i n g e d e Insekters forstælling gælder seender fra Fodselen til Døden er saare mærkværdig, de give os et stort Begreb om den Evne til fuldkommere Udvikling, som Skaberen nedlagde i Dyrene. Man kalder disse Insekternes forstællige Tilstande: Forvandlinger. Allerførst ere de Egg; af Eggene fremkomme ved Solens Varme, saa Dage efter, levende Larver (Master) som man giver almindelig Navn af Springere, Orme eller Maddikter. (Orme kaldes de Larver, som have Fodder, Mider og Maddikter de som mangler dem.) Som Larver æde de meget af de dem tjenlige Ting, voxe, saae ny Hud og mange, f. Ex. Sommerfuglelarverne saae smukke brogede Farver. (De Orme, som blive til Sommerfugle, have i det mindste 8 Fodder; men have de mere end 16, blive de ikke Sommerfugle; men andre Insekter.) Naar deres Larvetilstand er forbi indvilles de i en tet og ofte smuktfarvet Skat eller Svab og spinde sig fast i Aftroge, i Hække, under Plankeværker, Gier- der o. s. v., andre frybe i Jord, Vand eller Skarndynger o. s. v. De kaldes da Pupper, og til Slutningen, naar Svæ-

het brister og man seer nogle af de fremkommende Dele: Nymfer. Aldstillinge Fluarter ere ikke indvirkede uden i en giennemsigtig og tynd Hud. Som Pupper øde de ikke; men ligge i en Art Dvale, og oppebie deres tilkommende underfulde Udvikling til et nyt Liv; dog funne de, hvis man lægger dem i Solens Barne, bevæge sig. Endelig, naar Insekets tilkommende Dele ere fuldkommede under Svabet, fremkommer et Dyr, saa ganske forskellig fra Ormen eller Larven, som det før var, at man umuligt kunne troe, det var den samme, naar man ej, ved at have set Forvandlingen med egne Øjne, vidste det. Saaledes fremkommer af de hvide, sorte og grønstribede Orme paa Stikkelsbærtreget og af de nocksom beskjendte grønne og gule Raatorme: Sommervugle; af Madriter: Fluer, af de hvide Orme med rødt Hoved, som findes i Jorden: Oldenborrer o. s. v. Naar Insekterne med Vinger have opnaaet denne sidste Forvandling, voxe de ikke mere; nogle øde slet ikke, i Allmindelighed leve de saa lange, indtil de have parret sig og lagt Egg. Dette vaerer hos nogle Arter kuns i saa Timer; derpaa dør de.

Insekterne uden Vinger (de ubevingede) forvandle sig ikke paa ovenbeskrevne Maade; men efterat de ere udkrobne af Eggene, skifte de nogle Gange Hud og andre undertiden Farve, saasom: Krebs, Luus, Mider, o. s. v. (Oppen gjor herfra Undtagelse) Af disse Insekter er blant andet Krebsene merkværdige, da de hvert Jar ikke allene rabe deres forrige Skal; men saae endog nye Indvolde. Ostimiden er for vore blottie Øjne ikke uden et usormeligt Kryb, der rører sig; men ved Forstørrelsesglasset seer man, at de ere fuldkomne Dyr med 6 Hodder, der ligne mest Skarnbasserne. De fleste Insekter ere vingede, saasom: Bier, Fluer, Myg. Endel give i

i Flugten en brummende Lyd fra sig, som skal komme af Binsgens Slag mod een under hver Binge siddende sijn Vægtstang med et Hoved paa.

Insekternes Antal er meget stort og Arterne ikke mindre: ofte have de større Insekter nogle mindre at ernære paa sig. Skarnbassens Luus ere saaledes meget kjendelige. Deres Farver ere for det meeste levende, smukke og deres fine Binger forgyldte eller malede som Sommerfuglens. De besidde megen Færdighed og forunderlig Lethed til deres Forretninger; man betragte f. Ex. en Bikube, hvor nogle tusende Bier arbejde med forenede Kræfter paa at forarbejde Vox og Honning, eller Silkeormens Spind, naar den som Larve indspinder sig til Puppe, eller blot en almindelig Edderkop, der af de mange Vorter paa Legemet udspinder sin fine Traad, hvoraf den gør en smuk Væv. Insekterne have mangfoldige Muskler, der gør, at de have en større Styrke, end man kunde vente sig afsaa lidet et Dyr; saaledes trækker en Loppe en Ting, som er 80 Gange tungere, end den selv, og hvad kand ikke en Myrehob udrette? en dgd Muus, en Frue eller fligt ere de ikke bange for at give sig af med — Med forenede Kræfter slæbde den til deres Hule, for at fortære den. De ere næsten altid i Bevægelse. De saakaldte Myreæg, som man seer Myrerne slæbe med om Sommeren, ere egentlig deres Pupper, som de bære frem i Soelvarmen eller redde fra Ødelæggelse, naar man pirrer ved deres Tue.

Mærkværdigt er især det skarpe Syn Insekterne have. De flestes Øjne ere ubevægelige: den mindste Deel have kun 2 Øjne, men ellers 6 til 8 Øjne og disse Øjne ere igien sammensatte af mange sekantede og i Midten ophævede Flader, hvoraf man teller f. Ex. paa et Fluesje over 8000 og paa Sommerfuglens Øje over 7000, med Forstørrelsesglasset.

De have Folehorn paa Hovedet, hvormed de føle de Ting
de nærme sig. Deres Frugtbarhed er meget stor. Et Bie-
stade f. Ex. bestaaer omrent af 20000 Arbejdsbier, 1500
Hænbier, (Droner) og 1 Dronning eller Viser. Viseren
er den eeneste Hun i hele Stadet og hun lægger daglig hen-
imod 200 Egg og hele Sommeren igjennem henimod 40000.
Lusen, der formerer sig saa frygtelig hos Mændsker, der
have fordørvede Saftter og ikke holde sig reenlige, lægger i
12 Dage nogle hundrede Egg og om 3 Uger ere der af disse
Egg allerede Lus, der igien kunne formere sig.

Mange holde Insekterne for ganste unhyttige Skab-
ninger, da de ej indsee den Nutte de gisre. Betænker man,
hvor saa Slags der tilfoje os nogen betydelig Skade, saa:
som Fluer, Myg, Mider, Orme, Lus o. s. v. saa er det
dog unægteligt, at de baade underholde en stor Deel andre
Dyr, der æde dem, og tillige fortære mangfoldige skadelige
Mædsker, der maaske ellers ville ganste fordørvne Lusten og
gisre Træer og Planter usikkede til at ernære os og Dy-
rene; især omføre de Sædssovnen fra een Blomst til en an-
den. Silke, Konsenelle, Platlak og Honning have vi ene
af Insekterne. Til Fode bruge vi kuns Krebsarterne, hvor-
til høre Hummer, Krabber, Krebs og Ræger.

De vingede Insekter dræbes i Almindelighed ved Egg,
de ubevingede ved Olie eller Fit.

II. Ormen leve enten i Vandet eller i fugtig
Lust, eller i de indvendige Dels af levende Dyr og raadnende
Legemer. De have uleddede Hamletraade, enten ingen Been
eller og i deres Sted nogle Borster uden Ledemod og isteden
for Blod, en hvid, undertiden farvet, Saft. Mange af dem
have en besynderlig Evne til at leve og fremable nye Lemmer,
estrat de ere overstaarne, saasom: Negnormen og Steens-
korallen (hvorf der i Sydhaver ofte findes hele Klipper)

men allermeest Polypen, der er en Slags levende Plante, som dog fortærer og sanger Insekter og Smaadyr. Ormene bestaae i Almindelighed af skeleagtige, hornagtige, stenige, læderagtige og svampede Dele. Møgte bøe i kalkagtige Huse, der bestaae af 2 Dele; s. Ex. Østers og Muslinger (de kaldes Skaldyr) andre af Skaller som bestaae af eet Stykke, som: Snegle, Snogepander o. s. v. man falder dem Snekkere, og begge kaldes og under eet Konkylier. De fleste af Ormene tjene til Fodde for Dydrene og nogle for Menneskene, saasom Østers, Muslinger o. s. v. Af Snegle laves Suppe for Svindsottige. Blodigten bruges som et Vægemiddel isteden for Alreladning, Regnorme til Fisfesangst, Perlemuslinger til Smykke. Af Polyperne er Korgassen, en steenagtig rød Orm der seer ud som en Plante, brugelig til Perler. Søstjernen er en læderagtig Orm, slakt som en Stjerne. Spolormen saavel som Bendelormen, der kand være nogle Alen lang og er sammensat af sammenlenkede slade Led, boer i Menneskets og andre Dyr's Indvolder.

Ormene forvandleres ikke som Insekterne, de parre sig ikke alle, men nogle formere sig ved Udbvexter eller fra deres Legeme adskilte Dele, endel sidde fast paa eet Sted bestandig. Overalt grændser deres Liv meget nær til Planterne.

Toruden de mangfoldige Orme, som opholde sig i Jord, Vandet, Indvoldene, raadnende Legemer eller Saftter, har man endnu et Slags Orme, som kaldes Infusionsdyr — De opholde sig paa Planternes Blade, paa Frø, paa andre Dyr, i stillestaende Vandet, i sure Saftter og andre gicerende Ting, saasom Suurmælk, suur Klister og i Indvoldenes Sliim o. s. v. De ere usynlige for det blotte Øje og saa smaa, at man ofte med Glas, der forstørre 100,000 Gange, ej kand sjne dem, uden som et fint levende Støv. Man forsikrer, at de kunne udholde stræng

Groß og fogende Vandts Hede, og leve op igjen efter 20
Aars Forløb, naar man gyder Vand paa dem, der er des-
res Liv; thi de døe, naar Vandet hentørres fra dem. Den
Mængde hvori de findes, da der i een Draabe Vand fand
være mange, giver os tydeligt Beviis paa, at der over he-
le Naturen er udbredt Liv og levende Væsner og, med
Grund bestyrker Infekternes besynderlige Forvandlinger og
Ormenes Kraft til at fremavle tabte Lemmier, os i den Tro:
at ogsaa Mennesket efter Døden, fortsætter sit Liv i et
nyt og fuldkommere Væsen.

Betydelige Trykfejl:

- Side 17, Linie 11. der det foregaaende erindrer, læs: der
erindrer det foregaaende.
- 45 — 16 er ansært urigtig: Paragraf 5, isteden for
§ 4.
- 82 — 21 allægge, o. s. fr. læs: auflægge.
- 85 sidste Linie, Røde, læs: Bolig.
- 93 — 21 en Kalmus, læs: end Kalmus.
- 97 — 29 og 30 udgaae, som foran anserte.
- 100 — 20 E. Spidsmuseen ic., hele Stykket udgaaet
og findes Side 68.
- 143 — 13 Trettende Klasse læs: Fjortende Klasse,
hvorefter den følgende ligeledes bliver
15de Klasse.
- 161 — 1 § 5 læs: § 6.
- 183 — 19 Sunphogen læs: Sunphøgen.
- 223 — 13 c. Strandboe læs: Strandloe.
- 231 — 25 i nogle Ustryk: Toplarven læs: Topstar-
ven.
- 236 — 10 § 8 læs: § 9 o. s. f.
- 242 — 28 tillægges ved Gravanden "Den findes og i
det nordlige Europa og er bekendt un-
der Navnet Gravgaas".
- 261 sidste Linie, en klog læs: klog e.
- 337 — 10 Fjorden læs: Fjordene.
- 342 — 1 tre Bugsinne læs: tre Nygsinne r.
- 346 — 17 Smærlinger læs: Brislenger.
- 353 — 21 § 6 læs: § 7.
-

Hos Boghandler A. F. Just i Viborg,
faaes efterfølgende Forlagsartikler, for det me-
ste skrevne af ham selv, for de vedsatte Priser:

Digte, af Anton Fran^z Just, med Titelkobber. Viborg
1792. Skr. 64 p. Trkp. 48 p.

Hemmelige Esterretninger om Satans Hof. Af samme. Vi-
borg 1794, Trkp. heft. 20 p.

Haandbog for dem, som ikke ere Hestelæger, overfat af samme.
Med Figurer. Viborg 1797, heft. Trkp. 16 p. Postp. 20 p.
Afhandling om de i Danmark voxende Pilearter og deres rette
Dyrkningsmaade, af samme. Viborg 1798, heft. Trkp. 12 p.
Fortællinger, af samme. 1ste Bind, indeholdende den komiske
Roman, Holger Laxmand. Viborg 1798, Trkp. 1
Mdlr. Skr. 1 Mdlr. 16 p.

Halvtredsfindstyve nye Viser. Første Samling, indeholdende
yndede Selskabs- og Folkesange, Viborg 1798 heft. 8 p.
Den politiske Histories Oversigt, første Deel. Viborg 1798,
Skr. heft. 20 p. Trkp. 16 p.

Forsøg til en kristelig Vornerdом. Viborg 1799, heft. 6 p.
Fortællinger af A. F. Just, andet Bind s forsteheste, indeholdende
Jacob Bipstjerts Historie. Viborg 1799, Trkp. 24 p. Skr. 28 p.
Nyeste Bondepraktika, af samme. 3die Oplag. Vib. 1800h. 12 p.

Haandbog for den læsende Ungdom. Af A. F. Just. Andet Oplag. Viborg 1800, Skr. indbunden og planeret 30 $\text{f}.$
uindbunden 19 $\text{f}.$

A&BE, for Begyndere. Af samme. Viborg 1801, indb. 6 $\text{f}.$
Grundtegning af Europa med kort Beskrivelse over dens Lan-
de. Af samme. Viborg 1801, Andet Oplag, Skr. illus-
mineret 4 $\text{f}.$ Bogen 72 $\text{f}.$

Naturhistoriske Tabeller No. 1, 2, 3, 4 og 5, med 25
Dyrfigurer. Af samme. Viborg 1801, Skr. illumineret
Stykket 4 $\text{f}.$ Bogen 72 $\text{f}.$, sorte 48 $\text{f}.$ Bogen, Stykviis 3 $\text{f}.$
Øfflaget ved København den 2den April 1801, dets Uarsag og
Virkning. Af samme. Andet Oplag, Viborg 1801, heft.
Skr. 6 $\text{f}.$

